

KÄSIKIRJA

Oikeussuojan saatavuus Euroopan oikeudessa – käsikirja

COUNCIL OF EUROPE

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, 2016

Käsikirja valmistui tammikuussa 2016.

Käsikirjan päivitykset ovat jatkossa saatavana FRA:n verkkosivuilla osoitteessa fra.europa.eu, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen verkkosivuilla osoitteessa echr.coe.int (Case-Law -valikko).

Jäljentäminen on sallittu muihin kuin kaupallisiin tarkoituksiin, kunhan lähde mainitaan.

***Europe Direct -palvelu auttaa sinua löytämään
vastaukset EU:hun liittyviin kysymyksiisi.***

Yhteinen maksuton palvelunumero (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelinkioskit tai hotellit voivat periä puhelusta maksun.

Foto (kansi & sisäpuolella): © iStockphoto

Suuri määrä muuta tietoa Euroopan unionista on käytettävissä internetissä Europa-palvelimen kautta (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2016

Euroopan neuvosto: ISBN 978-92-871-9882-2

FRA – print: ISBN 978-92-9491-119-3 doi:10.2811/463922 TK-04-15-940-FI-C

FRA – web: ISBN 978-92-9491-104-9 doi:10.2811/43597 TK-04-15-940-FI-N

Tämä käsikirja on laadittu englanniksi. Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin eivät vastaa muille kielille tehtyjen käännösten laadusta. Käsikirjassa esitetyt näkemykset eivät sido Euroopan neuvostoa eivätkä Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta. Käsikirjassa viitataan Euroopan ihmisoikeussopimusta koskeviin kommentaareihin ja käsikirjoihin. Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin eivät vastaa näiden julkaisujen sisällöstä, eivätkä ne välttämättä edusta Euroopan neuvoston ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kantaa, vaikka ne on sisällytetty kirjallisuusluetteloon. Muita ihmisoikeussopimusta koskevia julkaisuja on lueteltu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kirjaston tietokannassa osoitteessa echr.coe.int.

Oikeussuojan saatavuus Euroopan oikeudessa – käsikirja

Esipuhe

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) on laatinut tämän käsikirjan yhdessä Euroopan neuvoston ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kirjaamon kanssa. Se on viides organisaatioidemme yhteisesti laatima Euroopan oikeutta koskeva käsikirja. Aiemmat käsikirjat ovat keskittyneet Euroopan oikeuteen seuraavissa asioissa: syrjintäkielto, turvapaikka-asiat, rajat ja maahanmuutto, tietosuojat ja lapsen oikeudet.

Aiemmista käsikirjoista on saatu myönteistä palautetta, joten päätimme yhteistyössä käsitellä erittäin ajankohtaista aihetta – oikeussuojan saatavuutta. Oikeus saada oikeussuojaa, on itsessään oikeus, minkä lisäksi se on keskeinen voimaannuttava väline, joka mahdollistaa muiden oikeuksien toteuttamisen.

Käsikirjassa esitetään tiivistetysti keskeiset eurooppalaiset oikeusperiaatteet oikeussuojan saatavuuden alueella. Sen kautta pyritään lisäämään tietoisuutta ja parantamaan tietämystä aihetta koskevista Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston oikeudellisista standardeista, erityisesti Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Käsikirja on tarkoitettu käytännön oppaaksi tuomareille, syyttäjiille ja muille oikeusalan toimijoille, jotka osallistuvat oikeudenkäynteihin EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa. Käsikirjasta on hyötyä myös kansalaisjärjestöille ja muille toimijoille, jotka auttavat uhreja saamaan oikeussuojaa.

Haluamme kiittää avusta Nottinghamin yliopiston ihmisoikeuskeskusta (*Human Rights Law Centre of the University of Nottingham, UK*). Kiitämme myös oikeuslaitoksen toimivuutta tarkastelevaa Euroopan neuvoston pysyvää komiteaa (CEPEJ) osallistumisesta tämän käsikirjan syntyvaiheisiin ja Euroopan komission oikeus- ja kuluttaja-asioiden pääosastoa avusta käsikirjan kirjoitusvaiheessa. Lopuksi haluamme kiittää Euroopan unionin tuomioistuimen tuomaria Maria Bergeriä hänen käsikirjan viimeistelyvaiheessa antamastaan arvokkaasta palautteesta.

Philippe Boillat

Ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen pääosaston johtaja Euroopan neuvosto

Michael O’Flaherty

Euroopan unionin perusoikeusviraston johtaja

Sisällys

ESIPUHE	3
LUPAAVA KÄYTÄNTÖ	8
LYHENTEET	9
KÄSIKIRJAN KÄYTTÖ	11
1 MITÄ OIKEUSSUOJAN SAATAVUUDELLA TARKOITETAAN?	15
Keskeiset asiat	16
2 OIKEUDENMUKAINEN JA JULKINEN OIKEUDENKÄYNTI RIIPPUMATTO-	
MASSA JA PUOLUEETOMASSA TUOMIOISTUIMESSA JA MUISSA	
ELIMISSÄ	25
2.1. Oikeussuojaa tuomioistuinteitse	27
Keskeiset asiat	27
2.1.1. Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi	28
2.1.2. Tuomioistuimen määritelmä	33
2.2. Tuomioistuinten riippumattomuus ja puolueettomuus	38
Keskeiset asiat	38
2.3. Mitä on oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti?	44
Keskeiset asiat	44
2.3.1. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	45
2.3.2. Julkinen oikeudenkäynti	50
2.4. Muut tavat saada oikeussuojaa	53
Keskeiset asiat	53
2.4.1. Viranomaiset, jotka eivät ole lainkäyttöelimiä	53
2.4.2. Vaihtoehtoinen riidanratkaisu	55
3 OIKEUSAPU	63
3.1. Oikeusapu muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä	65
Keskeiset asiat	65
3.1.1. Soveltamisala	65
3.1.2. Taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskeva arvio	70
3.2. Oikeusapu rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä	73
Keskeiset asiat	73
3.2.1. Soveltamisala	73
3.2.2. Taloudellista tilannetta koskeva arvio	75
3.2.3. Oikeusavun tarvetta koskeva arvio	76

4	OIKEUS NEUVONTAAN, PUOLUSTUKSEEN JA EDUSTUKSEEN	79
4.1.	Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä	81
	Keskeiset asiat	81
4.1.1.	Soveltamisala	81
4.1.2.	Konkreettinen ja tosiasiallinen oikeudellinen apu	83
4.2.	Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen rikosoikeudenkäynneissä	85
	Keskeiset asiat	85
4.2.1.	Soveltamisala	85
4.2.2.	Oikeudellisen avun laatu	90
4.2.3.	Henkilön itsensä valitsema oikeudellinen apu	92
4.2.4.	Riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustusta	93
4.2.5.	Oikeudesta luopuminen	95
4.3.	Oikeus edustaa itse itseään	97
	Keskeiset asiat	97
5	OIKEUS TEHOKKAASEEN OIKEUSSUOJAKEINOON	101
5.1.	Mitä tarkoitetaan tehokkaalla oikeussuojakeinolla?	103
	Keskeiset asiat	103
5.1.1.	Tehokasta oikeussuojakeinoa koskevat aineelliset ja prosessuaaliset vaatimukset	104
5.1.2.	Tehokasta oikeussuojakeinoa koskevat institutionaaliset vaatimukset	110
5.2.	Esimerkkejä erityisistä oikeussuojakeinoista	113
	Keskeiset asiat	113
5.2.1.	Korvaus	113
5.2.2.	Sopimusedun korvaaminen	118
5.2.3.	Väliaikaiset turvaamistoimet	119
6	RAJOITUKSET OIKEUSSUOJAN SAATAVUUTEEN YLEISESTI	123
6.1.	Oikeutettu tavoite ja oikeasuhtaisuus	125
	Keskeiset asiat	125
6.2.	Esimerkkejä rajoituksista ennen lopullista tuomiota	129
	Keskeiset asiat	129
6.2.1.	Oikeudenkäyntimaksut	129
6.2.2.	Liialliset muotovaatimukset	132
6.2.3.	Näyttökynnys	135
6.2.4.	Vanhentumisajat	138
6.2.5.	Syytesuoja	140

6.3.	Lopullisten tuomioiden täytäntöönpanon viivästyminen	142
	Keskeiset asiat	142
7	RAJOITUKSET OIKEUSSUOJAN SAATAVUUTEEN: MENETTELYN KESTO	147
7.1.	Menettelyn keston määrittäminen	148
	Keskeiset asiat	148
7.1.1.	Muiden kuin rikosoikeudellisten menettelyjen keston määrittäminen	150
7.1.2.	Rikosoikeudenkäynnin keston määrittäminen	152
7.2.	Menettelyn keston kohtuullisuutta koskevat kriteerit	153
	Keskeiset asiat	153
7.2.1.	Asian monimutkaisuus	156
7.2.2.	Valittajan toiminta	157
7.2.3.	Kansallisten viranomaisten toiminta	158
7.2.4.	Asian merkitys valittajalle	161
7.3.	Liiallisen pitkiä oikeudenkäyntejä koskevat oikeussuojakeinot	162
8	OIKEUSSUOJAN SAATAVUUS VALIKOIDUILLA PAINOPISTEALUEILLA	165
8.1.	Vammaiset henkilöt	168
	Keskeiset asiat	168
8.1.1.	Oikeussuojan saatavuus	169
8.1.2.	Oikeustoimikelpoisuus	172
8.2.	Rikoksen uhrin	175
	Keskeiset asiat	175
8.3.	Vangit ja tutkintavangit	182
	Keskeiset asiat	182
8.3.1.	Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja käyttää avustajaa	183
8.3.2.	Oikeus saattaa vapaudenriisto tuomioistuimen tutkittavaksi ...	185
8.3.3.	Korvaus laittomasta vapaudenriistosta	190
8.4.	Ympäristöoikeus	191
	Keskeiset asiat	191
8.5.	Sähköinen oikeudenkäyttö	197
	Keskeiset asiat	197
	KIRJALLISUUTTA	203
	OIKEUSKÄYTÄNTÖ	213
	HAKEMISTO	221

Lupaava käytäntö

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin varmistaminen yhteiskuulemisella	45
Oikeussuojan saatavuuden parantaminen syrjintäasioissa	55
Sovittelun käyttö perheasioissa	56
Oikeusapu haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille	66
Verkkovälitteistä oikeusapua oikeussuojan saatavuuden varmistamiseksi	73
Erialaisten oikeudellisen neuvonnan muotojen tarjoaminen	81
Itse itseään edustavien riita-asian asianosaisten avustaminen	97
Kustannusten vähentäminen ja menettelyjen yksinkertaistaminen	132
Oikeussuojan saatavuuden parantaminen vähentämällä liiallisia muotovaatimuksia	135
Tuomioiden tehokas täytäntöönpano	146
Perheoikeudellisten asioiden nopeutettu menettely	149
Tuomioistuinten käyttäjien kuunteleminen oikeudenkäyntien keston lyhentämiseksi	160
Oikeudenkäynnin nopeuttaminen	161
Poliisien ohjaaminen vammaisten auttamiseen	169
Oppimisvaikeuksista kärsivien uhrien tukeminen	178
Oppimisvaikeuksista kärsivien vankien oikeussuojan saatavuuden edistäminen	183
Ympäristödemokratian edistäminen käytännössä	194
Tuomiovallan käytön visualisointi: verkkotyökalu oikeussuojan saatavuuden helpottamiseksi	200

Lyhenteet

ADR	Vaihtoehtoinen riidanratkaisu
CCJE	<i>Consultative Council of European Judges</i> (Euroopan neuvoston yhteydessä toimiva neuvoa-antava tuomarikomitea)
CEPEJ	Oikeuslaitoksen toimivuutta tarkasteleva Euroopan neuvoston pysyvä komitea
CETS	Euroopan neuvoston sopimussarja
e-CODEX	sähköisen oikeuden viestintäjärjestelmä verkossa
EN	Euroopan neuvosto
e-SENS	EU:n yksinkertaistettu sähköinen verkkopalvelu
EU	Euroopan unioni
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus)
EU-tuomioistuin	Euroopan unionin tuomioistuin (ennen joulukuuta 2009 Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, EYTI)
FRA	Euroopan unionin perusoikeusvirasto
KP-yleissopimus	Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
Perusoikeuskirja	Euroopan unionin perusoikeuskirja
SEU	Sopimus Euroopan unionista
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
UNDP	Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma
UNECE	Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissio
Vammaisyleissopimus	Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YVA	ympäristövaikutusten arviointi

Käsikirjan käyttö

Tässä käsikirjassa esitetään oikeussuojan saatavuutta koskevan Euroopan oikeuden keskeiset näkökohdat. Siinä viitataan erityisesti oikeussuojan saatavuuden kannalta merkittäviin oikeuksiin, joista on määrätty Euroopan neuvoston yleissopimuksessa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) ja Euroopan unionin perusoikeuskirjassa, siten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja vastaavasti Euroopan unionin tuomioistuin ovat niitä tulkinneet.

Oikeus saada oikeussuojaa on oikeus itsessään, mutta lisäksi se antaa henkilöille mahdollisuuden toteuttaa muita oikeuksiaan. Käsikirjan ala on laaja ja kattaa sekä rikos- että yksityisoikeuden. Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ovat jo julkaisseet käsikirjat Euroopan oikeudesta turvapaikan, rajojen ja maahanmuuton sekä lapsen oikeuksien osalta; niissä on käsitelty turvapaikanhakijoiden ja lasten oikeussuojan saatavuutta, joten näitä aiheita ei käsitellä tässä käsikirjassa.

Käsikirjan tarkoituksena on auttaa sellaisia oikeusalan toimijoita, jotka eivät ole erikoistuneet oikeussuojan saatavuuteen, ja toimia johdatuksena aiheeseen liittyviin keskeisiin kysymyksiin. Se on tarkoitettu juristeille, tuomareille ja muille oikeudellisille toimijoille sekä henkilöille, jotka työskentelevät oikeudenkäyttöä ja oikeussuojan saatavuutta käsittelevissä yhteisöissä, mukaan lukien oikeudenkäynteihin osallistuvat kansalaisjärjestöt. Käsikirjaa voidaan käyttää myös oikeustieteellisessä tutkimuksessa tai yhteiskunnallisessa keskustelussa. Käsikirja on suunniteltu siten, että sen käyttäjät voivat siirtyä suoraan tarvitsemaansa osastoon tai aiheeseen; käsikirjaa ei ole pakko lukea kokonaan. Osassa **Kirjallisuutta** luetellaan erikoisalan kirjallisuutta, josta voi olla hyötyä niille, jotka etsivät lisätietoa erityiskysymyksistä.

Kuhunkin aiheeseen sovellettavat Euroopan neuvoston (EN) ja Euroopan unionin (EU) asiaankuuluvat säädökset esitellään. Oikeussuojan saatavuutta koskevat oikeudet ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perusoikeuskirjassa suurelta osin päällekkäisiä. Perusoikeuskirjassa mainitaan nimenomaan, että siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa. Tästä syystä suurella osalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä on merkitystä perusoikeuskirjan oikeuksien ulottuvuuden ja sovelta-

misen kannalta. Unionin oikeuden katsotaan olevan yhdenmukaista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kanssa, ellei erikseen toisin mainita. Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö mainitaan sikäli kuin asiaankuuluvaa oikeuskäytäntöä on saatavissa. Erityisesti tuodaan esiin unionin oikeuskäytäntöä, joka sisältää vaihtoehtoisia lähteitä oikeudesta saada oikeussuojaa, ja varsinkin oikeuskäytäntöä, josta käy ilmi, miten nämä kaksi oikeusjärjestystä toimivat rinnan. Monet mainituista unionin tuomioistuimen tuomioista on annettu ennakkoratkaisumenettelyissä, joita kansalliset tuomioistuimet ovat panneet vireille tarkoituksena saada unionin tuomioistuimen tulkinta unionin oikeuden säännöksistä, joilla on merkitystä kansallisella tasolla käsiteltävänä olevan riita-asian ratkaisemisessa. Ennakkoratkaisumenettelyssä unionin tuomioistuimen tehtävä on tulkita unionin oikeutta tai ratkaista sen pätevyys. Kansallisen tuomioistuimen on sen jälkeen sovellettava lakia kotimaisessa pääkäsitelyssä olevaan todelliseen tilanteeseen unionin tuomioistuimen tulkinnan mukaisesti. Yksinkertaisuuden vuoksi tässä käsikirjassa viitataan myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuimeen (EYT) unionin tuomioistuimena (EUT), vaikka tuomio olisikin annettu ennen joulukuuta 2009.

Jokainen luku alkaa taulukolla, jossa esitellään kyseisessä luvussa käsiteltävät asiat. Taulukossa mainitaan myös sovellettavat säännökset ja määräykset ja niihin liittyvä unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Näin käyttäjät voivat helposti ja nopeasti löytää omaan tilanteeseensa liittyvät keskeiset tiedot. Oikeusalan toimijat, joita koskee pelkästään Euroopan neuvoston oikeus, voivat rajoittaa tarkastelunsa Euroopan neuvostoon liittyvään aineistoon, kun taas EU:n jäsenvaltioiden toimijoiden on tutustuttava kumpaankin sarakkeeseen, sillä kumpikin oikeusjärjestys sitoo jäsenvaltioita.

Lisäksi jokaisen luvun alussa esitetään nopeasti ja helposti luettava yleiskatsaus luvun keskeisiin kohtiin.

Keskeinen Euroopan neuvoston oikeus tuodaan esiin päätekstin viittauksissa ja laatikoissa, joissa esitetään valikoituja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeustapauksia. Oikeustapaukset on valittu siten, että niissä annetaan tuoreita esimerkkejä siitä, miten ihmisoikeustuomioistuin soveltaa periaatteita, jotka se on vahvistanut laajassa oikeuskäytännössään. Myös Euroopan neuvoston suosituksiin ja raportteihin viitataan, kun ne liittyvät käsiteltävään asiaan, vaikka ne eivät olekaan oikeudellisesti sitovia.

Unionin oikeus esitellään vastaavasti päätekstissä viittaamalla unionin primaarioikeuteen ja lainsäädäntötoimiin, kuten direktiiveihin ja asetuksiin, sekä laatikoissa, joissa esitetään Euroopan unionin tuomioistuimen oikeustapauksia. Myös unionin tuomioistuimen oikeustapaukset on valittu siten, että niillä voidaan havainnollistaa oikeuden viimeaikaista soveltamista. Oikeusalan toimijat löytävät lisää esimerkkejä alaviitteistä. Lisäksi viitataan sellaisiin EU:n asiakirjoihin, jotka eivät ole oikeudellisesti sitovia, jos niillä on merkitystä käsiteltävän asian kannalta.

Vaikka käsikirjassa keskitytään oikeuteen, siinä on myös laatikoita, joissa tuodaan esiin lupaavia käytäntöjä Euroopan neuvoston ja unionin jäsenvaltioissa. Oikeuslaitokset voivat olla näissä valtioissa hyvin erilaisia, mutta lupaaviin käytäntöihin sisältyy aloitteita, joilla voidaan edistää oikeussuojan saatavuutta lyhyellä tai pitkällä aikavälillä. Aloitteiden asianmukaisuus ja tehokkuus jää usein nähtäväksi, ja niiden täysi arvo voidaan ymmärtää vain tutkimalla tarkemmin asiaa koskevia kansallisia lähteitä.

Tässä käsikirjassa keskitytään rikos- ja yksityisoikeuteen. Hallinto-oikeutta käsikirjassa ei käsitellä muutoin kuin ympäristöoikeuden yhteydessä (ks. luku 8). Käsikirja koskee oikeuden soveltamista kansallisella tasolla, joten siinä ei käsitellä valitusoikeutta tai kanneoikeutta eikä tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja unionin tuomioistuimissa, paitsi tapauksissa, joissa se auttaa ymmärtämään yksittäisiä oikeuksia. Vastaavasti kansainvälisiin asiakirjoihin sekä kansainväliseen ja kansalliseen oikeuskäytäntöön viitataan vain, jos ne auttavat ymmärtämään esiin tuotuja asioita.

Käsikirjassa selvitetään aluksi lyhyesti ”oikeussuojan saatavuuden” oikeudellista merkitystä sekä Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa vahvistettujen kahden oikeusjärjestyksen asemaa (luku 1). Käsikirjassa on seitsemän lukua, joissa käsitellään seuraavia asioita:

- oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa (tähän sisältyvät myös oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, oikeudenmukaista ja julkista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ulottuvuus ja vaihtoehtoiset tavat saada oikeussuojaa)

- oikeusapu (myös taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskeva arvio sekä oikeusavun tarvetta oikeudenmukaisuuden kannalta rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä koskeva arvio)
- oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen (myös oikeudellisen avun laatu, oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella oma puolustuksensa ja oikeus luopua edustuksesta)
- oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon (myös sen aineelliset ja institutionaaliset edellytykset sekä esimerkkejä käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista)
- rajoitukset oikeussuojan saatavuuteen oikeutta oikeussuojaan koskevat rajoitukset yleisesti (myös sallittujen rajoitusten luonne ja esimerkkejä rajoituksista)
- rajoitukset oikeussuojan saatavuuteen: oikeudenkäynnin kesto (sekä kriteerit keston kohtuullisuuden määrittämiseksi)
- oikeussuojan saatavuus valikoiduilla painopistealueilla (joita koskien on kehitetty erityisperiaatteita, mukaan lukien vammaiset henkilöt, rikoksen uhrit, vangit ja tutkintavangit, ympäristöoikeus ja sähköinen oikeudenkäyttö).

1

Mitä oikeussuojan saatavuudella tarkoitetaan?

EU	Asiat, joita koskee	EN
Oikeussuojan saatavuus		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon)	Soveltamisala	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin)
Perusoikeuskirjan 51 artikla (soveltamisala)		Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon)
Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohta (oikeuksien ja periaatteiden ulottuvuus ja tulkinta)		Euroopan ihmisoikeussopimuksen 35 artikla (tutkittavaksi ottamisen edellytykset)
Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 4 artiklan 3 kohta		Euroopan ihmisoikeussopimuksen 46 artikla (tuomioiden sitovuus ja täytäntöönpano)
SEU:n 19 artikla		

Tässä luvussa esitellään käsite ”oikeussuojan saatavuus” viittaamalla keskeisiin eurooppalaisiin ihmisoikeusstandardeihin. Siinä esitellään Euroopan alueelliset järjestelmät, joilla suojellaan yksilön oikeuksia ja tuodaan esiin painotus oikeuksien suojelun turvaamiseen kansallisella tasolla. Luvussa esitetään myös yhteenveto oikeussuojan saatavuutta koskevien oikeuksien suhteesta Euroopan unionissa (EU) ja Euroopan neuvostossa (EN), ja tuodaan esiin niiden tärkeimmät erot jäljempänä olevassa [kaaviossa](#).

Keskeiset asiat

- Kansainvälisen ja Euroopan ihmisoikeuslainsäädännön mukaisesti oikeussuojan saatavuuden periaate velvoittaa valtioita takaamaan jokaiselle henkilölle oikeuden viedä asiansa tuomioistuimen – tai joissakin tapauksissa vaihtoehtoisen riidanratkaisueliimen – käsiteltäväksi saadakseen oikeussuojaa, jos on syytä olettaa, että henkilön oikeuksia on loukattu. Se on siten myös oikeus, joka auttaa henkilöä toteuttamaan muita oikeuksiaan.
- Oikeussuojan saatavuuteen sisältyy useita perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, kuten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti sekä oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan ja perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti.
- Oikeussuojan saatavuutta koskevat perusoikeuskirjan oikeudet saattavat vastata Euroopan ihmisoikeussopimukseen sisältyviä oikeuksia. Siitä syystä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä perusoikeuskirjan oikeuksien tulkinnassa.
- Vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja perusoikeuskirjan täytäntöön panoa koskevat järjestelmät ovat erilaisia, molemmissa korostetaan, että oikeudet tehokkaaseen oikeussuojakeinoon ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tulee ensisijaisesti turvata kansallisella tasolla.

Oikeussuojan saatavuus antaa henkilöille mahdollisuuden suojella itseään oikeudenloukkauksilta, saadakseen oikeutta riita-asioissa, asettaakseen toimeenpanovalta vastuuseen ja puolustaakseen itseään rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä. Se on oikeusvaltioperiaatteen tärkeä osatekijä¹, joka koskee sekä yksityis-, rikos- että hallinto-oikeutta. Oikeussuojan saaminen on sekä prosessi että päämäärä, ja se on ratkaisevan tärkeä henkilöille, jotka haluavat hyödyntää muita prosessuaalisia ja aineellisia oikeuksia.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on perustamisestaan lähtien kansainvälisellä tasolla näyttänyt muille YK:n sopimuselimille mallia oikeussuojan saatavuuteen liittyvien käsitteiden tulkinnassa.² Oikeussuojan saatavuudesta annetaan takeita myös YK:n asiakirjoissa, kuten vuoden 1998 Århusin yleissopimuksessa tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympä-

1 Euroopan neuvosto (2015), *Factsheet on guaranteeing equal access of women to justice*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

2 YK:n ihmisoikeuskomitea (2007), *General Comment No. 32*.

ristöasioissa sekä vuoden 2006 yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Unionin toimintapolitiisella tasolla oikeussuojan saatavuutta EU:n jäsenvaltioissa – erityisesti tuomioistuinjärjestelmien tehokkuutta ja laadukkuutta sekä oikeuslaitoksen riippumattomuutta EU:ssa – arvioidaan säännöllisesti niin kutsutun unionin oikeusalan tulostaulun³ avulla. Siinä käytetään ensisijaisesti tietoja, joita saadaan Euroopan neuvoston asiantuntijaelimeltä, oikeuslaitoksen toimivuutta tarkastelevalta Euroopan neuvoston pysyvältä komitealta (CEPEJ), ja se muodostaa osan Euroopan komission vuotuista kasvuselvitystä. Viimeksi mainittua käytetään, kun käsitellään EU:n vuotuista toimintapolitiista sykliä – Euroopan talouspolitiikan ohjausjaksoa –, jolla on merkittävä vaikutus kansallisiin budjetteihin.⁴

Euroopan ihmisoikeuslainsäädännössä oikeus oikeussuojaan on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklassa sekä perusoikeuskirjan 47 artiklassa, joissa taataan oikeudet oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tehokkaaseen oikeussuojakeinoon siten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja EU:n osalta unionin tuomioistuin ovat niitä tulkinneet. Kuten edellä todettiin, näistä oikeuksista on määrätty myös kansainvälisissä asiakirjoissa, kuten Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimuksen)⁵ 2 artiklan 3 kappaleessa ja 14 artiklassa sekä YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen⁶ 8 ja 10 artiklassa. Näiden oikeuksien keskeisiä osatekijöitä ovat muun muassa tehokas pääsy riidanratkaisuelimeen, oikeus oikeudenmukaiseen menettelyyn ja riitojen oikea-aikaiseen ratkaisemiseen, oikeus kohtuulliseen hyvitykseensä sekä tehokkuus- ja vaikuttavuusperiaatteiden yleinen soveltaminen oikeuden jakamisessa.⁷

3 Euroopan komissio (2015), *Unionin oikeusalan tulostaulu 2015*, COM(2015) 116 final, Bryssel, 9.3.2015.

4 Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) (2015), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2014 – FRA Annual report*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisu- ja tiedotustoimisto, luku "Focus", s. 14.

5 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous (1966), *Kansainvälinen yleissopimus kansalaisyhteiskunnasta ja poliittisista oikeuksista (KP-sopimus)*, 16.12.1966.

6 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous (1948), *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus*, 10.12.1948.

7 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisu- ja tiedotustoimisto, s. 9.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja EU:n perusoikeuskirjassa suojatut oikeudet ovat päällekkäisiä. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia vastaavien perusoikeuskirjan oikeuksien merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa perusoikeuskirjan 53 artiklan mukaisesti. Perusoikeuskirjan selitykset⁸ antavat tähän asiaan lisävalaistusta. Selitykset ovat tulkinnan väline, jonka tarkoituksena on selventää perusoikeuskirjan määräyksiä, mutta ne eivät ole oikeudellisesti sitovia. Päällekkäisyys merkitsee, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on usein merkitystä, kun perusoikeuskirjan mukaisia oikeuksia tulkitaan. Kuten edellä on selitetty, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimen oikeusjärjestelmät ovat kuitenkin erilaisia, mikä voi vaikuttaa oikeuksien suojeluun kansallisella tasolla.

Euroopan ihmisoikeussopimus

EN on 47 jäsenvaltiota, jotka ovat kaikki vuonna 1953 voimaan tulleen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimuspuolia.⁹ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan mukaisesti sopimusvaltiot ovat oikeudellisesti sitoutuneet takaamaan jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudet. Sopimusvaltioiden on varmistettava, että niiden lainsäädäntö ja toimintatavat ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisia. Ne ovat ensisijaisesti vastuussa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien ja vapauksien täytäntöönpanosta ja toteutumisesta, vaikka niille saatetaan sallia harkintamarginaali, jotta ne voivat tehdä omaan oikeusjärjestykseensä soveltuvia tulkintoja.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on valvontatehtävä: Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaamista koskevia yksilövalituksia käsittelemällä se varmistaa, että sopimusvaltiot noudattavat velvoitteitaan.¹⁰ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 35 artiklan mukaisesti henkilön on osoitettava turvautuneensa kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin, ennen kuin Euroopan

8 EU (2012), [Euroopan unionin perusoikeuskirja](#), 52 artiklan 3 kohta, EUVL C 326, 26.10.2012. Ks. myös [Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset](#), EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

9 Euroopan neuvosto, [Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi](#), CETS nro 5, 1950. Ks. myös Euroopan neuvosto, [Euroopan sosiaalinen peruskirja](#), CETS nro 35, 18.10.1961 (Sops 44/1991), jonka avulla valvotaan sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien kunnioittamista; ja Euroopan neuvosto, [Euroopan sosiaalinen peruskirja \(uudistettu\)](#), CETS nro 163, 3.5.1996 (Sops 80/2002).

10 Sopimusvaltiot voivat myös nostaa kanteita toisiaan vastaan.

ihmisoikeustuomioistuimien ottaa asian käsiteltäväkseen.¹¹ Tämä vastaa periaatetta kansallisten oikeussuojakeinojen ensisijaisuudesta. Sillä tarkoitetaan, että kansalliset tuomioistuimet ovat ensisijaisesti vastuussa ihmisoikeuksien takaamisesta ja suojelusta kansallisella tasolla.¹² Oikeussuojan saatavuutta koskevat normit, joita valtioiden on noudatettava, esitetään seuraavissa luvuissa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudet eivät aina rajoitu sopimusvaltioiden alueelle. Poikkeusolosuhteissa niitä voidaan soveltaa ekstraterritoriaalisesti – erityisesti tilanteisiin ulkomailla, joissa valtion virkamiehet kohdentavat henkilöihin tosiasiallista valvontaa ja määräysvaltaa.¹³

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 46 artiklan mukaisesti sopimusvaltioiden on noudatettava Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen lopullista tuomiota jutuissa, joiden osapuolena ne ovat.

Euroopan unionin perusoikeuskirja

Euroopan unionin oikeusjärjestys on ainutlaatuinen. Unionin oikeus on sisällytetty sen jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksiin.¹⁴ Se käsittää primaarioikeuden, joka sisältyy perussopimukseen ja Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, sekundaarioikeuden, kuten asetukset, direktiivit ja päätökset, sekä sitomattomat oikeudelliset asiakirjat, kuten lausunnot ja suositukset.¹⁵

Unionin oikeus pannaan täytäntöön ja sen noudattamista valvotaan ensisijaisesti kansallisella tasolla. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 4 artiklan 3 kohdan mukaan EU:n jäsenvaltioiden on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet, joilla varmistetaan unionin oikeudesta johtuvien velvoitteiden täyttäminen. Tämä on vilpittömän yhteistyön periaate. Lisäksi SEU:n 19 artiklan mukaan jäsenvaltioilla on oltava tarvittavat muutoksenhakukeinot tehokkaan oikeussuojan takaamiseksi unionin oikeuteen kuuluvilla aloilla.

Siten kansalliset tuomioistuimet ovat ensisijaisesti vastuussa unionin oikeuden noudattamisen turvaamisesta, mutta sen yhdenmukaisen soveltamisen var-

11 EIT, *Er ja muut v. Turkki*, nro 23016/04, 31.7.2012, kohta 57.

12 EIT, *Scordino v. Italia (nro 1)*, nro 36813/97, 29.3.2006, kohta 140.

13 EIT, *Al-Skeini ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 55721/07, 7.7.2011, kohta 133-137.

14 EU-tuomioistuimien asia C-6/64, *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, tuomio 15.7.1964.

15 *Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SEUT)*, 288 artikla, EUVL C 326, 26.10.2012.

mistamiseksi ne voivat pyytää unionin tuomioistuinta ratkaisemaan lainsäädännön tulkintaa koskevia kysymyksiä ennakkoratkaisumenettelyssä.¹⁶ Tämä luo vuoropuhelua kansallisten tuomioistuinten ja Euroopan unionin tuomioistuimen välille. Unionin tuomioistuin valvoo unionin ainutlaatuisista oikeusjärjestystä, johon sisältyy selkeitä perusoikeusvelvoitteita. Henkilöt voivat nostaa kumoamiskanteita unionin oikeuden laillisuuden tarkastamiseksi (myös perusoikeuskysymyksissä), mutta tällaisten kanteiden nostamisen edellytykset ovat rajoitettuja. Henkilön on yleensä voitava osoittaa, että säädös ”koskee häntä suoraan ja erikseen”.¹⁷ Unionin tuomioistuimen mukaan tämä unionin toimielinten toimiin kohdistuva laillisuusvalvontajärjestelmä on täysin kattava.¹⁸

Näin ollen myös unionin oikeuden mukaisesti henkilöiden on tärkeää voida vaatia oikeuksiaan kansallisissa tuomioistuimissa. Alun perin Euroopan yhteisöjen perussopimukseen ei sisällynyt mitään viittauksia perusoikeuksiin. Sen sijaan perusoikeudet määriteltiin unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä unionin oikeuden yleisiksi periaatteiksi, jotka johtuvat Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperinteestä.¹⁹ Unionin tuomioistuin on soveltanut näitä periaatteita tarkastaessaan EU:n lainsäädäntö- ja hallintotoimien laillisuutta sekä niiden toimien lainmukaisuutta, joita jäsenvaltiot ovat toteuttaneet pannessaan täytäntöön unionin oikeutta. Näitä yleisiä periaatteita koskevalla oikeuskäytännöllä on merkitystä, kun tarkastellaan oikeutta hakea oikeussuojaa, ja siitä saattaa olla hyötyä oikeusalan toimijoille.

Perusoikeudet ja vapaudet on nyt vahvistettu Euroopan unionin **perusoikeuskirjassa**,²⁰ josta tuli oikeudellisesti sitovaa unionin primaarioikeutta joulukuussa 2009. Perusoikeuskirjaan sisältyy myös taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia. Joissakin tapauksissa perusoikeuskirjassa viitataan ”oikeuksien” sijasta ”periaatteisiin” (esimerkiksi 23 artiklassa naisten ja miesten välisen tasa-arvon periaatteeseen). Kun määräykset on luokiteltu periaatteiksi, kansalliset tuomioistuimet käyttävät niitä perusoikeuskirjan mukaisesti

16 *Ibid.*, 267 artikla.

17 SEUT, 263 artiklan kohta 4. Tämän oikeuden alan monimutkaisuutta kuvastava esimerkki, ks. EU-tuomioistuin, asia C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto*, tuomio 3.10.2013.

18 *Ibid.*, erityisesti 92 kohta.

19 SEU, 6 artiklan 3 kohta (ent. 6 artiklan 2 kohta).

20 **Euroopan unionin perusoikeuskirja**, EUVL C 326, 26.10.2012. Ks. SEU, 6 artiklan 1 kohta.

ainoastaan sellaisten säädösten tulkintaan tai niiden laillisuuden valvontaan, joita jäsenvaltiot antavat unionin lainsäädännön panemiseksi täytäntöön.²¹

Perusoikeuskirjan 51 artiklan mukaan perusoikeuskirjan määräykset koskevat unionin toimielimiä, elimiä ja laitoksia rajoituksetta sekä jäsenvaltioita ”silloin, kun viimeksi mainitut soveltavat unionin oikeutta”.²² Perusoikeuskirjan selitysten mukaan perusoikeuskirjan velvoitteet koskevat jäsenvaltioita vain silloin, kun ne toimivat ”unionin oikeuden alalla”. Unionin tuomioistuin on vahvistanut, että ”soveltavat unionin oikeutta” ja ”toimivat unionin oikeuden alalla” tarkoittavat samaa.²³ Tämä kattaa tilanteet, joissa jäsenvaltiot esimerkiksi soveltavat unionin direktiivejä ja asetuksia.²⁴ Samalla EU:n kaikki 28 jäsenvaltiota ovat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvaltioita. Tämä merkitsee, että vaikka perusoikeuskirjaa ei sovellettaisi, Euroopan ihmisoikeussopimusta kenties sovelletaan. Lisäksi käynnissä olevat neuvottelut Euroopan unionin liittymiseksi Euroopan ihmisoikeussopimukseen saattavat vaikuttaa oikeussuojan saatavuuden kokonaisuvaan.²⁵

Oikeussuojan saatavuus Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin oikeuden mukaisesti

Kaaviossa on yhteenveto oikeussuojan saatavuuden perusteista EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa. Siinä korostetaan kahta tärkeintä oikeussuojan saatavuuden osatekijää – oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja oikeutta tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin – ja vertaillaan perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen antamaa suojaa. Kaavioon viitataan koko käsikirjassa.

21 Ks. perusoikeuskirjan 52 artiklan 5 kohta ja **perusoikeuskirjan selityksissä** annetut (rajalliset) ohjeet. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-176/12, *Association de médiation sociale v. Union locale des syndicats CGT ym*, tuomio 15.1.2014, kohta 45–49. Vertaa EU-tuomioistuin, asia C-555/07, *Kücükdeveci v. Swedex GmbH & Co. KG*, tuomio 19.1.2010.

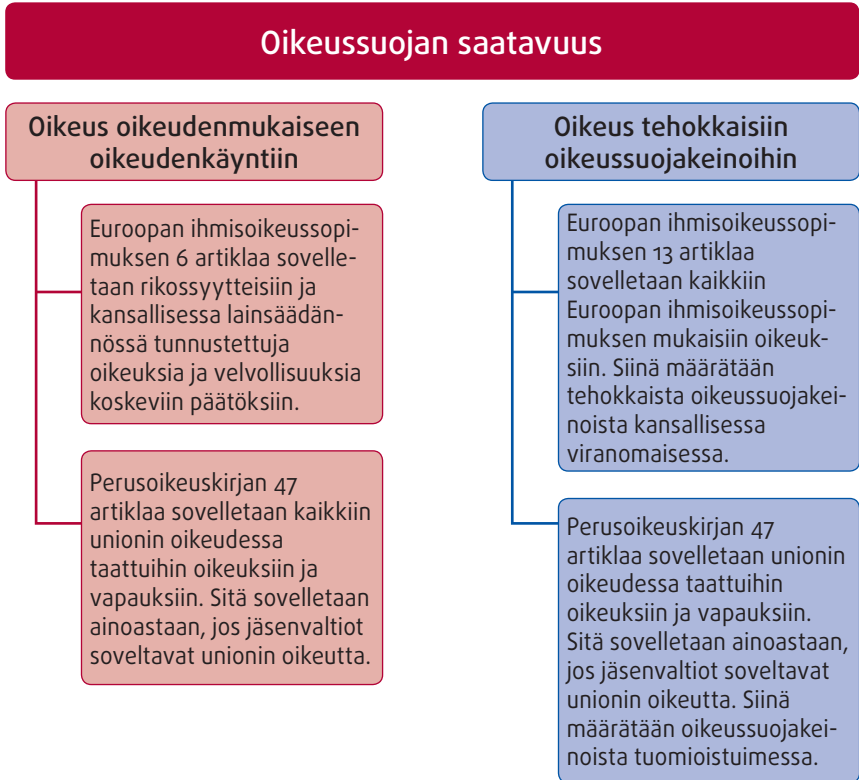
22 Perusoikeuskirjan 51 artikla.

23 EU-tuomioistuin, asia C-617/10, *Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson*, tuomio 7.5.2013, kohta 17–21.

24 EU-tuomioistuin, asia C-206/13, *Cruciano Siragusa v. Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, tuomio 6.3.2014, kohta 24 ja 25.

25 Ks. Euroopan unionin liittymistä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen koskeva **Euroopan unionin tuomioistuimen lausunto 2/13**, 18.12.2014.

Kaavio: Oikeussuojan saatavuus EU:n ja Euroopan neuvoston oikeuden mukaisesti

Kuten kaaviosta käy ilmi, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklalla on rajoitettu soveltamisala. Sitä sovelletaan ainoastaan rikossyytteisiin sekä kansallisessa lainsäädännössä tunnustettuihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin (ks. [jakso 2.1](#)). Perusoikeuskirjan 47 artiklaa ei ole samalla lailla rajoitettu, vaan sitä sovelletaan kaikkiin unionin oikeudessa tunnustettuihin oikeuksiin ja vapauksiin, joihin sisältyy lisäksi tiettyjä taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia. Sovelletavuudessa on kuitenkin tärkeä ero. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa sovelletaan kaikkiin tilanteisiin, jotka sisältyvät määritelmään ”hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä”. Perusoikeuskirjan 47 artiklaa sovelletaan ainoastaan, jos jäsenvaltiot soveltavat unionin oikeutta, esimerkiksi panevat

täytäntöön ihmiskaupan vastaista direktiiviä. Järjestelmän tarjoama suoja on siten vähemmän kattava.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa vahvistetaan oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin kansallisessa viranomaisessa, jos yleissopimuksen mukaisia oikeuksia väitetään loukatun. Perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaista oikeutta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon sovelletaan kaikkiin unionin oikeudessa taattuihin oikeuksiin ja vapauksiin; sitä ei ole rajoitettu koskemaan perusoikeuskirjan mukaisten oikeuksien loukkauksia. Lisäksi 47 artiklassa taataan nimenomaan oikeus oikeussuojakeinoon ”tuomioistuimessa”, joten sen tarjoama suoja on laajempi. On tärkeää huomata, että jos perusoikeuskirjaa ei sovelleta, EU:n jäsenvaltioissa saatetaan soveltaa Euroopan ihmisoikeussopimusta, sillä kaikki 28 jäsenvaltiota ovat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvaltioita.

Vaikka järjestelmät ovat erillisiä, sekä **Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa** taataan oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeudet on ensisijaisesti turvattava kansallisella tasolla näiden kahden asiakirjan omilla soveltamisaloilla noudattamalla asiaankuuluvia unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vahvistamia sääntöjä ja ehtoja. Monet perusoikeuskirjan oikeuksista määritellään samalla tavoin kuin vastaavat oikeudet Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdassa vahvistetaan, että siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa, vaikka myös tätä laajempi suoja voidaan tarjota.²⁶ Se merkitsee, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä, kun tulkitaan perusoikeuskirjan vastaavia määräyksiä.

²⁶ Perusoikeuskirjan selitykset, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

2

Oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa ja muissa elimissä

EU	Asiat, joita koskee	EN
Oikeudenkäynti tuomioistuimessa		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-128/09–C-131/09, <i>Boxus ym. v. Région wallonne</i> , 2011	Oikeus saattaa asia tuomioistuinten käsiteltäväksi	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemäs lisäpöytäkirja EIT, <i>Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 4451/70, 1975
EU-tuomioistuin, asia C-363/11, <i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou v. Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , 2012 EU-tuomioistuin, asia C-394/11, <i>Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Balgaria AD ym. (Bulgaria ja Euroopan komissio väliintulijoina)</i> , 2013	Tuomioistuimen määritelmä	EIT, <i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH ja muut v. Itävalta</i> , nrot 21565/07, 21572/07, 21575/07 ja 21580/07, 2013

EU	Asiat, joita koskee	EN
Tuomioistuinten riippumattomuus ja puolueettomuus		
<p>Perusoikeuskirjan 47 artikla</p> <p>EU-tuomioistuin, asia C-506/04, <i>Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i>, 2006</p> <p>EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-341/06 ja C-342/06, <i>Chronopost SA ja La Poste v. Union française de l'express (UFEX) ym.</i>, 2008</p>	<p>Riippumattomuus ja puolueettomuus</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale</p> <p>EIT, <i>Maktouf ja Damjanović v. Bosnia ja Hertsegovina</i>, nrot 2312/08 ja 34179/08, 2013</p> <p>EIT, <i>Ibrahim Gürkan v. Turkki</i>, nro 10987/10, 2012</p>
Oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti tuomioistuimessa		
<p>Perusoikeuskirjan 47 artikla</p> <p>Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2012/13/EU)</p> <p>Oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2010/64/EU)</p> <p>Oikeudesta käyttää avustajaa annettu direktiivi (2013/48/EU)</p>	<p>Oikeudenmukainen oikeudenkäynti</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale</p> <p>EIT, <i>Užukauskas v. Liettua</i>, nro 16965/04, 2010</p>
<p>Perusoikeuskirjan 47 artikla</p>	<p>Julkinen oikeudenkäynti</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale</p> <p>EIT, <i>Khrabrova v. Venäjä</i>, nro 18498/04, 2012</p>
Muut tavat saada oikeussuojaa		
<p>EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-317/08, C-318/08, C-319/08 ja C-320/08, <i>Rosalba Alassini ym. v. Telecom Italia SpA</i>, 2010</p> <p>Sovitteludirektiivi (2008/52/EY)</p> <p>Kuluttajariitojen vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta annettu direktiivi (2013/11/EU)</p> <p>Kuluttajariitojen verkkovälitteisestä riidanratkaisusta annettu asetus (N:o 524/2013)</p> <p>Rikoksen uhrien oikeuksista annettu direktiivi (2012/29/EU)</p>	<p>Muut viranomaiset kuin lainkäyttöelimet</p> <p>Vaihtoehtoinen riidanratkaisu</p>	<p>EIT, <i>Suda v. Tšekki</i>, nro 1643/06, 2010</p> <p>Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus)</p>

Tässä luvussa esitetään yleiskatsaus oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi (mihin viitataan sekä Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa). Oikeus perustuu oikeuteen saada oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Luvussa käsitellään myös ”tuomioistuimen” määritelmää sekä asiaankuuluvia edellytyksiä, kuten keskeiset näkökohdat, jotka liittyvät oikeuteen saada oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Lisäksi käsitellään tuomioistuimen ulkopuolisia oikeussuojakeinoja, muun muassa muita viranomaisia kuin lainkäyttöelimiä ja vaihtoehtoisia riidanratkaisumenetelmiä.

2.1. Oikeussuojaa tuomioistuinteitse

Keskeiset asiat

- Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa.
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältää oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa sovelletaan rikossyytteisiin sekä kansallisessa lainsäädännössä tunnustettuja oikeuksia ja velvollisuuksia koskeviin päätöksiin.
- Perusoikeuskirjan 47 artiklaan sisältyy oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Sitä ei ole rajoitettu rikossyytteisiin tai oikeuksiin ja velvollisuuksiin, mutta perusoikeuskirjaa sovelletaan kansallisesti ainoastaan, jos jäsenvaltiot soveltavat unionin oikeutta (tai poikkeavat siitä).
- Englanniksi sekä Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa käytetään termiä ”tribunal” eikä ”court”, mutta termit vastaavat toisiaan. Tuomioistuimen on hoidettava lainkäyttöön liittyviä tehtäviä, oltava kykenevä antamaan sitovia päätöksiä ja täytettävä muut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimen asettamat kriteerit, kuten oltava riippumaton ja puolueeton. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja unionin tuomioistuin ovat vahvistaneet johdonmukaiset periaatteet, joiden avulla voidaan määrittää, voidaanko elin luokitella tuomioistuimeksi.
- Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole ehdoton. Sitä voidaan rajoittaa – mutta rajoitukset eivät saa heikentää oikeuden keskeistä sisältöä.

2.1.1. Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi

Sekä **Euroopan neuvoston että unionin oikeuden** mukaan oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi merkitsee, että tuomioistuimia on oltava saatavilla. Saatavuus merkitsee muun muassa asiaankuuluvaa toimivaltaa omaavien tuomioistuinten saatavuutta, tulkkauksen saatavuutta, tiedonsaantia ja tuomioistuimen tuomioiden saatavuutta. Siihen saattaa liittyä myös tuomioistuimen maantieteellinen etäisyys, jos tuomioistuimen sijainti estää valittajaa tosiasiallisesti osallistumasta oikeudenkäyntiin²⁷ (ks. myös **jakso 8.1**, vammaiset henkilöt,).

Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi on tärkeä osa oikeussuojan saatavuutta, koska tuomioistuimet suojaavat laittomilta käytännöiltä ja valvovat oikeusvaltioperiaatteen noudattamista.²⁸ **Euroopan neuvoston oikeudessa** Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa määrätään: ”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.” Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi on sisäänrakennettu osa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, koska siinä edellytetään, että tuomioistuinten on ratkaistava riidat. Valtioilla ei ole velvollisuutta perustaa tiettyntyyppisiä tuomioistuimia – esimerkiksi muutoksenhakutuomioistuimia. Jos sopimusvaltio kuitenkin perustaa tällaisia tuomioistuimia, niihin sovelletaan 6 artiklaa.²⁹

27 EU-tuomioistuin, asia C-567/13, *Nóra Baczó ja János István Vizsnyiczai v. Raiffeisen Bank Zrt*, tuomio 12.2.2015, kohta 56 ja 57. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León v. Anuntis Segundamano España SL*, tuomio 5.12.2013, kohta 41. Ks. lisätietoja myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2013), *Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System*, 21.6.2013; CEPEJ (2014), *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises*, 12.12.2014; CEPEJ (2008), *Checklist for promoting the quality of justice and the court*, 3.7.2008, esim. s. 19–25, myös tulkkaus, tiedonsaanti, tuomioistuimen tuomioiden saatavuus.

28 EIT, *Běleš ja muut v. Tšekki*, nro 47273/99, 12.11.2002.

29 EIT, *Khalfaoui v. Ranska*, nro 34791/97, 14.12.1999, kohta 37.

Esimerkki: Tapauksessa *Golder vastaan Yhdistynyt kuningaskunta*³⁰ valittaja oli vanki, joka halusi nostaa kunnianloukkauksen vankilan virkailijaa vastaan. Tämä oli syyttänyt häntä osallistumisesta vankilakapinaan. Häneltä oli evätty oikeus pyytää neuvoa lakimieheltä, minkä hän väitti estäneen häntä nostamasta kannetta tuomioistuimessa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien katsoi, että 6 artiklassa on vahvistettu oikeudenkäynnin asianosaisten käytettävissä olevat prosessuaaliset takeet. Niillä ei olisi merkitystä, ellei asiaa voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Siten oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi sisältyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 6 artiklan 1 kappaleen mukaiseen oikeuteen saada oikeudenmukainen oikeudenkäynti.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisten oikeuksien on toteuduttava konkreettisesti ja tehokkaasti sen sijaan, että ne olisivat teoreettisia ja kuvitteellisia.³¹ Jotta oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi toteutuisi tehokkaasti, valtioiden saattaa olla annettava oikeusapua, käänösapua tai muuta käytännön tukea, joiden avulla henkilöt voivat osallistua oikeudenkäyntiin (oikeusapu, ks. luku 3, ja oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen, ks. luku 4).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukainen oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi on rajoitettu valittajaan kohdistuviin rikossyytteisiin tai hänen yksityisluonteisia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeviin riitoihin. Kummallakin käsitteellä on itsenäinen merkitys, joka ei riipu kansallisissa järjestelmissä käytetyistä luokittelusta.³²

Kun ratkaistaan, onko kyseessä ”rikossyyte”, on otettava huomioon seuraavat seikat:

- rikoksen luokittelu kansallisessa oikeusjärjestyksessä

30 EIT, *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4451/70, 21.2.1975. Oikeudesta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi rikosasioissa, ks. esim. EIT, *Janosevic v. Ruotsi*, nro 34619/97, 23.7.2002, kohta 80.

31 EIT, *Artico v. Italia*, nro 6694/74, 13.5.1980, kohta 33.

32 Rikossyytteet, ks. EIT, *Engel ja muut v. Alankomaat*, nrot 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 ja 5370/72, 8.6.1976, kohta 81. Oikeudet ja velvollisuudet, ks. EIT, *König v. Saksa*, nro 6232/73, 28.6.1978, kohta 88 ja 89.

- rikoksen luonne
- seuraamuksen mahdollinen luonne ja vakavuus.³³

Kriteerit ovat valinnaisia, eivät kumulatiivisia.³⁴ Jos yksittäisestä kriteeristä ei ole mahdollista tehdä selvää johtopäätöstä, kumulatiivinen lähestymistapa saattaa kuitenkin olla tarpeen.³⁵ Valtiot saattavat tehdä eron rikosoikeuden ja sääntely- tai kurinpito-oikeuden välillä, mutta ero ei saa heikentää 6 artiklan tavoitetta ja tarkoitusta.³⁶ Rikosseuraamukset ovat tavallisesti luonteeltaan rankaisutoimenpiteitä.³⁷ Vaikka seuraamus ei olisi vakava, se ei muuta rikoksen rikosoikeudellista luonnetta.³⁸ Asiaankuuluvia kriteereitä on sovellettava ennen päätöksentekoa.

Muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä on oltava kyseessä kansallisessa lainsäädännössä tunnustettua oikeutta tai velvollisuutta koskeva riita, jotta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa voitaisiin soveltaa, riippumatta siitä, onko kyseinen oikeus tai velvollisuus suojattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Riidan on oltava aito ja vakava, ja oikeudenkäynnin tuloksella on oltava välittömästi ratkaiseva merkitys oikeuden kannalta.³⁹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on eritellyt menettelyjä, jotka eivät kuulu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettujen oikeuksien ja velvollisuuksien alaan. Tällaisia ovat muun muassa muut kuin rikosoikeudelliset vero-oikeudenkäynnit⁴⁰, ulkomaalaisten maahantuloa, oleskelua ja karkottamista koskevat ratkaisut⁴¹ sekä oikeudenkäynnit, jotka koskevat oikeutta asettua ehdolle vaaleissa.⁴²

33 EIT, *Engel ja muut v. Alankomaat*, nrot 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 ja 5370/72, 8.6.1976, kohta 81–85.

34 EIT, *Ziliberg v. Moldova*, nro 61821/00, 1.2.2005, kohta 31.

35 EIT, *Ezeh ja Connors v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 39665/98 ja 40086/98, 9.10.2003, kohta 86.

36 EIT, *Weber v. Sveitsi*, nro 11034/84, 22.5.1990, kohta 30.

37 EIT, *Öztürk v. Saksa*, nro 8544/79, 21.2.1984, kohta 53.

38 *Ibid.*, kohta 54.

39 EIT, *Boulois v. Luxemburg*, nro 37575/04, 3.4.2012, kohta 90.

40 EIT, *Ferrazzini v. Italia*, nro 44759/98, 12.7.2001, kohta 29.

41 EIT, *Maaouia v. Ranska*, nro 39652/98, 5.10.2000, kohta 40.

42 EIT, *Pierre-Bloch v. Ranska*, nro 24194/94, 21.10.1997, kohta 49–52.

Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole ehdoton, vaan sitä voidaan rajoittaa. Esimerkiksi kohtuulliset määräjät voivat edistää asianmukaista oikeudenkäyttöä. Lisäksi vaatimus maksaa oikeudenkäyntimaksuja saattaa olla perusteltu vähäpätöisten kanteiden poissulkemiseksi tai talousarviosyistä.⁴³ Rajoitukset eivät kuitenkaan saa heikentää oikeuden keskeistä sisältöä.⁴⁴ Esimerkiksi oikeudenkäynnin keskeyttäminen huomattavan pitkäksi ajaksi saattaa loukata oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, koska se estää henkilöä saamasta riitaa koskevaa päätöstä.⁴⁵ Sallittuja rajoituksia käsitellään tarkemmin **luvussa 6**.

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa todetaan seuraavasti: ”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään.”⁴⁶ Perusoikeuskirjan 47 artiklaa sovelletaan kaikkiin unionin oikeudesta johtuviin oikeuksiin ja vapauksiin. Perusoikeuskirjan selityksissä on vahvistettu, että artikla vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen oikeuksia, mutta sitä ei ole 6 artiklan lailla rajoitettu henkilön yksityisluonteisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin.⁴⁷ Perusoikeuskirjan 47 artiklassa taataan siten vähintään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan tarjoama suoja, joka koskee kaikkia unionin oikeudesta johtuvia oikeuksia ja vapauksia.⁴⁸ Tämä nimenomainen yhteys merkitsee, että Euroopan neuvoston oikeuden yhteydessä mainituilla oikeustapauksilla on merkitystä unionin oikeuden kannalta, ellei toisin mainita. Kuten **luvussa 1** on todettu, perusoikeuskirjaa sovelletaan kansallisesti kuitenkin vain, jos jäsenvaltiot soveltavat unionin oikeutta (tai poikkeavat siitä).⁴⁹

43 EIT, *Ashingdane v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 8225/78, 28.5.1985, kohta 57.

44 *Ibid.*

45 EIT, *Kutić v. Kroatia*, nro 48778/99, 1.3.2002, kohta 25.

46 Perusoikeuskirjan 47 artiklalla on merkitystä EU-tuomioistuimissa, asia itsensä tarjoaman oikeussuojan kannalta.

47 EU-tuomioistuin, asia C-619/10, *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*, tuomio 6.9.2012, kohta 52.

48 EU-tuomioistuin, asia C-199/11, *Euroopan yhteisö v. Otis NV ym.*, tuomio 6.11.2012, kohta 47.

49 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa koskevat rajoitukset, ks. esim. EIT, *Maaouia v. Ranska*, nro 39652/98, 5.10.2000. Perusoikeuskirjan 47 artiklan soveltamisala, ks. EU-tuomioistuin, asia C-370/12, *Thomas Pringle v. Government of Ireland, Ireland ja the Attorney General*, tuomio 27.11.2012, kohta 178–182.

Perusoikeuskirjan 47 artikla ilmentää unionin oikeusperiaatetta, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava unionin oikeudesta johtuvien henkilön oikeuksien (myös perusoikeuskirjan oikeuksien) tehokas oikeussuoja tuomioistuimissa. Tämä merkitsee, että oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi sovelletaan aina, kun on kyse unionin oikeudessa taatuista oikeuksista ja vapauksista. Unionin jäsenvaltioiden on luotava sellainen oikeussuojakeinojen ja menettelyjen järjestelmä, joka varmistaa unionin oikeuden mukaisten oikeuksien kunnioittamisen.⁵⁰ Kansallinen lainsäädäntö ei saa heikentää näiden oikeuksien tehokasta oikeussuojaa tuomioistuimissa.⁵¹

Esimerkki: Asiassa *Boxus ym. vastaan Région wallonne*⁵² Belgian tuomioistuin esitti ympäristövaikutusdirektiiviä koskevan kysymyksen sen jälkeen, kun Vallonian parlamentti oli antanut hankkeelle luvan säädöksellä (asetuksella), jollaista vastaan ei kansallisessa laissa ollut säädetty aineellista muutoksenhakumenettelyä.

Unionin tuomioistuin vahvisti, että valta saattaa säädös uudelleen tutkitavaksi on välttämätön henkilön prosessuaalisten oikeuksien tehokkaan oikeussuojan varmistamiseksi, vaikka siitä ei olisikaan säädetty kansallisessa laissa.

Samoin kuin Euroopan neuvoston oikeudessa, myös unionin oikeudessa oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole ehdoton. Sitä voidaan rajoittaa kansallisilla menettelyillä tehokkaan oikeudenkäytön varmistamiseksi. Sallittuja rajoituksia käsitellään tarkemmin [luvussa 6](#).

Unionissa on säädetty useita sekundäärilainsäädäntöön kuuluvia säädöksiä, jotka ovat luonteeltaan kansainvälistä yksityisoikeutta. Tavoitteena on ollut helpottaa asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi valtioiden rajat ylittävissä tapauksissa määrittämällä, minkä jäsenvaltion tuomioistuimet ovat

50 EU-tuomioistuin, asia C-432/05, *Unibet (London) Ltd ja Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern*, tuomio 13.3.2007, kohta 37–42.

51 EU-tuomioistuin, asia C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta*, tuomio 22.12.2010, kohta 59.

52 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-128/09–C-131/09, C-134/09 ja C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet ym., Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir ja Nadine Dartois v. Région wallonne*, tuomio 18.10.2011, kohta 49–57.

toimivaltaisia ratkaisemaan riita-asian. Säädöksissä käsitellään tuomioistuimen toimivaltaa, sovellettavaa lakia sekä tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa yksityisoikeuden alalla. Tällaisia säädöksiä ovat muun muassa asetukset tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa sekä perintöasioissa⁵³ (ks. myös [jakso 6.3](#)).

2.1.2. Tuomioistuimen määritelmä

Englanniksi sekä **Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa** käytetään termiä *tribunal* eikä *court*. Sanalle ”tuomioistuin” on annettu itsenäinen merkitys, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan unionin tuomioistuin ovat soveltaneet yhdenmukaisia periaatteita, joiden mukaan määritetään, voidaanko elin luokitella tuomioistuimeksi.

Euroopan neuvoston oikeudessa tuomioistuinta luonnehditaan sen lainkäyttöön liittyvän tehtävän kautta.⁵⁴ Sen ei tarvitse olla ns. perinteinen tuomioistuin.⁵⁵ Tuomioistuin voi olla elin, joka on perustettu ratkaisemaan rajallinen määrä erityiskysymyksiä (kuten korvaukset) edellyttäen, että se tarjoaa asianmukaiset takeet.⁵⁶

53 Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, EYVL L 12, 16.1.2001; Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu), EUVL L 351, 20.12.2012 (Tanska ei osallistu); Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012, annettu 4 päivänä heinäkuuta 2012, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta, EUVL L 201, 27.7.2012, s. 107; Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa, EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1; Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009, annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusveloitteita koskevissa asioissa, EUVL L 7, 10.1.2009, s. 1.

54 EIT, *Belilos v. Sveitsi*, nro 10328/83, 29.4.1988, kohta 64.

55 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 76.

56 EIT, *Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 ja 9405/81, 8.7.1986, kohta 201.

Esimerkki: Tapauksessa *Julius Kloiber Schlachthof GmbH ja muut vastaan Itävalta*⁵⁷ valittajayritykset harjoittivat karjan ja sikojen teurastustoimintaa, josta niiden oli maksettava maatalouden markkinointimaksuja kansalliselle maatalouden markkinointilautakunnalle (*Agrarmarkt Austria*, AMA). AMA antoi maksumääräykset ja määräsi yritysten maksulaiminlyöntien takia lisämaksun. Valittajat hakivat muutosta ja pyysivät suullista oikeudenkäyntiä. Muutoksenhakuviranomaisena toimiva liittovaltion ministeri hylkäsi valitukset oikeudenkäyntiä järjestämättä. Valittajat tekivät valituksen siitä, että menettelyä ei ratkaistu tuomioistuimessa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toisti näkemyksensä, jonka mukaan tuomioistuinta luonnehtii sen lainkäyttöön liittyvä tehtävä, millä tarkoitetaan asioiden ratkaisemista soveltamalla lakia sen oman toimivallan puitteissa ja säädetyllä tavalla järjestetyn oikeudenkäynnin jälkeen. Muita vaatimuksia ovat riippumattomuus, puolueettomuus, jäsenten virkakauden kesto ja prosessuaalisten takeiden saatavuus. Useat näistä vaatimuksista on lueteltu 6 artiklassa. Tuomioistuin päätti, että sen enempää AMAA kuin ministeriä ei voitu luokitella tuomioistuimeksi ja että 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Asianmukaisia takeita ovat muun muassa seuraavat:

- valta antaa sitovia päätöksiä⁵⁸
- kyky ratkaista toimivallan piiriin kuuluvia asioita oikeussääntöjen nojalla, säädetyllä tavalla järjestetyn oikeudenkäynnin jälkeen⁵⁹
- täysi toimivalta asiassa⁶⁰
- riippumattomuus ja puolueettomuus (ks. [jakso 2.2](#)).

Tuomioistuimen on myös oltava ”lailla perustettu”. Tällä tarkoitetaan, että valtioilla on velvollisuus antaa erityisiä lakeja, joilla perustetaan kansallisia tuomioistuimia ja hallinnoidaan niiden toimintaa. Tämä vaatii pysyvyyttä, eli

57 EIT, *Julius Kloiber Schlachthof GmbH ja muut v. Itävalta*, nrot 21565/07, 21572/07, 21575/07 ja 21580/07, 4.4.2013.

58 EIT, *Bentham v. Alankomaat*, nro 8848/80, 23.10.1985, kohta 40 ja 43.

59 EIT, *Sramek v. Itävalta*, nro 8790/79, 22.10.1984, kohta 36.

60 EIT, *Galina Kostova v. Bulgaria*, nro 36181/05, 12.11.2013, kohta 59.

asianosaisten väliseen sopimukseen perustuvat lainkäyttöelimet on suljettu pois. Tuomioistuin voi kuitenkin olla elin, joka on perustettu ratkaisemaan rajallinen määrä erityiskysymyksiä, edellyttäen, että se tarjoaa asianmukaiset takeet.⁶¹ Jos hallintoelin ei tarjoa 6 artiklan 1 kappaleen mukaisia takeita, sen päätöksistä on voitava valittaa mainitut takeet tarjoavaan lainkäyttöelimeen.⁶²

Elin voi olla tuomioistuin, vaikka se hoitaisi lainkäytön ohella muitakin tehtäviä (kuten hallinnollisia, kurinpidollisia tai neuvontatehtäviä), mutta elin ei voi hoitaa sekä lainkäyttöön että toimeenpanoon liittyviä tehtäviä.⁶³ Vastaavasti tuomioistuimissa voi olla tuomareita, joilla ei ole oikeustieteellistä koulutusta, tai jäseniä, joilla on muita kuin lainkäyttöön liittyviä tehtäviä, kunhan he täyttävät riippumattomuuden ja puolueettomuuden vaatimukset.⁶⁴

Elimen luokittelu tuomioistuimeksi riippuu viime kädessä asian tosiseikoista. Päätös tehdään soveltamalla edellä esitettyjä periaatteita. Esimerkiksi elin, joka voi antaa vain neuvoa-antavia lausuntoja, ei kuulu tuomioistuimen määritelmän alaan⁶⁵, kun taas tiettyihin asioihin erikoistunut välityselin, joka tarjoaa asianmukaiset takeet, kuuluu määritelmän piiriin.⁶⁶ Lisätietoja muista tavoista saada oikeussuojaa on annettu [jaksossa 2.4](#).

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa taataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa. Unionin tuomioistuin on käsitellyt ”tuomioistuimen” merkitystä ratkaistessaan, onko tietyllä elimellä oikeus viedä asia unionin tuomioistuimeen ennakkoratkaisua varten, kuten kansalliset tuomioistuimet voivat tehdä (ks. oikeussuojan saatavuutta koskeva [luku 1](#)).⁶⁷

61 EIT, *Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 ja 9405/81, 8.7.1986, kohta 201.

62 EIT, *Albert ja Le Compte v. Belgia*, nrot 7299/75 ja 7496/76, 10.2.1983.

63 EIT, *Bentham v. Alankomaat*, nro 8848/80, 23.10.1985, kohta 43.

64 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 81. Maallikkotuomareiden osallistuminen, ks. myös EIT, *Ibrahim Gürkan v. Turkki*, nro 10987/10, 3.7.2012, kohta 18.

65 EIT, *Bentham v. Alankomaat*, nro 8848/80, 23.10.1985.

66 EIT, *Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 ja 9405/81, 8.7.1986, kohta 201.

67 SEUT, 267 artikla. Ks. myös unionin tuomioistuin, *Muistio kansallisten tuomioistuinten ennakkoratkaisupyyntöjen tekemisestä*, EUVL C 297, 5.12.2009, s. 1, 9 kohta (jossa todetaan: ”Unionin tuomioistuin pitää tuomioistuimena toimimista unionin oikeuden itsenäisenä käsitteenä.”).

Jotta elintä voitaisiin pitää tuomioistuimena, joka voi viedä asian Euroopan unionin tuomioistuimeen, sen on täytettävä seuraava vaatimukset:

- lailla perustettu
- pysyvä
- riippumaton ja puolueeton (ks. jäljempänä)
- kontradiktorinen menettely
- pakollinen toimivalta
- soveltaa oikeussääntöjä.⁶⁸

Elimen käsiteltävänä olevassa menettelyssä on oltava tarkoitus antaa luonteeltaan oikeudellinen ratkaisu.⁶⁹

*Esimerkki: Asiassa Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou vastaan Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou,*⁷⁰ valittaja (*Elegktiko Synedrio*, Kreikan valtiontalouden tarkastusvirasto) esitti kysymyksen kansallisten sääntöjen yhteensopivuudesta unionin oikeuden kanssa. Kyseisissä säännöissä sallitaan julkisen sektorin työntekijöiden ottaa vapaata ammattiyhdistysasioiden hoitamista varten. Unionin tuomioistuimen oli tutkittava, oliko *Elegktiko Synedrio* tuomioistuin Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 267 artiklan tarkoittamassa merkityksessä.

Unionin tuomioistuimen ratkaisun mukaan se ei ole tuomioistuin seuraavista syistä: i) sillä on yhteyksiä ministeriöihin, mikä merkitsee, ettei se ollut asian kohteena oleviin etuihin nähden ulkopuolinen, ii) sen toimivalta rajoittuu ensisijaisesti valtion menojen tarkastamiseen, eikä päätösten

68 EU-tuomioistuin, asia C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, tuomio 17.9.1997, kohta 23.

69 EU-tuomioistuin, asia C-443/09, *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza v. Grillo Star Srl.*, tuomio 19.4.2012, kohta 20 ja 21.

70 EU-tuomioistuin, asia C-363/11, *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeo Politismou kai Tourismou v. Ypourgeo Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*, tuomio 19.12.2012, kohta 19–31.

teko kuulu sen toimivaltaan, iii) sen päätöksellä ei ole lopullisen tuomion voimaa (*res judicata*) eikä sen menettelyn tarkoituksen ole johtaa luonteeltaan oikeudelliseen päätökseen ja iv) kyseisten menojen edunsaaja ei ollut *Elegktiko Synedriossa* käynnissä olevan menettelyn osapuoli.

Samoin kuin Euroopan neuvoston oikeudessa, myöskään unionin oikeudessa välityselimiä ei yleensä pidetä tuomioistuimina menettelyn valinnaisen luonteen takia ja koska valtion viranomaiset eivät osallistu menettelyyn (vaihtoehtoiset tavat saada oikeussuojaa, ks. [jakso 2.4](#)).⁷¹

Esimerkki: Asiassa *Valeri Hariev Belov vastaan CHEZ Elektro Bulgaria AD ja muut (Bulgaria ja Euroopan komissio väliintulijoina)*⁷² Bulgarian syrjintälautakunta (*Komisija za zashtita ot diskriminatsia*, KZD) oli pyytänyt ennakkoratkaisua useista eri syrjintään ja kuluttajansuojaan liittyvistä unionin säännöksistä.

Unionin tuomioistuin on vahvistanut, että kansallista elintä voidaan pitää tuomioistuimena SEUT-sopimuksen 267 artiklan merkityksessä, jos se hoitaa lainkäyttöön liittyviä tehtäviä, mutta sitä ei voida pitää tuomioistuimena, jos se hoitaa muita, esimerkiksi hallinnollisia tehtäviä. Näin ollen oli tarpeen määrittää, missä ominaisuudessa kyseinen elin on hakenut unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisua. Tässä asiassa unionin tuomioistuin päätyi useiden eri tekijöiden takia hylkäämään sen väitteen, että elimessä käynnissä olevan menettelyn oli tarkoitus johtaa luonteeltaan oikeudelliseen päätökseen; näitä olivat muun muassa seuraavat: KZD voi toimia omasta aloitteestaan ja sillä on laajat tutkintavaltuudet; KZD voi omasta aloitteestaan liittää henkilöitä menettelyyn; jos KZD:n päätökseen haettaisiin muutosta, se olisi tuomioistuimenmenettelyssä vastaajana; ja KZD voi kumota omat päätöksensä.

71 EU-tuomioistuin, asia C-125/04, *Guy Denuit ja Betty Cordenier v. Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.*, tuomio 27.1.2005, kohta 13. Asia, jossa välityselimen katsottiin olevan tuomioistuin, ks. EU-tuomioistuin, asia C-555/13, *Merck Canada Inc. v. Accord Healthcare Ltd ym.*, määräys 13.2.2014, kohta 18–25.

72 EU-tuomioistuin, asia C-394/11, *Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Bulgaria AD ym. (Bulgaria ja Euroopan komissio väliintulijoina)*, tuomio 31.1.2013, kohta 26.

2.2. Tuomioistuinten riippumattomuus ja puolueettomuus

Keskeiset asiat

- Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa edellytetään, että tuomioistuimet ovat riippumattomia ja puolueettomia.
- Euroopan unionin tuomioistuin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ovat vahvistaneet riippumattomuutta koskevat yksityiskohtaiset säännöt neutraaliuden takaamiseksi. Säännöt liittyvät tapaan, jolla tuomioistuimen jäsenet nimitetään, heidän virkakautensa kestoon ja takeisiin, joilla estetään ulkopuolinen painostus.
- Tuomioistuimen oletetaan olevan puolueeton, ellei toisin osoiteta. Puolueellisuus voi olla subjektiivista (yksittäisen tuomarin henkilökohtainen puolueellisuus) tai objektiivista (oletettu puolueellisuus). Subjektiivista puolueellisuutta on vaikea todistaa.

Riippumattomuutta ja puolueettomuutta tarkastellaan usein yhdessä ja ne liittyvät läheisesti yhteen, minkä takia niitä voi olla vaikea erottaa toisistaan.⁷³ Riippumattomuus liittyy kuitenkin yleensä tuomioistuimen rakenteeseen, kun taas puolueettomuus on yksittäisen päätöksentekijän ominaisuus.⁷⁴

Riippumattomuus

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta on annettu oikeuskäytäntöä, jossa esitetään oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat yksityiskohtaiset säännöt. Niiden tarkoituksena on suojella oikeuslaitosta ulkoiselta painostukselta ja taata sen neutraalius.⁷⁵ Säännöt liittyvät tapaan, jolla tuomioistuimen jäsenet nimitetään, heidän virkakautensa kestoon ja takeisiin, joilla estetään ulkopuolinen painostus.⁷⁶

73 Ks. esim. EIT, *Findlay v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 22107/93, 25.2.1997, kohta 73.

74 EIT, *Parlov-Tkalčić v. Kroatia*, nro 24810/06, 22.12.2009, kohta 86 ja 87.

75 Lisätietoja oikeudesta oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa, ks. YK:n ihmisoikeuskomitea (2007) *General Comment 32*, 23.8.2007, 19–23 kohta.

76 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 78.

Esimerkki: Tapauksessa *Maktouf ja Damjanović vastaan Bosnia ja Hertsegovina*⁷⁷ kumpikin valittaja oli tuomittu sotarikoksista Bosnia ja Hertsegovinan tuomioistuimessa (valtiollisessa tuomioistuimessa). Valtiolliseen tuomioistuimeen kuului kansainvälisiä ja kansallisia tuomareita, ja sillä oli valtuudet ratkaista sotarikoksia koskevat asiat. Ensimmäinen valittaja väitti, että valtiollinen tuomioistuin ei ollut riippumaton, koska Bosnia ja Hertsegovinan korkean edustajan toimisto oli nimittänyt kaksi sen jäsenistä kahden vuoden toimikaudeksi, joka oli mahdollista uusia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin hylkäsi väitteen. Tuomioistuin ei nähnyt mitään syytä epäillä, etteivätkö valtiollisen tuomioistuimen kansainväliset tuomarit olleet riippumattomia Bosnia ja Hertsegovinan poliittisista elimistä, asian asianosaisista ja korkean edustajan toimielimestä. Heidän nimityksensä perustui haluun vahvistaa valtiollisen tuomioistuimen sotarikosjaoston riippumattomuutta ja palauttaa yleisön luottamus tuomioistuinjärjestelmään. Lähetetyt tuomarit olivat omien valtioidensa ammattituomareita, mikä oli lisätäe ulkopuolista painostusta vastaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ei ollut rikottu.

Toimeenpanovalta saa nimittää tuomarit, mutta laissa on varmistettava, etteivät tuomarit saa ohjeita tehtäviensä hoitamiseen.⁷⁸ Lopulliseen, sitovaan ja täytäntöönpanokelpoiseen tuomioistuimen tuomioon ei saa puuttua.⁷⁹

Myös oikeuslaitoksen nimitysten kesto voi edistää sen riippumattomuutta. Tuomioistuimen jäseniä ei ole pakko nimittää eliniäksi. On tärkeämpää, että virkakauden pituus on vakio eikä siihen voida puuttua ulkopuolelta. Tuomioistuimen jäsenet on vähintäänkin suojattava virasta erottamiselta virkakautensa aikana.⁸⁰ Riittävien takeiden puuttuminen tuomarin erottamista vastaan merkitsee, että tuomioistuimen riippumattomuus mitätöityy.⁸¹

77 EIT, *Maktouf ja Damjanović v. Bosnia ja Hertsegovina*, nrot 2312/08 ja 34179/08, 18.7.2013, kohta 48–53.

78 EIT, *Beaumartin v. Ranska*, nro 15287/89, 24.11.1994, kohta 38.

79 EIT, *DRAFT - OVA a.s. v. Slovakia*, nro 72493/10, 9.6.2015, kohta 80–86.

80 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 80.

81 EIT, *Henryk Urban ja Ryszard Urban v. Puola*, nro 23614/08, 30.11.2010, kohta 49–53. Ks. myös Euroopan neuvosto, CCJE (2001), *Opinion N° 1 on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges*, 23.11.2001.

Vaikutelma riippumattomuudesta on riippumattomuuden puutteen vahvistamisen kannalta myös tärkeä muttei ratkaiseva seikka.⁸² Kun ratkaistaan, onko perusteltua syytä epäillä, että tietty tuomioistuin ei ole riippumaton tai puolueeton, oikeudenkäynnin asianosaisten näkemykset ovat tärkeitä mutteivät ratkaisevia. Epäilykset on perusteltava objektiivisesti.⁸³ Kun esimerkiksi tapauksessa, jossa käsiteltiin kannetta vuokrasopimuksen tarkistamiseksi, yhdistykset, joiden edun mukaista oli jatkaa vuokrasopimusta, olivat nimittäneet tuomioistuimeen kaksi maallikkotuomaria, kantajan epäily puolueettomuuden vaarantumisesta oli perusteltu.⁸⁴

Unionin oikeudessa riippumattomuusvaatimus velvoittaa tuomioistuimen toimimaan ulkopuolisena päätöksentekijänä, joka on riippumaton hallintoviranomaisista ja asianosaisista.⁸⁵

Esimerkki: Asiassa *Graham J. Wilson vastaan Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*⁸⁶ G. J. Wilson oli vienyt asian kansalliseen tuomioistuimeen ja väittänyt, että Luxemburg on kielivaatimuksella asettanut kohtuuttoman esteen asianajajan ammatin harjoittamisesta muussa kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa ammatillinen pätevyys on hankittu, annetun direktiivin 98/5/EY⁸⁷ täytäntöönpanolle. Kielivaatimuksessa edellytetään, että lakimiehet osallistuvat asianajajayhteisön johtokunnan suulliseen kuulesteluun. G. J. Wilson oli kieltäytynyt osallistumasta, minkä seurauksena asianajajayhteisön johtokunta kieltäytyi merkitsemästä Wilsonia Luxemburgin asianajajayhteisön asianajajien luetteloon. Hän valitti päätöksestä kurinpito- ja hallintolautakunnalle, joka koostui yksinomaan kansallisuudeltaan luxemburgilaisista asianajajista. Hallintotuomioistuin pyysi unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua siitä, muodostavatko sellaiset muutoksenhakuelimet kuin kurinpito- ja hallintolautakunta direktiivin 9 artiklassa tarkoitetun kansallisen oikeuden mukaisen muutoksenhakekeinon.

82 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 81.

83 EIT, *Fruni v. Slovakia*, nro 8014/07, 21.6.2011, kohta 141.

84 EIT, *Langborger v. Ruotsi*, nro 11179/84, 22.6.1989, kohta 35.

85 EU-tuomioistuin, asia C-24/92, *Pierre Corbiau v. Administration des contributions*, tuomio 30.3.1993, kohta 15.

86 EU-tuomioistuin, asia C-506/04, *Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, tuomio 19.9.2006, kohta 47–53.

87 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/5/EY, annettu 16 päivänä helmikuuta 1998, asianajajan ammatin pysyvän harjoittamisen helpottamisesta muussa kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa ammatillinen pätevyys on hankittu, EYVL L 77, 14.3.1998.

Unionin tuomioistuin totesi, että lainkäyttöön olennaisesti kuuluva riippumattomuus merkitsee, että tuomioistuimen on oltava ulkopuolinen suhteessa riitautetun päätöksen antaneeseen viranomaiseen. Lisäksi riippumattomuuteen kuuluu kaksi muuta näkökohtaa: i) tuomioistuin on suojattu ulkoisilta toimenpiteiltä tai painostukselta, ja ii) tuomioistuin on sisäisesti puolueeton, millä varmistetaan, että tuomioistuin ylläpitää yhtäläistä etäisyyttä asian asianosaisiin.⁸⁸

Puolueettomuus

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa puolueettomuus liittyy läheisesti riippumattomuuteen. Se edellyttää, että riita-asioita ratkaiseva päätöksentekijä on avarakatseinen ja ennakkoluuloton.

Esimerkki: Tapauksessa *İbrahim Gürkan vastaan Turkki*⁸⁹ sotilasrikostuomioistuin oli tuominut kantajan kahdeksi ja puoleksi kuukaudeksi vankeuteen ylempiarvoisen upseerin käskyjen tahallisesta rikkomisesta. Tuomioistuimeen kuului upseeri, jolla ei ollut oikeudellista koulutusta, ja kaksi sotilastuomaria.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että maallikkotuomarien osallistuminen ei välttämättä ole 6 artiklan vastaista eikä oikeudellisen pätevyyden puuttuminen estä upseerin riippumattomuutta tai puolueettomuutta. Upseeri oli kuitenkin edelleen armeijan palveluksessa ja sotilaskurin alainen. Päällystö oli nimittänyt hänet eivätkä perustuslailliset takeet koskeneet häntä samalla tavoin kuin kahta sotilastuomaria. Siitä syystä sotilasrikostuomioistuinta ei voitu pitää riippumattomana ja puolueettomana.

88 Ulkoinen painostus, ks. EU-tuomioistuin, asia C-103/97, *Josef Köllensperger GmbH & Co. KG ja Atzwanger AG v. Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz*, tuomio 4.2.1999, kohta 21 (jäsenen erottamista koskevat ehdot olivat liian epämääräisiä, jotta voitaisiin taata, ettei heihin voida kohdistaa asiattonta painostusta). Sisäinen puolueettomuus, ks. EU-tuomioistuin, asia C-407/98, *Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist*, tuomio 6.7.2000, kohta 32 (perustuslaissa on asetettu objektiivinen suoja).

89 EIT, *İbrahim Gürkan v. Turkki*, nro 10987/10, 3.7.2012, kohta 19.

Puolueettomuuteen sisältyy kaksi elementtiä:

- subjektiivinen elementti liittyy yksittäisen tuomarin henkilökohtaisiin ennakkoluuloihin tai puolueellisuuteen
- objektiivinen elementti liittyy sellaisiin asioihin kuin oletettu puolueellisuus.⁹⁰

Tuomioistuimen oletetaan olevan vapaa henkilökohtaisista ennakkoluuloista, ellei toisin osoiteta.⁹¹ Subjektiivisen puolueellisuuden osoittaminen edellyttää, että tietyn tuomarin henkilökohtaiset vakaumukset tietyssä asiassa pystytään määrittämään, mikä on erittäin vaikeata. Esimerkkejä subjektiivisesta puolueellisuudesta ovat tuomarin osoittama vihamielisyys tai paha tahto taikka näyttö siitä, että tuomari on järjestänyt asian itsensä ratkaistavaksi henkilökohtaisista syistä.⁹² Suuri enemmistö asioista, joissa väitetään puolueettomuuden puuttuvan, keskittyykin objektiivisuustestiin. Siinä varmistetaan, että tuomari tarjoaa riittävät takeet, jotta asiaa koskevat perustellut epäilykset voidaan sulkea pois.⁹³ Esimerkkejä objektiivisen puolueettomuuden puutteesta ovat läheiset perhesiteet vastapuolen avustajan ja tuomarin välillä⁹⁴ tai ammatilliset suhteet tuomarin ja oikeudenkäynnin toisen asianosaisen välillä.⁹⁵ Objektiivinen puolueettomuus merkitsee myös riittäviä takeita siitä, että kaikki perustellut epäilykset sen suhteen voidaan sulkea pois.⁹⁶ Pelkästään se seikka, että tuomioistuimella on saman ratkaisun suhteen kahdenlaisia tehtäviä (neuvoa-antavia ja lainkäyttöön liittyviä) voi herättää epäilyn sen rakenteellisesta puolueettomuudesta.⁹⁷ Myös hallituksen virkamiehen läsnäolon tuomioistuin-käsittelyssä on todettu rikkovan 6 artiklaa.⁹⁸ Menettelyjen, joita tuomioistui-

90 Ks. myös Euroopan neuvosto, CJJE (2002), *Opinion N° 3 on ethics and liability of judges*, 19.11.2002.

91 EIT, *Kyprianou v. Kypros*, nro 73797/01, 15.12.2005, kohta 119.

92 EIT, *Morice v. Ranska*, nro 29369/10, 23.4.2015, kohta 74.

93 *Ibid.*, 119 kohta. Ks. myös EIT, *Gautrin ja muut v. Ranska*, nro 21257/93, 20.5.1998, kohta 58.

94 EIT, *Micallef v. Malta*, nro 17056/06, 15.10.2009, kohta 102.

95 EIT, *Pescador Valero v. Espanja*, nro 62435/00, 17.6.2003, kohta 27 ja 28.

96 EIT, *Fey v. Itävalta*, nro 14396/88, 24.2.1993, kohta 28.

97 EIT, *Procola v. Luxemburg*, nro 14570/89, 28.9.1995, kohta 45. Vrt. EIT, *Kleyn ja muut v. Alankomaat*, nrot 39343/98, 39651/98, 43147/98 ja 46664/99, 6.5.2003, kohta 27.

98 EIT, *Martinie v. Ranska*, nro 58675/00, 12.4.2006, kohta 53–55.

met käyttävät käsitellessään puolueellisuutta koskevia kanteita, on itsessään oltava vapaita ennakoasenteista (esim. puolueellisuudesta syytettyä tuomaria ei pidä pyytää tarkastelemaan kanteen asiasisältöä).⁹⁹

Unionin oikeudessa on johdonmukaisesti noudatettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä vahvistettuja periaatteita, jotka koskevat puolueettomuudelta edellytetyjä kahta näkökohtaa: subjektiivista ja objektiivista puolueettomuutta. Riippumattomuutta pidetään puolueettomuuden edellytyksenä, ja elimen kokoonpanoa ja sen jäsenten asemaa on säädeltävä riittävän säännöin.¹⁰⁰

Esimerkki: Asia *Chronopost SA ja La Poste vastaan Union française de l'express*¹⁰¹ koski kannetta, jonka mukaan infrastruktuuriin myönnetty tuki oli valtiontukea. Asia oli ollut kahdesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa siten, että tuomarikokoonpano oli eri mutta esittelevä tuomari sama. Toisessa käsittelyssä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvisti ensimmäisen ratkaisunsa, jonka mukaan tuki oli valtiontukea. Muutoksenhakijat väittivät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toinen käsittely ei ollut puolueeton, koska esittelevä tuomari oli sama, joten ratkaisu oli ennakkoluulojen rasittama.

Unionin tuomioistuimen puolueettomuudesta on seuraavanlainen: i) tuomioistuimen jäsenten on oltava subjektiivisesti puolueettomia eli yhdelläkään jäsenistä ei saa olla ennakolta määritettyä kantaa tai henkilökohtaisia ennakkoluuloja (jäsenten oletetaan olevan henkilökohtaisesti puolueettomia, kunnes toisin todistetaan); ja ii) tuomioistuimen on oltava objektiivisesti puolueeton ja annettava riittävät takeet, jotta kaikki perustellut epäilykset voidaan tältä osin sulkea pois. Unionin tuomioistuin hylkäsi väitteen puolueellisuudesta. Tosiseikkojen perusteella ei voitu todeta, että jaoston kokoonpano oli laitton.

99 EIT, A. K. v. *Liechtenstein*, nro 38191/12, 9.7.2015.

100 EU-tuomioistuin, asia C-506/04, *Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, tuomio 19.9.2006, kohta 53.

101 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-341/06 P ja C-342/06 P, *Chronopost SA ja La Poste v. Union française de l'express (UFEX) ym.*, tuomio 1.7.2008, kohta 54.

2.3. Mitä on oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti?

Keskeiset asiat

- Oikeussuojan saatavuus edellyttää oikeudenkäyntiä, joka on prosessuaalisesti oikeudenmukainen ja julkinen.
- Oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä rikosasioissa koskevat erityistaakat on lisäksi annettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 ja 3 kappaleessa sekä perusoikeuskirjan 48 artiklassa.
- Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältää ensisijaisesti oikeuden oikeuskeinojen tasapuolisuuteen, oikeuden kontradiktoriseen menettelyyn ja oikeuden saada perusteltu päätös sekä oikeuden varmistaa lopullisen tuomion täytäntöönpano.
- Oikeuslaitoksen valvonta varmistetaan julkisella oikeudenkäynnillä. Oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin merkitsee myös henkilökohtaista oikeutta osallistua oikeudenkäyntiin ja kuulla todistelu.

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin sovelletaan rikossyyteasioissa sekä yksityisluonteisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevissa asioissa (ks. [jakso 2.1](#)). **Unionin oikeudessa** oikeutta sovelletaan perusoikeuskirjan 47 artiklan nojalla kaikenlaisiin unionin oikeudesta johtuvia oikeuksia ja vapauksia koskeviin oikeudenkäynteihin.

Oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskeva oikeuskäytäntö on laaja. Tässä jaksossa käsitellään useita oikeuden ydinalueeseen kuuluvia teki-
jöitä, joita ovat muun muassa seuraavat: oikeus oikeuskeinojen tasapuolisuuteen, oikeus kontradiktoriseen menettelyyn ja oikeus saada perusteltu päätös. Kuten [luvussa 1](#) on todettu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä niiden peruskirjan oikeuksien tulkinnassa, jotka vastaavat ihmisoikeussopimuksessa vahvistettuja oikeuksia. Perusoikeuskirjan 47 artikla vastaa tältä osin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

2.3.1. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Kun **Euroopan neuvoston oikeudessa** harkitaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta, otetaan huomioon kaikki asiaan liittyvät tosiseikat, muun muassa henkilön mahdollisuus saada oikeussuojaa. Menettely kokonaisuudessaan on otettava huomioon (ts. myös menettelyn vireillepano alkaen poliisikuu-
lusteluista rikosasioissa ja muutoksenhakuun saatu lopullinen ratkaisu).¹⁰² Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa sovelletaan myös tuomioiden täytäntöönpanoon, koska jos henkilö ei voisi varmistaa tuomion täytäntöönpanoa oikeudenkäynnin päätyttyä, oikeudella oikeudenmukaiseen olisi vain vähän merkitystä.¹⁰³

Lupaava käytäntö

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin varmistaminen yhteiskuulemisella

Ranskassa on Tarasconissa kehitetty lasten osallistumisen parantamiseksi lupaava erityiskäytäntö, jota kutsutaan yhteiskuulemiseksi. Sen ansiosta sosiaalityöntekijät voivat osallistua lapsen kanssa riita-asiaa koskevaan oikeudenkäyntiin, kun tuomari kuulee lasta. Sosiaalityöntekijän läsnäolo auttaa lasta ilmaisemaan oman näkemyksensä. Siten luodaan myös lapsiystävällisempi ympäristö. Lisäksi tämä käytäntö varmistaa, että lapsen vastaukset tulkitaan kahdesta näkökulmasta (tuomarin ja sosiaalityöntekijän), mikä tekee kuulemisesta oikeudenmukaisemman. Hankkeelle annettiin erityismaininta vuoden 2012 Crystal Scales of Justice -kilpailussa.

Lähde: 2012 Crystal Scales of Justice Award, järjestäjät Euroopan neuvosto ja Euroopan komissio yhdessä.

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa eräs keskeinen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskeva vaatimus on osapuolten tasapuolinen kohtelu. Tasapuolisuuden periaate edellyttää, että kummallakin osapuolella on kohtuullinen mahdollisuus esittää asiansa olosuhteissa, joissa kumpikaan osapuoli ei ole toista huonommassa asemassa. Tasapuolisuuden puuttumista koskevat valitukset käsitellään ottamalla huomioon 6 artiklan 1 kappale koko-

¹⁰² EIT, *Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 13071/87, 16.12.1992, kohta 34.

¹⁰³ EIT, *Hornsby v. Kreikka*, nro 18357/91, 19.3.1997, kohta 40. Ks. myös YK:n ihmisoikeuskomitea (2005), *Czernin v. Tšekki*, tiedonanto nro 823/1998, 29.3.2005 (jonka mukaan toimimattomuus ja liialliset viipeet tuomioiden täytäntöönpanossa loukkaavat KP-yleissopimuksen 14 artiklaa).

naisuutena, koska osapuolten tasa-arvoinen asema on vain yksi osa laajempaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitettä, johon sisältyy myös kontradiktorista menettelyä koskeva perustavanlaatuinen oikeus.¹⁰⁴ Euroopan unionin tuomioistuin on määritellyt periaatteen vastaavalla tavalla.¹⁰⁵

Rikosasioissa tasa-arvoisuuden periaate on turvattu 6 artiklan 3 kappaleen d kohdassa annetuilla erityisillä puolustukseen liittyvillä oikeuksilla, nimittäin ”oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat”. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 ja 3 kappaleessa ja perusoikeuskirjan 48 artiklassa esitetään tarkemmat oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat lisätakeet rikosasioissa. Niihin kuuluvat oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto henkilöön kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista sekä oikeus saada riittävästi aikaa ja mahdollisuudet valmistella puolustustaan.

Unionin oikeudessa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on kartoitettu yksityiskohtaisemmin sekundaarilainsäädännössä. Esimerkiksi tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2012/13/EU mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyille ja syytetyille annetaan tietoja heidän oikeuksistaan, myös oikeudesta avustajaan ja oikeudesta vaieta.¹⁰⁶ Direktiivin mukaan epäillylle ja syytetyillä on myös annettava pidätyksen yhteydessä oikeuksia koskeva ilmoitus, jossa annetaan tietoja muista oikeuksista, muun muassa oikeudesta tutustua omaan asiaansa liittyviin toimivaltaisten viranomaisten hallussa oleviin asiakirjoihin – kuten todisteisiin – ja oikeudesta saada kiireellistä lääkinnällistä apua. Direktiivi kuuluu EU:n etenemissuunnitelmaan epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä.¹⁰⁷ Etenemissuunnitelma hyväksyttiin, jotta henkilöiden oikeudet rikosoikeudellisissa menettelyissä EU:ssa vahvistuisivat ja voitaisiin samalla varmistaa

104 EIT, *Ruiz-Mateos v. Espanja*, nro 12952/87, 23.6.1993, kohta 63; ks. myös kohta 63–68.

105 EU-tuomioistuin, asia C-199/11, *Euroopan yhteisö v. Otis NV ym.*, tuomio 6.11.2012, kohta 71.

106 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012.

107 Neuvoston päätöslauselma, annettu 30 päivänä marraskuuta 2009, etenemissuunnitelmasta epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL C 295, 4.12.2009.

jäsenvaltioiden keskinäinen luottamus toinen toisensa rikosoikeusjärjestelmiin ja edistää oikeudellista yhteistyötä niiden välillä. Etenemissuunnitelma käsittää myös direktiivin oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä¹⁰⁸, direktiivin oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaiseen pidätysmääräykseen liittyvissä menettelyissä¹⁰⁹, komission suosituksen rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeudesta oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä¹¹⁰ sekä komission suosituksen haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä.¹¹¹ Lisäksi on annettu ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä¹¹² ja ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.¹¹³

Sekä **Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa** toinen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden olennainen tekijä on oikeus kontradiktori-

108 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010.

109 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1. Yhdistynyt kuningaskunta ja Irlanti eivät osallistu tähän direktiiviin, eikä sitä sovelleta Tanskaan.

110 Euroopan komissio (2013), Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeudesta oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL C 378, 24.12.2013.

111 Euroopan komissio (2013), Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL C 378, 24.12.2013.

112 Euroopan komissio (2013), Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, COM(2013) 822.

113 Euroopan komissio (2013), Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä, COM(2013) 824.

seen menettelyyn.¹¹⁴ Oikeutta koskevat vaatimukset ovat periaatteessa samat sekä rikos- että muissa asioissa.¹¹⁵ Käytännössä oikeus kontradiktoriseen menettelyyn käsittää seuraavat asiat:

- oikeus saada tietoonsa kaikki näyttö, joka on toimitettu tuomion ratkaisuun vaikuttamiseksi, ja esittää sitä koskevia huomautuksia¹¹⁶
- oikeus saada riittävästi aikaa tutustua näyttöön ennen oikeudenistuntoa¹¹⁷
- oikeus esittää näyttöä.¹¹⁸

Tuomioistuinten on harkittava, onko käytetty menettely ollut kokonaisuutena kontradiktorista menettelyä koskevan oikeuden mukainen.¹¹⁹

Esimerkki: Tapauksesa *Užkauskas vastaan Liettua*¹²⁰ Liettuan viranomaiset olivat peruuttaneet valittajan aseenkantoluvan, koska hänen väitettiin poliisin rekistereissä olevien tietojen perusteella olevan vaarallinen yhteiskunnalle. Häntä vaadittiin luovuttamaan aseensa poliisille maksua vastaan. Hän riitautti nimensä lisäämisen operatiiviseen rekisteriin, mutta kanne hylättiin poliisin toimittaman salassa pidettävän materiaalin perusteella. Poliisin toimittamia tietoja ei annettu valittajalle.

Rekisterissä olevat tiedot olivat valittajan asiassa ratkaisevia, koska tuomareiden oli otettava ne huomioon ratkaistakseen, oliko hän mukana rikollisessa toiminnassa. Poliisin rekisteri oli ainoa todiste valittajan väitetyistä vaarallisuudesta yhteiskunnalle. Koska valittajalle ei annettu tietoa häntä vastaan esitetystä näyttöstä eikä hänellä ollut mahdollisuutta vas-

114 EIT, *Ruiz-Mateos v. Espanja*, nro 12952/87, 23.6.1993, kohta 63; EU-tuomioistuin, asia C-300/11, *ZZ v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 4.6.2013, kohta 55. Rikosasiaa koskevat oikeudenkäynnit, ks. EIT, *Brandstetter v. Itävalta*, nrot 11170/84, 12876/87 ja 13468/87, 28.8.1991, kohta 66 ja 67.

115 EIT, *Werner v. Itävalta*, nro 21835/93, 24.11.1997, kohta 66.

116 EIT, *Vermeulen v. Belgia*, nro 19075/91, 20.2.1996, kohta 33.

117 EIT, *Krčmář ja muut v. Tšekki*, nro 35376/97, 3.3.2000, kohta 42.

118 EIT, *Clinique des Acacias ja muut v. Ranska*, nrot 65399/01, 65406/01, 65405/01 ja 65407/01, 13.10.2005, kohta 37.

119 EIT, *Rowe ja Davis v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 28901/95, 16.2.2000, kohta 62.

120 EIT, *Užkauskas v. Liettua*, nro 16965/04, 6.7.2010, kohta 45–51.

tata siihen (toisin kuin poliisilla), päätöksentekomenettely ei vastannut kontradiktorisen menettelyn eikä oikeuskeinojen tasapuolisuuden vaatimuksia eikä sisältänyt riittäviä takeita kantajan etujen suojaamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että menettelyllä rikottiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Oikeus saada perusteltu päätös on myös yksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden perusnäkökohta.¹²¹ Perusteltu päätös osoittaa, että asia on käsitelty asianmukaisesti, ja antaa asianosaisille mahdollisuuden tarkoituksenmukaiseen ja tehokkaaseen muutoksenhakuun.¹²² Tuomioistuiltamilta ei edellytetä yksityiskohtaista vastausta jokaiseen väitteeseen, ja velvollisuus esittää perusteluja vaihtelee ratkaisun luonteen ja asian olosuhteiden mukaan.¹²³ Rikosoikeudenkäynneissä valamiestuomioistuimen on annettava riittävät takeet, jotta vastaaja voisi ymmärtää, miksi hänet on todettu syylliseksi. Tällaisia takeita voivat olla muun muassa tuomarin antama oikeudellisia kysymyksiä tai näyttöä koskeva opastus ja tuomarin valamiehistolille esittämät täsmälliset ja yksiselitteiset kysymykset.¹²⁴

Riita-asiaa koskevissa oikeudenkäynneissä tuomioistuinten on annettava ratkaisuilleen riittävät perustelut, jotta henkilöt voisivat tehokkaasti hakea niihin muutosta.¹²⁵ Muutoksenhakutuomioistuin voi korjata alemman oikeusasteen tuomioistuimen riittämättömät perustelut. Periaatteessa on hyväksyttävää, että muutoksenhakuelin pelkästään hyväksyy perustelut alemman asteen elimen ratkaisua varten. Tämän ei kuitenkaan ole katsottu riittävän silloin, kun varsinaisen muutoksenhaun pääkohde on alemman oikeusasteen tuomioistuimen perustelujen riittämättömyys.¹²⁶ Muutoksenhakutuomioistuimen perusteluissa on käsiteltävä ratkaistavan ongelmakysymyksen olennaista sisältöä tavalla, joka riittävästi vastaa sen tehtävää.¹²⁷

121 Ks. Euroopan neuvosto, CCEJ (2008), *Opinion N°11 on “the quality of judicial decisions”*, 18.12.2008.

122 EIT, *Hadjianastassiou v. Kreikka*, nro 12945/87, 16.12.1992, kohta 33. Vrt. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätökseen 7.9.1999, *Jodko v. Liettua*, nro 39350/98. Unionin oikeus, ks. EU-tuomioistuin, asia C-619/10, *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*, tuomio 6.9.2012, kohta 53.

123 EIT, *García Ruiz v. Espanja*, nro 30544/96, 21.1.1999, kohta 26.

124 EIT, *Taxquet v. Belgia*, nro 926/05, 16.11.2010, kohta 93–100.

125 EIT, *Suominen v. Suomi*, nro 37801/97, 1.7.2003, kohta 36–38.

126 EIT, *Hirvisaari v. Suomi*, nro 49684/99, 27.9.2001, kohta 32.

127 EIT, *Hansen v. Norja*, nro 15319/09, 2.10.2014, kohta 71 ja seur.

Muutoksenhakuoikeus

Euroopan neuvoston oikeudessa ei taata oikeutta muutoksenhakuun riita-asioissa, vaikkakin Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännessä lisäpöytäkirjassa (joka sitoo vain sen sopimusvaltioita) vahvistetaan erityinen muutoksenhakuoikeus rikosasioissa.¹²⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin vahvistanut, että jos muutoksenhakuprosessista riita- tai rikosasioissa on säädetty, siihen sovelletaan 6 artiklaa.¹²⁹ **Unionin oikeudessa** perusoikeuskirjaan ei ole sisällytetty erityistä muutoksenhakuoikeutta, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on otettava huomioon, kun 47 artiklaa tulkitaan.

2.3.2. Julkinen oikeudenkäynti

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa oikeussuojan saatavuuden periaate sisältää myös oikeuden julkiseen oikeudenkäyntiin. Se auttaa parantamaan luottamusta tuomioistuihin tekemällä oikeudenkäytöstä näkyvää ja avointa.¹³⁰ Perusoikeuskirjan 47 artikla vastaa tältä osin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin sisältää lähtökohtaisesti oikeuden suulliseen oikeudenkäyntiin.¹³¹ Esimerkiksi rikosoikeudenkäynnissä syytetyllä pitäisi yleensä olla oikeus osallistua oikeudenkäyntiin ensimmäisessä oikeusasteessa.¹³² Oikeus suulliseen oikeudenkäyntiin on tärkeä, koska henkilö ei voi käyttää muita Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen mukaisia oikeuksia, ellei hän ole läsnä. Vastaajan henkilökohtainen läsnäolo ei ole kuitenkaan muutoksenhakukäsittelyssä merkitykseltään yhtä ratkaiseva kuin varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Tapa, jolla 6 artiklaa sovelletaan oikeudenkäyntiin muutoksenhakutuomioistuimessa, riippuu kyseisen oikeudenkäynnin erityispiirteistä, ja siinä on otettava huomioon koko prosessi kansallisessa

128 Euroopan neuvosto, *Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemäs lisäpöytäkirja*, CETS nro 117, 1984 (SopS 63/1999), 2 artikla.

129 Ks. esim. EIT, *Monnell ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 9562/81 ja 9818/82, 2.3.1987, kohta 54.

130 EIT, *Pretto ja muut v. Italia*, nro 7984/77, 8.12.1983, kohta 21.

131 EIT, *Allan Jacobsson v. Ruotsi (nro 2)*, nro 16970/90, 19.2.1998, kohta 46. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-399/11, *Stefano Melloni v. Ministero Fiscal*, tuomio 26.2.2013, kohta 49.

132 EIT, *Tierce ja muut v. San Marino*, nrot 24954/94, 24971/94 ja 24972/94, 25.7.2000, kohta 94; EIT, *Jussila v. Suomi* [suuri jaosto], nro 73053/01, 23.11.2006, kohta 40.

oikeusjärjestyksessä ja muutoksenhakutuomioistuimen asema siinä.¹³³ Oikeus suulliseen oikeudenkäyntiin ei sitä paitsi ole ehdoton, vaan siitä luopuminen saattaa joissain olosuhteissa olla perusteltua. Se riippuu niiden kysymysten luonteesta, jotka tuomioistuimen on ratkaistava.¹³⁴ Suullinen oikeudenkäynti ei esimerkiksi ehkä ole tarpeen, jos asiassa ei ole uskottavuutta koskevia ongelmia tai riitautettuja tosiseikkoja, joiden takia näytön suullinen esittäminen tai todistajien ristikuulustelu on välttämätöntä.¹³⁵ Jos rikosoikeudenkäynnissä annetaan yksipuolinen tuomio eikä vastaaja tiedä oikeudenkäynnistä, vastaajan on voitava saada tuomioistuimelta uusi syytettyä koskeva asiaratkaisu sen jälkeen, kun hän saa tietää oikeudenkäynnistä. Riita-asiassa saattaa olla mahdollista edetä ilman suullista oikeudenkäyntiä asioissa, joissa käsitellään luonteeltaan rajallisia oikeudellisia kysymyksiä¹³⁶ tai joissa menettely on yksinomaan oikeudellinen tai tekninen.¹³⁷ Periaatteessa henkilöllä on kuitenkin oikeus julkiseen suulliseen oikeudenkäyntiin ensimmäisessä ja ainoassa hänen asiaansa tutkivassa tuomioistuimessa.¹³⁸

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa sallitaan erikseen lehdistön ja yleisön poissulkeminen:

- demokraattisen yhteiskunnan moraalien, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi
- nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa tai
- kun julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuuden vaatimuksia.

133 EIT, *Kremzow v. Itävalta*, nro 12350/86, 21.9.1993, kohta 58 ja 59; EIT, *Hermi v. Italia* [suuri jaosto], nro 18114/02, 18.10.2006, kohta 60. Yksipuoliset tuomiot EU:ssa, ks. *Neuvoston puitepäätös 2009/299/YOS*, tehty 26 päivänä helmikuuta 2009, puitepäätösten 2002/584/YOS, 2005/214/YOS, 2006/783/YOS, 2008/909/YOS ja 2008/947/YOS muuttamisesta henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien parantamiseksi sekä vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisen edistämiseksi sellaisten päätösten osalta, jotka on tehty vastaajan ollessa poissa oikeudenkäynnistä, EUVL L 81, 27.3.2009, s. 24.

134 EIT, *Kremzow v. Itävalta*, nro 12350/86, 21.9.1993, kohta 59.

135 EIT, *Jussila v. Suomi* [suuri jaosto], nro 73053/01, 23.11.2006, kohta 41 ja 42 sekä kohta 47 ja 48.

136 EIT, *Valová, Slezák ja Slezák v. Slovakia*, nro 44925/98, 1.6.2004, kohta 65–68.

137 EIT, *Koottummel v. Itävalta*, nro 49616/06, 10.12.2009, kohta 19.

138 EIT, *Becker v. Itävalta*, nro 19844/08, 11.6.2015, kohta 39.

Rajoitusten asettaminen voi olla perusteltua myös ammattisalaisuuksien suojaamiseksi.¹³⁹ Lapsille annetaan erityissuojelua, ja lasten suojelun tarve saattaa oikeuttaa kokonaisen oikeudenkäyntiryhmän sulkemisen julkisuuden ulkopuolelle.¹⁴⁰

Esimerkki: Tapauksesa *Khrabrova vastaan Venäjä*¹⁴¹ valittaja toimi opettajana Moskovassa, kunnes hänet erotettiin helmikuussa 2002 oppilaan kanssa tunnilla sattuneen riidan jälkeen. Hän nosti koulua vastaan riita-asiaa koskevan kanteen, jossa hän vaati korvausta ja virkaan takaisin asettamista. Myöhemmin hän valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle, että oikeudenkäynti oli ollut epäoikeudenmukainen. Erityisesti hän valitti siitä, että kansallinen tuomioistuin ei ollut järjestänyt julkista oikeudenkäyntiä asiaan osallisten nuorten eduksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kansallisen tuomioistuimen perustelut asian käsittelyyn suljetuin ovin olivat epämääräisiä. Perustelujen mukaan julkinen oikeudenkäynti vaikuttaisi haitallisesti tarkemmin määrittelemättömän nuorisoryhmän koulutukseen. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kansallisten tuomioistuinten on esitettävä riittävät syyt, joilla perustellaan oikeudenkäytön suojaamista julkiselta tarkastelulta, joka on hyvin tärkeä tae mielivaltaisuuksia vastaan. Tässä asiassa niin ei ollut kuitenkaan asianmukaisesti menetelty. Myöhemmin muutoksenhakutuomioistuimessa järjestetty julkinen oikeudenkäynti ei korjannut loukkausta, koska sillä ei ollut tarvittavaa laajuutta; erityisesti siksi, että muutoksenhakutuomioistuin ei kuullut todistajia uudelleen. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan täten loukattiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta julkiseen oikeudenkäyntiin.

Oikeudesta julkiseen oikeudenkäyntiin saa luopua, mutta luopuminen on tehtävä vapaaehtoisesti ja yksiselitteisesti, eikä se saa olla merkittävän yleisen edun vastaista. Esimerkiksi silloinkin, kun syytetty ei saavu oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, kyseessä ei ole oikeuden loukkaus, jos syytetylle on ilmoi-

139 EIT, *Diennet v. Ranska*, nro 18160/91, 26.9.1995, kohta 34 ja 35.

140 EIT, *B. ja P. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 36337/97 ja 35974/97, 24.4.2001, kohta 37 ja 38.

141 EIT, *Khrabrova v. Venäjä*, nro 18498/04, 2.10.2012, kohta 50–53.

tettu oikeudenkäynnin ajankohta ja paikka tai jos syytettyä on puolustanut oikeudellinen neuvonantaja, jolle syytetty on antanut siihen valtakirjan.¹⁴²

2.4. Muut tavat saada oikeussuojaa

Keskeiset asiat

- Oikeussuojakeinoihin saattaa sisältyä myös muita viranomaisia kuin lainkäyttöelimiä, kuten kansallisia ihmisoikeusinstituutioita, tasa-arvoelimiä, tietosuojaviranomaisia tai oikeusasiamiesinstituutioita.
- Hallintoelimet, jotka eivät ole lainkäyttöelimiä, saattavat edistää oikeussuojan toteutumista tarjoamalla nopeita tapoja päästä oikeussuojakeinoihin tai mahdollistamalla kollektiiviset oikeussuojakeinot. Ne eivät kuitenkaan saa kumota henkilön oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, ja yleensä niiden olisi oltava tuomioistuininvalvonnassa.
- Vaihtoehtoiset riidanratkaisumenettelyt (ADR), kuten sovittelu ja välimiesmenettely, tarjoavat vaihtoehtoisia keinoja saada oikeussuojaa virallisia lainkäyttöväylien kautta.
- Jos laissa velvoitetaan osapuolet käyttämään välimiesmenettelyä, välitystuomioistuimen on noudatettava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklaa.
- EU on kannustanut vaihtoehtoisen riidanratkaisun käyttöön antamalla lainsäädäntöä, kuten EU:n sovitteludirektiivin, ja tekemällä erilaisia kuluttajansuoja-aloitteita.

2.4.1. Viranomaiset, jotka eivät ole lainkäyttöelimiä

Monien oikeudenkäyttöjärjestelmien työtaakka kasvaa, ja asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi voi olla kallista. Laajemmassa katsannossa oikeussuojakeinojen saatavuus käsittää sekä tuomioistuimet että muut viranomaiset kuin lainkäyttöelimet.¹⁴³ Tällaisia voivat olla tasa-arvoelimet, syrjintätapauksia käsittelevät hallinnolliset viranomaiset, jotka eivät ole lainkäyttöelimiä, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, oikeusasiamies, tieto-

142 EIT, *Håkansson ja Stuesson v. Ruotsi*, nro 11855/85, 21.2.1990, kohta 66; EU-tuomioistuin, asia C-399/11, *Stefano Melloni v. Ministero Fiscal*, tuomio 26.2.2013, kohta 49.

143 FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisu- ja tiedustelukeskus.

suojaviranomaiset, työsuojeluviranomaiset ja erikoistuomioistuimet.¹⁴⁴ EU:n jäsenvaltioissa on perustettu joitakin tällaisia elimiä unionin lainsäädännössä asetettujen erityisvaatimusten perusteella – esimerkiksi rodullista ja etnistä tasa-arvoa sekä sukupuolten tasa-arvoa käsittelevät elimet on perustettu rotusyrjintädirektiivin¹⁴⁵ mukaisesti ja kansalliset tietosuojaviranomaiset tietosuojadirektiivin¹⁴⁶ mukaisesti.

Kvasioikeudelliset menettelyt, joita pannaan vireille muissa viranomaisissa kuin lainkäyttöelimeissä – usein sovittelun muodossa (ks. vaihtoehtoista riidanratkaisua koskeva [alajakso 2.4.2](#)) – voivat osoittautua kantajien kannalta tuomioistuinta nopeammiksi, vähemmän muodollisiksi ja edullisemmiksi vaihtoehtoiksi. Suurimmalla osalla muista viranomaisista kuin lainkäyttöelimistä ei kuitenkaan ole valtuuksia antaa sitovia päätöksiä (poikkeuksia ovat muun muassa tietosuojaviranomaiset ja jotkin tasa-arvoelimet), ja niiden valtuudet määrätä korvaus ovat yleensä rajoitetut.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että muuta kansallisen lain mukaista viranomaista kuin lainkäyttöelintä voidaan pitää tuomioistuimena, jos sen tehtävät ovat selvästi lainkäyttöön liittyviä ja jos se tarjoaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa edellytetyt prosessuaaliset takeet, kuten puolueettomuus ja riippumattomuus (ks. [alajakso 2.1.2](#)).¹⁴⁷ Jos näin ei ole, muun viranomaisen kuin lainkäyttöelimen on oltava täysin sellaisen tuomioistuimen valvonnassa, jolla on täysi tuomiovalta ja joka noudattaa 6 artiklan vaatimuksia.¹⁴⁸

Muut hallintoviranomaiset kuin lainkäyttöelimet saattavat edistää oikeussuojan saatavuutta myös mahdollistamalla kollektiiviset korvaukset tai kanteet. Näin useat henkilöt voivat yhdistää voimansa niin, että monet yksittäiset samaa asiaa koskevat kanteet voidaan yhdistää yhdeksi ainoaksi tuomioistuin-

144 Ks. YK:n yleiskokous (1993), [Resolution A/RES/48/134 on national institutions for the promotion and protection of human rights](#), 20.12.1993, liite (Pariisin periaatteet).

145 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (rotusyrjintädirektiivi), EYVL L 180, 19.7.2000.

146 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (tietosuojadirektiivi), EYVL L 281, 23.11.1995.

147 EIT, [Oleksandr Volkov v. Ukraina](#), nro 21722/11, 9.1.2013, kohta 88–91.

148 EIT, [Zumtobel v. Itävalta](#), nro 12235/86, 21.9.1993, kohta 29–32.

kanteeksi.¹⁴⁹ Tämän ansiosta organisaatiot, kuten kansalaisjärjestöt, saattavat voida ajaa kanteita yksityisten puolesta.

Lupaava käytäntö

Oikeussuojan saatavuuden parantaminen syrjintäasioissa

Italiassa syrjinnän vastainen tasa-arvoelin – kansallinen rotusyrjinnän vastainen virasto (*Ufficio Nazionale Antidiscriminazione Razziale*, UNAR) – on yhteistyössä paikallisviranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa perustanut joillekin paikkakunnille syrjinnän vastaisia toimistoja ja yhteyspisteitä. Lisäksi kansallisella tasolla ja aluetasolla toimii tasa-arvoneuvonantajia, jotka puuttuvat sukupuoleen perustuvaan syrjintään: heillä on valtuudet ottaa vastaan kanteluja, antaa neuvontaa ja tarjota sovittelupalveluja. He tekevät yhteistyötä työsuojelutarkastajien kanssa. Työsuojelutarkastajilla on tutkintavaltuudet, jotta tosiseikat voidaan todeta syrjintätapauksissa. Lisäksi neuvonantajilla on asianosaiskelpoisuus tuomioistuimessa asioissa, joilla on kollektiivinen vaikutus, vaikka yksittäistä uhria ei voitaisikaan nimetä.

Lähde: FRA (2012), Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality, s. 28.

2.4.2. Vaihtoehtoinen riidanratkaisu

Vaihtoehtoisella riidanratkaisulla tarkoitetaan sellaisia riidanratkaisumenettelyjä kuin sovittelu ja välimiesmenettely, jotka tarjoavat tuomioistuimen ulkopuolisia ratkaisuja riitoihin.¹⁵⁰ Vaihtoehtoisilla riidanratkaisumenettelyillä voidaan parantaa oikeudenkäytön tehokkuutta pienentämällä tuomioistuinten työtaakkaa ja tarjoamalla henkilöille mahdollisuus ratkaista riidat kustannus- tehokkaasti.¹⁵¹ Niistä voi kustannusten alenemisen lisäksi olla hyötyä henki-

149 Euroopan komissio (2013), *Komission suositus, annettu 11 päivänä kesäkuuta 2013, unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista*, EUVL L 201, 26.7.2013. Ks. myös Euroopan parlamentti, Sisäasioiden pääosasto (2011), *Overview of existing collective redress schemes in EU Member States*, Bryssel, heinäkuu 2011.

150 Ks. esim. Euroopan komissio (2011), *Kuulemisasiakirja. Vaihtoehtoiset riidanratkaisumenettelyt kaupallisiin toimiin ja kauppatapoihin liittyvissä riita-asioissa Euroopan unionissa*, 6 kohta.

151 Euroopan neuvosto, CEPEJ (2014), *Report on "European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice"*, 6 luku, mainittu EIT, *Momčilović v. Kroatia*, nro 11239/11, 26.3.2015, kohta 33.

lölle sitä kautta, että ne lyhentävät menettelyjen kestoja ja vähentävät niiden stressaavuutta. Vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen käytön perinne ja laajuus Euroopassa vaihtelevat. Jotkin [alajaksossa 2.4.1](#) mainituista muista viranomaisista, jotka eivät ole lainkäyttöelimiä, käyttävät usein vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä.

Lupaava käytäntö

Sovittelun käyttö perheasioissa

Useimmissa maissa katsotaan olevan eduksi ratkaista perheasioita koskevat riidat sovittamalla tuomioistuimen sijasta. Kroatiassa sovittelun yrittäminen on pakollista vanhemmille, jotka riitelevät avioerosta ja huoltajuudesta. Sosiaaliturvakeskusten psykologit hoitavat sovittelun.

Toisinaan sovittelu yhdistetään muihin tehtäviin. Esimerkiksi Virossa lasten tukemiseen erikoistunut asiantuntija auttaa vanhempia sovittelussa oikeudenkäynnin alkuvaiheissa. Saksassa lapsen oikeudellinen neuvonantaja avustaa vanhempien välisessä sovittelussa.

Lähde: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, s. 47.

Euroopan neuvostossa sovittelu on riita-asiaa koskevissa oikeudenkäynneissä määritelty riidanratkaisumenettelyksi, jossa asianosaiset neuvottelevat päästäkseen sopimukseen sovittelijan avulla.¹⁵² Rikosoikeudenkäynneissä sovittelu on määritelty menettelyksi, jossa puolueeton sovittelija auttaa – kummankin asianosaisen suostumuksella – uhria ja rikosentekijää osallistumaan aktiivisesti rikoksesta johtuvien ongelmien ratkaisemiseen.¹⁵³ Välimiesmenettelyyn osallistuu vähintään yksi henkilö, joka kutsutaan välityssopimuksen nojalla tekemään oikeudellisesti sitova päätös sopimuspuolten hänen ratkaistavak-

152 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2002), *Recommendation Rec(2002)10 to member states on mediation in civil matters*, 18.9.2002, periaate 1. Ks. myös Euroopan neuvoston ministerikomitea (1998), *Recommendation, Rec(98)1 on family mediation*, 21.1.1998; Euroopan neuvoston ministerikomitea (2001), *Recommendation Rec(2001)9 to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties*, 5.9.2001; Euroopan neuvosto, CEPEJ (2007), *Analysis on assessment of the impact of Council of Europe recommendations concerning mediation*; Euroopan neuvosto, CEPEJ (2007), *Guidelines for a better implementation of the existing recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties*.

153 Euroopan neuvoston ministerikomitea (1999), *Recommendation Rec(99)19 to member states concerning mediation in penal matters*, 15.9.1999.

seen antamassa riidassa.¹⁵⁴ On huomattava, että lopullisen välitystuomion täytäntöön panematta jättäminen saattaa loukata Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta.¹⁵⁵

Esimerkki: Tapauksessa *Suda vastaan Tšekki*¹⁵⁶ valittaja oli vähemmistöosuuden haltija julkisessa osakeyhtiössä (C). Yhtiökokouksessa tehtiin marraskuussa 2003 enemmistöpäätös, jonka mukaisesti C lopetetaan ilman selvitystilaa ja pääosakas (E) ottaa yhtiön varat haltuunsa. Vähemmistöosakkaiden, myös valittajan, hallussa olevien osakkeiden lunastushinta oli määritetty sopimuksessa. Sopimuksessa olevan välityslausekkeen mukaan lunastushinnan uudelleenarviointi olisi tehtävä välimiesmenettelyssä eikä yleisessä tuomioistuimessa; välimiesmenettelyn käyttöä koskeva sopimus oli tehty C:n ja E:n välillä. Valittaja oli nostanut kanteen useissa eri tuomioistuinmenettelyissä kansallisella tasolla ja vaatinut lunastushinnan uudelleenarviointia ja mitätöintiä, kuitenkin menestyksettä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että riidanratkaisumenettely ei ollut sinällään riittävän yksiselitteinen, jotta se olisi muodostanut perusteen luopua oikeudesta tuomioistuimeen, ja että jos osapuolten oli pakko käyttää välimiestuomioistuinta, sen olisi noudatettava 6 artiklaa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan 6 artiklan 1 kappaletta oli loukattu, koska välimiesmenettely ei täyttänyt kahta perusvaatimusta: i) välityslausekkeessa päätösvalta oli annettu osakeyhtiön luettelossa oleville välimiehille, eikä osakeyhtiö ole lailla perustettu välityslautakunta, ja ii) välimiesmenettely ei mahdollistanut julkista oikeudenkäyntiä, eikä valittaja ollut millään lailla luopunut tästä oikeudesta.

154 Euroopan neuvosto, *Lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirja*, CETS nro 191, 2003 (SopS 90/2011), 1 artikla. Yleissopimusta ei ole ratifioitu kovin laajasti. Ks. myös YK:n kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunta (UNCITRAL) (1985), *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration*, 11.12.1985 (sellaisena kuin se on muutettuna 2006).

155 EIT, *Regent Company v. Ukraina*, nro 773/03, 3.4.2008, kohta 60.

156 EIT, *Suda v. Tšekki*, nro 1643/06, 28.10.2010.

Unionin oikeudessa sovittelun on määritelty tarkoittavan tietyn rakenteen omaavaa menettelyä, jossa riidan osapuolet pyrkivät vapaaehtoisesti ratkaisemaan riitansa sovinnollisesti sovittelijan avustuksella.¹⁵⁷ Unioni on antanut useita säädöksiä vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun kannustamiseksi. Esimerkiksi EU:n sovitteludirektiivissä hyväksytään sovittelun käyttö valtioiden rajat ylittävissä riita-asioissa tietyissä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa.¹⁵⁸ Direktiiviä ei sovelleta vero-, tulli- tai hallinto-oikeudellisiin asioihin eikä valtion vastuuseen. Sitä ei myöskään sovelleta sellaisilla perhe- ja työoikeuden aloilla, joilla osapuolet eivät asianomaisen sovellettavan lain nojalla saa määrätä itse oikeuksistaan ja velvoitteistaan, kuten perhe- tai työoikeudellisen asemaan liittyvissä asioissa. Direktiivi ei velvoita osapuolia sovittelemaan: sen tavoitteena on parantaa vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen saatavuutta ja edesauttaa riitojen sovinnollista ratkaisua edistämällä sovittelun käyttöä.¹⁵⁹ Direktiivin tavoitteena on myös varmistaa, että sovittelu ja tuomioistuinkäsittely ovat tasapainoisessa suhteessa toisiinsa. Siinä vahvistetaan, ettei riidan osapuolia saa estää käyttämästä oikeuttaan saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.¹⁶⁰

Unionissa on annettu lainsäädäntöä vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta myös kuluttajansuojan alalla.¹⁶¹ Kuluttajariitojen vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta annetuissa direktiivissä ja asetuksessa edellytetään, että jäsenvaltiot edistävät ja perustavat järjestelmiä, joiden avulla kuluttajariidat voidaan ratkaista tehok-

157 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY, annettu 21 päivänä toukokuuta 2008, tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (sovitteludirektiivi), EUVL L 136, 24.5.2008, 3 artikla. Sitä ei sovelleta Tanskaan.

158 *Ibid.* Direktiivin 2 artiklan 1 kohdan mukaan ”rajatylittävällä riidalla tarkoitetaan riitaa, jossa vähintään yhden osapuolen kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka sijaitsee muussa kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa toisen osapuolen kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka sijaitsee ajankohtana, jolloin i) osapuolet sopivat sovittelusta riidan syntyminen jälkeen, ii) tuomioistuin päättää sovittelun aloittamisesta tai iii) kansallisen lainsäädännön mukaan on aloitettava sovittelu.

159 *Ibid.*, 1 artikla. Keskustelua direktiivin vaikutuksesta, ks. Euroopan parlamentti (2014), *‘Rebooting’ the Mediation Directive: assessing the limited impact of its implementation and proposing measures to increase the number of mediations in the EU*, Bryssel, Euroopan unioni.

160 *Ibid.*, 5 artiklan 2 kohta.

161 Perusoikeuskirjan 38 artiklassa vahvistetaan: ”Unionin politiikoissa varmistetaan korkeatasoinen kuluttajansuoja.”

kaasti ja nopeasti.¹⁶² Direktiivillä pyritään varmistamaan, että kansallisella tasolla nimetään viranomaiset, joiden tehtävänä on pitää yllä luetteloa direktiivin vaatimukset täyttävistä vaihtoehtoisista riidanratkaisuelimistä ja valvoa niitä. Vaihtoehtoisten riidanratkaisuelinten on pidettävä verkkosivustonsa ajan tasalla ja tarjottava palvelujaan maksutta tai nimellistä maksua vastaan. Jäsenvaltioiden oli saatettava direktiivi osaksi kansallista lainsäädäntöä heinäkuuhun 2015 mennessä.

Asetuksessa määrätään interaktiivisen verkkoportaalien (verkkovälitteisen riidanratkaisufoorumin) perustamisesta tuomioistuimen ulkopuolista sopimusriitojen ratkaisemista varten esimerkiksi verkkovälitteisen sovittelun avulla. Asetusta sovelletaan kuluttajiin ja elinkeinonharjoittajiin valtioiden sisäisissä ja niiden rajat ylittävissä riidoissa sekä tiettyihin riita-asioihin, joissa elinkeinonharjoittaja nostaa kanteen kuluttajaa vastaan. Sen jälkeen kun EU:n kuluttajat tekevät riita-asiaa koskevan valituksen verkossa, heidät yhdistetään kansallisiin vaihtoehtoisin riidanratkaisuelimiin, jotka auttavat ratkaisemaan riidat.¹⁶³ Jäsenvaltioiden on ilmoitettava verkkovälitteisen riidanratkaisun yhteyspiste, joka avustaa verkkovälitteisen riidanratkaisufoorumin kautta tehtävien valitusten käsittelyssä. Verkossa toimivien elinkeinonharjoittajien on ilmoitettava asiakkailleen vaihtoehtoisen riidanratkaisun mahdollisuudesta ja annettava verkkosivustossaan linkki verkkovälitteiselle riidanratkaisufoorumille. Järjestely tulee voimaan tammikuussa 2016. Muita sähköisen oikeudenkäytön aloitteita käsitellään [jaksossa 8.5](#).

Sovittelu on lisännyt suosiotaan, koska se tarjoaa mahdollisuudet kustannusten ja ajan säästöön, minkä takia jotkin valtiot ovat ottaneet käyttöön pakollisia järjestelmiä. Jäljempänä esitetyssä asiassa tuodaan ilmi, miten unionin tuomioistuin on varmistanut, että tällaisissa pakollisissa järjestelmissä noudatetaan tehokkaan oikeussuojan periaatetta.

162 Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/11/EU, annettu 21 päivänä toukokuuta 2013, kuluttajariitojen vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta sekä asetuksen (EY) N:o 2006/2004 ja direktiivin 2009/22/EY muuttamisesta (vaihtoehtoista kuluttajariitojen ratkaisua koskeva direktiivi), EUVL L 165, 18.6.2013, ja Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) N:o 524/2013, annettu 21 päivänä toukokuuta 2013, kuluttajariitojen verkkovälitteisestä riidanratkaisusta sekä asetuksen (EY) N:o 2006/2004 ja direktiivin 2009/22/EY muuttamisesta (verkkovälitteistä kuluttajariitojen ratkaisua koskeva asetusta), EUVL L 165, 18.6.2013.

163 Ks. verkkovälitteistä kuluttajariitojen ratkaisua koskeva asetusta.

Esimerkki: Asiassa *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA*¹⁶⁴ unionin tuomioistuimien käsitteli neljää yhdistettyä Ischian rauhantuomarin esittämää ennakkoratkaisupyyntöä. Ne koskivat säännöksiä, joiden mukaisesti sovintoratkaisun etsiminen muuten kuin tuomioistuinteitse on tietyissä riita-asioissa pakollinen edellytys asian saattamiseksi kansallisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Säännökset oli annettu siinä yhteydessä, kun yleispalvelusta ja käyttäjien oikeuksista sähköisten viestintäverkkojen ja -palvelujen alalla annettu direktiivi 2002/22/EY oli saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Rauhantuomari kysyi Euroopan unionin tuomioistuimelta, onko pakollinen sovittelu ristiriidassa tehokkaan oikeussuojan periaatteen kanssa.

Euroopan unionin tuomioistuin totesi, että pakollinen sovittelu ei ole ristiriidassa tehokkaan oikeussuojan periaatteen kanssa edellyttäen, että tietyt vaatimukset täyttyvät: i) menettely ei johda osapuolia sitovaan päätökseen, ii) se ei viivästytä merkittävästi kanteen nostamista tuomioistuimessa, iii) se keskeyttää kyseisten oikeuksien vanhentumisen menettelyn aikana, iv) se ei aiheuta kustannuksia osapuolille, tai se aiheuttaa näille vain vähäisiä kustannuksia, v) sähköinen viestintätapa ei ole ainoa keino päästä kyseisen sovittelumenettelyn piiriin, ja vi) väliaikaiset toimenpiteet ovat mahdollisia poikkeustapauksissa.

Vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä on saatavilla myös rikosoikeuden alalla. Euroopan neuvoston suosituksessa annetaan ohjeita sovittelun käytöstä rikosasioissa.¹⁶⁵ Osapuolille olisi annettava täydelliset tiedot heidän oikeuksistaan, sovitteluprosessin luonteesta ja heidän päätöksensä mahdollisista seurauksista, ennen kuin he suostuvat sovitteluun.¹⁶⁶ Uhria tai rikoksentekeijää ei saa johdatella suostumaan sovitteluun epäoikeudenmukaisin keinoin¹⁶⁷ – esimerkiksi siten, että syyttäjät pakottaa siihen tai että oikeudellista neuvontaa ei ole saatavilla. Sovittelu rikosasioissa ei ole kuitenkaan aina asianmukaista. Esimerkiksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyssä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa kielletään

164 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA*, tuomio 18.3.2010, kohta 67.

165 Euroopan neuvoston ministerikomitea (1999), *Recommendation Rec(99)19 to member states concerning mediation in penal matters*, 15.9.1999.

166 *Ibid.*, kohta 10.

167 *Ibid.*, 11 kohta 11.

pakollinen vaihtoehtoinen riidanratkaisu tällä alalla, myös välitys- ja sovittelumenettelyt.¹⁶⁸

Unionin oikeudessa rikoksen uhrien oikeuksista annetussa direktiivissä on säädetty rikoksen uhrien oikeudesta suojatoimiin korjaavan oikeuden yhteydessä.¹⁶⁹ Rikoksen uhrien oikeuksia käsitellään yksityiskohtaisemmin **jaksossa 8.2.**

168 Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus), CETS nro 210, 2011 (SopS 53/2015).

169 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL L 315, 14.11.2012, 12 artikla. Ks. EU-tuomioistuimien asia tuomio 15.9.2011, *Rikosoikeudenkäynnit Magatte Gueyea ja Valentin Salmerón Sánchezia vastaan*, yhdistetyt asiat C-483/09 ja C-1/10, 74 kohta ja EU-tuomioistuimien asia tuomio 21.10.2010, *Rikosoikeudenkäynti Emil Eredicsiä ja Mária Vassné Sápiá vastaan*, asia C-205/09, 40 kohta. Ks. myös YK, Division for the Advancement of Women in the Department of Economic and Social Affairs (DAW) (2009), *Handbook for Legislation on Violence against Women*, New York, Yhdistyneet kansakunnat.

3

Oikeusapu

EU	Asiat, joita koskee	EN
Oikeusapu muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EU-tuomioistuin, asia C-279/09, <i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta</i> , 2010 Oikeusapudirektiivi (2002/8/EY) Asetus (EU) N:o 604/2013, 27 artiklan 5 ja 6 kohta	Soveltamisala	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale EIT, <i>Airey v. Irlanti</i> , nro 6289/73, 1979 Maksutonta oikeudenkäyntiä tarkoittavien hakemusten toimittamista koskeva eurooppalainen sopimus, CETS nro 92, 1977 (SopS 42/1980)
	Taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskeva arvio	EIT, <i>McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 46311/99, 2002
Oikeusapu rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä		
Perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohta (Syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen)	Soveltamisala	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohta
	Taloudellista tilannetta koskeva arvio	EIT, <i>Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (nro 2)</i> , nro 2376/03, 2010 EIT, <i>Twalib v. Kreikka</i> , nro 24294/94, 1998
	Oikeusavun tarvetta koskeva arvio	EIT, <i>Zdravko Stanev v. Bulgaria</i> , nro 32238/04, 2012

Oikeusavun saatavuus on tärkeä osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaista oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeus oikeusapuun varmistaa oikeussuojan tehokkaan saatavuuden niille, joilla ei ole riittäviä taloudellisia resursseja kattaa tuomioistuinkäsittelyn kustannuksia, kuten oikeudenkäyntimaksuja tai oikeudellisen edustuksen kustannuksia. (Luvussa 4 käsitellään tarkemmin oikeutta neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen.)

Euroopan neuvoston ja unionin oikeuden mukaisesti oikeusavun ei tarvitse olla määrämuotoista, vaan valtiot voivat vapaasti päättää, kuinka ne täyttävät oikeudelliset velvoitteensa. Sen seurauksena oikeusapujärjestelmissä onkin suurta vaihtelua.¹⁷⁰ Oikeusapuun voi muun muassa kuulua maksuton asianajan edustus tai avustus ja/tai oikeudenkäyntikuluista vapauttaminen, oikeudenkäyntimaksut mukaan luettuina.¹⁷¹ Näiden järjestelyjen rinnalla saatetaan käyttää muita täydentäviä tukijärjestelmiä, kuten *pro bono* -puolustusta, oikeudellista neuvontaa antavia keskuksia tai oikeuskuluvakuutuksia. Ne voivat olla valtion rahoittamia, yksityisen sektorin hoitamia tai kansalaisjärjestöjen hallinnoimia.¹⁷² Muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä (jakso 3.1) ja rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä (jakso 3.2) annettavaa oikeusapua käsitellään tässä luvussa erikseen, koska sovellettavat oikeudet ovat erilaisia.

170 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

171 EU-tuomioistuin, asia C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta*, tuomio 22.12.2010, kohta 48.

172 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, s. 47.

3.1. Oikeusapu muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä

Keskeiset asiat

- Oikeus oikeudelliseen apuun riita-asiaa koskevilla oikeudenkäynneillä taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Näin henkilöt voivat saada oikeussuojaa taloudellisesta tilanteestaan riippumatta.
- Oikeusapu edellyttää yleensä taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskevaa arviota. Valtiot voivat päättää, edellyttääkö oikeudenmukaisuus oikeusavun antamista, ottamalla huomioon seuraavat seikat: asian tärkeys henkilölle; asian monimutkaisuus; ja henkilön kyky edustaa itse itseään.
- Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa oikeusavun antaminen oikeushenkilöille (kuten yrityksille) ei ole periaatteessa mahdotonta, mutta sitä on arvioitava asiaan kuuluvien kansallisten sääntöjen ja kyseisen oikeushenkilön tilanteen kannalta.

3.1.1. Soveltamisala

Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi perustuu oikeuteen saada oikeudenmukainen oikeudenkäynti, ja sen olisi **Euroopan neuvoston ja unionin oikeuden** mukaisesti toteuduttava tehokkaasti jokaisen henkilön kohdalla riippumatta hänen taloudellisesta tilanteestaan. Tätä varten valtioiden on toteutettava toimia, joilla varmistetaan yhtäläinen mahdollisuus saattaa asia tuomioistuinkäsittelyyn, esimerkiksi perustamalla asianmukaisia oikeusapujärjestelmiä.¹⁷³ Oikeusapu voi myös helpottaa oikeudenkäyttöä, koska riita-asioiden asianosaiset, joilla ei ole edustusta, ovat usein tietämättömiä menettelyn säännöistä ja tarvitsevat tuomioistuimilta merkittävästi apua, mikä voi aiheuttaa viiveitä.

¹⁷³ Euroopan neuvoston ministerikomitea (1978), *Resolution 78(8) on legal aid and advice*, 2.3.1978.

Lupaava käytäntö

Oikeusapu haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille

Unkarin oikeus- ja poliisitoimintaministeriö on vuodesta 2001 pitänyt yllä romanien syrjinnän vastaista verkostopalvelua (*Roma Anti-diskriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat*) varmistaakseen, että Unkarin romaneilla on mahdollisuus saada maksutonta oikeusapua. Verkostoon osallistuvat asianajajat antavat maksutonta oikeusapua asioissa, joissa heidän asiakkaidensa oikeuksia on loukattu romanialkuperän takia. Asianajajat antavat oikeudellista neuvontaa, laativat oikeudellisia asiakirjoja, panevat vireille oikeudenkäyntejä ja edustavat asiakkaitaan oikeudessa. Ministeriö tarjoaa verkoston toimintaan (asianajajien palkkioihin) tarvittavat taloudelliset resurssit ja hoitaa oikeudenkäyntien vireillepanoon liittyvät kustannukset.

Lähde: FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, s. 50.

Henkilö voi saada asiansa tehokkaasti tuomioistuimen käsiteltäväksi, kun hän voi esiintyä tuomioistuimessa henkilökohtaisesti ja kun menettelyn säännöt ja tuomioistuimen ohjeet yhdessä oikeusavun kanssa antavat hänelle todellisen tilaisuuden ajaa asiaansa.¹⁷⁴ Kulloisenkin asian tosiseikoista riippuu, mitä tosiasiallinen mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi edellyttää (oikeus edustaa itse itseään, ks. myös [jakso 4.3](#)).

Euroopan neuvoston oikeudessa ei ole velvoitetta tarjota oikeusapua kaikissa oikeudenkäynneissä, jotka koskevat yksityisluonteisia oikeuksia ja velvollisuuksia¹⁷⁵ (ilmauksen määritelmä, ks. [jakso 2.1](#)). Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 6 artiklaa saatetaan rikkoa, jos kantajalle ei anneta oikeudenkäyntiavustajan apua silloin, kun apu on välttämätöntä, jotta asia voitaisiin saattaa tehokkaasti tuomioistuimen käsiteltäväksi, joko sen takia, että oikeudellinen edustus on pakollinen (kuten monissa riita-asiamenettelyissä), tai koska asiaan sovellettava menettely on erityisen monimutkainen.¹⁷⁶ Oikeusjärjestyksessä voidaan asettaa valintamenettelyjä sen määrittämiseksi, annetaanko oikeusapua riita-asioissa, mutta ne eivät saa toimia mielivaltaisella tai suhteettomalla tavalla eivätkä loukata asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden olennaista sisältöä. Oikeusavun antamisesta kieltäytyminen esimerkiksi sillä perusteella, että kanne ei sen jättämisaikana ole vaikut-

¹⁷⁴ EIT, *A. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 35373/97, 17.12.2002, kohta 97.

¹⁷⁵ EIT, *Del Sol v. Ranska*, nro 46800/99, 26.2.2002, kohta 20.

¹⁷⁶ EIT, *P., C. ja S. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 56547/00, 16.07.2002, kohta 88–91.

tanut hyvin perustellulta, saattaa joissakin olosuhteissa olennaisesti heikentää kantajan oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.¹⁷⁷

Esimerkki: Tapauksessa *Airey vastaan Irlanti*¹⁷⁸ valittaja oli hakenut asumeroa aviomiehensä muttei ollut voinut saada tuomioistuimen määrystä, koska hänellä ei ollut varaa oikeudenkäyntiavustajaan ilman oikeusapua.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti, että vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa ei erikseen säädetä oikeusavusta riita-asiaa koskevista oikeudenkäynneistä, valtioilla voi olla velvoite tarjota sitä, mikäli oikeudellinen apu on välttämätön, jotta tehokas oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi voitaisiin turvata. Tätä ei sovelleta kaikkiin asioihin, jotka koskevat yksityisluonteisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Paljon riippuu kunkin asian erityisolosuhteista. Nyt esillä olevassa asiassa oikeusavun antamista puolsivat seuraavat seikat: menettelyn ja oikeuskysymysten monimutkaisuus, tarve todeta tosiseikat asiantuntijatoiminnan ja todistajien kuulustelun avulla ja se, että kyseessä oli aviollinen riita, johon liittyy paljon tunteita. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu.

Euroopan neuvoston oikeudessa oikeusavun antaminen oikeushenkilöille (kuten yrityksille) ei ole periaatteessa mahdotonta, mutta sitä on arvioitava asiaankuuluvien kansallisten sääntöjen ja kyseisen yrityksen tilanteen kannalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että valtioilla ei ole tältä osin yhteisymmärrystä eikä edes vakiintunutta suhtautumistapaa.¹⁷⁹ Oikeusapujärjestelmä, joka on rajoitettu koskemaan vain voittoa tavoittelemattomia oikeushenkilöitä, ei loukkaa oikeutta saada oikeussuojaa, jos rajoitukselle on objektiivinen ja kohtuullinen perustelu (esim. koska voittoa tavoittelevat yritykset voivat vähentää oikeuskulut verotuksessaan).¹⁸⁰

Lisäksi Euroopan neuvoston oikeudessa maksutonta oikeudenkäyntiä koskevien hakemusten toimittamista koskeva eurooppalainen sopimus mahdollistaa

177 EIT, *Aerts v. Belgia*, nro 25357/94, 30.7.1998. Ratkaisun jälkeen Belgia muutti lakia siten, että mahdollisuutta evätä oikeusapu ilmeisen perusteettomien valitusten osalta rajoitetaan.

178 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

179 EIT, *Granos Organicos Nacionales S.A. v. Saksa*, nro 19508/07, 22.3.2012, kohta 47 ja 53.

180 EIT, *VP Diffusion Sarl v. Ranska*, nro 14565/04, 26.8.2008.

sen, että henkilöt, joilla on kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa, voivat hakea oikeusapua siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa taikka hallintoasioissa toisessa sopimusvaltiossa.¹⁸¹

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa annetaan oikeus oikeusapuun vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Perusoikeuskirjan 47 artiklaa sovelletaan kaikkiin unionin oikeudesta johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia koskeviin oikeudenkäynteihin. Perusoikeuskirjan selityksissä vahvistetaan, että oikeusapua on oltava saatavana ”tapauksissa, joissa oikeusavun puuttuminen tekisi tehottomaksi tehokkaan oikeussuojan takuun”.¹⁸² Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohtaa koskevissa selityksissä vahvistetaan myös, että 47 artikla vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa. Tämä nimenomainen yhteys merkitsee, että Euroopan neuvoston oikeudessa mainituilla oikeustapauksilla on merkitystä unionin oikeudessa (ks. luku 1).¹⁸³

Kansallisten tuomioistuinten tehtävä on varmistua siitä, etteivät oikeusavun antamisen erityisehdot rajoita kohtuuttomasti oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.¹⁸⁴ Rajoituksilla ei saa ”suhteettomasti ja tavalla, jota ei voida hyväksyä”, puuttua itse oikeuteen (oikeutetut rajoitukset, ks. myös luku 6).¹⁸⁵

Esimerkki: Asiassa *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH vastaan Saksan liittotasavalta*¹⁸⁶ energiayhtiö DEB aikoi nostaa kanteen Saksan valtiota vastaan kahden direktiivin täytäntöönpanon viivyttämisestä, jonka se väitti johtavan taloudellisiin tappioihin.¹⁸⁷

181 Euroopan neuvosto, *Maksutonta oikeudenkäyntiä tarkoittavien hakemusten toimittamista koskeva eurooppalainen sopimus*, CETS nro 92, 1977 (SopS 42/1980).

182 *Perusoikeuskirjan selitykset*, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

183 Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohta. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-619/10, *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*, tuomio 6.9.2012, kohta 52.

184 EU-tuomioistuin, asia C-156/12, *GREP GmbH v. Freistaat Bayern*, tuomio 13.6.2012.

185 Puolustautumisoikeuksien rajoittaminen, ks. EU-tuomioistuin, asia C-418/11, *Texdata Software GmbH*, tuomio 26.9.2013, kohta 84. Ks. myös perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohta.

186 EU-tuomioistuin, asia C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta*, tuomio 22.12.2010, kohta 52–54 ja 62.

187 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/30/EY, annettu 22 päivänä kesäkuuta 1998, maakaasun sisämarkkinoita koskevista yhteisistä säännöistä, EYVL L 204, 21.7.1998, ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/55/EY, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2003, maakaasun sisämarkkinoita koskevista yhteisistä säännöistä ja direktiivin 98/30/EY kumoamisesta, EUVL L 176, 15.7.2003.

Yhtiön mukaan sillä ei ollut näiden tappioiden takia varoja maksaa oikeudenkäyntimaksuja tai kustantaa oikeudenkäyntiavustajaa, jonka käyttöä sovellettavassa oikeudenkäyntilaisissa edellytettiin. Riita-asian asianosaisia vaadittiin käyttämään oikeudellista edustusta, mutta oikeushenkilöt voivat saada oikeusapua vain ”poikkeuksellisissa olosuhteissa”. Saksalainen tuomioistuin vei asian unionin tuomioistuimeen.

Unionin tuomioistuin tarkasteli Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuskäytäntöä. Se totesi, että oikeusavun antaminen oikeushenkilöille ei ole periaatteessa mahdotonta, mutta sitä on arvioitava asiaankuuluvien kansallisten sääntöjen ja kyseisen yhtiön tilanteen kannalta. Kansallisen tuomioistuimen on otettava oikeusapupyynnöt arvioidessaan huomioon seuraavat seikat: i) riidan kohde, ii) onko kantajalla kohtuulliset mahdollisuudet voittaa riita-asia, iii) asian merkitys kantajalle, iv) sovellettavan lain ja menettelyn monimutkaisuus, v) kantajan kyky edustaa itseään tehokkaasti ja vi) muodostavatko oikeudenkäyntikulut mahdollisesti ylittämättömän esteen asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi. Oikeushenkilöiden osalta tuomioistuimet saavat erityisesti ottaa huomioon seuraavat seikat: i) kyseisen oikeushenkilön muoto sekä onko se voittoa tavoitteleva vai ei, ii) kumppanien tai osakkaiden taloudellinen valmius ja iii) kumppanien tai osakkaiden kyky saada käyttöön oikeudenkäynnin vireillepanoon tarvittava määrä rahaa. Perusoikeuskirjan 47 artiklassa vahvistetun tehokkaan oikeussuojan periaatteen mukaisesti oikeushenkilön ei ole mahdotonta saada oikeusapua.

Unionin oikeudessa on luotu oikeusapua koskevia normeja valtioiden rajat ylittäviä siviilioikeudellisia asioita varten sekundaarilainsäädännössä.¹⁸⁸ Oikeusapudirektiivissä esimerkiksi vahvistetaan periaate, jonka mukaan henkilöt, joilla ei ole riittäviä varoja puolustaa oikeuksiaan tuomioistuimessa, ovat oikeutettuja saamaan asianmukaista oikeusapua.¹⁸⁹ Siinä esitetään, mitä palveluja on

188 Ks. myös [Komission päätös 2005/630/EY](#), tehty 26 päivänä elokuuta 2005, oikeusapuhakemusten siirtoon tarvittavan lomakkeen laatimisesta neuvoston direktiivin 2003/8/EY mukaisesti, EUVL L 225, 31.8.2005, ja [Komission päätös 2004/844/EY](#), tehty 9 päivänä marraskuuta 2004, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset annetun neuvoston direktiivin 2003/8/EY mukaisen vakiolomakkeen laatimisesta oikeusapuhakemuksia varten, (tiedoksiannettu numerolla K(2004) 4285), EUVL L 365, 10.12.2004.

189 Neuvoston direktiivi 2002/8/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset, EYVL L 26, 31.1.2003.

annettava, jotta oikeusapua voidaan pitää asianmukaisena: muun muassa riita-asian valmisteluvaiheessa annettavan oikeudellisen neuvonnan saatavuus, oikeudellinen apu ja edustaminen oikeudenkäynnissä sekä oikeusavun saajan vapauttaminen menettelyn kustannuksista tai hänen avustamisensa niiden suorittamisessa, asian valtioiden rajat ylittävästä luonteesta aiheutuvat kustannukset mukaan luettuina. Unionin oikeudessa on myös erityissäännöksiä, jotka koskevat oikeudellista apua ja oikeusapua turvapaikka-asioissa.¹⁹⁰ Tehokkaan oikeussuojan periaate velvoittaa jäsenvaltiot varmistamaan, että näiden unionin säädösten tavoitteet toteutuvat.

3.1.2. Taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskeva arvio

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on todennut taloudellista tilannetta koskevasta arviosta, että 6 artiklan 1 kappaletta ei rikota, jos kantaja jää oikeusapujärjestelmän ulkopuolelle, koska hänen tulonsa ylittävät taloudelliset kriteerit, edellyttäen, että asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden olennaista sisältöä ei heikennetä.¹⁹¹

Valtioita ei velvoiteta käyttämään julkisia varoja, joilla varmistetaisiin täydellisen tasa-arvoinen asema avustetun henkilön ja vastapuolen välillä, kunhan kummallakin puolella on kohtuullinen mahdollisuus esittää asiansa olosuhteissa, joissa häntä ei aseteta huomattavan epäedulliseen asemaan vastapuoleen verrattuna.¹⁹²

190 Neuvoston direktiivi 2005/85/EY, annettu 1 päivänä joulukuuta 2005, pakolaisaseman myöntämistä tai poistamista koskevista menettelyissä jäsenvaltioissa sovellettavista vähimmäisvaatimuksista (turvapaikkamenettelydirektiivi), EUVL L 326, 13.12.2005, 10 ja 15 artikla; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä (uudelleenlaadittu menettelydirektiivi), EUVL L 180, 29.6.2013, 8, 12, 20 ja 21 artikla; ja Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu), EUVL L 180, 29.6.2013, s. 31, 27 artiklan 5 ja 6 kohta. Ks. myös FRA (2014), *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, s. 113 ja 114.

191 EIT, *Glaser v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 32346/96, 19.9.2000, kohta 99. Ks. myös EIT, *Santambrogio v. Italia*, nro 61945/00, 21.9.2004, kohta 58 (valittajan perhe maksoi oikeudellisen edustuksen).

192 EIT, *Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 68416/01, 15.2.2005, kohta 62.

Oikeusavun antamisesta voidaan myös perustellusti kieltäytyä, jos katsotaan, ettei sille ole tarvetta – joko asian vähäisten menestymismahdollisuuksien takia tai koska kanne on vähäpätöinen, tarpeeton tai kiusantekomielessä tehty (kanne on esim. nostettu vain harmin aiheuttamiseksi).¹⁹³ Oikeusapujärjestelmään olisi mielivaltaisuuden välttämiseksi luotava tasapuolinen menettely, jotta voitaisiin valita oikeusavusta todennäköisesti hyötyvät asiat.¹⁹⁴ Valtioiden on luotava järjestelmät, joissa noudatetaan Euroopan ihmisoikeussopimusta.¹⁹⁵ Oikeusapupyynnön koskevan virallisen päätöksen tekemättä jättäminen saattaa loukata 6 artiklan 1 kappaletta.¹⁹⁶

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa ratkaistaan muun muassa seuraavien tekijöiden perusteella, edellyttäkö oikeudenmukaisuus oikeusavun antamista henkilölle:

- asian merkittävyys henkilölle
- asian monimutkaisuus
- henkilön kyky edustaa itse itseään.

Muun muassa menettelyn taikka oikeudellisten tai tosiasioihin liittyvien ongelmakohtien monimutkaisuus saattaa aiheuttaa oikeusavun tarpeen. Oikeusapua saatetaan tarvita myös, jos sen puuttuminen heikentää henkilön oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi olennaisella tavalla (konkreettinen ja tehokas oikeudellinen apu, ks. [alajakso 4.1.2](#)).¹⁹⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ottaa huomioon myös oikeudellista edustusta koskevat lakisääteiset vaatimukset.¹⁹⁸

Kunkin asian erityisolosuhteet ovat tärkeitä. Keskeinen kysymys on, pystyykö henkilö esittämään asiansa asianmukaisesti ja tyydyttävästi ilman oikeudenkäyntiavustajan apua.¹⁹⁹ Esimerkiksi asioissa, jotka ovat henkilölle erityisen

193 EIT, *Staroszczyk v. Puola*, nro 59519/00, 22.3.2007, kohta 129. Ks. myös EIT, *Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 68416/01, 15.2.2005, kohta 62.

194 EIT, *Gnahoré v. Ranska*, nro 40031/98, 19.9.2000, kohta 41.

195 EIT, *Siałkowska v. Puola*, nro 8932/05, 22.3.2007, kohta 107.

196 EIT, *A. B. v. Slovakia*, nro 41784/98, 4.3.2003, kohta 61-63.

197 EIT, *Miroslaw Orzechowski v. Puola*, nro 13526/07, 13.1.2009, kohta 22.

198 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

199 EIT, *McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 46311/99, 7.5.2002, kohta 48.

tärkeitä (kuten yhteydenpito lapsiin), saatetaan tarvita oikeusapua, erityisesti jos henkilö on haavoittuvassa asemassa (hänellä on esim. mielenterveysongelmia).²⁰⁰ Oikeusapu saattaa olla pakollista myös monimutkaisissa kanteissa, joissa tarvitaan kokeneen oikeudenkäyntiavustajan jatkuvaa edustusta.²⁰¹ Suuret erot asianosaisten saatavilla olevassa oikeudellisessa avussa voivat myös loukata Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa (esim. tapauksessa, jossa henkilö nostaa kanteen monikansallista yhtiötä vastaan).²⁰²

Esimerkki: Tapauksessa *McVicar vastaan Yhdistynyt kuningaskunta*²⁰³ valittaja oli julkaissut artikkelin, jossa vihjattiin siihen, että tunnettu urheilija käyttää suoritusta parantavia aineita. Urheilija nosti kunnianloukkauksen kanteen. Valittaja, jolla ei ollut oikeudellista edustusta, hävisi asian, ja hänet määrättiin maksamaan kanteesta aiheutuneet kustannukset. Hän valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, että oikeusavun puuttuminen loukkasi hänen oikeuttaan saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Hän oli vastaaja, joten oikeusavun saatavuus liittyi oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaan oikeudellisen edustuksen tarve riippuu asian erityisolosuhteista ja erityisesti siitä, pystyykö henkilö esittämään asiansa asianmukaisesti ja tyydyttävästi ilman oikeudenkäyntiavustajan apua. Periaatteet, joita vastaajaan sovellettiin tässä asiassa, olivat samoja kuin ne, joita *Airey v. Irlanti* asiassa oli sovellettu. Kunnianloukkauksen *High Court* -tuomioistuimessa nostanut henkilö oli suhteellisen varakas ja tunnettu. Valittajaa vaadittiin kutsumaan todistajia ja käymään yksityiskohtaisesti läpi todistusaineistoa oikeudenkäynnissä, joka kesti yli kaksi viikkoa. Toisaalta hän oli hyvin koulutettu ja kokenut toimittaja, joka olisi pystynyt muotoilemaan vakuuttavia väitteitä tuomioistuimessa. Näin ollen ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta ei ollut loukattu.

200 EIT, *Nenov v. Bulgaria*, nro 33738/02, 16.7.2009, kohta 52.

201 EIT, *Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 68416/01, 15.2.2005, kohta 69.

202 *Ibid.*

203 EIT, *McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 46311/99, 7.5.2002, kohta 48–53.

Lupaava käytäntö

Verkkovälitteistä oikeusapua oikeussuojan saatavuuden varmistamiseksi

Espanjan asianajajaliiton yleisneuvosto on onnistuneesti toteuttanut järjestelmän, jonka avulla valittajat voivat pyytää yhden ainoan verkossa olevan yhteyspisteen kautta oikeusapua oikeudellisiin kustannuksiin ja oikeudenkäyntiavustajan nimeämiseen. Näin kantajien ei tarvitse kerätä erilaisia asiakirjoja hakemusten tueksi ja hakemusten käsittelyyn kuluva aika lyhenee merkittävästi.

Lähde: 2014 Crystal Scales of Justice -palkinto. Kilpailun järjestävät Euroopan neuvosto ja Euroopan komissio.

3.2. Oikeusapu rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä

Keskeiset asiat

- Oikeus oikeudelliseen apuun rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa.
- Oikeusavun myöntäminen riippuu taloudellista tilannetta ja oikeusavun tarvetta koskevasta arviosta (oikeudenmukaisuus).
- Henkilön on osoitettava riittävien varojen puuttuminen. "Riittäviä varoja" ei ole määritelty. Syytetyn tai epäillyn on todistettava varojen puuttuminen.
- Oikeusavun tarvetta koskevassa arviossa otetaan huomioon rikoksen vakavuus ja mahdollisen tuomion ankaruus, asian monimutkaisuus ja vastaajan henkilökohtainen tilanne. Jos vankeusrangaistus on mahdollinen, oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää oikeudellista edustusta.

3.2.1. Soveltamisala

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa on vahvistettu nimenomainen oikeus oikeusapuun rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä. Siinä määrätään, että jokaisella rikoksesta syytetyllä (rikossyytteen määritelmä, ks. [jakso 2.1](#)) on oikeuden-

mukaisuuden niin vaatiessa (oikeudellisen avun tarvetta koskeva arvio) oikeus maksuttomaan oikeusapuun, jos hänellä ei ole riittäviä varoja maksaa oikeudellisesta avusta (taloudellista tilannetta koskeva arvio). Oikeus saada oikeudenkäyntiavustajan apua rikosoikeudenkäynnissä koskee koko prosessia poliisikuulusteluista muutoksenhakuun (oikeudellista apua koskevan oikeuden laajuus, ks. [alajakso 4.2.1](#)).²⁰⁴

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa vahvistetaan myös oikeus puolustautua itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Tähän oikeuteen voidaan kohdistaa rajoituksia oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa (itse valittu oikeudellinen apu, ks. [alajakso 4.2.3](#)). Tämä tarkoittaa, että kun kyseessä on tuomioistuimen määräämä yleinen oikeusavustaja, oikeus valita itse ei ole ehdoton. Jotta henkilö voisi vaatia, että yleistä oikeusavustajaa vaihdetaan, hänen on esitettävä näyttöä siitä, että avustaja ei ole suorittanut tehtäviään tyydyttävästi.²⁰⁵ Hyväksyttäviä oikeudenkäyntiavustajan valintaa koskevia rajoituksia voivat olla erikoistuneen oikeudenkäyntiavustajan vaatiminen erikoistuomioistuimen oikeudenkäynnissä.²⁰⁶

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa suojattujen oikeuksien lisäksi perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa taataan jokaiselle syytetyille oikeus puolustukseen. Perusoikeuskirjan selityksissä vahvistetaan, että 48 artiklan 2 kohdalla on sama merkitys kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleella.²⁰⁷ Siten jäljempänä esitetyllä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä 48 artiklan soveltamisessa. Eurooppa-neuvosto on sopinut, että epäiltyjen tai syytettyjen prosessuaalisia oikeuksia rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä vahvistetaan antamalla sekundaarilainsäädäntöä.²⁰⁸ Siihen kuuluu *ehdotus direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä*.²⁰⁹ Se velvoittaisi EU:n jäsenvaltiot antamaan viipy-

204 EIT, *Salduz v. Turkki*, nro 36391/02, 27.11.2008.

205 EIT, *Lagerblom v. Ruotsi*, nro 26891/95, 14.1.2003, kohta 60.

206 Esim. EIT, *Meftah ja muut v. Ranska*, nrot 32911/96, 35237/97 ja 34595/97, 26.7.2002, kohta 47.

207 *Perusoikeuskirjan selitykset*, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

208 *Tukholman ohjelma*, EUVL C 115, 4.5.2010.

209 Ks. Euroopan komissio (2013), *Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä*, COM(2013) 824 final, Bryssel.

mättä ensivaiheen oikeusapua henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa – ennen kuin heitä kuulustellaan. Ensivaiheen apua sovelletaan, kunnes päätös kelpoisuudesta saada oikeusapua voidaan tehdä. Komissio on myös antanut suosituksen rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeudesta oikeusapuun.²¹⁰ Siinä annetaan ei-sitovia ohjeita, jotka koskevat taloudellisen tilanteen ja oikeusavun tarpeen arviointia sekä oikeusavun laatua ja tehokkuutta.

3.2.2 Taloudellista tilannetta koskeva arvio

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole määritellyt ”riittäviä varoja”. Kunkin asian erityisolosuhteet otetaan huomioon, kun määritetään, oikeuttaako vastaajan taloudellinen tilanne oikeusavun myöntämiseen. Syytetyn tai epäillyn on todistettava riittävien varojen puuttuminen.²¹¹ Sitä ei kuitenkaan tarvitse osoittaa täysin kiistattomasti.²¹² Kaikki näyttö on otettava huomioon, kuten hakijan asemaa koskeva näyttö (muun muassa se, onko hän ollut tutkintavankeudessa), henkilön antamat tiedot ja mahdollinen hakijan antamien tietojen kanssa ristiriidassa oleva näyttö.²¹³

Asian määrittäminen kuuluu kansallisille tuomioistuimille, joiden on arvioitava näyttö 6 artiklan 1 kappaleen vaatimusten mukaisesti.²¹⁴

Esimerkki: Tapauksessa *Tsonyo Tsonev vastaan Bulgaria (nro 2)*²¹⁵ valittaja oli tuomittu pahoinpitelystä ja asuntomurrosta. Hänet tuomittiin 18 kuukaudeksi vankeuteen. Valittaja oli pyytänyt, että hänelle nimettäisiin oikeudellinen neuvonantaja muutoksenhakua varten korkeimmalta oikeudelta, mutta tämä evättiin ilmoittamatta erityisiä syitä. Valittajan mukaan tämä loukkasi hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi olevan vaikeaa arvioida, oliko valittaja kykenemätön maksamaan oikeudellisesta avusta. Tuomioistuin katsoi kuitenkin, että tietyt merkit viittasivat näin olleen asian laita: ensin-

210 Ks. Euroopan komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen oikeudesta oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL C 378, 24.12.2013.

211 EIT, *Croissant v. Saksa*, nro 13611/88, 25.9.1992, kohta 37.

212 EIT, *Pakelli v. Saksa*, nro 8398/78, 25.4.1983, kohta 34.

213 *Ibid.*

214 EIT, *R. D. v. Puola*, nrot 29692/96 ja 34612/97, 18.12.2001, kohta 45.

215 EIT, *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (nro 2)*, nro 2376/03, 14.1.2010.

näkin valittajalle oli määrätty yleinen oikeusavustaja edellisessä oikeudenkäynnissä, ja toiseksi hän väitti nimenomaan, ettei hänellä ollut varaa palkata neuvonantajaa. Tuomioistuin katsoi, että koska päinvastaisesta ei ollut selkeää näyttöä, kantelun valittajalla ei ollut ollut riittäviä varoja maksaa oikeudellisesta edustuksesta. Näin ollen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 3 kappaletta oli ihmisoikeustuomioistuimen mukaan loukattu.

Esimerkki: Tapauksessa *Twalib vastaan Kreikka*²¹⁶ valittaja oli ollut vankilassa kolme vuotta, ja oikeudenkäynnissä häntä oli edustanut tuomioistuimen määräämä oikeusavustaja ja muutoksenhakutuomioistuimessa humanitaarinen järjestö. Nämä tekijät antoivat ”vahvoja viitteitä” siitä, ettei hänellä ollut taloudellisia resursseja maksaa oikeudellisesta avusta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa taattuja oikeuksia oli loukattu, kun valtio ei ollut antanut hänelle oikeusapua muutoksenhakuoikeudenkäyntiin korkeimmassa oikeudessa.

3.2.3. Oikeusavun tarvetta koskeva arvio

Oikeusavun tarvetta koskevassa arvioissa on otettava huomioon kolme tekijää:

- rikoksen vakavuus ja mahdollisen tuomion ankaruus
- asian monimutkaisuus
- vastaajan sosiaalinen ja henkilökohtainen tilanne.²¹⁷

Kaikki kolme tekijää on otettava huomioon, mutta niitä ei välttämättä sovelleta yhdessä; yksi näistä kolmesta voi olla peruste oikeusavun myöntämiselle.

Esimerkki: Asiassa *Zdravko Stanev vastaan Bulgaria*²¹⁸ valittaja oli työtön. Hän valitti, ettei hänelle ollut myönnetty oikeusapua rikosoikeudenkäynnissä, joka koski asiakirjojen väärentämistä yksityisoikeudellisessa kanneessa. Hänelle tuomittiin rikoksesta 250 euron sakko, minkä lisäksi hänet määrättiin maksamaan vahingonkorvauksia 8 000 euroa.

216 EIT, *Twalib v. Kreikka*, nro 24294/94, 9.6.1998, kohta 51.

217 EIT, *Quaranta v. Sveitsi*, nro 12744/87, 24.5.1991.

218 EIT, *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, nro 32238/04, 6.11.2012, kohta 40.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että valittaja oli alun perin vaarassa saada vankeusrangaistuksen. Vaikka sitä ei tuomittukaan, määrätty vahingonkorvaukset olivat merkittäviä ottaen huomioon hänen taloudellisen tilanteensa. Valittajalla oli yliopistotutkinto muttei oikeustieteen koulutusta. Oikeudenkäynti ei ollut äärimmäisen monimutkainen, mutta siihen sisältyi kysymyksiä, jotka koskivat todisteiden hyväksyttävyyttä, tuomioistuimen perussääntöä ja tahallisuuden merkitystä. Lisäksi valittajan rikossyytteeseen sisältyi oikeuslaitoksen vanhempaan jäseneseen kohdistuva moite, jolla asetettiin kyseenalaiseksi oikeusprosessin integriteetti Bulgariassa. Pätevä oikeudenkäyntiavustaja olisi epäilemättä kyennyt ajamaan asiaa selkeämmin ja kumoamaan tehokkaammin syyttäjän esittämät väitteet. Ihmisoikeustuomioistuin totesikin, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa oli rikottu.

Syytetyn tai epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet ovat tärkeitä. Oikeusavun tarvetta koskeva arvio osoittaa, että haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt, kuten lapset, mielenterveysongelmaiset ja pakolaiset, saattavat tarvita maksutonta oikeusapua.²¹⁹ Jos oikeudenkäynnillä on selkeästi erittäin paljon seurauksia valittajalle ja asia on monimutkainen, oikeusapua olisi annettava.²²⁰ Silloinkin kun hakijat ovat koulutettuja henkilöitä, jotka ymmärtävät menettelyn kulkua, on tärkeää kysyä, pystyvätkö he todella puolustautumaan ilman oikeudenkäyntiavustajaa.²²¹ Heidän ei tarvitse osoittaa, että oikeusavun puuttuminen aiheuttaisi todellista vahinkoa heidän puolustukselleen; heidän on ainoastaan osoitettava olevan asiaan liittyvissä erityisolosuhteissa uskottavaa, että oikeudenkäyntiavustajasta olisi apua.²²²

Kun henkilön vapaus on kyseessä, oikeudenmukaisuuden periaate edellyttää oikeudellista edustusta.²²³ Velvoitetta sovelletaan silloinkin, kun on olemassa ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdollisuus.²²⁴

219 EIT, *Quaranta v. Sveitsi*, nro 12744/87, 24.5.1991, kohta 32–36.

220 EIT, *Pham Hoang v. Ranska*, nro 13191/87, 25.9.1992, kohta 40 ja 41.

221 EIT, *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, nro 32238/04, 6.11.2012, kohta 40.

222 EIT, *Artico v. Italia*, nro 6694/74, 13.5.1980, kohta 34 ja 35.

223 EIT, *Benham v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 19380/92, 10.6.1996, kohta 61.

224 Ks. esim. EIT, *Quaranta v. Sveitsi*, nro 12744/87, 24.5.1991, kohta 33; EIT, *Perks ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 ja 28456/95, 12.10.1999.

Rikosoikeudenkäynnin muutoksenhakuvaiheessa seuraavat tekijät ovat tärkeitä oikeusavun tarvetta koskevan arvion kannalta:

- oikeudenkäynnin luonne
- vailla edustusta olevan muutoksenhakijan kyky esittää tietty oikeudellinen argumentti
- alemman oikeusasteen tuomioistuimen määräämän tuomion ankaruus.

Jos muutoksenhakukäsittelyssä tulee esiin aineellisia oikeuskysymyksiä, makсутonta oikeudellista apua on annettava.²²⁵ Heti kun on selvää, että muutoksenhaku aiheuttaa monimutkaisia ja merkittäviä ongelmia, muutoksenhakijalle olisi annettava oikeusapua oikeudenmukaisuuden vuoksi.²²⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin todennut, ettei oikeudenmukaisuus merkitse oikeusavun automaattista myöntämistä aina, kun tuomittu henkilö haluaa hakea muutosta. Näin ei aina ole, jos hän on saanut ensimmäisessä oikeusasteessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja jos hänellä ei objektiivisesti katsoen ole todennäköisiä menestymismahdollisuuksia.²²⁷

Lopuksi on todettava, ettei pelkkä oikeudellisen avun tarjoaminen takaa avun tehokkuutta. Nimetty oikeusavustaja voi esimerkiksi sairastua tai laiminlyödä tehtävänsä.²²⁸ Valtiota ei voida pitää vastuussa jokaisesta oikeusavun puitteissa määrätyn avustajan puutteesta. Yleisen oikeusavustajan ilmeinen epäonnistuminen konkreettisen ja tehokkaan puolustuksen aikaansaamisessa saattaa kuitenkin loukata 6 artiklaa.²²⁹ Tätä asiaa käsitellään tarkemmin [luvussa 4](#), joka koskee oikeutta neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen.

225 EIT, *Pakelli v. Saksa*, nro 8398/78, 25.4.1983, kohta 36–38.

226 EIT, *Granger v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 11932/86, 28.3.1990, kohta 47.

227 EIT, *Monnell ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 9562/81 ja 9818/82, 2.3.1987, kohta 67.

228 EIT, *Artico v. Italia*, nro 6694/74, 13.5.1980.

229 EIT, *Czekalla v. Portugali*, nro 38830/97, 10.10.2002, kohta 63–66.

4

Oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen

EU	Asiat, joita koskee	EN
Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin) ja 48 artiklan 2 kohta (syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen)	Soveltamisala	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale ja 3 kappaleen b ja c kohta
	Konkreettinen ja tosiasiallinen oikeus saattaa asia tuomioistuinten käsiteltäväksi	EIT, <i>Bertuzzi v. Ranska</i> , nro 36378/97, 2003 EIT, <i>Anghel v. Italia</i> , nro 5968/09, 2013
Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä		
Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä	Soveltamisala	EIT, <i>Salduz v. Turkki</i> , nro 36391/02, 2008
Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, 3 artiklan 3 kohdan b alakohta	Oikeudellisen avun laatu	EIT, <i>Aras v. Turkki (nro 2)</i> , nro 15065/07, 2014
	Henkilön itsensä valitsema oikeudellinen apu	EIT, <i>Lagerblom v. Ruotsi</i> , nro 26891/95, 2003

EU	Asiat, joita koskee	EN
Perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohta Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, 3 artiklan 1 kohta, 3 artiklan 3 kohdan a alakohhta ja 4 artikla Direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä Direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, 2 artiklan 2 kohta	Riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustusta	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen b kohta EIT, <i>Lanz v. Itävalta</i> , nro 24430/94, 2002
Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, 9 artikla	Oikeudesta luopuminen	EIT, <i>Pishchalnikov v. Venäjä</i> , nro 7025/04, 2009
Oikeus edustaa itse itseään		
	Soveltamisala	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohta EIT, <i>Galstyan v. Armenia</i> , nro 26986/03, 2007

Tässä luvussa esitetään kooste **Euroopan neuvoston ja unionin oikeudesta**, joka koskee oikeutta neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä (**jakso 4.1**) ja rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä (**jakso 4.2**).²³⁰ Oikeuden soveltamisalaa käsitellään yhdessä oikeudellisen avun tehokkuutta koskevan vaatimuksen kanssa. Lisäksi käsitellään rikosasiaa koskeviin oikeudenkäynteihin liittyviä lisä- ja oheisoikeuksia – kuten oikeutta itse valitsemaansa oikeudelliseen apuun (**alajakso 4.2.3**) ja oikeutta saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia puolustuksen valmisteluun (**alajakso 4.2.4**). Lopuksi tässä luvussa käsitellään olosuhteita, joissa oikeudesta oikeudelliseen apuun voidaan luopua (**alajakso 4.2.5**) ja itsensä edustamista koskevan oikeuden soveltamisalaa (**jakso 4.3**).

²³⁰ Oikeudellinen apu turvapaikka- ja palautusmenettelyissä, ks. FRA (2014), *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, s. 113 ja 114. Lapsen oikeus oikeudenkäyntiavustajaan rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä ja vaihtoehtoisissa (muissa kuin lainkäyttöelinten) menettelyissä, ks. FRA (2015), *Handbook of European law relating to the rights of the child*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisu toimisto, s. 195–218.

4.1. Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä

Keskeiset asiat

- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa taataan nimenomaisesti oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen rikosasiana koskeissa oikeudenkäynneissä mutta ei muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa määrätään tästä oikeudesta nimenomaan tilanteissa, joissa jäsenvaltiot panevat täytäntöön EU:n oikeutta (tai poikkeavat siitä).
- Oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä ei ole ehdoton, vaan sille voidaan asettaa kohtuullisia rajoituksia. Kunkin asian erityisolosuhteista riippuu, onko oikeudellisen edustuksen tarjoaminen välttämätöntä muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tällöin otetaan erityisesti huomioon asian luonne, asianosaisen tausta ja kokemus sekä asian tärkeys hänelle tunnetasolla.

4.1.1. Soveltamisala

Lupaava käytäntö

Erilaisten oikeudellisen neuvonnan muotojen tarjoaminen

Wikivorce tarjoaa maksutonta neuvontaa ja tukea yli 50 000 ihmiselle joka vuosi. Se tarkoittaa, että palvelu auttaa yhdessä kolmesta avioerosta Yhdysvaltojen kuningaskunnassa. Se on maailman suurin verkossa toimiva avioeron tukiyhteisö, jolla on yli 100 000 rekisteröitynyttä jäsentä. Kyseessä on palkintoja voittanut yhteiskunnallinen yritys, jota pyörittävät vapaaehtoiset. Valtio tukee hyväntekeväisyysvaroin rahoitettavaa yritystä. Se tarjoaa erilaisia oikeudellisia palveluja, muun muassa seuraavia: keskustelufoorumi, maksuttomia avioero-oppaita, sovittelua, rahoitusta, yhteydenpitoa lapsiin ja asuntoja, ilmaisen TSI-avioero-opas, maksutonta asiantuntijaneuvontaa puhelinvälillä seitsemänä päivänä viikossa ja verkkojutteluryhmän, jolta saa välitöntä tukea.

Ks. www.wikivorce.com/divorce, joka on mainittu teoksessa Smith, R. (2014), Digital delivery of legal services to people on low incomes, The Legal Education Foundation.

Oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen auttaa henkilöä saamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja käyttämään oikeuksiaan. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä käsittää oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi (ks. [alajako 2.1.1](#)). Henkilöt voivat pyytää – ja siten valtioilla voi olla velvoite antaa – oikeudellista edustusta tai apua varmistaakseen, että he voivat saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi ja saada oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.²³¹

Euroopan neuvoston oikeudessa nämä vaatimukset johtuvat ns. yksityisluonteisiin oikeuksiin tai velvollisuuksiin (määritelty [jaksossa 2.1](#)) liittyvissä riidoissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleesta.²³² Vaatimus voi syntyä missä tahansa sellaisen menettelyn vaiheessa, johon 6 artiklaa sovelletaan – oikeudenkäynnin vireillepanosta tuomion täytäntöönpanoon. Vaikka 6 artiklassa ei taata oikeutta muutoksenhakuun, sitä sovelletaan muutoksenhakumenettelyihin, jos sellaisia on käytettävissä.²³³ Tämä merkitsee, että oikeutta oikeusapuun voidaan soveltaa myös muutoksenhakumenettelyissä.

Unionin oikeudessa oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä on vahvistettu nimenomaisesti perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Oikeus on myös tunnustettu unionin oikeuden yleiseksi periaatteeksi Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä.²³⁴ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja perusoikeuskirjan 47 artiklan välistä yhteyttä on käsitelty tarkemmin [luvussa 1](#) olevassa [kaaviossa](#).

Oikeus ei ole **Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa** ehdoton, vaan siihen voidaan kohdistaa kohtuullisia rajoituksia (ks. [luku 6](#)).

231 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

232 EIT, *Ringeisen v. Itävalta*, nro 2614/65, 16.7.1971, kohta 94.

233 EIT, *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 24724/94, 16.12.1999; EIT, *V. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 24888/94, 16.12.1999.

234 EU-tuomioistuin, asia C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone ym. v. Conseil des ministres*, tuomio 26.6.2007, kohta 31.

4.1.2. Konkreettinen ja tosiasiallinen oikeudellinen apu

Euroopan neuvoston oikeudessa 6 artiklan 1 kohta saattaa velvoittaa valtiot tarjoamaan oikeudenkäyntiavustajan apua, jotta tehokas oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi voidaan turvata. Täten oikeudellinen apu ja oikeusapu ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä tiukasti sidoksissa toisiinsa.²³⁵ Kunkin asian erityisolosuhteista riippuu, edellyttääkö 6 artikla oikeudellisen edustuksen tarjoamista muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä.²³⁶ Tuomioistuimen on erityisesti harkittava, pystyykö henkilö esittämään asiansa asianmukaisesti ja tyydyttävästi ilman oikeudenkäyntiavustajan apua.²³⁷ Tuomioistuimen kannalta merkittäviä kysymyksiä ovat asian luonne, asianosaisen tausta ja kokemus sekä asian tärkeys hänelle tunnetasolla, kun tuomioistuin ratkaisee oikeudelliseen apuun liittyviä kysymyksiä.²³⁸

Esimerkki: Tapauksessa *Bertuzzi vastaan Ranska*²³⁹ valittajalle oli annettu oikeusapua, jotta tämä voisi nostaa vahingonkorvauskanteen asianajajaa vastaan. Kaikki kolme oikeusavustajaa, jotka oli osoitettu hoitamaan hänen asiaansa, pyysivät kuitenkin saada vetäytyä jutusta, koska heillä oli henkilökohtaisia yhteyksiä asianajajaan, jota vastaan valittaja halusi nostaa kanteen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että kun tuomioistuin oli antanut valittajalle luvan edustaa itse itseään oikeudenkäynnissä oikeusalan ammattilaista vastaan, valittajan oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ollut toteutunut olosuhteissa, jotka olisivat taanneet, että hän olisi voinut käyttää oikeuksiaan tehokkaasti. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Valtioiden on huolellisesti turvattava 6 artiklan mukaisten oikeuksien aito ja tehokas käyttäminen.²⁴⁰

235 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

236 EIT, *Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 68416/01, 15.2.2005, kohta 61.

237 EIT, *McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 46311/99, 7.5.2002, kohta 48.

238 *Ibid.*, kohta 49–52.

239 EIT, *Bertuzzi v. Ranska*, nro 36378/97, 13.2.2003, kohta 31.

240 EIT, *Staroszczyk v. Puola*, nro 59519/00, 22.3.2007, kohta 128.

Esimerkki: Tapauksessa *Anghel vastaan Italia*²⁴¹ valittaja oli pyytänyt kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan Haagin yleissopimuksen nojalla Romanian oikeusministeriä auttamaan häntä turvaamaan poikansa paluu. Pojan äiti oli vienyt pojan Italiaan. Sen seurauksena syyttäjä pani vireille palauttamista koskevan oikeudenkäynnin Italian tuomioistuimessa, joka totesi, että lasta ei ollut viety pois luvattomasti. Valittaja halusi hakea määräykseen muutosta, mutta koska hänelle oli annettu toistuvasti epätäydellisiä ja harhaanjohtavia tietoja muutoksenhakumenettelystä, hän ei ollut hakenut muutosta säädetystä määräajassa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi yksimielisesti, että 6 artiklaa oli rikottu. Italian viranomaisten viivyttely asiaankuuluvien ja oikeiden ohjeiden antamisessa yhdessä toimivan ja tehokkaan edustuksen puuttumisen kanssa heikensivät asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan valittajan oikeuden olennaista sisältöä merkittävästi.

Unionin oikeudessa unionin tuomioistuin on käsitellyt oikeutta valita oikeudenkäyntiavustaja oikeusvakuutuksia koskevan direktiivin yhteydessä ottamatta kantaa perusoikeuksiin, eikä tuomioistuin ole käsitellyt 47 artiklan soveltamisalaa tältä osin.²⁴² Ennen perusoikeuskirjan hyväksymistä unionin tuomioistuin on kuitenkin todennut, että oikeus oikeudelliseen edustukseen sekä oikeus oikeudenkäyntiavustajan ja tämän asiakkaan välisen kirjeenvaihdon luottamuksellisuuteen ovat EU:n oikeusjärjestyksen perustavanlaatuinen osa, ja niitä on kunnioitettava alustavasta tutkintavaiheesta alkaen.²⁴³ Lisäksi, kuten on jo todettu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä 47 artiklan soveltamisalan tulkinnassa (ks. **kaavio luvussa 1**).

241 EIT, *Anghel v. Italia*, nro 5968/09, 25.6.2013, kohta 64.

242 Ks. EU-tuomioistuin, asia C-442/12, *Jan Sneller v. DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV*, tuomio 7.11.2013, joka koskee oikeusturvavakuutusta koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta 22 päivänä kesäkuuta 1987 annetun direktiivin 87/344/ETY 4 artiklan 1 kohtaa, EYVL L 185, 4.7.1987.

243 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-46/87 ja C-227/88, *Hoechst AG v. Euroopan yhteisöjen komissio*, tuomio 21.9.1989, kohta 15.

4.2. Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen rikosoikeudenkäynneissä

Keskeiset asiat

- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa taataan nimenomaisesti oikeus oikeudelliseen apuun rikosasioissa.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen b kohdassa vahvistetaan oikeus saada riittävästi aikaa ja mahdollisuudet valmistella puolustustaan. Tämä liittyy läheisesti 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaan, koska oikeus oikeudelliseen apuun on tehokas vain, jos riittävä aika ja mahdollisuudet ovat olemassa.
- Oikeus oikeudelliseen apuun koskee koko menettelyä poliisitutkinnasta muutoshakumenettelyjen päättymiseen. Oikeus saada avustaja on erityisen tärkeä menettelyn varhaisvaiheissa.
- Oikeuteen saa kohdistaa rajoituksia edellyttäen, että rajoitukset eivät heikennä oikeuden olennaista sisältöä.
- Oikeus oikeudelliseen apuun edellyttää, että tarjottu oikeudellinen edustus on tehokasta, ei pelkästään sitä, että avustaja on läsnä.
- Oikeudesta luopuminen edellyttää seuraavia seikkoja: i) se on vahvistettava kiistattomasti, ii) siihen on liitettävä oikeuden tärkeyttä vastaavat vähimmäistakeet, iii) sen on oltava vapaaehtoista ja iv) oikeudesta luopumisen on oltava tietoinen ja järkevä teko. Lisäksi on osoitettava, että vastaaja pystyy kohtuudella ennakoimaan valintansa seuraukset.

4.2.1. Soveltamisala

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa määrätään, että jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus ”puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä” (rikossyytteen määritelmä, ks. [jakso 2.1](#)). Rikoksesta syytetyllä on siten oikeus valita, puolustaako hän itse itseään vai käyttäkö hän oikeudellista edustusta. Oikeutta edustaa itse itseään voidaan kuitenkin rajoittaa oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa (ks. [jakso 4.3](#)). Oikeus oikeudelliseen apuun liittyy myös oikeuteen saada oikeusapu (oikeusapu rikosasiaa

koskevista oikeudenkäynnissä, ks. [alajakso 3.2.1](#)) ja Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen b kohdan mukaiseen oikeuteen saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan. Yksinkertaisesti sanottuna oikeudellinen apu ei voi olla tehokasta, ellei vastaajalla ole riittävästi aikaa ja edellytyksiä saada neuvoja ja valmistella asiaansa kunnolla (ks. [alajakso 4.2.4](#)).²⁴⁴

Valtiot voivat käyttää harkintavaltaa sen suhteen, miten oikeus oikeudelliseen apuun taataan niiden oikeudenkäyttöjärjestelmissä.²⁴⁵ Oikeudellinen apu voi olla monenmuotoista – kuten neuvontaa kuulustelun aikana, edustusta tuomioistuimessa ja muutoksenhaun valmistelua – mutta oikeutta sovelletaan koko menettelyyn.²⁴⁶ Oikeus avustajaan on erityisen tärkeä rikosasiaa koskevan menettelyn ensivaiheissa, koska syytetyn tai epäillyn vaitiolosta voidaan tehdä kielteisiä päätelmiä.²⁴⁷ Oikeus saada avustaja ensivaiheissa sisältää myös oikeuden kysyä yksityisesti neuvoa avustajalta ennen kuulustelujen aloittamista.²⁴⁸

Esimerkki: Tapauksessa *Salduz vastaan Turkki*²⁴⁹ valittaja oli tuomittu osallistumisesta luvattomaan Kurdistanin työväenpuoluetta (PKK) tukevaan mielenosoitukseen. Hän ei saanut oikeudenkäyntiavustajaa ja antoi poliisivankilassa kuulustelun aikana lausunnon, jossa hän myönsi syyllisyytensä; myöhemmin hän perui tämän lausunnon. Kansalliset tuomioistuimet nojasivat hänen alustavaan lausuntoonsa tuomitessaan hänet.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti, että oikeus saada avustaja oli taattava ensimmäisestä poliisikuulustelusta alkaen, jotta oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin olisi toimiva ja tehokas. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että epäillyt ovat erityisen haavoittuvia tutkintavaiheessa ja että kerätty näyttö saattaa ratkaista asian lopputuloksen. Avustajan apu ensivaiheissa suojaa oikeutta kieltäytyä todistamasta itseään vastaan ja on perustavanlaatuinen tae huonoa kohtelua vastaan. Kaikki tätä oikeutta

244 EIT, *Goddi v. Italia*, nro 8966/80, 9.4.1984, kohta 31.

245 EIT, *Quaranta v. Sveitsi*, nro 12744/87, 24.5.1991, kohta 30.

246 EIT, *Salduz v. Turkki*, nro 36391/02, 27.11.2008; ks. myös EIT, *Yevgeniy Petrenko v. Ukraina*, nro 55749/08, 29.1.2015, kohta 89.

247 EIT, *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 18731/91, 8.2.1996, kohta 66.

248 EIT, *A. T. v. Luxemburg*, nro 30460/13, 9.4.2015, kohta 86.

249 EIT, *Salduz v. Turkki*, nro 36391/02, 27.11.2008, kohta 54–62.

koskevat poikkeukset on rajoitettava selkeästi sekä sisällöltään että ajallisesti. Rajoitukset eivät saa aiheuttomasti loukata syytetyn oikeuksia edes pakottavista syistä. Kantelun tekijän asiassa avustajan puuttuminen poliisin tutkintavankeuden aikana haittasi peruuttamattomasti hänen puolustautumisoikeuttaan ja loukkasi 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa yhdessä 6 artiklan 1 kappaleen kanssa.

Oikeuden saada avustaja on oltava tehokas ja konkreettinen. Esimerkiksi poliisin tutkintavankeudessa oleville henkilöille on virallisesti kerrottava heidän oikeudestaan puolustautua, myös oikeudesta maksuttomaan oikeudelliseen apuun tietyin edellytyksin, minkä lisäksi poliisin on myös käytännössä annettava heille mahdollisuus ottaa yhteyttä puolustusasianajajaan ja pitää yhteyttä tämän kanssa (ks. myös [alajakso 4.2.4](#)). Jos laissa järjestelmällisesti estetään rikoksesta syytettyjä henkilöitä saamasta oikeudellista apua poliisin tutkintavankeudessa, 6 artiklaa loukataan, silloinkin, kun rikoksesta syytetty pysyvät vaiti.²⁵⁰ Oikeuteen saada oikeudellista apua poliisikuulustelujen alkuvaiheissa kohdistuvien rajoitusten laillisuutta olisi harkittava siltä pohjalta, mikä on rajoitusten kokonaisvaikutus oikeuteen saada oikeudenmukainen oikeudenkäynti.²⁵¹

Myös oikeutta keskustella luottamuksellisesti oikeudenkäyntiavustajan kanssa voidaan rajoittaa, mutta rajoitukset edellyttävät merkittäviä perusteluja.²⁵² Kyseessä on oikeudellista apua koskevan oikeuden erityisen tärkeä osa – ilman mahdollisuutta neuvotella ja ottaa vastaan ohjeita luottamuksellisesti, oikeus menettää suuren osan hyödyllisyydestään.²⁵³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on johdonmukaisesti katsonut, että tämän oikeuden kumoaminen edellyttää painavia syitä. Asianosaisen ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa yhteydenpidon valvonta voi esimerkiksi olla oikeutettua, jos asianosaisen epäillänsä olevan jengin jäsen ja valvonta on välttämätöntä jengin muiden jäsenten kiinni saamiseksi.²⁵⁴

250 EIT, *Dayanan v. Turkki*, nro 7377/03, 13.10.2009, kohta 33.

251 EIT, *Pishchalnikov v. Venäjä*, nro 7025/04, 24.9.2009, kohta 67.

252 EIT, *Sakhnovskiy v. Venäjä*, nro 21272/03, 2.11.2010, kohta 97.

253 EIT, *S. v. Sveitsi*, nrot 12629/87 ja 13965/88, 28.11.1991, kohta 48. Ks. myös EIT, *Brennan v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 39846/98, 16.10.2001, kohta 58–63.

254 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen komitean kertomus 14.1.1998, *George Kempers v. Itävalta*, nro 21842/93.

Esimerkki: Tapauksessa *Lanz vastaan Itävalta*²⁵⁵ valittaja oli pidätetty epäiltynä petoksesta ja hänet vangittiin tilapäisesti. Tutkintavankeuden aikana hänen yhteydenpitoaan oikeudenkäyntiavustajaan valvottiin, koska oli olemassa riski, että valittaja vaikuttaisi todistajiin tai poistaisi asiakirjoja, joita ei vielä ollut takavarikoitu. Hän valitti, että näin loukattiin hänen oikeuttaan puolustautua.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen b ja c kohtaa oli rikottu. Oikeus pitää yhteyttä puolustusasianajajaan kolmannen henkilön kuulematta on osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusvaatimuksia demokraattisessa yhteiskunnassa. Jos avustaja ei pysty neuvottelemaan asiakkaan kanssa, avustajan apu menettää paljolti hyötyään ja muuttuu tehottomaksi. Tutkintatuomarin valvonta merkitsi vakavaa puuttumista syytetyn puolustautumisoikeuksiin, ja sitä olisi pitänyt perustella erittäin painavin syin.

Unionin oikeudessa oikeus oikeudelliseen apuun rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynnissä vahvistetaan perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa. Siinä taataan puolustautumisoikeus jokaiselle rikoksesta syytetyille. Samoin kuin Euroopan neuvoston oikeudessa, oikeus ei ole unionin oikeudessa ehdoton. Sen on kuitenkin myönnetty olevan eräs oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementeistä.²⁵⁶ Nimetylle oikeudenkäyntiavustajalle on annettava riittävästi aikaa ja mahdollisuudet valmistella asiakkaansa puolustus (ks. [alajakso 4.2.4](#)).

Esimerkki: Asiassa *Ordre des barreaux francophones et germanophone ym. vastaan Conseil des ministres*²⁵⁷ unionin tuomioistuin totesi, että oikeudenkäyntiavustajat eivät kyenneet tyydyttävästi hoitamaan asiakkaidensa neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen liittyviä tehtäviä, jos heidän oli pakko tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa välittämällä heille oikeudellisen neuvonnan yhteydessä saatuja tietoja.

Oikeus oikeudelliseen apuun rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä on sisällytetty myös unionin sekundaarilainsäädäntöön antamalla direktiivi oikeu-

255 EIT, *Lanz v. Itävalta*, nro 24430/94, 31.1.2002, kohta 50–52.

256 EU-tuomioistuin, asia C-7/98, *Dieter Krombach v. André Bamberški*, tuomio 28.3.2000, kohta 39.

257 EU-tuomioistuin, asia C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone ym. v. Conseil des ministres*, tuomio 26.6.2007, kohta 32.

desta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.²⁵⁸ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on viitannut tähän direktiiviin.²⁵⁹ Sen tavoitteena on vahvistaa syytetyn tai epäillyn oikeuksia koskevat vähimmäisvaatimukset rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä. Direktiiviä sovelletaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyyn tai syytettyyn henkilöön ”siitä lähtien, kun jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat antaneet hänelle joko virallisella ilmoituksella tai muulla tavoin tiedon siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta – siihen saakka kunnes kyseinen menettely on saatettu päätökseen” (mikä tarkoittaa sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, sekä tarvittaessa tuomion antamista ja muutoksenhaun ratkaisemista).²⁶⁰ Direktiiviä sovelletaan myös henkilöihin, jotka eivät ole epäiltyjä mutta joista tulee epäiltyjä kuulustelun aikana.²⁶¹ Erilaisia suojanormeja sovelletaan kuitenkin henkilöihin, joiden vapautta ei ole riistetty. He voivat vapaasti ottaa yhteyttä oikeudenkäyntiavustajaan ja saada tältä neuvoja ja apua, mutta jäsenvaltioilla ei ole velvoitetta aktiivisesti varmistaa, että avustaja avustaa heitä.²⁶² Direktiivi antaa suojaa myös eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.²⁶³ ”Vähäiset rikkomukset” suljetaan tosiasiaassa direktiivin antaman suojan ulkopuolelle.²⁶⁴

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa oikeus oikeudelliseen apuun on erityisen tärkeä haavoittuvassa asemassa oleville epäillyille tai syytetyille, kuten vammaisille henkilöille, maahanmuuttajille ja lapsille.²⁶⁵ Valtioiden on toteutettava lisätoimia edistääkseen heidän kykyään ymmärtää menettelyä ja

258 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitettuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1. Yhdistynyt kuningaskunta ja Irlanti eivät osallistu tähän direktiiviin, eikä sitä sovelleta Tanskaan.

259 EIT, *A. T. v. Luxemburg*, nro 30460/13, 9.4.2015, kohta 38.

260 Direktiivi 2013/48/EU, 2 artiklan 1 kohta.

261 *Ibid.*, 2 artiklan 3 kohta.

262 Direktiivi 2013/48/EU, johdanto-osan 27 kappale.

263 *Ibid.*, 10 artikla.

264 *Ibid.*, 2 artiklan 4 kohta.

265 Ks. FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*. Ks. myös FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, s. 195–218.

osallistua siihen tehokkaasti, jotta he voisivat pääpiirteissään ymmärtää, mitä sanotaan – tarvittaessa tulkin, oikeudenkäyntiavustajan, sosiaalityöntekijän tai ystävän avustuksella.²⁶⁶ Heidän olisi myös voitava selittää oma versionsa tapahtumista avustajalleen. Valtioiden on pyrittävä mahdollisimman suuressa määrin lievittämään pelon tunteita ja varmistettava, että lapset ymmärtävät yleisesti tutkinnan luonteen ja sen, mitä voi tapahtua. Niiden on varmistettava, että lapsille ja muille haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille kerrotaan oikeudesta oikeudelliseen apuun (vammaisat henkilöt, ks. myös [jakso 8.1](#)).²⁶⁷ Vastaajan olisi kyettävä tuomioistuimessa seuraamaan, mitä syyttäjän todistajat sanovat, ja osoittamaan, mistä lausumista hän on eri mieltä.²⁶⁸

Rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa **unionin** direktiiviehdotuksessa²⁶⁹ lapsille, joita epäillään tai syytetään rikoksesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, ehdotetaan pakollista oikeudenkäyntiavustajan käyttöä. Lisäksi Euroopan komissio on antanut *suosituksen haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä*.²⁷⁰ Siinä suositellaan, että epäillyn tai syytetyn, joka ei kykene ymmärtämään menettelyä, ei pitäisi voida luopua oikeudesta avustajaan (oikeudesta luopuminen, ks. [jakso 4.2.5](#)).

4.2.2. Oikeudellisen avun laatu

Oikeus oikeudelliseen apuun on oikeus tehokkaaseen apuun ja edustukseen.²⁷¹ Jos oikeudenkäyntiavustajalla ei ole mitään mahdollisuutta puuttua asiaan varmistukseksi syytetyn tai epäillyn henkilön oikeudet, hänen läsnäolostaan ei ole mitään hyötyä syytetyille tai epäillyille.²⁷²

²⁶⁶ EIT, *S. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 60958/00, 15.6.2004, kohta 29.

²⁶⁷ EIT, *Panovits v. Kypros*, nro. 4268/04, 11.12.2008, kohta 67. Vammaisat, ks. myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappale ja EIT, *Megyeri v. Saksa*, nro 13770/88, 12.5.1992, kohta 27.

²⁶⁸ EIT, *S. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 60958/00, 15.6.2004, kohta 29.

²⁶⁹ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, COM(2013) 822/2, 6 artikla.

²⁷⁰ Euroopan komissio (2013), *Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä*, EUVL C 378, 24.12.2013.

²⁷¹ EIT, *Imbrioscia v. Sveitsi*, nro 13972/88, 24.11.1993, kohta 43.

²⁷² EIT, *Aras v. Turkki (nro 2)*, nro 15065/07, 18.11.2014, kohta 40.

Esimerkki: Tapauksessa *Aras vastaan Turkki (nro 2)*²⁷³ kantelun tekijä oli pidätetty epäiltynä törkeästä petoksesta. Poliisi kuulusteli häntä ilman oikeudenkäyntiavustajaa, ja hän antoi rikokseen liittyvän lausunnon. Sen jälkeen hänet vietiin yleisen syyttäjän eteen, jossa valittaja ilman avustajaa toisti poliisille antamansa lausunnon. Kun hänet vietiin tutkintatuomarin eteen, tuomari salli valittajan oikeudenkäyntiavustajan saapua kuulusteluhuoneeseen, mutta hänen ei annettu käyttää puheenvuoroja eikä neuvoa kantelun tekijää.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että oikeudenkäyntiavustajan pelkkä läsnäolo ei riitä 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaisen oikeuden tehokkaaseen käyttämiseen. Valittajan olisi pitänyt saada käyttöönsä avustaja heti ensimmäisessä kuulustelussa. Avustajan passiivisen läsnäolon kuulusteluhuoneessa ei voida katsoa täyttävän Euroopan ihmisoikeussopimuksen normeja.

Euroopan neuvoston oikeudessa puolustuksen hoitaminen on ensisijaisesti syytetyn tai epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välinen asia, mutta jos asiaankuuluville viranomaisille on ilmoitettu avustajan ilmeisistä puutteista, heidän olisi toimittava.²⁷⁴ Tällainen velvoite syntyy vain, jos tehokkaan edustuksen puuttuminen on ilmeistä tai valtion viranomaiset saavat siitä muutoin riittävän tiedon.²⁷⁵ Jos esimerkiksi muutoksenhakua ei voida ottaa käsiteltäväksi oikeudenkäyntiavustajan laiminlyöntien vuoksi, oikeutta konkreettiseen ja tehokkaaseen puolustukseen on ehkä loukattu.²⁷⁶ Vain valtion viranomaisten syyksi laskettavat puutteet merkitsevät 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan loukkausta.²⁷⁷ Valtion vastuu voi syntyä muun muassa tilanteessa, jossa valtion viranomaiset ovat tietoisia siitä, että oikeudenkäyntiavustaja on laiminlyönyt tehtävänsä syytettyä kohtaan.²⁷⁸ Edes vakavatkaan puutteet oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudessa eivät kuitenkaan ehkä merkitse oikeuden loukkausta, jos muutoksenhakija ei ota asiaa esiin muutoksenhakuvaiheessa.²⁷⁹

273 *Ibid.*

274 EIT, *Daud v. Portugal*, nro 22600/93, 21.4.1998, kohta 42.

275 EIT, *Imbrioscia v. Sveitsi*, nro 13972/88, 24.11.1993, kohta 41.

276 EIT, *Czekalla v. Portugal*, nro 38830/97, 10.10.2002, kohta 63–65; EIT, *Vamvakas v. Kreikka (nro 2)*, nro 2870/11, 9.4.2015, kohta 39–43.

277 EIT, *Tripodi v. Italia*, nro 13743/88, 22.2.1994, kohta 30.

278 EIT, *Artico v. Italia*, nro 6694/74, 13.5.1980, kohta 33.

279 EIT, *Twalib v. Kreikka*, nro 24294/94, 9.6.1998.

Unionin oikeudessa oikeudesta käyttää avustajaa annetussa direktiivissä vahvistetaan, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus siihen, että hänen avustajansa ”on läsnä ja osallistuu tosiasiallisesti”.²⁸⁰ Avustajan ”osallistumiseen olisi sovellettava kansallisen lainsäädännön mukaisia menettelyjä, edellyttäen, että kyseiset menettelyt eivät rajoita kyseessä olevan oikeuden tosiasiallista käyttöä ja olennaista tarkoitusta”.²⁸¹

4.2.3. Henkilön itsensä valitsema oikeudellinen apu

Vaikka oikeudenkäyntiavustajan ja hänen asiakkaansa välinen luottamuksellinen suhde on tärkeä, henkilön oikeus valita avustaja ei ole ehdoton. Siihen kohdistetaan väistämättä sääntelyä, jos kyseessä on maksuton oikeusapu, koska valtio valvoo oikeudellista apua koskevia kriteerejä ja sen rahoitusta (oikeusapu, ks. myös luku 3).²⁸² Oikeuteen voidaan kohdistaa rajoituksia myös ammatillisen sääntelyn kautta; esimerkiksi tuomiovallan eri tasoilla saatetaan vaatia erilaista pätevyyttä.

Esimerkki: Tapauksessa *Lagerblom vastaan Ruotsi*²⁸³ kantelun tekijä, joka oli Suomesta, vaati, että hänen yleinen oikeusavustajansa vaihdetaan. Hän halusi avustajan, joka puhuu suomea. Kansalliset tuomioistuimet hylkäsivät hänen pyyntönsä. Hän väitti tämän loukkaavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että syytetyllä on 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaisesti oikeus puolustautua ”itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä”, mutta sitä oikeutta ei voida pitää ehdottomana. Tuomioistuimen on puolustusasianajajaa nimetessään otettava huomioon syytetyn toiveet, mutta ne voidaan ohittaa, jos on merkittäviä ja riittäviä perusteita katsoa, että se on oikeudenmukaisuuden vuoksi välttämätöntä. Valittajan ruotsin kielen taito oli riittävän hyvä kommunikointiin avustajan kanssa, ja hän pystyi osallistumaan oikeudenkäyntiin tehokkaasti. Tuomioistuimilla oli oikeus kieltäytyä määäämästä hänelle hänen itse valitsemaansa avustajaa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ei ollut rikottu.

²⁸⁰ Direktiivi 2013/48/EU, 3 artiklan 3 kohdan b alakohta.

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² EIT, *Croissant v. Saksa*, nro 13611/88, 25.9.1992, kohta 29.

²⁸³ EIT, *Lagerblom v. Ruotsi*, nro 26891/95, 14.1.2003.

Ammattimaisen oikeudenkäyntiavustajan nimeäminen maallikkoavustajan sijasta saattaa palvella oikeudenmukaisuutta, jos kyseessä ovat vakavat ja monimutkaiset syytteet.²⁸⁴ Lisäksi oikeudenkäynnin erikoisluonteen takia saattaa olla perusteltua käyttää erikoistunutta oikeudenkäyntiavustajaa.²⁸⁵

4.2.4. Riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustusta

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa syytetyllä tai epäillyllä on oikeus saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan. Tämä johtuu siitä, että oikeudenkäyntiavustajan kyky tarjota tehokasta oikeudellista apua saattaa heikentyä niiden olosuhteiden takia, joissa hän voi tavata asiakastaan tai pitää tähän yhteyttä. Tämä oikeus on esitetty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen b kohdassa, ja se sisältyy perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdan mukaisesti puolustautumisoikeuksiin.

Euroopan neuvoston oikeudessa oikeus tehokkaaseen oikeudelliseen apuun sisältää oikeuden saada tutustua asiaa koskeviin asiakirjoihin.²⁸⁶ Asiakirjoihin kuuluvat kaikki asiakirjat, joista on hyötyä asianmukaisen oikeudellisen luonnehinnan tekemisessä.

Riittävä aika ja riittävät mahdollisuudet on arvioitava kunkin asian olosuhteiden pohjalta.²⁸⁷ On tasapainoisesti varmistettava toisaalta, että oikeudenkäynti käydään kohtuullisessa ajassa (oikeudenkäynnin kesto, ks. luku 7), ja toisaalta, että henkilöllä on riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella ja hoitaa puolustuksensa. On harkittava, loukkaako kaikkien hankaluuksien kokonaisvaikutus oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.²⁸⁸ Jos esimerkiksi rikoksesta syytetyn ja oikeudenkäyntiavustajan välisille neuvotteluille ei anneta lainkaan aikaa, saatetaan loukata 6 artiklan 3 kappaleen b kohtaa, koska rikoksesta syytettyä ei voida asianmukaisesti avustaa ilman neuvotte-
luja.²⁸⁹

284 EIT, *Mayzit v. Venäjä*, nro 63378/00, 20.1.2005, kohta 70 ja 71.

285 EIT, *Meftah ja muut v. Ranska*, nrot 32911/96, 35237/97 ja 34595/97, 26.7.2002, kohta 47.

286 EIT, *Dayanan v. Turkki*, nro 7377/03, 13.10.2009.

287 EIT, *Iglin v. Ukraina*, nro 39908/05, 12.1.2012, kohta 65.

288 EIT, *Öcalan v. Turkki*, nro 46221/99, 12.5.2005, kohta 148.

289 EIT, *Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984, kohta 99.

Unionin oikeudessa jäsenvaltioille on asetettu useissa direktiiveissä erityisvelvoitteita (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ks. [alajakso 2.3.1](#)). Esimerkiksi oikeudesta käyttää avustajaa annetun direktiivin²⁹⁰ 3 artiklan 1 kohdassa säädetään, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan. Direktiivin 3 artiklan 3 kohdan mukaisesti epäillyllä tai syytetyllä on oikeus tavata yksityisesti avustajaa, joka edustaa häntä, ja pitää yhteyttä tämän kanssa. Direktiivin 3 artiklan 4 kohdassa säädetään, että EU:n jäsenvaltiot asettavat saataville yleistä tietoa, jonka avulla epäillyt tai syytetyt voivat hankkia avustajan helpommin.

Toiseksi tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa direktiivissä²⁹¹ asetetaan velvoite ilmoittaa epäillylle tai syytetylle hänen oikeuksistaan rikosoikeudellisissa menettelyissä, myös muun muassa oikeudesta tutustua asiaan liittyvään aineistoon, jotta hän voisi valmistella puolustustaan.

Lisäksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin²⁹² 2 artiklan 2 kohdassa edellytetään, että tulkkausta tarjotaan epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden ja heidän oikeusavustajansa väliseen viestintään, joka liittyy suoraan menettelyn kuluessa suoritettavaan kuulusteluun tai kuulemiseen tai valituksen tekemiseen tai muuhun menettelylliseen vaatimukseen.

290 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskeissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1. Yhdistynyt kuningaskunta ja Irlanti eivät osallistu tähän direktiiviin, eikä sitä sovelleta Tanskaan.

291 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012.

292 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010.

4.2.5. Oikeudesta luopuminen

Oikeus oikeudelliseen apuun on niin perustavanlaatuisen tärkeä, että syytetty tai epäilty saa luopua siitä vain rajoitetuissa tapauksissa.²⁹³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tiukasti rajoittanut oikeudesta luopumista ja korostanut takeiden tärkeyttä.

Esimerkki: Tapauksessa *Pishchalnikov vastaan Venäjä*²⁹⁴ valittaja oli pidätetty epäiltynä törkeästä ryöstöstä. Häntä oli kuulusteltu ilman oikeudenkäyntiavustajaa, ja hän oli tunnustanut osallistuneensa rikolliseen toimintaan. Sitä seuraavissa menettelyissä hän oli kieltäytynyt oikeudellisesta avusta. Sen jälkeen hänelle oli osoitettu yleinen oikeusavustaja. Kun häntä oli kuulusteltu avustajan läsnä ollessa, hän oli peruuttanut lausuntonsa. Hänet tuomittiin useista eri rikoksista pidätyksen yhteydessä annettun lausunnon perusteella.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että syytetyllä, jolla ei ole avustajaa, on vähemmän mahdollisuuksia saada tietää oikeuksistaan, ja sitä kautta on vähemmän todennäköistä, että hänen oikeuksiaan kunnioitetaan. Henkilöt voivat kuitenkin vapaasta tahdostaan luopua oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista joko nimenomaisesti tai vaikenemalla. Syytetyn tai epäillyn oikeuksien turvaamiseksi oikeudesta luopuminen edellyttää seuraavia seikkoja: i) se on vahvistettava kiistattomasti, ii) siihen on liitettävä oikeuden tärkeyttä vastaava vähimmäisturva, iii) sen on oltava vapaaehtoista, iv) oikeudesta luopumisen on oltava tietoinen ja järkevä teko, ja v) jos luopuminen on epäsuorasti pääteltävissä syytetyn käytöksestä, on osoitettava, että syytetty olisi kohtuudella voinut ennakoida käyttäytymisensä seuraukset.

Tässä asiassa ihmisoikeustuomioistuin piti epätodennäköisenä, että valittajan olisi kohtuudella voitu katsoa pystyneen arvioimaan, mitä seurauksia on sillä, että häntä kuulusteltiin ilman oikeudellista avustajaa. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli loukattu, koska oikeudesta luopuminen ei ollut pätevä.

293 EIT, *A. T. v. Luxemburg*, nro 30460/13, 9.4.2015, kohta 59. Tähän asiaan liittyy oikeudesta käyttää avustajaa annettu direktiivi.

294 EIT, *Pishchalnikov v. Venäjä*, nro 7025/04, 24.9.2009, kohta 77 ja 78.

On epäasianmukaista päätellä, että epäilty tai syytetty luopuu oikeudesta oikeudelliseen apuun, jos hän kieltäytyy antamasta ohjeita oikeudenkäyntiavustajalle.²⁹⁵ Pätevää oikeudesta luopumista ei voida päätellä myöskään tapauksissa, joissa rikoksesta syytetty vastaa kuulustelijan kysymyksiin sen jälkeen, kun häntä on muistutettu oikeudesta pysyä vaiti.²⁹⁶ Kohtuullisin toimin olisi varmistettava, että syytetty tai epäilty on täysin tietoinen oikeudestaan puolustautua ja että hän pystyy arvioimaan oikeudesta luopumisen seuraukset niin pitkälle kuin se on kussakin erityistilanteessa mahdollista.²⁹⁷ Ihmisoikeussovimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa saatetaan myös rikkoa, jos rikoksesta syytetty ei ole ilman tulkin apua pystynyt kohtuudella arvioimaan, mitä seurauksia koituu siitä, että häntä kuulustellaan ilman avustajaa.²⁹⁸ Valtioiden on toteutettava lisätoimia suojellakseen haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen tai syytettyjen – kuten vammaisten ja lasten – oikeuksia muun muassa järjestämällä kolmansia osapuolia tukemaan näitä henkilöitä (ks. luku 8).²⁹⁹

Unionin oikeudessa oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 9 artiklassa täsmennetään kolme ehtoa, jotta oikeudesta luopuminen olisi pätevä:

- (i) Epäillylle tai syytetylle on annettava suullisesti tai kirjallisesti kyseisen oikeuden sisältöä koskevat selvät ja riittävät tiedot selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä, ja samalla on kerrottava, mitä seurauksia siitä luopumisella mahdollisesti on.
- (ii) Oikeudesta luopuminen on tehtävä vapaaehtoisesti ja yksiselitteisesti.
- (iii) Tiedot oikeudesta luopumisesta on kirjattava käyttämällä unionin asianomaisen jäsenvaltion lainsäädännön mukaista kirjaamisenmenettelyä.³⁰⁰

295 EIT, *Sakhnovskiy v. Venäjä*, nro 21272/03, 2.11.2010, kohta 89–93.

296 EIT, *Pishchalnikov v. Venäjä*, nro 7025/04, 24.9.2009, kohta 79.

297 EIT, *Panovits v. Kypros*, nro. 4268/04, 11.12.2008, kohta 68.

298 EIT, *Şaman v. Turkki*, nro 35292/05, 5.4.2011, kohta 35.

299 EIT, *Panovits v. Kypros*, nro. 4268/04, 11.12.2008, kohta 67 ja 68. Ks. myös Euroopan komissio (2013), Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, COM(2013) 822/2; Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL C 378, 24.12.2013; ja FRA (2015), *Child friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*.

300 Ks. direktiivi 2013/48/EU.

On kuitenkin huomattava, että rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä koskevan direktiiviehdotuksen mukaisesti lapset eivät saisi luopua oikeudestaan avustajaan.³⁰¹ Lisäksi haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun Euroopan komission suosituksen mukaan haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ei pitäisi voida luopua oikeudestaan avustajaan.³⁰²

4.3. Oikeus edustaa itse itseään

Keskeiset asiat

- Rikosasiaa ja muuta kuin rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä henkilö saa edustaa itse itseään, ellei oikeudenmukaisuus edellytä muuta – esimerkiksi, kun syytetyn tai epäillyn oikeuksien suojeleminen tai tehokas oikeudenkäyttö edellyttää edustusta.
- Kansallisten tuomioistuinten harkintamarginaaliin kuuluu ratkaista, edellyttääkö oikeudenmukaisuus oikeudenkäyntiavustajan pakollista määräämistä.

Lupaava käytäntö

Itse itseään edustavien riita-asian asianosaisten avustaminen

Yhdistyneessä kuningaskunnassa henkilökohtainen tukiyksikkö (*Personal Support Unit, PSU*) avustaa riita-asian asianosaisia, jotka osallistuvat oikeudenkäyntiin ilman oikeudellista edustusta. PSU:n koulutetut vapaaehtoistyöntekijät antavat maksutonta apua henkilöille, jotka osallistuvat oikeudenkäyntiin Englannin ja Walesin tuomioistuimissa yksityis- ja perheoikeudellisissa asioissa ja joilla ei ole oikeudellista edustusta. PSU antaa käytännön ohjeita siitä, mitä tuomioistuimessa tapahtuu. Se voi auttaa lomakkeiden täyttämässä tai mennä henkilön mukana tuomioistuimeen. PSU antaa myös emotionaalista ja moraalista tukea. Se ei tarjoa asianajopalveluja tai henkilöiden oikeudellista edustusta tuomioistuinikäsitellyissä. Se voi kuitenkin antaa henkilöille muiden tällaisia oikeudellisia palveluja tarjoavien toimistojen yhteystietoja.

Lähde: <https://www.thepsu.org/>.

301 Euroopan komissio (2013), Ehdotus direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, 6 artikla.

302 Euroopan komissio (2013), Suositus haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, 11 kohta.

Edellä on todettu, että henkilöillä on oikeus edustukseen muissa kuin rikos-oikeudellisissa menettelyissä, jos se on välttämätöntä, jotta oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi toteutuisi konkreettisesti ja tehokkaasti. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaisesti rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiavustajan välityksellä.

Henkilön sallitaan edustaa itse itseään, ellei oikeudenmukaisuus edellytä muuta – esimerkiksi jos syytetyn tai epäillyn oikeuksien suojeleminen tai tehokas oikeudenkäyttö edellyttää edustusta. Joissakin kansallisissa laeissa esimerkiksi vaaditaan, että vastaajilla on edustus vain tietyissä vaiheissa tai vain muutoksenhakuvaiheessa.

Oikeus edustaa itse itseään muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä ei ole ehdoton.³⁰³ Kansallisten viranomaisten harkintamarginaaliin kuuluu ratkaista, edellyttääkö oikeudenmukaisuus oikeudenkäyntiavustajan pakollista määräämistä.³⁰⁴

Rajoituksia voidaan asettaa muun muassa, jottei tuomioistuinta voida halventaa, jotta haavoittuvassa asemassa olevia todistajia voidaan suojella traumaailta ja jotta epäiltyjä tai syytettyjä voidaan estää jatkuvasti haittaamasta oikeudenkäyntiä.³⁰⁵ Harkintavaltaa olisi käytettävä oikeasuhteisesti, ja rajoituksia olisi määrättävä noudattaen varovaisuutta.³⁰⁶

Esimerkki: Tapauksessa *Galstyan vastaan Armenia*³⁰⁷ valittaja oli pidätetty, hänelle oli kerrottu hänen oikeutensa, ja hän oli nimenomaan kieltäytynyt avustajasta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että 6 artiklan 3 kappaleen c kohdassa syytetyille annetaan mahdollisuus puolustautua ”henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä”. Näin

303 EIT, *Philis v. Kreikka*, nro 16598/90, 1.7.1992. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-399/11, *Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal*, tuomio 26.2.2013, kohta 49–52.

304 EIT, *Correia de Matos v. Portugal*, nro 48188/99, 15.11.2001. Ks. myös EIT, *Croissant v. Saksa*, nro 13611/88, 25.9.1992.

305 *Ibid.*, 12 ja 13 kohta.

306 *Ibid.*, 18 kohta.

307 EIT, *Galstyan v. Armenia*, nro 26986/03, 15.11.2007, kohta 91.

ollen henkilöllä on oikeus edustaa itse itseään, ellei oikeudenmukaisuus edellytä muuta. Kantelun tekijän asiassa ei ollut näyttöä siitä, että hänen valintansa edustaa itse itseään olisi ollut uhkailun tai fyysisen väkivallan tulosta tai että hänet olisi erehdytetty kieltäytymään avustajasta. Avustajan puuttuminen oli hänen oma valintansa, joten valtiota ei voitu pitää vastuullisena edustuksen puuttumisesta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ei ollut rikottu.

Jos syytetty tai epäilty luopuu tietien tahtoen oikeudestaan avustajaan, syytetyllä tai epäillyllä on itsellään velvollisuus toimia huolellisesti – esimerkiksi hankkia jäljennös tuomioistuimen tuomiosta, jos sellainen tarvitaan muutoksenhakua varten.³⁰⁸

308 EIT, *Melin v. Ranska*, nro 12914/87, 22.6.1993, kohta 25.

5

Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon

EU	Asiat, joita koskee	EN
Mitä tarkoitetaan tehokkaalla oikeussuojakeinolla?		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EU-tuomioistuin, asia C-583/11 P, <i>Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto</i> , 2013 EU-tuomioistuin, asia T-49/07, <i>Sofiane Fahas v. Euroopan unionin neuvosto</i> , 2010	Aineelliset vaatimukset	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EIT, <i>McFarlane v. Irlanti</i> , nro 31333/06, 2010 EIT, <i>Rotaru v. Romania</i> , nro 28341/95, 2000 EIT, <i>Yarashonen v. Turkki</i> , nro 72710/11, 2014
EU-tuomioistuin, asia C-69/10, <i>Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , 2011	Institutionaaliset vaatimukset	EIT, <i>Ramirez Sanchez v. Ranska</i> , nro 59450/00, 2006
Esimerkkejä erityisistä oikeussuojakeinoista		
EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, <i>Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. v. Italian tasavalta</i> , 1991 Rotusyrjintädirektiivi (2000/43/EY), 15 artikla	Korvaus	EIT, <i>Ananyev ja muut v. Venäjä</i> , nrot 42525/07 ja 60800/08, 2012

EU	Asiat, joita koskee	EN
<p>EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-65/09 ja C-87/09, <i>Gebr. Weber GmbH v. Jürgen Wittmer ja Ingrid Putz v. Medianess Electronics GmbH</i>, 2011</p> <p>Kulutustavaroiden kauppaa koskeva direktiivi (1999/44/EY), 3 artiklan 2 ja 3 kohta</p> <p>Matkapakettidirektiivi (90/314/ETY), 4 artiklan 6 ja 7 kohta</p>	<p>Täytäntöönpanotoimet</p>	
<p>Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohta (soveltamisala)</p> <p>EU-tuomioistuin, asia C-314/12, <i>UPC Telekabel Wien GmbH v. Constantin Film</i>, 2014</p>	<p>Väliaikaismääräykset</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artikla (sananvapaus)</p> <p>EIT, <i>Brosa v. Saksa</i>, nro 5709/09, 2014</p>

Tässä luvussa, samoin kuin koko käsikirjassa, keskitytään kansallisiin oikeussuojakeinoihin, ei niinkään asianosaiskelpoisuuteen ja oikeussuojakeinoihin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja Euroopan unionin tuomioistuimessa. Aluksi tässä luvussa esitetään tehokkaalle oikeussuojakeinolle asetettavat prosessuaaliset ja institutionaaliset vaatimukset. Sen jälkeen annetaan esimerkkejä erityyppisistä oikeussuojakeinoista. Oikeuksien loukkauksille voidaan saada tehokasta oikeussuojaa monenlaisin oikeussuojakeinoin. Oikeussuojakeinoja ei luetella tässä luvussa tyhjentävästi, vaan niistä annetaan havainnollistavia esimerkkejä (korvaukset, täytäntöönpanotoimet ja väliaikaismääräykset).

5.1. Mitä tarkoitetaan tehokkaalla oikeussuojakeinolla?

Keskeiset asiat

- Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Tämä oikeus on oikeussuojan saatavuuden olennainen osatekijä. Sen ansiosta henkilöt voivat hakea hyvitystä kokemistaan oikeuden loukkauksista. Erityyppisillä oikeussuojakeinoilla voidaan hyvittää erityyppisiä loukkauksia.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perusoikeuskirjassa ei kummassakaan määritellä ”oikeussuojakeinoa”. Tärkein oikeussuojakeinoa koskeva vaatimus on, että sen on oltava ”tehokas” tosiasiallisesti ja oikeudellisesti. Oikeussuojakeinon muotoa koskevia vaatimuksia ei ole, ja valtioilla on siinä suhteessa jonkin verran harkintavaltaa. Tehokkuuden ratkaisee oikeussuojakeinon yhdistelmä (kokonaisuus).
- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklalla ja perusoikeuskirjan 47 artiklalla on toisistaan poikkeava soveltamisala. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa määrätään ”tehokkaasta oikeussuojakeinosta kansallisen viranomaisen edessä” ihmisoikeussopimuksessa tunnustettujen oikeuksien loukkauksia koskevien perusteltujen väitteiden tutkimista varten.
- Perusoikeuskirjan 47 artiklassa määrätään unionin oikeudessa taattujen oikeuksien tehokkaasta oikeussuojasta tuomioistuimessa. Se perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaan, mutta sen tarjoama suoja on ihmisoikeussopimusta laajempi. Perusoikeuskirjan 47 artiklassa määrätään tehokkaasta oikeussuojasta tuomioistuimessa, ja sitä sovelletaan kaikkiin unionin oikeudessa taattuihin oikeuksiin ja vapauksiin. Sitä ei ole rajoitettu perusoikeuskirjan mukaisiin oikeuksiin.
- Unionin oikeudessa oikeussuojakeinon on yleisesti noudatettava myös vastaavuusperiaatetta. Sillä tarkoitetaan, että unionin oikeudesta johtuvia vaatimuksia koskevat ehdot eivät saa olla epäsuotuisampia kuin vastaaviin, kansallisesta oikeudesta johtuviin kanteisiin sovellettavat ehdot.

Jotta oikeussuojakeino olisi tehokas, sen on vastattava tiettyjä aineellisia, prosessuaalisia ja institutionaalisia vaatimuksia, jotka on esitetty [alajaksoissa 5.1.1 ja 5.1.2](#). On huomattava, että vaatimukset saattavat Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa poiketa jonkin verran toisistaan.

5.1.1. Tehokasta oikeussuojakeinoa koskevat aineelliset ja prosessuaaliset vaatimukset

Henkilöillä on oikeus saada hyvitys ihmisoikeuksiensa loukkaamisesta. Tämä tarkoittaa, että heillä on oltava käytettävissään oikeussuojakeino. Erityyppisillä oikeussuojakeinoilla voidaan hyvittää erityyppisiä loukkauksia (ks. [jakso 5.2](#)).

Termiä ”oikeussuojakeino” ei ole määritelty Euroopan neuvoston eikä unionin oikeudessa. Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa ja perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Siitä on määrätty myös kansainvälisissä asiakirjoissa, kuten ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja KP-sopimuksessa.³⁰⁹

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla tarjoaa suojaa henkilöille, jotka haluavat valittaa väitetyistä ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien loukkauksista. Ihmisoikeussopimuksen 13 artikla kuuluu seuraavasti: ”Jokaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt.”

Esimerkki: Tapauksessa *Rotaru vastaan Romania*³¹⁰ valittaja valitti siitä, että Romanian tiedustelupalvelu oli tallentanut ja käyttänyt virheellisiä, salaisesti kerättyjä henkilötietoja, jotka koskivat hänen loukkaavasta käytöksestä saamaansa tuomiota. Tuomio koski kirjeitä, jotka hän oli opiskelijana kirjoittanut kommunistihallinnon aikaan. Hänellä ei ollut mahdollisuutta hakea määräystä tietojen tuhoamiseksi tai muuttamiseksi, ja hän väitti tämän loukkaavan 13 artiklaa.

309 On huomattava, että KP-sopimuksen 2 artiklan 3 kappaleen b kohdan mukaisesti oikeus oikeussuojakeinoon olisi saatava ”ratkaistuksi toimivaltaisen oikeudellisen, hallinnollisen tai lakiasäättävän viranomaisen tai muun valtion oikeusjärjestyksen mukaan toimivaltaisen viranomaisen toimesta”. Vankeja koskevista erityissuojatoimista on määrätty myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleessa, jossa taataan oikeus pidätyksen lainmukaisuuden tutkimiseen tuomioistuimessa (*habeas corpus*). Ks. myös perusoikeuskirjan 6 artikla ja KP-sopimuksen 9 artiklan 4 kappale.

310 EIT, *Rotaru v. Romania*, nro 28341/95, 4.5.2000, kohta 67.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti, että 13 artiklassa taataan oikeussuojakeinon saatavuus Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien ja vapauksien valvomiseksi kansallisella tasolla ja että oikeussuojakeinon on oltava tehokas sekä tosiasiallisesti että oikeudellisesti. Valittajan asiassa tällaista oikeussuojakeinoa ei Romaniassa ollut kyseisenä ajankohtana, joten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa oli rikottu.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla oikeuttaa henkilöt vaatimaan oikeussuojakeinoja kansallisessa viranomaisessa, jos he voivat esittää perustellun väitteen, jonka mukaan yhtä tai useampaa ihmisoikeussopimuksen mukaista oikeutta on loukattu.³¹¹ Siten 13 artiklan alaan kuuluvat myös väitteet, joiden mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiä on rikottu aineellisoikeudellisesti. Tämä vahvistaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 35 artiklaa, jossa määrätään, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen puoleen käännytään vasta sen jälkeen, kun kaikki kansalliset oikeussuojakeinot on käytetty. Näin annetaan lisätakeet siitä, että oikeuksia suojellaan ensisijaisesti kansallisella tasolla.³¹²

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa todetaan seuraavasti: ”Jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa.” Perusoikeuskirja on nyt osa unionin primaarioikeutta, mutta 47 artikla vastaa myös nykyistä unionin oikeuskäytäntöä, josta voidaan löytää hyödyllisiä ennakkoratkaisuja.³¹³ Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon on jo pitkään ollut oikeusvaltioperiaatteelle perustuvan unionin oikeusjärjestyksen keskeinen osa.³¹⁴ Unionin tuomioistuin on myös korostanut läheistä yhteyttä perusoikeuskirjan 47 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklan mukaisen tehokkaan oikeussuojan välillä.

311 EIT, *Klass ja muut v. Saksa*, nro 5029/71, 6.9.1978, kohta 64.

312 EIT, *Kudła v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 152.

313 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio*, tuomio 3.9.2008, kohta 335.

314 EU-tuomioistuin, asia C-294/83, *Parti écologiste ”Les Verts” v. Euroopan parlamentti*, tuomio 23.4.1986; EU-tuomioistuin, asia C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores v. Euroopan unionin neuvosto*, tuomio 25.7.2002; EU-tuomioistuin, asia C-222/84, *Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, tuomio 15.5.1986.

Esimerkki: Asiassa *Sofiane Fahas vastaan Euroopan unionin neuvosto*³¹⁵ kantelun tekijä – Saksassa asuva Algerian kansalainen – pyrki kumoamaan useita neuvoston päätöksiä, joissa oli hyväksytty rajoittavia toimenpiteitä terrorismin torjumiseksi.

Unionin tuomioistuimien toteama jälleen: ”Tehokasta oikeussuojaa koskeva periaate on – jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperinteestä johtuva yhteisen oikeuden yleinen periaate, ja se on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklassa ja uudelleen myös – Euroopan unionin perusoikeuskirjan – 47 artiklassa.”

Perusoikeuskirjan selityksissä vahvistetaan, että 47 artiklan mukainen oikeus oikeussuojakeinoon ”perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaan”. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on tärkeä, kun tulkitaan tehokasta oikeussuojakeinoa koskevan oikeuden merkitystä. Perusoikeuskirjan 47 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalassa on kuitenkin merkittäviä eroja (ks. **kaavio luvussa 1**).

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa sen enempää perusoikeuskirjan 47 artiklassa kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassakaan ei määritä minkään tietynlaisten oikeussuojakeinojen tarjoamisesta. Tärkein vaatimus on, että oikeussuojakeinon on oltava tehokas sekä tosiasiallisesti että oikeudellisesti.³¹⁶ Oikeussuojakeinon tehokkuus ei riipu suotuisan lopputuloksen varmuudesta.³¹⁷ Vaadittava oikeussuojakeino riippuu kunkin asian olosuhteista.

Euroopan neuvoston oikeudessa on kehitetty joitakin periaatteita tehokkuuden määrittämiseksi. Tehokkaan oikeussuojakeinon on muun muassa

- oltava saatavilla
- voitava tarjota oikeussuojaa valittajan asiassa
- tarjottava kohtuulliset mahdollisuudet voittaa asia.³¹⁸

³¹⁵ EU-tuomioistuimien asia T-49/07, *Sofiane Fahas v. Euroopan unionin neuvosto*, tuomio 7.12.2010.

³¹⁶ EIT, *M.S.S. v. Belgia ja Kreikka*, nro 30696/09, 21.1.2011, kohta 288.

³¹⁷ EIT, *Costello-Roberts v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 13134/87, 25.3.1993, kohta 40.

³¹⁸ EIT, *Vučković ja muut v. Serbia*, nro 17153/11 ja 29 muuta asiaa, 25.3.2014, kohta 71 ja 74.

Esimerkki: Valittaja *McFarlane vastaan Irlanti*³¹⁹ valittaja oli pidätetty vuonna 1998, kun hän vapautui vankilasta Pohjois-Irlannissa. Hänelle oli luettu syyte Irlannin tasavallassa vuonna 1983 tehdystä rikoksista, minkä jälkeen hänet oli vapautettu ehdollisesti takuuta vastaan. Hän teki kaksi hakemusta syyttämiskäsittelyn pysäyttämiseksi sillä perusteella, että hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oli peruuttamattomasti haitattu, kun alkuperäinen sormenjälkinäyttö oli kadonnut ja asian käsittely oli viivästynyt. Kumpaankaan hakemukseen ei suostuttu. Valittaja vapautettiin syytteestä kesäkuussa 2008.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin epäili ehdotetun oikeussuojakeinon (vahingonkorvauskanne perustuslaillisen oikeuden loukkaamisesta) tehokkuutta seuraavista syistä: i) Ehdotetun perustuslaillisen oikeussuojakeinon saatavuus oli huomattavan epävarmaa, koska sitä ei ollut kertaakaan käytetty, vaikka se oli teoriassa ollut saatavilla lähes 25 vuotta. ii) Ehdotettu oikeussuojakeino ei ehkä ole ollut saatavilla asiaan liittyvien tosiseikkojen osalta mahdollisen oikeudellisen syytesuojan takia. Lisäksi iii) sen käyttö olisi ollut prosessuaalisesti monimutkaista ja olisi aiheuttanut viivästymistä ja kustannuksia. Ihmisoikeustuomioistuin totesi siten, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa yhdessä 6 artiklan 1 kappaleen (oikeudenkäynnin kesto) kanssa oli rikottu.

Unionin oikeudessa unionin tuomioistuin on tunnustanut jäsenvaltioiden velvoitteen tarjota oikeussuojakeinoja, joilla voidaan riittävästi varmistaa unionin oikeuden alaan kuuluvien oikeuksien tehokas oikeussuoja tuomioistuimessa. Se perustuu tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteille. Tehokkuusperiaate edellyttää, että kansallisessa laissa ei tehdä unionin oikeuden mukaisten oikeuksien toteuttamisesta mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.³²⁰ Vastaavuusperiaate edellyttää, että unionin oikeudesta johtuviin vaatimuksiin liittyvät ehdot eivät ole epäsuotuisampia kuin vastaaviin luonteeltaan kansallisiin kanteisiin liittyvät ehdot.

319 EIT, *McFarlane v. Irlanti*, nro 31333/06, 10.9.2010.

320 EU-tuomioistuin, asia C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG ja Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland*, tuomio 16.12.1976. Uudempia esimerkkejä, ks. EU-tuomioistuin, asia C-415/11, *Mohamed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, tuomio 14.3.2013, kohta 50 ja EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-482/13, C-484/13, C-485/13 ja C-487/13, *Unicaja Banco SA v. José Hidalgo Rueda ym., sekä Caixabank SA v. Manuel María Rueda Ledesma ym., Caixabank SA v. José Labella Crespo ym., Caixabank SA v. Alberto Galán Luna ym.*, tuomio 21.1.2015.

Siten jäsenvaltiot ovat unionin oikeuden mukaisesti oikeudellisesti sitoutuneita perustamaan oikeussuojakeinojen ja oikeudellisten menettelyjen järjestelmiä, joilla varmistetaan unionin oikeudessa taatun tehokasta oikeussuojaa koskevan oikeuden kunnioittaminen.³²¹ Kansalliset säännökset tai tuomioistuinkäytännöt, jotka heikentävät unionin oikeuden tehokkuutta, vaikuttaisivat siihen haitallisesti.³²² Kansallisen säännöksen tehokkuusperiaatteen mukaisuutta ”on tarkasteltava ottaen huomioon tämän säännön merkityksen koko oikeudenkäynnin, sen kulun sekä sen erityispiirteiden kannalta eri kansallisissa oikeuselimissä”.³²³ Asianosaisten asemaa ja asiaan liittyviä olosuhteita on tarkasteltava, jotta voidaan ratkaista, onko suojeleminen ollut tehontonta.³²⁴

Esimerkki: Asiassa *Inuit Tapiriit Kanatami ym. vastaan Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto*³²⁵ unionin tuomioistuin tarkasteli hylkeenpyytäjien kanne-oikeutta näiden pyrkiessä riitauttamaan asetuksen, jossa kielletään hyljetuotteiden markkinoille saattaminen unionin sisämarkkinoilla.

Unionin tuomioistuin tarkasteli unionin oikeussuojajärjestelmää. Se totesi, että EU:n perussopimuksissa ei luoda uusia oikeussuojakeinoja kansallisissa tuomioistuimissa ja että ellei asiasta ole annettu unionin sääntöjä, kunkin jäsenvaltion kansallisessa oikeusjärjestyksessä oli ratkaistava, mitä prosessuaalisia sääntöjä annetaan oikeuksien turvaamiseksi tarvittavia oikeussuojakeinoja varten. Jäsenvaltioiden on asianmukaisella tavalla otettava huomioon tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet, kun ne vahvistavat tällaisia sääntöjä. Unionin tuomioistuin katsoi, että hylkeenpyytäjillä ei ollut oikeutta nostaa suoraa kumoamiskannetta.

321 SEU, 4 artiklan 3 kohta ja 19 artikla. Ks. EU-tuomioistuin, asia C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores v. Euroopan unionin neuvosto*, tuomio 25.7.2002, kohta 39–41. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia T-461/08, *Evropaiki Dynamiki - Proigmena Systimata Tilepikoinonion Plioforikis kai Tilematikis AE v. Euroopan yhteisöjen investointipankki (EIP)*, tuomio 20.9.2011, kohta 46.

322 EU-tuomioistuin, asia C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, tuomio 19.6.1990, kohta 20.

323 EU-tuomioistuin, asia C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. Belgian valtio*, tuomio 14.12.1995, kohta 14. Uudempi ratkaisu, ks. EU-tuomioistuin, asia C-249/11, *Hristo Byankov v. Glaven sekretar na Ministerstvo na vateshnite raboti*, tuomio 4.10.2012, kohta 75.

324 EU-tuomioistuin, asia C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo ja María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA.*, tuomio 17.7.2014, kohta 43–51.

325 EU-tuomioistuin, asia C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto*, tuomio 3.10.2013, kohta 102 ja 103.

Kulloinkin kyseessä olevan oikeuden luonne vaikuttaa siihen, minkätyyppisen oikeussuojakeinon valtion edellytetään tarjoavan.³²⁶ Esimerkiksi aineellisista ja aineettomista vahingoista pitäisi periaatteessa olla **Euroopan neuvoston oikeudessa** saatavissa korvaus tapauksissa, joissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklaa on loukattu. Aineellisella vahingolla viitataan tappioihin, jotka voidaan tarkasti laskea. Aineettomia menetyksiä ei voida laskea täsmällisesti. Tällaisia ovat muun muassa kipu ja kärsimys. Kun tarkastellaan, onko oikeussuojakeino tehokas, voidaan ottaa huomioon kaikkien kansallisessa laissa säädettyjen oikeussuojakeinojen yhdistelmä.³²⁷ Jos oikeussuojaa haetaan sellaisen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taatun oikeuden loukkauksesta, joka on myös 6 artiklassa tarkoitettu oikeus, sovelletaan 6 artiklan 1 kappaleen laajempia ja tiukempia takeita.³²⁸

Valtioiden on ehkä esitettävä näyttöä siitä, että tehokas oikeussuojakeino on olemassa, esimerkiksi tuomalla esiin samanlaisia tapauksia, joissa oikeussuojaa on menestyksekkäästi saatu.³²⁹

Esimerkki: Tapauksessa *Yarashonen vastaan Turkki*³³⁰ tšetšeenialkuperää oleva venäläinen oli paennut Turkkiin sen jälkeen, kun Venäjän turvallisuusjoukkojen väitettiin murhanneen hänen veljensä. Myöhemmin hän palasi sinne, ja hänet pidätettiin laittomasta maahantulosta. Hänet otettiin säilöön siitä huolimatta, että hän teki turvapaikkahakemuksen, eikä hänelle annettu sairaanhoitoa. Myöhemmin hänelle myönnettiin turvapaikka. Valittaja valitti laittomasta säilöönnotosta, vankeusajan olosuhteista ja siitä, että sellaista Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaista tehokasta kansallista oikeussuojakeinoa ei ollut käytettävissä, jolla olisi voinut puuttua 3 artiklan rikkomiseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei riittänyt, että valittaja olisi voinut nostaa kanteen yleisen laillisuusvalvontamenettelyn puitteissa. Hallitus ei pystynyt esittämään ainoatakaan ratkaisua, jolla olisi voitu osoittaa, että maahanmuuttajavanki olisi pystynyt käyttämään näitä

326 Ks. EIT, *Budayeva ja muut v. Venäjä*, nrot 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, 20.3.2008, kohta 191.

327 EIT, *De Souza Ribeiro v. Ranska*, nro 22689/07, 13.12.2012, kohta 79.

328 EIT, *Kudła v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 146.

329 *Ibid.*, kohta 159.

330 EIT, *Yarashonen v. Turkki*, nro 72710/11, 24.6.2014, kohta 63–66.

yleisiä laillisuusvalvontamenettelyjä oikeuksiensa turvaamiseksi. Ilman tällaista näyttöä yleisten oikeussuojakeinojen kykyä tarjota tehokasta ehkäisevää ja/tai hyvittävää oikeussuojaa ei voitu todeta riittävällä varmuudella. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa yhdessä 3 artiklan kanssa oli rikottu.

Valtio voi asettaa tehokasta oikeussuojaa koskevalle oikeudelle kohtuullisia rajoituksia varmistaakseen asianmukaisen oikeudenkäytön (esim. vanhentumisajat, ks. [alajakso 6.2.2](#)).³³¹ Uuden lakisäateisen oikeussuojakeinon tehokasta toimintaa koskevien epäilysten ei pitäisi estää henkilöä yrittämästä käyttää sitä.³³² Euroopan neuvosto on suosittanut, että valtioiden olisi uusia oikeussuojakeinoja suunnitellessaan säädettävä, että järjestelmällisten tai rakenteellisten ongelmien ratkaisuun suunniteltavia oikeussuojakeinoja voitaisiin tarpeen mukaan soveltaa taannehtivasti.³³³

5.1.2. Tehokasta oikeussuojakeinoa koskevat institutionaaliset vaatimukset

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa määrätään oikeudesta oikeussuojakeinoon ”kansallisen viranomaisen edessä”. Sen ei tarvitse olla lainkäyttöviranomainen, mutta on yleisesti tunnustettua, että lainkäyttöelinten tarjoamat oikeussuojakeinot ovat vahva tae riippumattomuudesta, ne ovat uhrien ja perheiden saatavissa ja niiden määräykset voidaan panna täytäntöön 13 artiklan vaatimusten mukaisesti (muut viranomaiset kuin lainkäyttöelimet yleisesti, ks. [alajakso 2.4.1](#)).³³⁴

Kun ratkaistaan, pystyykö elin tarjoamaan tehokkaan oikeussuojakeinon, on otettava huomioon asian tosiseikat, kyseessä olevan oikeuden luonne sekä elimen toimivaltuudet ja takeet.³³⁵

331 Ks. EIT, *Stubbings ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 22083/93 ja 22095/93, 22.10.1996.

332 EIT, *Krasuski v. Puola*, nro 61444/00, 14.6.2005, kohta 71.

333 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24.2.2010, 11 kohta.

334 EIT, *Z ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 29392/95, 10.5.2001, kohta 110.

335 EIT, *Kudla v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 157. Uudempi asia, ks. EIT, *Ališić ja muut v. Bosnia ja Hertsegovina, Kroatia, Serbia, Slovenia ja entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia*, nro 60642/08, 16.7.2014, kohta 131–136.

Esimerkki: Tapauksessa *Ramirez Sanchez vastaan Ranska*³³⁶ valittaja oli tuomittu elinkautiseen vankeusrangaistukseen terroristihyökkäyksistä Ranskassa. Häntä oli pidetty vankeusaikana eristyksissä muista vangeista kahdeksan vuoden ja kahden kuukauden ajan, näennäisesti hänen vaarallisuutensa vuoksi ja vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä koska pidettiin todennäköisenä, että hän yrittäisi karata. Hän valitti hallintotuomioistuimeen saadakseen kumotuksi päätöksen, jonka mukaan hänet oli sijoitettava eristysselliin. Tuomioistuin hylkäsi hänen valituksensa huomauttamalla, että kyseessä oli sisäinen toimenpide, jota ei tuohon aikaan voinut saattaa hallintotuomioistuimen käsiteltäväksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että 13 artiklaa oli rikottu mutta 3 artiklaa ei. Tämä johtui siitä, että Ranskan oikeudessa ei ollut oikeussuojakeinoja, jonka avulla valittaja olisi voinut riitauttaa päätöksen jatkaa hänen eristämistään vankilassa. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kun otetaan huomioon eristämisestä vankeusoloihin johtuvat vakavat seuraukset, tehokas oikeussuojakeino lainkäyttöelimestä on olennaisen tärkeä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa tarkoitettujen kansallisten viranomaisten on täytettävä tietyt kriteerit. Edellytyksenä on institutionaalinen riippumattomuus. Esimerkiksi kun poliisipäälliköllä on harkintavaltaa sen suhteen, siirretäänkö asia poliisivalitusviranomaisen (riippumattoman elimen) tutkittavaksi, tarvittavat riippumattomuusvaatimukset eivät täyty.³³⁷ Myös valta tehdä sitovia päätöksiä on tärkeä. Jollei elimellä ole sitä, voidaan katsoa, ettei elin pysty tarjoamaan tehokasta oikeussuojakeinoja – varsinkin, jos menettelystä lisäksi puuttuvat prosessuaaliset takeet, kuten oikeus oikeudelliseen edustukseen tai päätöksen julkisuus.³³⁸ Täysin poliittisesta harkintavalasta riippuvainen oikeussuojakeino ei ole riittävä.³³⁹

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaan jokaisella on oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa, kuten **alajak-**

336 EIT, *Ramirez Sanchez v. Ranska*, nro 59450/00, 4.7.2006.

337 EIT, *Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 35394/97, 12.5.2000, kohta 47.

338 EIT, *Chahal v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 22414/93, 15.11.1996, kohta 154.

339 Tämän kaltainen oikeussuojakeino on esimerkiksi vangin kirjeenvaihdon valvontaa koskevasta määräyksestä sisäasiainministerille tehtävä valitus. Ks. EIT, *Silver ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 ja 7136/75, 25.3.1983, kohta 116.

sossa 5.1.2 on todettu. ”Tuomioistuimen” määritelmää käsitellään jaksossa 2.1. Tuomioistuimen on täytettävä tiukat vaatimukset: sen on oltava lailla perustettu, pysyvä, riippumaton ja puolueeton; sen asioiden käsittelyssä on noudatettava kontradiktorista menettelyä; sen toimivallan on oltava pakollinen; ja sen on toimittava oikeussääntöjen soveltajana.³⁴⁰ Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon tuomioistuimessa ei kuitenkaan ole rajoittamaton.

Esimerkki: Asiassa *Brahim Samba Diouf vastaan Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*³⁴¹ B. S. Diouf oli hakenut turvapaikkaa Luxemburgista ja väittänyt, että hän oli paennut orjuudesta Mauritaniassa ja että hänen entinen työnantajansa vainosi häntä. Hänen hakemuksensa oli käsitelty nopeutetussa menettelyssä ja hylätty perusteettomana, ja hänet oli määrätty poistettavaksi maasta. Valittaja oli hakenut päätöksen kumoamista hallintotuomioistuimelta, joka teki unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön. Tuomioistuin tiedusteli, onko velvoite tarjota tehokas oikeussuojakeino este kansalliselle lainsäädännölle, jossa estetään muutoksenhaku.

Unionin tuomioistuin totesi, että oikeussuojakeino lainkäyttöelimestä on välttämätön, mutta tehokkaan oikeussuojan periaate ei edellytä, että asia olisi voitava saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi useassa oikeusasteessa. Alustava päätös tarkastella kansainvälistä suojelua koskevaa hakemusta nopeutetussa menettelyssä ei edellytä tuomioistuinvalvontaa sikäli, kuin päätöstä on mahdollista tarkastella osana sitä tuomioistuin käsittelyä, jossa lopullinen asiaratkaisu suojelun myöntämiseksi tai sen epäämiseksi tehdään.

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artikla ei estä yhden ainoan tyyppisen tuomioistuimen osoittamista käsittelemään tiettyntyyppisiä asioita (kuten maataloustukea koskevia asioita) – edellyttäen, että oikeuksien käyttämisestä ei tehdä suhteettoman vaikeaa (muun muassa viiveiden takia).³⁴²

340 EU-tuomioistuin, asia C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, tuomio 17.9.1997, kohta 23.

341 EU-tuomioistuin, asia C-69/10, *Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, tuomio 28.7.2011, kohta 69.

342 EU-tuomioistuin, asia C-93/12, *ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov v. Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie- Razplashatelna agentsia*, tuomio 27.6.2013, kohta 56–61.

5.2. Esimerkkejä erityisistä oikeussuojakeinoista

Tässä jaksossa käsitellään esimerkinomaisesti useita erilaisia oikeussuojakeinoja, mutta niitä ei luetella tyhjentävästi. Muita esimerkkejä ovat ennalleen palauttaminen (velvoite palauttaa rahana tai luontais suorituksena jotain henkilöltä otettua) tai oikeussuojakeinot maasta poistamista vastaan (henkilön poistamista tietyn valtion lainkäyttöalueelta koskeva lykkäävä oikeussuojakeino, jotta mahdollinen ihmisoikeusloukkaus estetään). Nämä esimerkit liittyvät tiettyihin aineellisiin oikeuksiin – kuten omistusoikeuteen – tai politiikan erityisalueisiin – kuten turvapaikkaan ja maahanmuuttoon –, eivätkä ne siten liity asioihin, joihin tämä luku keskittyy. Tuomioistuimen tuomioiden täytäntöönpanossa tapahtuvia viiveitä koskevia oikeussuojakeinoja käsitellään [alajaksossa 5.2.1](#) ja kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä koskevia oikeussuojakeinoja [jaksossa 7.3](#).

Keskeiset asiat

- Korvaus: korvaukseen perustuvat oikeussuojakeinot eivät ehkä aina tarjoa tehokasta oikeussuojaa – parempi vaihtoehto voisi esimerkiksi olla menettelyn nopeuttaminen. Euroopan unionin tuomioistuin on kehittänyt valtioiden vahingonkorvausvastuuta koskevia periaatteita. Myös syrjintää koskevissa unionin erityisdirektiiveissä on vahingonkorvauksia koskevia säännöksiä, esimerkkinä rotusyrjintädirektiivin 15 artikla.
- Täytäntöönpanotoimet: Euroopan oikeusjärjestyksissä on niiden osalta merkittäviä eroja. Unionin oikeudessa muita kuin harkinnanvaraisia täytäntöönpanotoimia koskevat säännökset ovat alakohtaisia.
- Väliaikaiset turvaamistoimenpiteet: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja unionin tuomioistuin ovat todenneet olevan tärkeää ottaa tasapainoisesti huomioon keskenään ristiriitaiset oikeudet sekä mahdollisen rajoituksen luonne ja oikeasuhtaisuus, kun väliaikaismääräyksiä harkitaan. Joitakin oikeuksia voidaan rajoittaa vain, jos erityiskriteerit täyttyvät.

5.2.1. Korvaus

Korvaus on hyvitysmuoto, jolla pyritään kompensoimaan laillisten oikeuksien loukkauksesta syntynyttä vahinkoa. **Euroopan neuvoston oikeudessa** korvaukseen perustuvat oikeussuojakeinot riittävät yleensä Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen loukkauksissa, mutta joka tilanteessa ne eivät tarjoa tehokasta

oikeussuojakeinoa. Jos loukkaus esimerkiksi liittyy vankilaoloihin ja valittaja on edelleen vankilassa, vahingonkorvaukset eivät ehkä riitä.³⁴³ Lisäksi tapauksissa, joissa tuomiota ei ole pantu täytäntöön (ks. [jakso 6.3](#)), korvaukseen perustuvat oikeussuojakeinot saattavat olla asianmukaisia vain, jos ne täyttävät seuraavat ehdot:

- Kanne käsitellään kohtuullisessa ajassa.
- Korvaus maksetaan viipymättä.
- Menettely on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukainen.
- Riita-asian asianosaisille ei koidu kohtuuttomia kustannuksia.
- Korvaustaso ei ole kohtuuton verrattuna Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vastaavissa tapauksissa antamiin määräyksiin.

Esimerkki: Asiassa *Burdov vastaan Venäjä (nro 2)*³⁴⁴ valittaja oli saanut oikeuden päätökset, joissa määrättiin maksamaan hänelle etuuskia työstä Tšernobylin pelastustoimien aikana. Osa päätöksistä ei pantu täytäntöön vuosiin. Aiemmassa asiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli todennut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ja ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa oli rikottu. Tuomioistuin päätti omasta aloitteestaan tutkia tätä ongelmaa 13 artiklan nojalla, kun se totesi, että täytäntöönpanematta jääneitä tuomioita oli yhä enemmän.

Tuomioistuin vahvisti, että tuomioiden täytäntöönpanematta jäämistä koskevilla asioilla kansalliset toimenpiteet oikea-aikaisen täytäntöönpanon varmistamiseksi ovat erittäin arvokkaita. Valtiot voivat kuitenkin päättää valita puhtaasti korvaukseen perustuvan oikeussuojakeinon, jos se täyttää seuraavat erityisvaatimukset: kanne käsitellään kohtuullisessa ajassa, korvaus maksetaan viipymättä, menettelysäännöt ovat 6 artiklassa taattujen periaatteiden mukaisia, riita-asian asianosaisille ei koidu kohtuuttomia kustannuksia, eikä korvaustaso ole kohtuuton verrattuna muihin ihmisoikeus-

343 EIT, *Torreggiani ja muut v. Italia*, nro 43517/09, 8.1.2013, kohta 96.

344 EIT, *Burdov v. Venäjä (nro 2)*, nro 33509/04, 15.1.2009, kohta 98–100.

keustuomioistuimen määräämiin vahingonkorvauksiin. On olemassa vahva mutta kumottavissa oleva olettaus, jonka mukaan kohtuuttoman pitkäkestoinen menettely aiheuttaa aineetonta vahinkoa.

Tässä asiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa oli rikottu, koska tuomioiden pitkittynyt täytäntöönpanematta jääminen riisti valittajalta kaikki mahdollisuudet oikeussuojan toteutumiseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi täsmentänyt keskeiset kriteerit sen tarkistamiseksi, onko korvaukseen perustuva oikeussuojakeino tehokas, jos kyseessä on oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkä kesto (ks. [jakso 7.3](#)).³⁴⁵ Jos korvausta harkitaan oikeussuojakeinoksi, tuomioistuinten on vältettävä liiallista muotosidonnaisuutta varsinkin vahinkoa koskevan näytön osalta.³⁴⁶ Korvausvaatimuskäsittelyä koskevien menettelysääntöjen on oltava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistetun oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaisia. Tähän sisältyy se, että asia on käsiteltävä kohtuullisessa ajassa ja että kustannuksia koskevissa säännöissä ei saa asettaa riita-asian asianosaisille kohtuutonta taakkaa.

Esimerkki: Tapaus *Ananyev ja muut vastaan Venäjä*³⁴⁷ koski valittajan vankeilaoja eri tutkintavankiloissa vuosina 2005–2008.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa (epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kielto) ja 13 artiklaa oli rikottu. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi tehokasta oikeussuojakeinoa koskevasta oikeudesta, että valtioiden on perustettava tehokkaat ennaltaehkäisevät ja jälkikäteiset kansalliset oikeussuojakeinot. Ihmisoikeustuomioistuin totesi myös, että jokaisella, joka on altistettu 3 artiklan vastaiselle kohtelulle, on oltava oikeus rahamääräiseen korvaukseen ja että kantajille asetettava todistustaakka ei saa olla kohtuuton.

Määrätyn korvauksen jättäminen jatkuvasti maksamatta voi muodostaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan mukaisesti puuttumisen valittajan oikeuteen nauttia rauhassa omai-

345 EIT, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraina*, nro 40450/04, 15.10.2009, kohta 65.

346 EIT, *Radkov v. Bulgaria (nro 2)*, nro 18382/05, 10.2.2011, kohta 38–40.

347 EIT, *Ananyev ja muut v. Venäjä*, nrot 42525/07 ja 60800/08, 10.1.2012.

suudestaan.³⁴⁸ Asioissa, joissa on kyse omaisuuden riistämisestä, jokaisen, jonka omaisuutta on riistetty, on voitava saada korvaus, joka on kohtuullisessa suhteessa omaisuuden arvoon, vaikkakin julkisen edun mukaiset oikeutetut tavoitteet saattavat vaatia täyttä markkina-arvoa pienempää korvausta.³⁴⁹

Unionin oikeudessa Euroopan unionin perusoikeuskirja ei sisällä nimenomaisia määräyksiä, joissa velvoitettaisiin jäsenvaltiot maksamaan korvausta unionin oikeuden mukaisten oikeuksien loukkauksista. Henkilöt voivat kuitenkin vedota unionin oikeudesta johtuviin oikeuksiin kansallisissa tuomioistuimissa, ja jäsenvaltiot voivat tietyissä olosuhteissa olla vahingonkorvausvelvollisia.³⁵⁰

Esimerkki: Asiassa *Francovich ja Bonifaci vastaan Italia*³⁵¹ Andrea Francovichilla ja Danila Bonifacilla (sekä 33:lla heidän kollegallaan) oli työntekijöiden suojaaja työnantajan maksukyvyttömyystilanteessa koskevan direktiivin 80/987/EY mukaisia saatavia heidän työnantajinsa jouduttua selvitystilaan. Direktiivi oli määrä panna täytäntöön vuoteen 1983 mennessä, mutta Italia ei ollut noudattanut sitä. Viisi vuotta myöhemmin työntekijöille ei ollut maksettu mitään. Yhtiön selvittäjät ilmoittivat, että yhtiään rahaa ei ollut jäljellä. Työntekijät nostivat kanteen valtiota vastaan ja väittivät, että sen olisi maksettava vahingonkorvauksia menetyksistä, joita heille oli aiheutunut, kun Italia ei ollut pannut direktiiviä täytäntöön.

Unionin tuomioistuin vahvisti, että tuolloin voimassa olleella Euroopan talousyhteisön perustamissopimuksella on perustettu oma oikeusjärjestys, jota jäsenvaltioiden tuomioistuinten on sovellettava. Yhteisön oikeudessa on myös syntynyt oikeuksia siten, että ne johtuvat perustamissopimuksessa yksityisille, jäsenvaltioille ja yhteisön toimielimille asetetuista, tarkasti määritellyistä velvoitteista. Periaate, jonka mukaan jäsenvaltio vastaa yhteisön oikeutta rikkomalla yksityisille aiheuttamastaan vahingosta, on ”erottamaton osa perustamissopimuksella luotua järjestelmää”.

348 EIT, *Kirilova ja muut v. Bulgaria*, nrot 42908/98, 44038/98, 44816/98 ja 7319/02, 9.6.2005, kohta 123 ja 124.

349 EIT, *Pincová ja Pinc v. Tšekki*, nro 36548/97, 5.11.2002, kohta 53.

350 EU-tuomioistuin, asia C-26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration*, tuomio 5.2.1963.

351 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, *Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. v. Italian tasavalta*, tuomio 19.11.1991.

Valtion vastuu syntyy, kun unionin perussopimuksia on rikottu valtion toimesta³⁵² tai kun unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä ei ole noudatettu.³⁵³ Jäsenvaltion vastuu voi syntyä myös yksityisten välisissä asioissa, jos kyseessä ovat unionin oikeudesta johtuvat oikeudet.³⁵⁴

Direktiivin jättäminen panematta täytäntöön voi myös aiheuttaa valtion vahingonkorvausvastuun. Vahingonkorvausvastuu syntyy, jos

- direktiivissä annetaan oikeuksia yksityisille
- oikeudet on selkeästi määritelty
- direktiivin täytäntöönpanoa koskevan jäsenvaltion laiminlyönnin ja yksityisille aiheutuneen vahingon välillä on syy-yhteys.

Tämä periaate on ulotettu tilanteisiin, joissa jäsenvaltiot ovat jättäneet kansallisen lainsäädännön muuttamatta tai panneet direktiivin täytäntöön virheellisesti. Se on ulotettu koskemaan myös tilanteita, joissa jokin valtion viranomainen (oikeuslaitos mukaan luettuna) on loukannut unionin oikeutta.³⁵⁵ Tällaisissa tapauksissa on kuitenkin myös osoitettava, että oikeussäännön rikkominen on riittävän vakava. Kun ratkaistaan, mikä on riittävän vakava rikkominen, on otettava huomioon seuraavat tekijät:

- rikotun säännön selkeys ja täsmällisyys
- säännössä jäsenvaltiolle jätetty harkintavara
- onko rikkomisen tahallista
- voidaanko rikkomiselle esittää perusteluja

352 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Saksan liittotasavalta ja The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, tuomio 5.3.1996, kohta 34.

353 Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-224/01, *Gerhard Köbler v. Itävallan tasavalta*, tuomio 30.9.2003, kohta 56.

354 EU-tuomioistuin, asia C-453/99, *Courage Ltd v. Bernard Crehan ja Bernard Crehan v. Courage Ltd ym.*, tuomio 20.9.2001.

355 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Saksan liittotasavalta ja The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, tuomio 5.3.1996, kohta 34.

- missä määrin unionin toimielimen kanta on edesauttanut rikkomista
- missä määrin jäsenvaltio on hyväksynyt tai pitänyt voimassa unionin oikeuden vastaisia kansallisia toimenpiteitä.³⁵⁶

Myös syrjintää koskevissa unionin erityisdirektiiveissä on vahingonkorvauksia koskevia säännöksiä: esimerkkinä rotusyrjintädirektiivin³⁵⁷ 15 artikla. Jos rahamääräinen vahingonkorvaus määrätään, sen on oltava riittävä ja sen avulla on voitava korvata aiheutuneet vahingot.³⁵⁸ Lisäksi maksettavan korvauksen ennalta vahvistettu enimmäismäärä voi tehdä oikeussuojakeinosta tehottoman.³⁵⁹ Oikeussuojakeinojen on oltava vastaavuusperiaatteen mukaisia.³⁶⁰

5.2.2. Sopimusedun korvaaminen

Sopimusedun korvaamisella täytäntöönpannaan sopimuksen ehdot, jotta sopimuspuoli saa sen, mistä hän on sopinut ja pääsee siten asemaan, jossa hän olisi ollut, jos sopimus olisi toteutettu. Euroopan oikeusjärjestyksissä on sopimusedun korvaamista koskien merkittäviä eroja.³⁶¹

Euroopan neuvoston oikeudessa sopimusedun korvaamisen periaatetta ei ole erityisesti tunnustettu.

Unionin oikeudessa on kuitenkin säädetty muita kuin harkinnanvaraisia sopimusedun korvaamista koskevia velvoitteita alakohtaisesti. Ks. esim. kulutusta-

356 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Saksan liittotasavalta ja The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, tuomio 5.3.1996, kohta 56. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-224/01, *Gerhard Köbler v. Itävallan tasavalta*, tuomio 30.9.2003, kohta 59.

357 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (rotusyrjintädirektiivi), EYVL L 180, 19.7.2000.

358 EU-tuomioistuin, asia C-271/91, *M. Helen Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, tuomio 2.8.1993, kohta 26.

359 EU-tuomioistuin, asia C-180/95, *Nils Draehmpaehl v. Urania Immobilienservice OHG*, tuomio 22.4.1997, 43 kohta.

360 EU-tuomioistuin, asia C-78/98, *Shirley Preston ym. v. Wolverhampton Healthcare NHS Trust ym. ja Dorothy Fletcher ym. v. Midland Bank plc*, tuomio 16.5.2000, kohta 55.

361 Koko Euroopan kattavassa yksityisoikeudellisia periaatteita koskevassa lausunnossa annetaan joitakin ohjeita: Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (2009), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*.

varoiden kauppaa koskevan direktiivin 1999/44/EY 3 artiklan 2 ja 3 kohta sekä matkapaketteja koskevan direktiivin 90/314/ETY 4 artiklan 6 ja 7 kohta.³⁶²

Esimerkki: Asiassa *Weber ja Putz*³⁶³ saksalainen tuomioistuin oli esittänyt unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön, joka koski direktiivin 1999/44/EY 3 artiklaa. Kysymys kuului, edellytetäänkö siinä, että myyjä vastaa sopimuksen vastaisen tavaran irrottamisesta ja korvaavan tavaran asentamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Unionin tuomioistuin vahvisti, että direktiivissä edellytetään myyjän korjaavan tai vaihtavan tavarat – vastikkeetta – ellei se ole mahdotonta tai epäsuhtaista.

Unionin tuomioistuin on myös vahvistanut, että myyjä ei voi esittää rahamääräistä vaatimusta, joka liittyy velvoitteeseen saattaa tavarat sopimuksen mukaisiksi. Myyjä ei voi esimerkiksi vaatia kuluttajaa maksamaan korvausta viallisen tavaran käytöstä siihen saakka, kunnes se on vaihdettu.³⁶⁴

5.2.3. Väliaikaiset turvaamistoimet

Väliaikainen turvaamistoimi on tuomioistuimen antama määräys, jossa henkilö määrätään tekemään jotain tai keskeyttämään jokin toimi. Väliaikaiset turvaamistoimet sallitaan sekä **Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa** moninaisissa olosuhteissa. Niillä voidaan suojata henkilökohtaisia oikeuksia, mutta samalla niillä voidaan myös rajoittaa muiden oikeuksia. Näin ollen toimet on huolellisesti asetettava tasapainoon oikeasuhteisuuden ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi.³⁶⁵

362 Esim. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 1999/44/EY, annettu 25 päivänä toukokuuta 1999, kulutustavaroiden kauppaa ja niihin liittyviä takuita koskevista tietyistä seikoista, EYVL L 171, 7.7.1999, ja Neuvoston direktiivi 90/314/ETY, annettu 13 päivänä kesäkuuta 1990, matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikiertomatkoista, EYVL L 158, 23.6.1990.

363 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-65/09 ja C-87/09, *Gebr. Weber GmbH v. Jürgen Wittmer ja Ingrid Putz v. Medianess Electronics GmbH*, tuomio 16.6.2011.

364 EU-tuomioistuin, asia C-404/06, *Quelle AG v. Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, tuomio 17.4.2008, kohta 41–43.

365 EU-tuomioistuin, asia C-70/10, *Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, tuomio 24.11.2011, kohta 49.

Euroopan neuvoston oikeudessa kieltomääräyksiä on usein harkittu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa taatun sananvapautta koskevan oikeuden yhteydessä.³⁶⁶ Tällaisissa asioissa ihmisoikeustuomioistuin on toistuvasti todennut, ettei 10 artiklassa ole kielletty julkaisua edeltäviä rajoituksia tai levityskieltoja sellaisenaan.³⁶⁷ Tämänkaltaiset rajoitukset uhkaavat kuitenkin demokraattista yhteiskuntaa tavalla, joka edellyttää erittäin huolellista harkintaa. Samoin kuin muissa henkilön sananvapautteen puuttumista koskevissa asioissa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävänä on tutkia, onko rajoitus kussakin tapauksessa laissa säädetty, oikeutetun tavoitteen³⁶⁸ mukainen ja oikeasuhteinen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei vaadi, että tiedotusvälineet ilmoittavat aiotuista julkaisuista etukäteen niissä esiintyville henkilöille. Tällainen vaatimus uhkaisi jäädyttää sananvapauden, koska se antaisi henkilöille mahdollisuuden hakea julkaisun estävää väliaikaista kieltomääräystä yksityiselämän suojaa koskevan oikeuden perusteella.³⁶⁹

Esimerkki: Tapauksessa *Brosa vastaan Saksa*³⁷⁰ valittajan levittämässä lehtisessä oli väitetty, että paikallisvaalien ehdokas peitteli uusnatsistista organisaatiota, ja lehtisen levittämistä oli rajoitettu kieltomääräyksellä. Valituksessa väitettiin kieltomääräyksen loukkaavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaista oikeutta sananvapauteen.

Lehtistä levitettiin vaalikampanjan aikana, ja siinä esitettiin valittajan näkemyksiä ehdokkaan soveltuvuudesta toimeen. Koska lehtinen oli luonteeltaan poliittinen ja koski yleiseen etuun liittyvää kysymystä, mahdollisuudet rajoittaa valittajan sananvapautta olivat vähäiset. Valittajan

366 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle tehdyissä valituksissa, joissa pyydetään valtiosta karkottamisen tai luovuttamisen keskeyttämistä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi kansallisen tason yläpuolella määrätä väliaikaisen turvaamistoimen, jossa valtiota pyydetään keskeyttämään valittajan karkottaminen tai luovuttaminen siksi aikaa, kun tuomioistuin käsittelee valitusta. Ks. esim. EIT, *Abdollahi v. Turkki*, nro 23980/08, 3.11.2009.

367 Ks. esim. EIT, *Éditions Plon v. Ranska*, nro 58148/00, 18.8.2004.

368 Tällaisia tavoitteita ovat muun muassa seuraavat: kansallisen turvallisuuden mukaiset edut, alueellinen koskemattomuus tai yleinen turvallisuus, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai moraalien suojeleminen, muiden maineen tai oikeuksien suojeleminen, luottamuksellisesti saatujen tietojen paljastamisen estäminen tai oikeuslaitoksen arvoavallan ja puolueettomuuden säilyttäminen.

369 EIT, *Mosley v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 48009/08, 10.5.2011, kohta 132.

370 EIT, *Brosa v. Saksa*, nro 5709/09, 17.4.2014.

esittämät näkemykset eivät olleet täysin vailla tosiasiapohjaa, mutta kansallinen tuomioistuin oli vaatinut ehdotonta näyttöä eli suhteettoman suuressa määrin tosiasioihin pohjautuvaa näyttöä. Kansallinen tuomioistuin ei ollut onnistunut löytämään oikeudenmukaista tasapainoa asiaan liittyvien etujen välille, eikä se ollut osoittanut tärkeän yhteiskunnallisen tarpeen vaativan, että ehdokkaan henkilöoikeuksien suojele asetetaan etusijalle sananvapautta koskevaan oikeuteen nähden. Ihmisoikeustuomioistuin totesi siitä syystä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklaa oli rikottu.

Unionin oikeudessa sananvapaus on taattu perusoikeuskirjan 11 artiklassa. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdassa esitetään perusoikeuskirjassa taattuja oikeuksia koskevat sallitut rajoitukset, joiden on

- oltava laissa säädettyjä
- kunnioitettava oikeuksien keskeistä sisältöä
- oltava oikeasuhteisia
- oltava välttämättömiä
- vastattava tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia.

Esimerkki: Tapauksessa *UPC Telekabel vastann Constantin Film*³⁷¹ elokuvien tuotantoyhtiö yritti pysäyttää elokuviansa luvattoman esittämisen suoratoistona tietyltä verkkosivustolta. Internetpalveluntarjoaja kieltäytyi sulkemasta sivustoa, joten yhtiö nosti kanteen kieltomääräyksen saamiseksi tuomioistuimesta.

Unionin tuomioistuin arvioi tekijänoikeuden haltijoiden etua suhteessa internetpalveluntarjoajan elinkeinovapauteen. Jäsenvaltioiden on direktiivin täytäntöönpanossa huolehdittava siitä, että ne nojautuvat sellaiseen kyseisen direktiivin tulkintaan, jolla voidaan varmistaa unionin oike-

371 EU-tuomioistuin, asia C-314/12, *UPC Telekabel Wien GmbH v. Constantin Film Verleih GmbH ja Wegu Filmproduktionsgesellschaft GmbH*, tuomio 27.3.2014, kohta 46–51.

usjärjestyksessä suojattujen, asiaa koskevien perusoikeuksien välinen oikeudenmukainen tasapaino. Jäsenvaltioiden on tulkittava kansallista oikeuttaan kyseisen direktiivin ja perusoikeuksien mukaisesti. Kieltomääräyksellä rajoitetaan elinkeinovaputta, mutta sillä ei tässä asiassa puututtu ”elinkeinovapauden keskeiseen sisältöön”.

6

Rajoitukset oikeussuojan saatavuuteen yleisesti

EU	Asiat, joita koskee	EN
Oikeutettu tavoite ja oikeasuhtaisuus		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) Perusoikeuskirjan 48 artikla (syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen) Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohta (soveltamisala) EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, <i>Rosalba Alassini ym. v. Telecom Italia SpA</i> , 2010	Sallitut rajoitukset	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EIT, <i>Harrison Mckee v. Unkari</i> , nro 22840/07, 2014
Esimerkkejä rajoituksista ennen lopullista tuomiota		
EU-tuomioistuin, asia C-530/11, <i>Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta</i> , 2014	Oikeudenkäyntimaksut	EIT, <i>Stankov v. Bulgaria</i> , nro 68490/01, 2007
	Liialliset muotovaatimukset	EIT, <i>Poirot v. Ranska</i> , nro 29938/07, 2011 EIT, <i>Maširević v. Serbia</i> , nro 30671/08, 2014

EU	Asiat, joita koskee	EN
<p>EU-tuomioistuin, asia C-415/10, <i>Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012</p> <p>Rotusyrjintädirektiivi (2000/43/EY), 8 artikla</p> <p>Sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla annettu direktiivi (2004/113/EY), 9 artikla</p> <p>Sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta annettu direktiivi (2006/54/EY), 18 artikla</p> <p>Yhdenvertaisesta kohtelusta työssä annettu puitedirektiivi (2000/78/EY), 10 artikla</p>	Näyttökynnys	EIT, <i>Klouvi v. Ranska</i> , nro 30754/03, 2011
<p>EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-89/10 ja C-96/10, <i>Q-Beef NV v. Belgische Staat ja Frans Bosschaert v. Belgische Staat ym.</i>, 2011</p>	Vanhentumisajat	EIT, <i>Bogdel v. Liettua</i> , nro 41248/06, 2013
	Syytesuoja	EIT, <i>C.G.I.L. ja Cofferati (nro 2) v. Italia</i> , nro 2/08, 2010

Lopullisten tuomioiden täytäntöönpanon viivästyminen

<p>SEU, 4 artiklan 3 kohta ja 19 artikla</p> <p>Eurooppalainen täytäntöönpanoperuste (asetus (EY) N:o 805/2004)</p> <p>Bryssel-asetus (neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001)</p> <p>Asetus (EU) N:o 1215/2012</p> <p>Asetus (EU) N:o 650/2012</p> <p>Neuvoston asetus N:o 2201/2003</p> <p>Neuvoston asetus N:o 4/2009</p>		<p>EIT, <i>Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraina</i>, nro 40450/04, 2009</p> <p>EIT, <i>Burdov v. Venäjä (nro 2)</i>, nro 33509/04, 2009</p>
---	--	---

Tässä luvussa käsitellään yksityiskohtaisesti oikeussuojan saatavuuden rajoituksia koskevaa oikeutta, joten sillä on merkitystä kaikkien muiden tässä käsikirjassa käsiteltävien oikeuksien kannalta. Rajoitukset ovat sallittuja, jos niillä on oikeutettu tavoite, ne ovat oikeasuhtaisia, eivätkä ne heikennä oikeuden

olennaista sisältöä. **Jaksossa 6.2** annetaan esimerkkejä rajoituksista, jotka ovat tavallisia sekä Euroopan neuvoston että unionin oikeudessa. Rajoitusten luettelo on pikemminkin havainnollistava kuin tyhjentävä. Siihen sisältyvät oikeudenkäyntimaksut, kohtuuttomat muotovaatimukset, näyttökynnys, vanhentumisajat ja syytesuoja. Viimeisessä osassa (**jakso 6.3**) käsitellään tuomioiden täytäntöönpanon viivästymistä yhtenä oikeussuojan saatavuuden rajoituksen muotona. Siinä tarkastellaan myös unionin oikeudellisia järjestelyjä, joiden tavoitteena on helpottaa tuomioiden täytäntöönpanoa unionissa, muun muassa eurooppalaista täytäntöönpanoperustetta.³⁷²

6.1. Oikeutettu tavoite ja oikeasuhtaisuus

Keskeiset asiat

- Rajoitukset ovat sallittuja, jos niillä on oikeutettu tavoite ja ne ovat oikeasuhteisia. Rajoitukset eivät saa heikentää oikeuden olennaista sisältöä.
- Esimerkkejä oikeutetuista tavoitteista ovat asianmukainen oikeudenkäyttö (esim. kulujen määrääminen) ja sananvapauden suojelu.
- Oikeasuhtaisuus edellyttää, että saavutettavan tavoitteen ja käytettävien toimenpiteiden välillä vallitsee oikeudenmukainen tasapaino.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklan mukaiset oikeudet eivät ole ehdottomia, ja niitä voidaan tietyissä olosuhteissa rajoittaa. Lisäksi kansainvälisissä ihmisoikeusnormeissa olevat poikkeamislausekkeet antavat valtioille mahdollisuuden mukauttaa joitakin velvoitteitaan väliaikaisesti poikkeuksellisissa olosuhteissa – kuten yleisen hätätilan aikana, joka uhkaa kansakunnan elämää (ks. esim. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artikla).

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ottaa rajoituksen laillisuutta arvioidessaan huomioon oikeussuojan saatavuuden tärkeyden demokraattisena periaatteena.³⁷³ Laillisen rajoituksen on

372 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta, EUVL L 143, 30.4.2004. Sitä ei sovelleta Tanskaan.

373 EIT, *Kijewska v. Puola*, nro 73002/01, 6.9.2007, kohta 46.

- tavoiteltava oikeutettua päämäärää
- oltava oikeasuhteinen
- varmistettava, että oikeuden olennaista sisältöä ei heikennetä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ei määritellä oikeutetun tavoitteen käsitettä, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on annettu esimerkkejä oikeutetuista tavoitteista. Sellaisia ovat muun muassa rajoitukset oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotta voidaan suojella potilaiden hoidosta vastuussa olevia epäoikeudenmukaiselta häirinältä riita-asioiden kautta³⁷⁴, jotta voidaan varmistaa asianmukainen oikeudenkäyttö³⁷⁵ ja jotta voidaan suojella parlamentin jäsenten sananvapautta sekä säilyttää oikeuslaitoksen ja lainsäädäntövallan toimivallan jako.³⁷⁶

Oikeasuhteisuus on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä keskeinen periaate. Se edellyttää, että valtion oikeutettujen tavoitteiden ja niiden toimenpiteiden välillä, joita valtio käyttää tavoitteiden saavuttamiseen, vallitsee oikeudenmukainen tasapaino. Oikeasuhteisuus edellyttää myös oikeudenmukaista tasapainoa yksilön oikeuksien ja julkisten etujen välillä.³⁷⁷ Mitä merkittävämmiin oikeuteen puututaan, sitä tärkeämpää perustelua sille vaaditaan.³⁷⁸ Esimerkiksi veloitteen alkaa vapaaehtoisesti suorittamaan rangaistusta ennen lainvoimaista tuomiota on katsottu merkitsevän suhteetonta puuttumista oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.³⁷⁹ Valtion on perusteltava oikeuksiin puuttumisen oikeasuhteisuus, ja valtion olisi harkittava toimenpiteitä, joilla oikeuksiin puututaan vähiten.³⁸⁰

374 EIT, *Ashingdane v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 8225/78, 28.5.1985, kohta 57.

375 EIT, *Harrison Mckee v. Unkari*, nro 22840/07, 3.6.2014.

376 EIT, *A. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 35373/97, 17.12.2002, kohta 77.

377 Esimerkki todistajien suojelun ja puolustautumisoikeuksien tasapainottamisesta, ks. EIT, *Van Mechelen ja muut v. Alankomaat*, nrot 21363/93, 21364/93, 21427/93 ja 22056/93, 23.4.1997, kohta 59–65.

378 *Ibid.*, kohta 60.

379 EIT, *Papon v. Ranska (nro 2)*, nro 54210/00, 25.7.2002, kohta 100.

380 EIT, *Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxemburg*, nro 26419/10, 18.4.2013, kohta 44.

Esimerkki: Asiassa *Harrison Mckee vastaan Unkari*³⁸¹ valittaja, jota edusti oikeudenkäyntiavustaja, pani vireille riita-asiaa koskevan oikeudenkäynnin yleistä syyttäjää vastaan ja väitti, että rikosoikeudenkäynnin aikana lähetetty kirje oli sisältänyt häntä koskevia virheellisiä tietoja. Budapestin aluetuomioistuin (*Fővárosi Törvényszék*) oli katsonut, että hänen oikeutensa hyvään maineeseen oli loukattu, mutta oli hylännyt korvausvaatimuksen toteamalla, että se oli kohtuuton eikä hän pystynyt todistamaan kärsineensä mitään todellista vahinkoa. Valittaja oli määrätty maksamaan noin 2 900 euroa oikeudenkäyntimaksuja. Hän haki muutosta Budapestin muutoksenhakutuomioistuimelta (*Fővárosi Ítéltábla*), joka piti voimassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätöksen. Sen mukaan valittajan olisi maksettava oikeudenkäyntimaksu, jonka suuruus on laskettu prosentuaalisena osuutena hänen hylätystä vahingonkorvausvaatimuksestaan.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti, ettei oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ole ehdoton vaan sitä voidaan rajoittaa. Rajoitukset eivät saa rajoittaa tai heikentää henkilön oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi sellaisella tavalla tai siinä määrin, että oikeuden olennainen sisältö heikkenee. Ihmisoikeustuomioistuin ei nähnyt tässä asiassa mitään syytä epäillä, etteikö valittaja olisi avustajansa avulla pystynyt määrittämään, mikä on kohtuullinen vaatimus, joten menestymättömän kanteen tapauksessa oikeudenkäyntimaksujen määrä oli ennakoitavissa. Oikeudenkäyntimaksun määrääminen ei ole ristiriidassa asianmukaisen oikeudenkäytön tavoitteen kanssa, ja oikeudenkäynnissä oli tarjottu riittävät takeet sen varmistamiseksi, että vaatimus ei muodosta kohtuutonta rahoitustaakkaa vilpittömässä mielessä toimiville kantajille. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ei ollut rikottu.

Unionin oikeudessa on omaksuttu vastaavanlainen lähestymistapa. Rajoitusten on oltava oikeasuhteisia, ja oikeuden olennaista sisältöä on kunnioitettava. Tämä merkitsee, etteivät rajoitukset saa mennä pitemmälle kuin on asianmukaista ja välttämätöntä "unionin tunnustamien yleisen edun mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi" tai muiden oikeuksien ja vapauksien suojelemi-

381 EIT, *Harrison Mckee v. Unkari*, nro 22840/07, 3.6.2014.

seksi.³⁸² Valtion olisi käytettävä vähiten rajoittavaa käytettävissä olevaa toimenpidettä.³⁸³

Esimerkki: Asiassa *Rosalba Alassini vastann Telecom Italia SpA*³⁸⁴ unionin tuomioistuin käsitteli neljää yhdistettyä Ischian rauhantuomarin esittämää ennakkoratkaisupyyntöä. Ne koskivat säännöksiä, joiden mukaisesti sovintoratkaisun etsiminen muuten kuin tuomioistuinteitse on pakollinen edellytys asian saattamiseksi kansallisen tuomioistuimen käsiteltäväksi tietyissä riita-asioissa. Säännökset oli annettu siinä yhteydessä, kun yleispalvelusta ja käyttäjien oikeuksista sähköisten viestintäverkkojen ja -palvelujen alalla 7 päivänä maaliskuuta 2002 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/22/EY oli saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Unionin tuomioistuin vahvisti, että useimmat perusoikeudet eivät ”ole ehdottomia, vaan niitä voidaan rajoittaa”. Tuomioistuin viittasi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja korosti, että rajoitusten oli palveltava yleisen edun mukaisia tavoitteita. Ne eivät saa olla suhteettomia eivätkä loukata suojattujen oikeuksien keskeistä sisältöä. Kyseessä olevilla kansallisilla säännöksillä tavoitellaan yleisen edun mukaisia legitimejä päämääriä – riitojen nopeampi ja kustannuksiltaan edullisempi ratkaiseminen sekä tuomioistuinten työtaakan vähentäminen – eikä näiden tavoitteiden ja sovintoratkaisun etsimistä muuten kuin tuomioistuinteitse koskevan velvollisuuden välillä ole ilmeistä epäsuhtaa.

382 Perusoikeuskirjan selityksissä todetaan, että ”viittaus unionin tunnustamiin yleisiin etuihin kattaa sekä Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 3 artiklassa mainitut tavoitteet että muut perussopimusten erityismääräyksillä, kuten Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 4 artiklan 1 kohdalla ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 35 artiklan 3 kohdalla sekä saman sopimuksen 36 ja 346 artiklalla, suojatut edut”. EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-92/09 ja C-93/09, *Volker und Markus Schecke GbR ja Hartmut Eifert v. Land Hessen*, tuomio 9.11.2010, kohta 74.

383 Esim. seuraamukset, ks. EU-tuomioistuin, asia C-443/13, *Ute Reindl v. Bezirkshauptmannschaft Innsbruck*, tuomio 13.11.2014, kohta 40.

384 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono v Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v Telecom Italia SpA*, tuomio 18.3.2010, kohta 63–65.

6.2. Esimerkkejä rajoituksista ennen lopullista tuomiota

Keskeiset asiat

- Oikeudenkäyntimaksut ja oikeudenkäyntikulut voivat olla oikeussuojan saatavuuden laittomia rajoituksia, jos ne ovat liian korkeita, koska ne voivat riistää henkilöiltä oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Maksun asianmukaisuus riippuu kunkin asian tosiseikoista, myös valittajan varoista.
- Liialliset muotovaatimukset (menettelysääntöjen tiukka tulkinta) voi riistää valittajilta oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.
- Korkea näyttökynnys saattaa luoda oikeussuojan saatavuuden esteen. Oikeudelliset tai tosiseikkoja koskevat oletamat (kuten syrjintäoletama) voivat auttaa henkilöitä ajamaan asiaansa.
- Vanhentumisaikojen on oltava oikeasuhteisia, ja niiden on palveltava oikeutettua tavoitetta, jollaisia ovat esimerkiksi asianmukainen oikeudenkäyttö tai vanhoista vaatimuksista johtuvan epäoikeudenmukaisuuden estäminen.
- Syytesuoja voidaan sallia, jos se palvelee oikeutettua tavoitetta – esimerkiksi parlamenttityön esteettömyyden tai virkamiesten viranhoidon suojelua.

Tässä jaksossa käsitellään joitakin rajoituksia, joista Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tai Euroopan unionin tuomioistuin ovat tehneet päätöksiä. Joidenkin esteiden voidaan katsoa johtuvan tosiseikoista – kuten viivästykset tai liialliset muotovaatimukset – kun taas toiset johtuvat oikeudellisista säännöksistä – kuten vanhentumisajat, syytesuoja ja näyttökynnykset. Tämä ei ole tyhjentävä luettelo. Muita esteitä ovat muun muassa kanneoikeuden rajoitukset (ks. tarkemmin ympäristöoikeutta käsittelevä [jakso 8.4](#)) ja oikeudenkäynnin kohtuuton kesto (ks. [luku 7](#)).³⁸⁵

6.2.1. Oikeudenkäyntimaksut

Oikeudenkäyntimaksuilla voidaan edistää tehokasta oikeudenkäyttöä (esimerkiksi perusteettomien kanteiden estäminen tai hallintokulujen pienentäminen), mutta ne voivat myös rajoittaa oikeussuojan saatavuutta. Kohtuuttomat oikeudenkäyntimaksut, jotka estävät riita-asian asianosaisia nostamasta yksityisoi-

385 FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, s. 38.

keudellista kannetta, voivat rikkoa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta.³⁸⁶

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa oikeudenkäyntimaksut eivät ole välttämättä ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta tai Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa. Jos oikeudenkäyntimaksut kuitenkin ovat liian korkeita, se voi riistää henkilöiltä oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.³⁸⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on esimerkiksi todennut, että noin neljä kertaa valittajan kuukausituloja vastaavat oikeudenkäyntimaksut ovat suhteettoman suuria.³⁸⁸

Esimerkki: Tapauksessa *Stankov vastaan Bulgaria*³⁸⁹ valittaja haastoi menestyksekkäästi valtion oikeuteen laittomasta säilöönotosta, ja hänelle määrättiin maksettavaksi vahingonkorvauksia. Häntä vaadittiin kuitenkin maksamaan oikeudenkäyntimaksu, jonka määrä oli lähes 90 prosenttia korvauksesta, joka valtio oli määrätty maksamaan. Sen seurauksena valittaja menetti tosiasiallisesti korvauksensa, vaikka Bulgarian tuomioistuimet olivat kiistattomasti hyväksyneet, että hän oli oikeutettu siihen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että oikeudenkäyntikuluja koskeissa säännöissä on vältettävä asettamasta riita-asian asianosaisille kohtuutonta taakkaa, kun on kyse vahingonkorvausoikeudenkäynneistä valtiota vastaan. Kulut eivät saa olla liiallisia, eivätkä ne saa kohtuuttomasti rajoittaa oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vaikka oikeudenkäyntimaksujen määrääminen on hyvän oikeudenkäytön mukaista, tässä asiassa suhteellisen korkea ja täysin joustamaton oikeudenkäyntimaksun määrä merkitsi suhteetonta rajoitusta valittajan oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Muissa jäsenvaltioissa on käytössä erilaisia prosessuaalisia ratkaisuja – kuten oikeudenkäyntimaksun alentaminen tai poistaminen, kun on kyse vahingonkorvauskanteista valtiota vastaan, tai harkintavallan antaminen tuomioistuimille kulujen mää-

386 EIT, *Kreuz v. Puola*, nro 28249/95, 19.6.2001, kohta 61–67.

387 EIT, *Perdigão v. Portugal*, nro 24768/06, 16.11.2010, kohta 74. Ks. myös Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea (2008), lausunto 28.10.2008, *Casanovas v. France*, nro 1514/2006, 11.3 kohta.

388 EIT, *Kijewska v. Puola*, nro 73002/01, 6.9.2007, kohta 47.

389 EIT, *Stankov v. Bulgaria*, nro 68490/01, 12.7.2007.

rittämisessä –, mutta Bulgariassa sellaisia ei ollut. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Unionin oikeudessa oikeudenkäyntikuluja on käsitelty suhteessa oikeussuojan saatavuutta koskeviin vaatimuksiin direktiivissä, jolla pannaan täytäntöön Århusin yleissopimus (ks. ympäristöoikeutta käsittelevä [jakso 8.4](#)).³⁹⁰

Esimerkki: Asiassa *Euroopan komissio vastaan Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistynyt kuningaskunta*³⁹¹ ryhmä ympäristöjärjestöjä oli tehnyt Euroopan komissiolle kantelun, jossa ne väittivät, että yksityishenkilöt ja kansalaisjärjestöjen ryhmät eivät voineet nostaa kanteita Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimissa, koska oikeudenkäyntikulut ovat ”niin kalliita, että ne ovat menettelyjen este”, ja erityisesti, koska sovelletaan ”häviäjä maksaa” -sääntöä, joka merkitsee, että oikeudenkäynnin hävinnyt asianosainen vastaa voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikuluista. Kantelijoiden mukaan tämä loukkasi Århusin yleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi annetun direktiivissä olevia oikeussuojan saatavuutta koskevia säännöksiä (3 artiklan 7 kohta ja 4 artiklan 4 kohta), joissa muun muassa kielletään niin kallis tuomioistuinmenettely, että se olisi esteenä menettelyyn osallistumiselle. Euroopan komissio vei asian unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Unionin tuomioistuin tarkasteli, mitä direktiivissä tarkoitetaan ilmauksella ”niin kalliita, että se olisi esteenä menettelyyn osallistumiselle”. Tätä oli arvioitava sekä objektiiviselta että subjektiiviselta kannalta. Kulut eivät saa olla ”objektiivisesti tarkasteltuina kohtuuttomia”, mutta sen lisäksi ne eivät saa ylittää asianomaisen henkilön taloudellisia voimavaroja. Kun arvioidaan, mikä on subjektiivisesti kohtuullista, otetaan huomioon useita eri tekijöitä, muun muassa seuraavat: i) kanteen tosiasialliset menestymismahdollisuudet ii) asian merkitys kantajalle tai ympäristönsuojelulle sekä iii) oikeussääntöjen ja asiassa sovellettavan menettelyn monimutkaisuus.

390 YK, UNECE (1998), *Yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa*, tehty 25.6.1998 (SopS 122/2004).

391 EU-tuomioistuin, asia C-530/11, *Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 13.2.2014. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-260/11, *The Queen, seuraavien hakemuksesta David Edwards ja Lilian Pallikaropoulos, v. Environment Agency ym.*, tuomio 11.4.2013.

Arviointi on samanlainen sekä ensimmäisen oikeusasteen että muutoksenhaun osalta. Yhdistynyt kuningaskunta ei ollut pannut direktiiviä asianmukaisesti täytäntöön.

Oikeudenkäyntimaksuja on arvioitava kunkin asian erityisolosuhteiden pohjalta – ottamalla huomioon myös henkilön maksukyky –, jotta voitaisiin määrittää, voiko henkilö edelleen käyttää oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.³⁹² Oikeutta voidaan loukata, jos voittaneen asianosaisen kuluja ei suostuta korvaamaan.³⁹³ Valtioiden olisi varmistettava, että tarve rahoittaa oikeudenkäyttöä ei mitätöi oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kansallisissa laeissa säädetään usein mahdollisuudesta hakea oikeusapua oikeudenkäyntimaksuja varten (ks. oikeusapu, luku 3). Myös yksinkertaistetuista menettelyistä voi olla apua; ne voivat olla samankaltaisia kuin **jaksossa 8.5** käsitelty Euroopan vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely, ja ne ovat usein edullisia ja nopeita.

Lupaava käytäntö

Kustannusten vähentäminen ja menettelyjen yksinkertaistaminen

Yhdistyneessä kuningaskunnassa (Englannissa ja Walesissa) hallitus on ottanut käyttöön *Money Claim Online (MCOL)* -sovelluksen, jotta vähäisiä vaatimuksia koskevista pitkistä ja kalliista menettelyistä päästäisiin. Vaatimusten arvon on oltava alle 100 000 Englannin puntaa, ja velallisella on oltava osoite Englannissa tai Walesissa.

Lähde: Euroopan neuvosto, CEPEJ (2014), Report on 'European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice, s. 260. Ks. myös www.gov.uk/make-money-claim-online ja www.inbrief.co.uk/preparing-for-trial/problems-with-small-claims.htm.

6.2.2. Liialliset muotovaatimukset

Liiallisilla muotovaatimuksilla tarkoitetaan menettelysääntöjen erittäin tiukkaa tulkintaa, joka voi riistää hakijalta oikeuden saattaa asia tuomioistuimen

³⁹² Ks. myös EIT, *Tolstoy Miloslavsky v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 18139/91, 13.7.1995, kohta 61–67 (jossa pidetään kohtuullisena vaatimusta tehdä huomattava vakuustalletus vastapuolen oikeudenkäyntikuluja varten, koska muutoksenhakua ei pidetty ansiokkaana).

³⁹³ EIT, *Stankiewicz v. Puola*, nro 46917/99, 6.4.2006, kohta 60 ja 75.

käsiteltäväksi. Tällaisia voivat olla määräaikojen, menettelysääntöjen ja näyttösääntöjen tiukka tulkinta.

Esimerkki: Asiassa *Poirot vastaan Ranska*³⁹⁴ valittaja, joka oli vammainen nainen, oli tehnyt rikosilmoituksen, jonka mukaan hoivakodissa oli tehty seksuaalista väkivaltaa ja raiskaus. Väitteiden rikostutkinta aloitettiin vuonna 2002. Vuonna 2006 tutkintatuomari muutti syytteen koskemaan pelkästään seksuaalista väkivaltaa ja haastoi syytetyn vastaamaan asiassa paikallisessa rikostuomioistuimessa. Valittaja haki muutosta väitetyn teon uudelleenluokitteluun ja syytehakemukseen, koska hän katsoi, että rikokset ovat riittävän vakavia, jotta asia pitäisi käsitellä *Cour d'assises* -rikostuomioistuimessa. Muutoksenhaku hylättiin. Päätöksessä todettiin, että hänen muutoksenhakemuksessaan ei erikseen mainittu muutoksenhaun perusteita. Sen jälkeen valittaja haki muutosta tähän päätökseen oikeuskysymysten perusteella, mutta tuloksetta. Myöhemmin rikoksenteijä vapautettiin syytteistä. Valittaja väitti, että hänen muutoksenhakunsa hylkääminen riisti häneltä oikeuden saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin huomautti, että rikosoikeudenkäyntilaissa ei muodollisesti edellytetä, että muutoksenhakija viittaisi erikseen muutoksenhaun perusteisiin. Kyseisen lain asiaankuuluva säännös oli ainoa, jonka perusteella valittaja saattoi riitauttaa tutkintatuomarin tekemän syyttämispäätöksen. Ihmisoikeustuomioistuin myönsi, että kansalliset viranomaiset pystyvät parhaiten tulkitsemaan kansallista lainsäädäntöä. Oikeudenkäyttöviranomaiset olivat kuitenkin soveltaneet asiaankuuluvia menettelysääntöjä liiallisen tiukasti muotovaatimuksia noudattaen, millä oli loukattu valittajan oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ihmisoikeustuomioistuin totesi siten, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Muotovaatimusten tarkastelussa merkitystä saattaa olla tuomioistuimen tehtävällä ja valittajan käytettävissä olevilla vaihtoehtoisilla oikeussuojakeinoilla. Jos tuomioistuin on esimerkiksi ainoa elin, jonka tehtävänä on valvoa hallinnollisia päätöksiä, siten että se toimii sekä ensimmäisen että ylimmän oikeusas-

394 EIT, *Poirot v. Ranska*, nro 29938/07, 15.12.2011, kohta 46.

teen tuomioistuimena, sen menettely ei saa olla liian muodollinen, koska tämä riistäisi henkilöiltä oikeussuojakeinot.³⁹⁵

Jos perustuslakituomioistuimet muotoilevat menettelysäännöt erityisen tiukoiksi, valittajalta riistetään mahdollisesti oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.³⁹⁶ Jos esimerkiksi menettelysääntö – kuten määräaika – muotoillaan siten, että se estää kanteen asiasisällön tutkiminen, heikennetään oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.³⁹⁷

Esimerkki: Asiassa *Maširević vastaan Serbia*³⁹⁸ valittaja, joka oli ammat-
tia harjoittava lakimies, nosti yksityisoikeudellisen kanteen kunnallisessa
tuomioistuimessa ja vaati yksityiseltä vakuutusyhtiöltä maksua oikeudel-
lisen palkkiosopimuksen perusteella suoritetusta palvelusta. Tuomiois-
tuin määräsi aluksi vakuutusyhtiön maksamaan, mutta yhtiön tekemän
vastakanteen jälkeen tuomioistuin kumosi määräyksen ja julisti sopimuk-
sen mitättömäksi. Muutoksenhakutuomioistuin pysytti tämän tuomion
voimassa, ja valittaja haki edelleen muutosta korkeimmalta oikeudelta
oikeuskysymyksen perusteella. Korkein oikeus hylkäsi muutoksenhaun
toteamalla, että valittajalla ei ollut oikeutta tehdä valitusta, koska Ser-
bian siviilioikeudenkäyntilain 84 artiklan mukaan oikeuskysymystä koske-
van valituksen saa tehdä vain asianajaja eikä valittajahenkilökohtaisesti.
Korkein oikeus totesi, että lain nojalla oikeudenkäynnin asianosaiset
menettävät kelpoisuuden tehdä valitus oikeuskysymyksen perusteella
henkilökohtaisesti vaikka olisivatkin itse asianajaja.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että tämä menettelysäännön eri-
tyisen tiukka tulkinta heikensi oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsitel-
täväksi. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että tällaisissa asioissa sen tehtävänä
oli ratkaista, oliko kyseisten menettelysääntöjen tarkoituksena varmistaa
asianmukainen oikeudenkäyttö ja oikeusvarmuuden periaate. Korkeimman
oikeuden tulkinta kyseisestä säännöstä ei palvellut näitä tavoitteita vaan

395 Ks. esim. EIT, *S.A. "Sotiris ja Nikos Koutras ATTE" v. Kreikka*, nro 39442/98, 16.11.2000, kohta 22 ja EIT, *Shulgin v. Ukraina*, nro 29912/05, 8.12.2011, kohta 65.

396 EIT, *Béleš ja muut v. Tšekki*, nro 47273/99, 12.11.2002, kohta 69.

397 EIT, *Miragall Escolano ja muut v. Espanja*, nrot 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 ja 41509/98, 25.5.2000, kohta 33 ja 36.

398 EIT, *Maširević v. Serbia*, nro 30671/08, 11.2.2014.

riisti valittajalta mahdollisuuden saattaa väitteidensä asiaperusteet täydellisesti tutkittaviksi. Ihmisoikeustuomioistuin totesi siitä syystä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Liiallisista muotovaatimuksista voi olla kyse myös, jos tuomioistuin pitää ensiarvoisen tärkeänä jotain tosiseikkaa (esim. laitonta oleskelua) asettamatta sitä asianmukaisesti tasapainoon muutoksenhakijan perusoikeuksien kanssa (esim. oikeus perhe-elämään 8 artiklan mukaisesti).³⁹⁹ Harkinta voi auttaa tuomioistuinta välttämään käytäntöjä, jotka saattavat heikentää oikeussuojan saatavuutta.

Lupaava käytäntö

Oikeussuojan saatavuuden parantaminen vähentämällä liiallisia muotovaatimuksia

Yambolin hallintotuomioistuimelle (Bulgariassa) myönnettiin vuonna 2010 Crystal Scales of Justice -palkinto pyrkimyksistä antaa selkeitä ja avoimia tietoja omista palveluistaan edistääkseen luottamusta tuomioistuinmenettelyyn. Tuomioistuin toteutti toimintasuunnitelman, jonka kohteena olivat kansalaiset ja tiedotusvälineet. Lisäksi tuomioistuimen henkilökunnan edellytetään käyttävän helpotajajusta kieltä, kun he pitävät yhteyttä kansalaisiin. Muita toimia ovat ”Asiakkaan peruskirja” - tuomioistuimen kirjallinen sitoumus esitellä palvelujaan ymmärrettävään, avoimeen ja täsmälliseen tyyliin. Tällaiset toimenpiteet voivat parantaa henkilöiden oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, koska niiden avulla voidaan yksinkertaistaa liian monimutkaista viestintää. Kyselytutkimukset ovat vahvistaneet, että yleisön näkemys tuomioistuimen toiminnasta on suuresti parantunut.

Lähde: 2010 Crystal Scales of Justice -palkinto. Kilpailun järjestävät Euroopan neuvosto ja Euroopan komissio.

6.2.3. Näyttökynnys

Jotta yksilöt voisivat saada tuomioistuimilta riittävän oikeussuojan, heidän on esitettävä asiansa tueksi riittävästi näyttöä. Jos näyttökynnys on liian korkea, tuomioistuimissa käsiteltävät kanteet saatetaan järjestään hylätä eikä yksilön laillisia oikeuksia pystytä käytännössä toteuttamaan.⁴⁰⁰

³⁹⁹ EIT, *Rodrigues Da Silva ja Hoogkamer v. Alankomaat*, nro 50435/99, 31.1.2006, kohta 44.

⁴⁰⁰ FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, s. 62.

Joissakin tapauksissa näyttökynnystä voidaan alentaa ottamalla käyttöön erityisvaatimuksia, jotka koskevat sitä, kenen tehtävä on hankkia todisteet (todistustaakkaa koskevat vaatimukset). Esimerkiksi rikosasioissa todistustaakka on syyttäjälaitoksella. Syyttäjälaitoksen velvollisuus on siten esittää näyttö rikoksesta syytettyä henkilöä vastaan. Tämä liittyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen ja perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdan mukaiseen syyttömyysolettamaan. Käännetty todistustaakka saattaa heikentää syyttömyysolettamaa.

Joissakin erittäin harvinaisissa ja rajoitetuissa tapauksessa todistustaakka voidaan **Euroopan neuvoston oikeudessa** siirtää puolustukselle. Kun harkitaan, voidaanko todistustaakan kääntäminen hyväksyä, on otettava huomioon asian merkittävyys ja puolustautumisoikeuksien suojelun takeet.⁴⁰¹

Esimerkki: Asiassa *Klouvi vastaan Ranska*⁴⁰² valittaja oli vuonna 1994 tehnyt rikosilmoituksen entisestä esimiehestään (P.) syyttäen häntä raiskauksesta ja seksuaalisesta häirinnästä. Tutkintatuomari katsoi vuonna 1998, että asia raukeaa riittämättömän näytön vuoksi. Sillä välin P. oli nostonut rikossyytteen valittajaa vastaan perättömästä syytöksestä. Valittaja sai ehdollisen vankeusrangaistuksen, ja hänet määrättiin maksamaan vahingonkorvauksia. Muutoksenhaku hylättiin. Hän valitti, että syyttömyysolettamaa oli loukattu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että jokaisessa kansallisessa järjestelmässä käytetään oikeudellisia oletuksia. Tässä asiassa tuomio kuitenkin perustui rikoslain tiukkaan soveltamiseen, jonka mukaan ensinnäkin jos asia raukeaa, se merkitsee ehdottomasti, että valittajan syytökset olivat perättömiä, ja toiseksi, koska valittaja oli valittanut toistuvista raiskauksista ja seksuaalisesta häirinnästä, hänen on täytynyt tietää, että hänen syytöksensä olivat valetta, mikä merkitsee tarkoituksellisen perättömyyden syytöstä. Tehdyt oletukset merkitsivät, ettei hänellä ollut keinoja puolustaa itseään perättömyyden syytöstä koskevaa syytettä vastaan. Näin rikottiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaletta.

Erityistilanteissa voi syntyä muita, tosiseikkoihin perustuvia oletuksia. Esimerkiksi asioissa, jotka koskevat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa

401 EIT, *Salabiaku v. Ranska*, nro 10519/83, 7.10.1988.

402 EIT, *Klouvi v. Ranska*, nro 30754/03, 30.6.2011.

(kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kieltä) ja joissa asian kannalta merkittävät tapahtumat sattuvat valtion valvonnassa (esim. vankilassa), todistustaakka saattaa siirtyä valtiolle. Tämä merkitsee, että viranomaisten on esitettävä tyydyttävä ja vakuuttava selitys vankeudessa saatujen vammojen syntymisestä.⁴⁰³

Unionissa Euroopan komissio on tehnyt ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi⁴⁰⁴, jonka tavoitteena on vahvistaa syyttömyysolettaman tiettyjä näkökohtia unionissa. Nykyisen kompromissiluonnoksen 5 artiklassa vahvistetaan syyttömyysolettama ja vaaditaan jäsenvaltioita varmistamaan, että epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden syyllisyyttä koskeva todistustaakka on syyttäjälaitoksella.⁴⁰⁵

Lisäksi **unionin oikeudessa** henkilöihin, jotka yrittävät osoittaa syrjinnän, sovelletaan nykyisin erityisjärjestelmää, koska tällaisissa asioissa näyttökynnys on perinteisesti ollut erityisen monimutkainen.⁴⁰⁶ Sen jälkeen, kun kantaja on esittänyt asiansa alustavasti tosiseikkojen perusteella, unionin oikeudessa syntyy syrjintäoletta, ja vastapuolen on osoitettava, ettei syrjintää ole tapahtunut. Tämä todistustaakan siirtyminen on nykyisin sisällytetty syrjimättömyyttä koskevaan unionin lainsäädäntöön, kuten rotusyrjintädirektiiviin ja sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta annettuun direktiiviin.⁴⁰⁷ Nämä direktiivit ovat poikkeus tavanomaisiin näyttövaatimuksiin, joissa kantaja veloitetaan näyttämään toteen kaikki omaan asiaansa kuuluvat tekijät.

403 EIT, *Gurgurov v. Moldova*, nro 7045/08, 16.6.2009, kohta 56.

404 Euroopan komissio (2013), *Ehdotus eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä*, COM(2013) 821 final, Bryssel 27.11.2013, 5 artiklan 2 kohta.

405 Ks. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13471-2015-INIT/en/pdf>.

406 EU-tuomioistuin, asia C-127/92, *Pamela Mary Enderby v. Frenchay Health Authority ja Secretary of State for Health*, tuomio 27.10.1993. Ks. myös FRA (2011), *Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

407 Todistustaakan siirtäminen unionin lainsäädännössä, ks. rotusyrjintädirektiivin 8 artikla, sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla annetun direktiivin 9 artikla, sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta annetun direktiivin 18 artikla ja yhdenvertaisesta kohtelusta työssä annetun puitedirektiivin 10 artikla.

Esimerkki: Asiassa *Galina Meister vastaan Speech Design Carrier Systems GmbH*⁴⁰⁸ Venäjän kansalainen oli hakenut avoimena olevaa ”kokoneen ohjelmistokehittäjän” työpaikkaa. Hänen hakemuksensa hylättiin. Sama yhtiö julkaisi toisen samansisältöisen ilmoituksen vähän myöhemmin. Hänen uusi hakemuksensa hylättiin jälleen. Hän väitti olevansa sukupuoleen, ikään ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän uhri. Hän nosti kanteen, jossa hän vaati korvausta työsyrynnästä ja työntekijän valintaan liittyvien tietojen julkistamista. Kanne hylättiin, ja myös hänen tästä päätöksestä tekemänsä valitus hylättiin. Sen jälkeen hän valitti liittovaltion työtuomioistuimeen (*Bundesarbeitsgericht*), joka esitti unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön. Työtuomioistuin tiedusteli, onko valittajalla useiden direktiivien perusteella oikeus vaatia tietoja.

Unionin tuomioistuin totesi, että henkilön, joka katsoo kärsineensä syrjinnästä, on ensiksi esitettävä tosiseikat, joiden perusteella voidaan olettaa, että kyseessä on syrjintä. Vasta näiden tosiseikkojen vahvistamisen jälkeen vastaajan on näytettävä toteen, ettei syrjintää ole tapahtunut. Unionin tuomioistuin katsoi, että vastaajan kieltäytyminen antamasta asiaan liittyviä tietoja voi estää valittajaa esittämästä alustavia tosiseikkoja. Ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen oli varmistettava, ettei kieltäytyminen estä kantelun tekijää esittämästä asiaansa.

6.2.4. Vanhentumisajat

Vanhentumisajat ovat määräaikoja, joissa asianosaisen on nostettava kanne tai annettava se tiedoksi toiselle asianosaiselle. Kohtuullisten määräaikojen ja menettelyehtojen asettaminen kanteen nostamiselle voi edistää asianmukaista oikeudenkäyttöä varmistamalla oikeusvarmuuden ja lainvoiman sekä suojaamalla mahdollisia vastaajia vanhoilta kanteilta, joihin voisi ajan kulumisen takia olla vaikea vastata.⁴⁰⁹ **Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa** määräajat eivät periaatteessa ole ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen tai perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa.

Euroopan neuvoston oikeudessa edellytetään, että vanhentumisajoilla on oltava oikeutettu tavoite ja niiden on oltava kyseiseen tavoitteeseen nähden

⁴⁰⁸ EU-tuomioistuin, asia C-415/10, *Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH*, tuomio 19.4.2012. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia*, tuomio 16.7.2015.

⁴⁰⁹ EIT, *MPP Golub v. Ukraina*, nro 6778/05, 18.10.2005.

oikeasuhteisia, jotta ne olisivat laillisia. Näin on siitä huolimatta, että vanhentumisajat ovat kansallisissa oikeusjärjestyksissä yleinen piirre, joka palvelee useita tärkeitä tarkoituksia.⁴¹⁰

Esimerkki: Tapauksessa *Bogdel vastaan Liettua*⁴¹¹ valittajat olivat perineet maa-alueen, joka oli ostettu valtiolta. Kymmenen vuotta myöhemmin tuomioistuिन katsoi, että alkuperäinen myynti oli ollut laiton ja että maa olisi palautettava valtiolle vastikkeetta. Valittajat hakivat tuomioon muutosta. Muutoksenhakutuomioistuिन katsoi, että maasta alun perin maksettu määrä olisi palautettava, mutta omistus kiistettiin. Valittajat esittivät, että maata koskeva valtion vaatimus olisi pitänyt katsoa vanhentuneeksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuिन katsoi jälleen, että vanhentumisajat ovat sopimusvaltioissa kansallisten oikeusjärjestysten yleinen piirre. Niillä varmistetaan oikeusvarmuus, suojataan mahdollisia vastaajia ja estetään epäoikeudenmukaisuus, joka voi syntyä, jos tuomioistuinten edellytetään tekemään menneitä tapahtumia koskevan päätöksen sellaisen näytön perusteella, joka ei ehkä ole enää luotettava tai täydellinen. Valittajat väittivät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle olevan syrjivää, että valtion viranomaisiin ja yksityisiin toimijoihin sovellettiin erilaisia vanhentumisajan alkamisajankohtaa koskevia sääntöjä, mutta he eivät olleet ottaneet tätä asiaa esiin kansallisissa tuomioistuimissa. Siitä huolimatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuिन katsoi, että tämän eron vaikutus ei ollut ristiriidassa asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden kanssa eikä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta ollut rikottu.

Vastaavasti myöskään **unionin oikeudessa** kanteiden nostamista kansallisessa tuomioistuimessa koskevat lakisääteiset vanhentumisajat eivät välttämättä ole laittomia.⁴¹²

410 EIT, *Stubbings ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 22083/93 ja 22095/93, 22.10.1996, kohta 50–56.

411 EIT, *Bogdel v. Liettua*, nro 41248/06, 26.11.2013.

412 EU-tuomioistuिन, asia C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) v. Ministero delle Finanze*, tuomio 15.9.1998, kohta 34–36.

Esimerkki: Asiassa *Q-Beef NV vastaan Belgische Staat ja Frans Bosschaert v. Belgische Staat ym.*⁴¹³ Kantelun tekijät panivat 2. huhtikuuta 2007 vireille Belgian valtiota vastaan oikeudenkäynnin, jossa vaadittiin tammi-kuun 1993 ja huhtikuun 1998 välillä suoritettujen maksujen palauttamista. Ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen mukaan kannetta koskeva viiden vuoden vanhentumisaika oli päättynyt.

Unionin tuomioistuin katsoi koskien tehokkuusperiaatetta, että on unionin oikeuden mukaista asettaa kanteen nostamiselle kohtuulliset preklusiiviset määräajat, joilla edistetään oikeusvarmuutta. Vanhentumisajat eivät saa tehdä unionin oikeusjärjestyksessä vahvistettujen oikeuksien käyttämistä käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi.

Lisäksi määräajat eivät saa unionin oikeuden osalta olla epäedullisempia kuin ne, jotka säätelevät samankaltaisia jäsenvaltion sisäiseen oikeuteen perustuvia kanteita.⁴¹⁴ Useissa unionin sekundaarilainsäädäntöön kuuluvissa säädöksissä on tätä asiaa koskevia erityissääntöjä; esimerkiksi sovitteludirektiivi (ks. [alajakso 2.4.2](#)) edellyttää valtioiden varmistavan, että vanhentumisaika ei kulu riidan sovittelun aikana.⁴¹⁵

6.2.5. Syytesuoja

Syytesuoja on hyvin erikoislaatuinen prosessineste. Valtiot voivat myös ottaa käyttöön syytesuojia, joilla estetään kanteiden nostaminen. Lainkäyttölinen koskemattomuus merkitsee täyttä tai osittaista vapautusta oikeusprosessista – esimerkiksi oikeudellisesta velvoitteesta, seuraamuksesta tai syytteenpanosta.⁴¹⁶ Toisinaan koskemattomuuden tarkoituksena on noudattaa kansainvälisestä julkisoikeudesta johtuvia velvoitteita – esimerkkeinä valtiomuniteetti tai diplomaattinen koskemattomuus. Toisinaan koskemattomuus myönnetään kansallisella tasolla, esimerkiksi virkamiesten suojaamiseksi vas-

413 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-89/10 ja C-96/10, *Q-Beef NV v. Belgische Staat ja Frans Bosschaert v. Belgische Staat ym.*, tuomio 8.9.2011.

414 EU-tuomioistuin, asia C-261/95, *Rosalba Palmisani v. Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, tuomio 10.7.1997, kohta 27 ja 28.

415 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY, annettu 21 päivänä toukokuuta 2008, tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (sovitteludirektiivi), EUVL L 136, 24.5.2008, 8 artikla.

416 Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, s. 1.

tuulta virantoimituksessa tehtyjen päätösten osalta tai parlamentaarisen työn esteettömyyden suojaamiseksi.

Parlamentaarinen koskemattomuus ei välttämättä ole ristiriidassa 6 artiklan kanssa, jos sillä tavoitellaan oikeutettuja päämääriä, kuten parlamentaarisen työn esteettömyyttä tai toimivallan jaon pysyttämistä lainsäädäntövallan ja oikeuslaitoksen välillä.⁴¹⁷ Koskemattomuus on helpompi perustella, jos se liittyy tiiviisti parlamentaariseen toimintaan.⁴¹⁸

Esimerkki: Asiassa *C.G.I.L. ja Cofferati (nro 2) vastaan Italia*⁴¹⁹ valittajia olivat italialainen ammatillinen keskusjärjestö ja sen pääsihteeri. Punaiset prikaatit murhasivat vuonna 2002 työministerin neuvonantajan. Asiasta parlamentissa käydyn keskustelun aikana viitattiin väitettyyn yhteyteen terrorismin ja ammattiliittojen kampanjoiden välillä. Parlamentin jäsen esitti tällaisia väitteitä lehdistölle. Valittajat nostivat häntä vastaan vahingonkorvauskanteen, jossa he väittivät, että hänen lausuntonsa oli vahingoittanut heidän mainettaan. Edustajainhuone ilmoitti, että lausunto kuuluu parlamentaarisen koskemattomuuden alaan. Valittajien mukaan näin puututtiin heidän oikeuteensa saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu. Parlamentaarinen koskemattomuus on pitkäaikainen käytäntö, jonka tavoitteena on suojata parlamenttityön esteettömyyttä. Valittajien oikeuteen puuttumisella oli oikeutettu tavoite, mutta se ei ollut oikeasuhteinen. Lausunto ei tiukasti ottaen liittynyt parlamenttityöhön. Viranomaiset eivät olleet onnistuneet löytämään oikeudenmukaista tasapainoa yhteisön yleisten etujen ja yksilön perusoikeuksien suojeluvaatimuksen välille.

Valtioimmunitetilla (täysivaltaisella koskemattomuudella) on katsottu tavoiteltavan oikeutettua päämäärää, jolla voidaan perustella rajoitukset oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, koska se on yleisesti tunnustettu kansainvälisen oikeuden käsite. Sillä edistetään kansainvälistä kohteliaisuutta (*comity*) ja keskinäistä kunnioitusta sekä hyviä valtioiden välisiä suhteita.⁴²⁰

417 EIT, *A. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 35373/97, 17.12.2002, kohta 75–77.

418 EIT, *Cordova v. Italia (nro 2)*, nro 45649/99, 30.1.2003, kohta 64.

419 EIT, *C.G.I.L. ja Cofferati (nro 2) v. Italia*, nro 2/08, 6.4.2010, kohta 44.

420 EIT, *Al-Adsani v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 35763/97, 21.11.2001, kohta 56.

Valtioimmunitteettia voidaan soveltaa silloinkin, kun asia koskee kidutusväitteitä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin todennut, että kansainvälisen julkisoikeuden alalla tapahtunut nykyinen kehitys tässä asiassa merkitsee, että valtioiden olisi seurattava asiaa.⁴²¹

Syytesuojalla saatetaan myös muun muassa rajoittaa henkilön mahdollisuutta panna vireille oikeudenkäyntejä, joissa riitautetaan virkamiesten lausuntoja ja havaintoja. Tällaiset rajoitukset voidaan hyväksyä, jos niillä on oikeutettu tavoite – esimerkiksi tutkinnan tehokkuus.⁴²² Käytetyn keinon ja oikeutetun tavoitteen on kuitenkin oltava oikeassa suhteessa.⁴²³

6.3. Lopullisten tuomioiden täytäntöönpanon viivästyminen

Keskeiset asiat

- Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi sisältää oikeuden saada tuomioistuimen tuomio pannuksi täytäntöön. Tuomion täytäntöön panematta jääminen saattaa kohtuuttomasti häiritä oikeussuojan saatavuutta ja rikkoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa.
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on nimetty useita kriteerejä, jolla on merkitystä, kun määritetään viivästyksen kohtuullisuutta. Tällaisia ovat muun muassa täytäntöönpanomenettelyn monimutkaisuus, valittajan ja toimivaltaisten viranomaisten toiminta sekä tuomioistuimen määräämän korvauksen määrä ja luonne.
- Unionin oikeudessa tuomioon täytäntöön panematta jättäminen rikkoo Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 4 artiklan 3 kohdan ja 19 artiklan sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan mukaisia jäsenvaltioiden velvoitteita. Euroopan unionin tuomioistuin ei ole (vielä) antanut tätä asiaa koskevia tuomioita 47 artiklan nojalla.

Tuomioistuimen tuomioiden täytäntöön panematta jättäminen rajoittaa oikeussuojan saatavuutta. Se voi heikentää perusoikeuksien suojaa ja riistää hen-

421 EIT, *Jones ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 34356/06 ja 40528/06, 14.1.2014, kohta 215.

422 EIT, *Fayed v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 17101/90, 21.9.1994, kohta 70.

423 *Ibid.*, kohta 75–82.

kiloilta tehokkaan oikeussuojan tuomioistuimessa. Tätä kautta tuomioistuimen tuomioiden täytäntöön panematta jättäminen heikentää myös oikeusvaltioperiaatetta.⁴²⁴

Euroopan neuvoston oikeudessa oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi sisältää oikeuden saada tuomioistuimen ratkaisu pannuksi täytäntöön ilman perusteettomia viiveitä. Kansallisten tuomioiden täytäntöön panematta jättäminen kuuluu siten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalaan.⁴²⁵ Viiveet tuomion täytäntöönpanossa voivat myös johtaa artiklan rikkomiseen.⁴²⁶ Valtioilla on velvollisuus varmistaa, että lainvoimaiset ja sitovat tuomioistuimen tuomiot pannaan täytäntöön. Jos viive tai tuomion täytäntöön panematta jättäminen voidaan osoittaa valtiosta johtuvaksi, voidaan esittää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaan perustuva vaatimus.

Esimerkki: Asiassa *Ivanov vastaan Ukraina*⁴²⁷ valitus koski valittajan eduksi annetun tuomion täytäntöön panematta jättämistä ja tehokkaan oikeussuojakeinon puuttumista kansallisella tasolla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti, että valtio vastaa lainvoimaisten tuomioiden täytäntöönpanosta, jos niiden täydellistä ja oikea-aikaista täytäntöönpanoa haittaavat tai estävät tekijät ovat viranomaisten hallinnassa. Tuomioistuin tarkasteli tuomioiden täytäntöönpanoa 6 artiklan mukaisesti ja nimesi seuraavilla tekijöillä olevan merkitystä, kun ratkaistaan viipeen kohtuullisuutta: i) täytäntöönpanomenettelyn monimutkaisuus, ii) valittajan ja toimivaltaisten viranomaisten toiminta ja iii) määrätyn korvauksen määrä ja luonne. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklaa oli rikottu.

424 Euroopan neuvosto, CCJE (2010), *Opinion n°13 (2010) on the role of Judges in the enforcement of judicial decisions*, Strasbourg, 7 kohta; Euroopan neuvosto, CEPEJ (2007), *Enforcement of court decisions in Europe*, CEPEJ Studies No. 8, Strasbourg; CEPEJ (2010), *Access to justice in Europe*, Strasbourg; Euroopan neuvosto, CEPEJ (2008), *Checklist for promoting the quality of justice and the court*, Strasbourg, esim. s. 16.

425 EIT, *Hornsby v. Kreikka*, nro 18357/91, 19.3.1997, kohta 40. Ks. myös YK:n ihmisoikeuskomitea (2005), tiedonanto 29.3.2005, *Czernin v. Tšekki*, nro 823/1998 (jonka mukaan toimimattomuus ja liialliset viiveet tuomioiden täytäntöönpanossa loukkaavat KP-yleissopimuksen 14 artiklaa).

426 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2003), suositus *Recommendation Rec(2003)17 to member states on enforcement*, 9.9.2003. Ks. myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2009), *Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe Recommendation on enforcement*.

427 EIT, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraina*, nro 40450/04, 15.10.2009, kohta 53–57.

On kohtuutonta vaatia, että henkilö, jolle valtio on määrätty maksamaan korvauksia joutuu panemaan vireille täytäntöönpanomenettelyn saadakseen sitä kautta hyvitystä.⁴²⁸ On valtion velvollisuus toimia. Julkinen viranomainen ei voi vedota varojen puutteeseen perusteluna olla maksamatta tuomioistuimen ratkaisulla määrättyä saatavaa.⁴²⁹ Myöskään viivästynyt maksu täytäntöönpanomenettelyn jälkeen ei ole riittävä hyvitys.⁴³⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on todennut, että tuomioiden täytäntöönpanematta jäämistä koskevissa asioissa kansalliset toimenpiteet ajoissa toteutettavan täytäntöönpanon varmistamiseksi ovat ”erittäin arvokkaita”. Valtiot voivat kuitenkin valita puhtaasti korvaukseen perustuvan oikeussuojakeinon, jos se täyttää erityisvaatimukset (korvaus oikeussuojakeinona täytäntöön panematta jättämistä koskevissa asioissa, ks. tarkemmin [alajakso 5.2.1](#)).

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklaa sovelletaan kaikkiin unionin oikeudesta johtuviin oikeuksiin, ja se oikeuttaa henkilöt saamaan näille oikeuksille tehokkaan oikeussuojan tuomioistuimessa. Tuomioon täytäntöön panematta jättäminen on vastoin SEU:n 4 artiklan 3 kohdan ja 19 artiklan (ks. [luku 1](#)) sekä perusoikeuskirjan mukaisia jäsenvaltioiden velvoitteita. Unionin tuomioistuimien ei ole (vielä) antanut tätä asiaa koskevia tuomioita 47 artiklan nojalla.

Unioni on antanut tuomioiden täytäntöönpanoa yleisemmin koskevaa sekundaarilainsäädäntöä, jossa käsitellään tuomioiden valtioiden rajat ylittävää tunnustamista ja täytäntöönpanoa. Esimerkkejä:⁴³¹

- Eurooppalainen täytäntöönpanoperuste on käytettävissä riitauttamattomien tuomioiden täytäntöönpanoon siviili- ja kauppaoikeudellisissa

428 EIT, *Scordino v. Italia* (nro 1), nro 36813/97, 29.3.2006, kohta 198.

429 EIT, *Sacaleanu v. Romania*, nro 73970/01, 6.9.2005.

430 EIT, *Karahalios v. Kreikka*, nro 62503/00, 11.12.2003, kohta 23.

431 Muita esimerkkejä ovat Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012, annettu 4 päivänä heinäkuuta 2012, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta, EUVL L 201, 27.7.2012, s. 107, Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta, EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1, ja Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009, annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa, EUVL L 7, 10.1.2009, s. 1.

asioissa muissa unionin jäsenvaltioissa.⁴³² Vaatimusta pidetään riitauttamattomana, jos vastaaja on hyväksynyt vaatimuksen, tuomioistuin on hyväksynyt sovinnon tai vastaaja ei ole ollut läsnä tuomioistuimessa eikä ole puolustautunut vaatimusta vastaan. Henkilö voi saada tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi julistamisen. Sen jälkeen eurooppalainen täytäntöönpanoperuste lähetetään unionin asiankuuluvan jäsenvaltion täytäntöönpanoviranomaiselle. Tähän on erikseen mainittuja poikkeuksia, kuten asiat, jotka koskevat testamenttia ja perintöä tai aviovarallisuussuhteita.

- Jos eurooppalaista täytäntöönpanoperustetta ei voida käyttää, henkilö voi ehkä panna tuomion täytäntöön käyttämällä vuonna 2001 annettua Bryssel-asetusta.⁴³³ Sen ulkopuolelle suljettuja menettelyjä ovat muun muassa välimiesmenettely, konkurssi ja aviovarallisuussuhteet. Uusi uudelleenlaadittu Bryssel I -asetus, joka korvasi vuoden 2001 Bryssel I -asetuksen, tuli voimaan 10. tammikuuta 2015.⁴³⁴ Bryssel-asetusta sovelletaan kuitenkin edelleen tuomioihin oikeudenkäynneissä, jotka on aloitettu ennen mainittua päivää.

432 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 805/2004, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta, EUVL L 143, 30.4.2004. Sitä ei sovelleta Tanskaan.

433 Neuvoston asetukset (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, EYVL L 12, 16.1.2001. Sen säännökset ulotettiin koskemaan Tanskaa Euroopan yhteisön ja Tanskan kuningaskunnan välisen tuomioistuimen toimivaltaa sekä tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa siviili- ja kauppaoikeuden alalla koskevan sopimuksen tekemisestä 27 päivänä huhtikuuta 2006 tehdyllä neuvoston päätöksellä 2006/325/EY, EUVL L 120, 5.5.2006. Ks. myös yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (Luganon yleissopimus), EUVL L 339, 21.12.2007. Yleissopimuksen ovat allekirjoittaneet Euroopan unioni, Tanska, Islanti, Norja ja Sveitsi.

434 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu), EUVL L 351, 20.12.2012. Tanska ei osallistu asetukseen.

Lupaava käytäntö

Tuomioiden tehokas täytäntöönpano

Ruotsissa kruununvoudin virasto panee täytäntöön velkasuoritukset. Velkoja hakee täytäntöönpanoa. Jos hakemukseen on liitetty kaikki tarvittavat asiakirjat, kruununvoudin virasto ilmoittaa velasta velalliselle ja antaa tälle kaksi viikkoa aikaa joko maksaa velka tai vastustaa sitä. Jos velallinen ei maksa, aloitetaan ulosotto. Kruununvoudin virasto etsii varoja, jotka voidaan ulosmitata velan maksamiseksi (tarkastamalla esim. kiinteistörekisterin, kaupparekisterin ja verotustiedot). Velallisen on annettava tiedot varoistaan, ja häntä voidaan kuulustella asiasta. Kolmansien osapuolten on annettava tiedot varoista, jotka kuuluvat velalliselle mutta ovat kolmansien osapuolten huostassa. Kruununvoudin virasto arvioi tiedot ja ulosmittaa varat, joilla voidaan kattaa velka, siten että velalliselle aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa. Jos pankkitilillä olevat rahat ulosmitataan, rahat siirretään kruununvoudille muutamassa päivässä, minkä jälkeen ne toimitetaan edelleen velkojalle.

Lähde: Kruununvoudin virasto.

7

Rajoitukset oikeussuojan saatavuuteen: menettelyn kesto

EU	Asiat, joita koskee	EN
Menettelyn kesto		
Perusoikeuskirjan 47 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) Perusoikeuskirjan 41 artikla (oikeus hyvään hallintoon)	Menettelyn keston määrittäminen	Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin)
	Muu kuin rikosoikeudellinen menettely	EIT, <i>Oršuš ja muut v. Kroatia</i> , nro 15766/03, 2010
	Rikosoikeudenkäynti	EIT, <i>Malkov v. Viro</i> , nro 31407/07, 2010
Menettelyn kohtuullinen kesto		
EU-tuomioistuin, asia C-500/10, <i>Ufficio IVA di Piacenza v. Belvedere Costruzioni Srl.</i> , 2012	Kohtuullisuuden kriteerit	EIT, <i>Starokadomskiy v. Venäjä (nro 2)</i> , nro 27455/06, 2014
	Asian monimutkaisuus	EIT, <i>Matoń v. Puola</i> , nro 30279/07, 2009
	Asianosaisen toiminta	EIT, <i>Veliyev v. Venäjä</i> , nro 24202/05, 2010

EU	Asiat, joita koskee	EN
	Kansallisten viranomaisten toiminta	EIT, <i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugali</i> , nro 56637/10 ym., 2014
	Kyseessä olevan oikeuden merkitys	EIT, <i>Mikulić v. Kroatia</i> , nro 53176/99, 2002
Liian pitkiä menettelyjä koskevat oikeussuojakeinot		
EU-tuomioistuin, asia C-58/12 P, <i>Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio</i> , 2013		EIT, <i>Scordino v. Italia (nro 1)</i> , nro 36813/97, 2006

Tuomioistuinmenettelyjen saattaminen päätökseen kohtuullisessa ajassa on perustavanlaatuinen ihmisoikeus sekä muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä että rikosoikeudenkäynneissä. Tässä luvussa esitellään yksityiskohtaisesti Euroopan neuvoston ja unionin oikeutta, joka koskee menettelyn keston määrittämistä ja sen ratkaisemista, onko kesto kohtuullinen. **Jaksossa 7.3** esitetään liiallisen pitkiä menettelyjä koskevat käytettävissä olevat oikeussuojakeinot.

7.1. Menettelyn keston määrittäminen

Keskeiset asiat

- Oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on taattu sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa että Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa.
- Kun ratkaistaan, onko menettely saatettu päätökseen kohtuullisessa ajassa, otetaan huomioon menettelyn kokonaiskesto.
- Muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa aika alkaa tavallisesti kulua hetkellä, jona kanne nostetaan tuomioistuimessa.
- Rikosasioissa aika alkaa tavallisesti kulua hetkestä, jona henkilön voidaan katsoa olevan syytettynä, eli hetkestä, jona henkilön asemaan kohdistuu "olennaisia vaikutuksia".
- Sekä rikos- että muissa asioissa aika päättyy, kun ratkaisusta tulee lopullinen (siihen ei enää voida hakea muutosta).

Lupaava käytäntö

Perheoikeudellisten asioiden nopeutettu menettely

Saksan perheasioiden tuomioistuimet ja Berliinin asianajajayhdistys ovat toteuttaneet Berliinissä onnistuneen yhteishankkeen perheasioihin liittyvien tuomioistuinmenettelyjen nopeuttamiseksi. Hankkeessa puututaan esimerkiksi menettelyn keston ja mahdollisiin ristiriitoihin vanhempien välillä. Siinä on otettu käyttöön johdonmukainen monialainen lähestymistapa eri alojen toimijoiden, kuten asianajajien, sosiaalityöntekijöiden ja tuomarien välillä. Yhteisin toimin autetaan vanhempia itsenäisesti ymmärtämään lastensa tarpeet ja vastaamaan niihin, jolloin ratkaisut voidaan tehdä tehokkaammin.

Lähde: 2014 Crystal Scales of Justice -palkinto. Kilpailun järjestävät Euroopan neuvosto ja Euroopan komissio.

Oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on taattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Oikeuden tärkeydestä huolimatta menettelyn kohtuuton kesto on selvästi yleisin asia, jota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle tehdyt valitukset koskevat.⁴³⁵

Vaatus päätää menettely kohtuullisessa ajassa koskee kaikkia tuomioistuinmenettelyn asianosaisia, ja sen tavoitteena on suojella asianosaisia menettelyjen kohtuuttomalta pitkeymiseltä.⁴³⁶ Liialliset viiveet voivat heikentää oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamista ja estää oikeussuojan saatavuuden. Viiveet tuomioiden saamisessa ja täytäntöönpanossa voivat muodostaa prosessuaalisen esteen oikeussuojan toteutumiselle (ks. [jakso 6.3](#)). Valtioiden on järjestettävä oikeusjärjestyksensä siten, että niiden tuomioistuimet voivat noudattaa velvoitetta ratkaista asia kohtuullisen ajan kuluessa.⁴³⁷ Ratkaisun jättäminen antamatta kohtuullisen ajan kuluessa oikeuttaa tehokkaaseen oikeussuojakeinoon (ks. [jakso 7.3](#)).⁴³⁸ Valtioiden olisi tarjottava erityisiä oikeussuo-

435 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24.2.2010. Ks. myös Euroopan neuvosto, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kirjaamo, *Annual Report 2014*, s. 174 ja 175.

436 EIT, *Stögmüller v. Itävalta*, nro 1602/62, 10.11.1969, kohta 5.

437 EIT, *Scuderi v. Italia*, nro 12986/87, 24.8.1993, kohta 16. EIT, *Jama v. Slovenia*, nro 48163/08, 19.7.2012, kohta 36.

438 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2010), *Recommendation Rec(2010)3*. Ks. myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*. Raportissa on käsitelty ja arvioitu ”kohtuullista aikaa” koskevan oikeuskäytännön keskeisiä periaatteita.

jakeinoja, joiden avulla henkilöt voivat saada oikeussuojaa kohtuuttoman pitkiä menettelyjä vastaan. Jos näin ei ole, tätä pidetään erillisenä 13 artiklan rikkomuksena.⁴³⁹

Sen enempää **Euroopan neuvoston kuin unioninkaan oikeudessa** ei ole annettu erityisiä ajallisia määritelmiä siitä, mikä on ”kohtuullinen aika”. Asiat arvioidaan tapauskohtaisesti kulloisenkin asian olosuhteiden pohjalta. Arviointi tehdään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä vahvistettujen kriteerien perusteella. Myös Euroopan unionin tuomioistuin soveltaa niitä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin identifioi ensinnäkin, mikä ajanjakso on otettava huomioon menettelyn keston määrittelyssä. Sen jälkeen se harkitsee, voidaanko kestoa pitää kohtuullisena (ks. tarkemmin **jakso 7.2**).⁴⁴⁰ **Luvussa 1** esitetään perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksien välinen yhteys (ks. erityisesti **kaavio**). Tämän yhteyden vuoksi jäljempänä esitettyä Euroopan neuvoston oikeutta sovelletaan myös 47 artiklan mukaiseen unionin oikeuteen.

Periaatetta saada oikeuskäsittely kohtuullisen ajan kuluessa sovelletaan myös unionin hallintomenettelyihin.⁴⁴¹ Tästä on määrätty myös perusoikeuskirjan 41 artiklassa, jonka mukaan jokaisella on oikeus siihen, että unionin toimielimet, elimet ja laitokset käsittelevät hänen asiansa puolueettomasti, oikeudenmukaisesti ja kohtuullisessa ajassa.

7.1.1. Muiden kuin rikosoikeudellisten menettelyjen keston määrittäminen

Muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa aika alkaa tavallisesti kulua hetkellä, jona kanne nostetaan tuomioistuimessa.⁴⁴² Toisinaan se kuitenkin alkaa kulua ennen tuomioistuin käsittelyn alkamista.⁴⁴³ Näin voi tapahtua vain poikkeusolosuhteissa – esimerkiksi jos tietyt alustavat vaiheet ovat oikeudenkäynnin välttämätön esivaihe.⁴⁴⁴ Jos henkilön on esimerkiksi käännyttävä hallintoviran-

439 EIT, *Kudła v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 159 ja 160.

440 EIT, *Kudła v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 124.

441 Ks. myös EU-tuomioistuin, asia T-214/06, *Imperial Chemical Industries Ltd v. Euroopan komissio*, tuomio 5.6.2012, kohta 284.

442 EIT, *Poiss v. Itävalta*, nro 9816/82, 23.4.1987, kohta 50.

443 EIT, *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4451/70, 21.2.1975, kohta 32.

444 EIT, *Blake v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 68890/01, 26.9.2006, kohta 40.

omaisen puoleen ennen asian vireillepanoa tuomioistuimessa, huomioon otettava aika saattaa sisältää myös tähän kuluvan ajanjakson.⁴⁴⁵ Ajanjakso käsittää koko kyseisen menettelyn, muutoksenhakumenettelyt mukaan luettuina.⁴⁴⁶

Aika päättyy, kun ratkaisusta tulee lopullinen (tähän sisältyy vahingonkorvausten arviointi tuomion antamisen jälkeen).⁴⁴⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tarkastelee menettelyä kokonaisuudessaan, kun se ratkaisee, onko kesto kohtuullinen.⁴⁴⁸ Menettelyn päättämisessä tuomion täytäntöönpanoa tai pakkokeinomenettelyjä pidetään asian olennaisina osina, kun asiaankuuluvaa ajanjaksoa lasketaan.⁴⁴⁹

Esimerkki: Tapauksessa *Oršuš ja muut vastaan Kroatia*⁴⁵⁰ valittajina oli 15 romanialkuperää olevaa oppilasta, jotka kävivät kahta peruskoulun ala-astetta vuosina 1996–2000. Toisinaan he kävivät koulua pelkästään romaneille tarkoitetuissa luokissa. He nostivat 19. huhtikuuta 2002 kouluja vastaan kanteen, jossa väitettiin, että oli tapahtunut rotusyrjintää ja että oikeutta koulutukseen oli loukattu. Tuomioistuin hylkäsi kanteen syyskuussa 2002, eikä ratkaisu muuttunut muutoksenhaussa. Perustuslakituomioistuin hylkäsi valituksen 7. helmikuuta 2007. He valittivat menettelyn kestosta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että menettely oli alkanut 19. huhtikuuta 2002 ja päätynyt kunnallisen ja läänin tuomioistuinten käsittelyn jälkeen perustuslakituomioistuimen ratkaisuun 7. helmikuuta 2007. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kun oikeudenkäynti ensimmäisen asteen ja muutoksenhakutuomioistuimissa oli ratkaistu nopeasti, perustuslakituomioistuimessa oikeudenkäynti oli kestänyt neljä vuotta, yhden kuukauden ja 18 päivää. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

445 EIT, *König v. Saksa*, nro 6232/73, 28.6.1978, kohta 98.

446 EIT, *Poiss v. Itävalta*, nro 9816/82, 23.4.1987, kohta 50.

447 EIT, *Guincho v. Portugali*, nro 8990/80, 10.7.1984.

448 EIT, *Dobbertin v. Ranska*, nro 13089/87, 25.2.1993, kohta 44.

449 EIT, *Martins Moreira v. Portugali*, nro 11371/85, 26.10.1998, kohta 44.

450 EIT, *Oršuš ja muut v. Kroatia*, nro 15766/03, 16.3.2010.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ottaa perustuslakituomioistuinten menettelyn kestoja tutkiessaan huomioon niiden erityistehtävän perustuslain vartijana.⁴⁵¹ Perustuslakituomioistuinmenettely otetaan huomioon, kun oikeudenkäynnin kohtuullista kestoja arvioidaan, jos perustuslakituomioistuinmenettelyn tulos vaikuttaa riita-asian lopputulokseen yleisissä tuomioistuimissa.⁴⁵²

Jos riita-asian asianosainen kuolee ja toinen henkilö ilmoittaa aikomuksestaan jatkaa oikeudenkäyntiä alkuperäisen valittajan perillisenä, oikeudenkäynti voidaan kokonaisuudessaan ottaa huomioon, kun menettelyn kestoja tarkastellaan.⁴⁵³ Jos henkilö sitä vastoin on asiassa kolmantena osapuolena väliintulija omasta puolestaan, aika alkaa kulua tätä tarkoittavan väliintulon päivämäärästä.⁴⁵⁴

7.1.2. Rikosoikeudenkäynnin keston määrittäminen

Kohtuullista aikaa rikosoikeudenkäynnissä koskevan vaatimuksen tavoitteena on varmistaa, että syytetyn ei tarvitse liian pitkään elää epävarmuudessa häntä vastaan nostetun rikossyytteen lopputuloksesta.⁴⁵⁵ Rikosasioissa aika alkaa kulua siitä hetkestä, kun henkilö voidaan katsoa olevan ”syytettynä”.⁴⁵⁶ Tällä tarkoitetaan ajankohtaa, jona henkilön asemaan kohdistuu ”olennaisia vaikutuksia”.⁴⁵⁷ On huomattava, että aika saattaa alkaa kulua, ennen kuin asia tulee tuomioistuinkäsittelyyn – esimerkiksi pidätyshetkestä⁴⁵⁸ tai esitutkinnan aloittamisesta.⁴⁵⁹

Esimerkki: Asiassa *Malkov vastaan Viro*⁴⁶⁰ valittaja oli tuomittu taksinkuljettajan murhasta vuonna 2008. Rikostutkinta oli aloitettu 6. elokuuta 1998. Valittaja valitti menettelyn liiallisesta kestoista.

451 *Ibid.*, kohta 109.

452 EIT, *Süssmann v. Saksa*, nro 20024/92, 16.9.1996, kohta 39.

453 EIT, *Scordino v. Italia (nro 1)*, nro 36813/97, 29.3.2006, kohta 220.

454 *Ibid.*

455 EIT, *Wemhoff v. Saksa*, nro 2122/64, 27.6.1968, kohta 18.

456 EIT, *Tychko v. Venäjä*, nro 56097/07, 11.6.2015, kohta 63.

457 EIT, *Eckle v. Saksa*, nro 8130/78, 15.7.1982.

458 EIT, *Wemhoff v. Saksa*, nro 2122/64, 27.6.1968, kohta 19.

459 EIT, *Ringeisen v. Itävalta*, nro 2614/65, 16.7.1971, kohta 110.

460 EIT, *Malkov v. Viro*, nro 31407/07, 4.2.2010.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toisti, että rikosasioissa aika alkaa kulua heti, kun henkilö on saanut syytteen, mikä voi tapahtua jo ennen kuin asia tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi. Termillä ”syyttäminen” tarkoitetaan olennaista vaikutusta epäillyn asemaan. Ihmisoikeustuomioistuin päätti, että menettelyn alkamispäivä on 17. elokuuta 2001 eli päivä, jona rikostutkija laati valittajaa koskevat syytteet ja hänet julistettiin karkuriksi. Menettelyn päättymispäivä oli 22. huhtikuuta 2009, jolloin korkein oikeus hylkäsi valittajan muutoksenhaun. Menettely oli kaikkiaan kestänyt seitsemän vuotta ja kahdeksan kuukautta kolmella lainkäyttötasolla. Menettely kesti kohtuuttoman pitkään, ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli loukattu. Tämä hyvitetiin lyhentämällä valittajan tuomiota.

Kohtuullista aikaa koskevaa vaatimusta sovelletaan koko kyseiseen menettelyyn, muutoksenhakumenettelyt mukaan luettuina.⁴⁶¹ Aika kuluu siten niin pitkään, kuin syytteestä on annettu tuomio, joka voi olla muutoksenhakutuomioistuimen asiaratkaisu.⁴⁶² Rikossyyte on ratkaistu vasta sitten, kun tuomio on lopullisesti määrätty.⁴⁶³ Tuomioistuimen tuomion täytäntöönpano on olennainen osa oikeudenkäyntiä 6 artiklan soveltamiseksi, ja siihen kuuluu myös vapauttavan päätöksen täytäntöönpano.⁴⁶⁴

7.2. Menettelyn keston kohtuullisuutta koskevat kriteerit

Keskeiset asiat

- Rikosoikeudenkäynnin ja muun kuin rikosoikeudellisen menettelyn keston kohtuullisuus riippuu kunkin asian erityisolosuhteista.
- Rikosoikeudenkäynnin ja muun kuin rikosoikeudellisen menettelyn keston kohtuullisuuden arvioinnissa käytetään seuraavia neljää kriteeriä: asian monimutkaisuus, valittajan toiminta, kansallisten viranomaisten toiminta ja kyseessä olevan asian merkitys valittajalle.

461 EIT, *König v. Saksa*, nro 6232/73, 28.6.1978, kohta 98.

462 EIT, *Neumeister v. Itävalta*, nro 1936/63, 27.6.1968, kohta 19.

463 EIT, *Eckle v. Saksa*, nro 8130/78, 15.7.1982, kohta 77.

464 EIT, *Assanidze v. Georgia*, nro 71503/01, 8.4.2004, kohta 181 ja 182.

Toimintamallia, jolla vahvistetaan menettelyn kohtuuton kesto, on kuvattu pikemminkin ”pragmaattiseksi kuin tieteelliseksi”.⁴⁶⁵ **Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa** sekä rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä että muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä menettelyn keston kohtuullisuus riippuu kunkin asian erityisolosuhteista.⁴⁶⁶

Kohtuullisuutta rikosoikeudenkäynneissä ja muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä mitataan seuraavien neljän kriteerin avulla:

- (i) asian monimutkaisuus
- (ii) valittajan toiminta
- (iii) asianomaisten viranomaisten toiminta
- (iv) asian tärkeys valittajalle (ks. [jaksot 7.2.1-7.2.4](#)).⁴⁶⁷

Näiden kriteerien pohjalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muun muassa pitänyt kymmenen vuoden⁴⁶⁸ ja 13 vuoden⁴⁶⁹ kestoja kohtuuttomana rikosoikeudenkäynneissä. Lisäksi se on pitänyt riita-asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä⁴⁷⁰ kohtuuttomana kymmentä vuotta ja kurinpitomenettelyssä⁴⁷¹ seitsemää vuotta. Asiat saattavat edetä useiden lainkäyttötasojen kautta (esim. muutoksenhaun takia). Tämä otetaan huomioon kohtuullisuusharkinnassa. Kunkin tason kumulatiivinen vaikutus viivästymiseen otetaan huomioon, kun ratkaistaan, mikä on kohtuullista.⁴⁷²

Nopeus ja asianmukainen oikeudenkäyttö on kuitenkin saatava tasapainoon. Asian nopea ratkaiseminen ei esimerkiksi saa riistää syytetyltä puolustautu-

465 Julkisasiamies Eleanor Sharpstonin ratkaisuehdotus EU-tuomioistuin, asiassa C-58/12, *Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio*, 30.5.2013, kohta 72 ja 73.

466 EIT, *König v. Saksa*, nro 6232/73, 28.6.1978, kohta 110.

467 Esim. EIT, *Frydlender v. Ranska*, nro 30979/96, 27.6.2000, kohta 43 (työsuhde).

468 EIT, *Milasi v. Italia*, nro 10527/83, 25.6.1987.

469 EIT, *Baggetta v. Italia*, nro 10256/83, 25.6.1987.

470 EIT, *Capuano v. Italia*, nro 9381/81, 25.6.1987.

471 EIT, *Kincses v. Unkari*, nro 66232/10, 27.1.2015.

472 EIT, *Deumeland v. Saksa*, nro 9384/81, 29.5.1986, kohta 90.

misoikeuksia (riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustusta, ks. [alajakso 4.2.4](#)).⁴⁷³

Esimerkki: Tapauksessa *Starokadomskiy vastaan Venäjä (nro 2)*⁴⁷⁴ valittajaa oli syytetty murhasta helmikuussa 1998. Sen jälkeen häntä syytettiin muista väkivaltarikoksista yhdessä useiden muiden epäiltyjen kanssa. Marraskuussa 2004 hänet tuomittiin useista rikoksista, muun muassa salaliitosta murhan tekemiseksi. Tuomio ei muuttunut muutoksenhakuvaiheessa, ja lopulta hänet tuomittiin kymmeneksi vuodeksi vankeuteen marraskuussa 2005. Valittajan mukaan rikosoikeudenkäynnin kesto oli kohtuuton.

Mikään ei osoittanut, että ”kohtuullista aikaa” koskeva vaatimus olisi sisällynyt kansallisen tuomioistuimen perusteluihin. Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesti oikeudenkäynti on saatettava päätöksen kohtuullisen ajan kuluessa, mutta siinä asetetaan myös yleisempi asianmukaisen oikeudenkäytön periaate. Ihmisoikeustuomioistuin ei ollut tässä asiassa vakuuttunut siitä, että viranomaiset olivat onnistuneet pitämään tämän perusvaatimuksen eri näkökohdat oikeudenmukaisessa tasapainossa. Valittaja oli vangittuna, joten erityinen huolellisuus oli tarpeen. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Euroopan unionin tuomioistuin on soveltanut samoja periaatteita unionin yleisen tuomioistuimen oikeudenkäynteihin.⁴⁷⁵ Unionin tuomioistuin on myös ratkaissut, että unionin oikeudelliset velvoitteet eivät ole jäsenvaltioille peruste jättää noudattamatta kohtuullisen keston periaatetta.

Esimerkki: Asiassa *Ufficio IVA di Piacenza vastaan Belvedere Costruzioni Srl*⁴⁷⁶ Italian laissa oli säädetty, että tietyt kolmannen oikeusasteen verotuomioistuimessa vireillä olevat verotusta koskevat oikeusriidat, joiden käsittely on säännöksen voimaantulopäivänä kestänyt yli kymmenen

473 EIT, *Boddaert v. Belgia*, nro 12919/87, 12.10.1992, kohta 39.

474 EIT, *Starokadomskiy v. Venäjä (nro 2)*, nro 27455/06, 13.3.2014.

475 EU-tuomioistuin, asia C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio*, tuomio 26.11.2013, kohta 82–88.

476 EU-tuomioistuin, asia C-500/10, *Ufficio IVA di Piacenza v. Belvedere Costruzioni Srl*, tuomio 29.3.2012, kohta 23.

vuotta siitä, kun ne on pantu vireille ensimmäisessä oikeusasteessa, saatetaan automaattisesti päätökseen. Tämän katsottiin olevan unionin oikeuden mukaista.

Unionin tuomioistuin totesi, ettei velvollisuus taata unionin varojen tehokas kantaminen voi johtaa ristiriitaan sen Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklasta ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleesta johtuvan periaatteen kanssa, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa kohtuullisen ajan kuluessa.

7.2.1. Asian monimutkaisuus

Monimutkaisuus koskee sekä tosiseikkoja että lainsäädäntöä. Monimutkaiseen asiaan voi liittyä ongelmakohtia, jotka koskevat valittajan terveydentilaa,⁴⁷⁷ näytön suurta määrää,⁴⁷⁸ monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä,⁴⁷⁹ tarvetta haastatella suurta määrää todistajia⁴⁸⁰ tai sitä, että asia vaikuttaa suureen määrään ihmisiä.⁴⁸¹ Jotkin tapaukset saattavat vaikuttaa monimutkaisilta luonteeltaan – kuten jos niihin liittyy sekä yhteisön että yksilön etuja.⁴⁸² Kaikkia viivästyksiä ei silti aina pidetä kohtuullisina, vaikka asiaa pidettäisiinkin erittäin monimutkaisena.⁴⁸³

Esimerkki: Tapauksessa *Matoń vastaan Puola*⁴⁸⁴ valittajalle luettiin 19. kesäkuuta 2000 syyte huumausainekaupasta, tuliaseiden laittomasta hallussapidosta ja järjestäytyneen rikollisjengin jäsenyydestä. Asiassa oli 36 vastaajaa ja 147 todistajaa. Valittaja sai tuomion vuonna 2008. Hän haki muutosta aluetuomioistuimelta, joka ei ollut vielä ratkaissut hänen valituksen, kun asia oli Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltävänä. Hän

477 EIT, *Yaikov v. Venäjä*, nro 39317/05, 18.6.2015, kohta 76.

478 EIT, *Eckle v. Saksa*, nro 8130/78, 15.7.1982.

479 EIT, *Breinesberger ja Wenzelhuemer v. Itävalta*, nro 46601/07, 27.11.2002, kohta 30–33.

480 EIT, *Mitev v. Bulgaria*, nro 40063/98, 22.12.2004, kohta 99.

481 EIT, *Papachelas v. Kreikka*, nro 31423/96, 25.3.1999, kohta 39 (tosiseikkojen monimutkaisuus).

482 EIT, *Wiesinger v. Itävalta*, nro 11796/85, 30.10.1991, kohta 55.

483 EIT, *Ferrantelli ja Santangelo v. Italia*, nro 19874/92, 7.8.1996, kohta 42. Ks. myös EIT, *Ringeisen v. Itävalta*, nro 2614/65, 16.7.1971, kohta 110.

484 EIT, *Matoń v. Puola*, nro 30279/07, 9.6.2009.

oli tehnyt myös muutoksenhakutuomioistuimeen valituksen, jossa hän väitti, että hänen oikeuttaan oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa oli loukattu. Tuomioistuin hyökkäsi valituksen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin myönsi, että asia oli erittäin monimutkainen vastaajien lukumäärän ja runsaan todistusaineiston vuoksi. Ihmisoikeustuomioistuin totesi kuitenkin, ettei se sinällään voinut oikeuttaa rikosoikeudenkäynnin kokonaisuudesta. Ottaen huomioon kansallisten viranomaisten merkittävät vaikeudet heitä koski silti vaatimus järjestää oikeudenkäynti tehokkaasti ja varmistaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen takeiden noudattaminen. Yli kahdeksan vuotta kestänyt rikosprosessi ei täyttänyt kohtuullisen ajan vaatimusta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu.

Vaikka monimutkaiset asiat vaativat päätökseen saattamiseen enemmän aikaa, monimutkaisuus ei siten välttämättä oikeuta pitkäkestoiseen menettelyyn.⁴⁸⁵

7.2.2. Valittajan toiminta

Valittajan toiminta on menettelyn objektiivinen piirre, joka ei ole valtion hallinnassa. Siitä syystä se on otettava huomioon, kun ratkaistaan, onko kohtuullinen aika ylittynyt.⁴⁸⁶

Henkilöitä ei voi moittia oikeuksiensa käyttämisestä tai siitä, että he käyttävät kaikki käytettävissään olevat muutoksenhakekeinot.⁴⁸⁷ Heidän ei edellytetä toimivan aktiivisesti yhteistyössä nopeuttaakseen heitä vastaan käynnissä olevaa oikeudenkäyntiä.⁴⁸⁸ Heillä on velvollisuus toimia huolellisesti omassa asiassa, pidättyä viivytystaktiikoiden käytöstä ja käyttää hyväkseen mahdollisuuksia lyhentää oikeudenkäynnin kesto.⁴⁸⁹

485 Euroopan neuvosto, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, s. 20.

486 EIT, *Wiesinger v. Itävalta*, nro 11796/85, 30.10.1991, kohta 57.

487 EIT, *Gubkin v. Venäjä*, nro 36941/02, 23.4.2009, kohta 167. Ks. myös EIT, *Moiseyev v. Venäjä*, nro 62936/00, 9.10.2008, kohta 192.

488 EIT, *Eckle v. Saksa*, nro 8130/78, 15.7.1982, kohta 82.

489 EIT, *Unión Alimentaria Sanders SA v. Espanja*, nro 11681/85, 7.7.1989, kohta 35.

Esimerkki: Asiassa *Veliyev vastaan Venäjä*⁴⁹⁰ valittaja oli pidätetty ja vangittu 26. helmikuuta 2004 epäiltynä osallisuudesta useisiin järjestäytyneisiin aseellisiin ryöstöihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio annettiin 21. kesäkuuta 2006. Muutoksenhakutuomioistuin vahvisti tuomion. Hallitus väitti, että oikeudenkäynnin pitkittymiseen olivat syynä muiden yhdessä valittajan kanssa syytettyjen tahalliset toimet, käännökset venäjistä azeriin sekä valittajan, muiden syytettyjen ja oikeudenkäyntiavustajien satunnaiset sairaudet.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toisti, ettei valittajaa voida velvoittaa tekemään aktiivisesti yhteistyötä lainkäyttöviranomaisten kanssa eikä häntä voida arvostella siitä, että hän käyttää täysimääräisesti kaikkia saatavilla olevia kansallisia oikeussuojakeinoja. Valittaja ei ollut tässä asiassa merkittävästi myötävaikuttanut oikeudenkäynnin pituuteen, ja tietyt viiveet voitiin osoittaa johtuviksi kansallisista viranomaisista. Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa edellytetään, että tuomioistuinkäsittely on joutuisa, ja siinä esitetään myös yleinen asianmukaisen oikeudenkäytön periaate. Kansalliset viranomaiset eivät olleet luoneet oikeudenmukaista tasapainoa tämän perusvaatimuksen eri näkökohtien välille, joten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu.

Henkilön toimintaa, joka voi johtaa viiveisiin, on muun muassa lainkäyttöpiiristä pakeneminen. Syytetty ei siten pääsääntöisesti voi valittaa oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta, jos hän on paennut, ellei hänellä ole riittäviä syitä.⁴⁹¹ Viranomaiset eivät saa perustella passiivisia ajanjaksoja hänen toiminnallaan.

7.2.3. Kansallisten viranomaisten toiminta

Valtiosta johtuvat viiveet on otettava huomioon,⁴⁹² mutta vastuun jakamista on harkittava huolellisesti. Esimerkiksi menettelyn viive, joka johtuu siitä, että unionin tuomioistuimelle on esitetty ennakkoratkaisupyyntö, ei ole valtion vika.⁴⁹³

490 EIT, *Veliyev v. Venäjä*, nro 24202/05, 24.6.2010.

491 EIT, *Vayıç v. Turkki*, nro 18078/02, 20.6.2006, kohta 44.

492 EIT, *Buchholz v. Saksa*, nro 7759/77, 6.5.1981, kohta 49. Ks. myös EIT, *Yagtzilar ja muut v. Kreikka*, nro 41727/98, 6.12.2001.

493 EIT, *Pafitis ja muut v. Kreikka*, nro 20323/92, 26.2.1998, kohta 95.

Valtioiden on järjestettävä oikeusjärjestyksensä siten, että niiden tuomioistuimet pystyvät takaamaan oikeuden saada lainvoimainen tuomio kohtuullisen ajan kuluessa.⁴⁹⁴ Keskeinen vastuu asian valmistelusta ja oikeudenkäynnin ripeästä etenemisestä on kuitenkin tuomarilla.⁴⁹⁵ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että tuomarin toistuva vaihtaminen ei voi vapauttaa valtiota vastuusta. Valtion vastuulla on varmistaa, että oikeudenkäyttö on asianmukaisesti järjestetty.⁴⁹⁶ Myöskään tuomioistuinten jatkuva ylikuormitus asioilla ei ole peruste, jolla voitaisiin oikeuttaa ylipitkät oikeudenkäynnit.⁴⁹⁷ Valtio on vastuussa kaikista valtion viranomaisista – ei yksinomaan tuomioistuimista.⁴⁹⁸

Esimerkki: Tapauksessa *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut vastaan Portugali*⁴⁹⁹ Porton syyttäjäviranomaiset olivat 17. syyskuuta 1999 aloittaneet valittajien verotukseen liittyvää aiempaa toimintaa koskevan tutkinnan. Myöhemmin Porton ja Barcelosin rikostuomioistuimissa pantiin vireille kaksi erillistä rikosprosessia. Kumpikin niistä oli edelleen vireillä, kun asia tuli Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että menettelyt olivat kestäneet jo yli 14 vuotta. Lisäksi menettelyt olivat olleet pysähdyksissä lähes neljän vuoden ajan joulukuusta 1999, jolloin valittajista tuli vastaajia, huhti- ja marraskuuhun 2003, jolloin heitä vastaan nostettiin syytteet. Toinen lähes kahden vuoden viive seurasi vuodesta 2003 vuoteen 2005, jolloin oikeudenkäyntipäivä asetettiin. Tämä osoitti, että kansalliset tuomioistuimet eivät alun pitäenkään olleet osoittaneet asianmukaista huolellisuutta asian käsittelyssä. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kansallisten tuomioistuinten saattaa olla kohtuullista odottaa rinnakkaisen oikeudenkäynnin tulosta prosessuaalisen tehokkuuden takia, mutta se on tehtävä oikea-

494 EIT, *Cocchiarella v. Italia*, nro 64886/01, 29.3.2006, kohta 119. Rikosasia, ks. EIT, *Dobbertin v. Ranska*, nro 13089/87, 25.2.1993, kohta 44.

495 EIT, *Capuano v. Italia*, nro 9381/81, 25.6.1987, kohta 30 ja 31.

496 EIT, *Lechner ja Hess v. Itävalta*, nro 9316/81, 23.4.1987, kohta 58.

497 EIT, *Probstmeier v. Saksa*, nro 20950/92, 1.7.1997, kohta 64.

498 EIT, *Martins Moreira v. Portugali*, nro 11371/85, 26.10.1998, kohta 60.

499 EIT, *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugali*, nrot 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 ja 12592/11, 30.10.2014.

suhtaisesti, koska se pitää syytetyn pitkittyneesti epävarmuuden tilassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu.

Tilapäinen jutturuuhka tuomioistuimessa ei aiheuta valtion vahingonkorvausvastausta, jos valtio toteuttaa viipymättä asianmukaisia korjaavia toimia ongelman ratkaisemiseksi.⁵⁰⁰ Valtiot voivat toteuttaa jutturuuhkien poistamiseksi väliaikaisia toimenpiteitä, kuten päättää, että asiat ratkaistaan tietyssä järjestyksessä.⁵⁰¹ Jos tällaisista väliaikaisista toimista ei ole apua, valtioiden on kuitenkin toteutettava tehokkaampia toimenpiteitä ongelman ratkaisemiseksi.⁵⁰² Valtioiden olisi eri tavoin pyrittävä varmistamaan, että viiveet oikeudenkäynneissä eivät johdu oikeuslaitoksesta.

Lupaava käytäntö

Tuomioistuinten käyttäjien kuunteleminen oikeudenkäyntien keston lyhentämiseksi

Ruotsissa oikeudenkäyntien kestoä käräjäoikeuksissa ja muutoksenhakutuomioistuimissa on onnistuneesti pystytty lyhentämään tuomioistuinhallinnon laatuhankkeessa. Hankkeessa tuomareilta ja tuomioistuinten henkilökunnalta pyydettiin tuomioistuimen hallintoa koskevaa palautetta. Lisäksi pyydettiin ulkopuolista palautetta vastaajilta, todistajilta ja oikeudenkäyntiavustajilta. Vuoropuhelu käytiin kyselytutkimusten, kyselylomakkeiden ja pienryhmätyöskentelyn muodossa. Ehdotukset asioiden käsittelyn parantamiseksi tuomioistuimissa toteutettiin, ja asioiden käsittelyaikaa pystyttiin lyhentämään.

Carboni, N. (2014), "From quality to access to justice: Improving the functioning of European judicial systems", *Civil and Legal Sciences*, nide 3, nro 4, s. 4.

500 EIT, *Probstmeier v. Saksa*, nro 20950/92, 1.7.1997, kohta 64. Ks. myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, s. 3.

501 EIT, *Zimmermann ja Steiner v. Sveitsi*, nro 8737/79, 13.7.1983, kohta 29. Ks. myös EIT, *Rutkowski ja muut v. Puola*, nrot 72287/10, 13927/11 ja 46187/11, 7.7.2015, kohta 207–210. Rikosasia, ks. EIT, *Milasi v. Italia*, nro 10527/83, 25.6.1987, kohta 18.

502 EIT, *Zimmermann ja Steiner v. Sveitsi*, nro 8737/79, 13.7.1983, kohta 29.

7.2.4. Asian merkitys valittajalle

Toinen kriteeri, joka on otettava huomioon oikeudenkäynnin keston arvioinnissa, on asian merkitys valittajalle. Tiukempaa normia sovelletaan, jos syytetty on vankeudessa, mikä edellyttää viranomaisilta erityistä huolellisuutta.⁵⁰³ Myös asiat, joihin liittyy lapsia tai kuolemaan johtavaa sairautta, on ratkaistava nopeasti.⁵⁰⁴

Lupaava käytäntö

Oikeudenkäynnin nopeuttaminen

Suomessa Espoon alueella käräjäoikeudet ovat toteuttaneet ”Jouko-päiviä”, joiden aikana lapsia koskevat asiat asetetaan etusijalle ja siirretään automaattisesti jonon kärkeen. Tämä on johtanut oikeudenkäynnin lyhenemiseen, ja lasten kokema stressi on vähentynyt.

Lähde: FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, s. 35.

Muun muassa asiassa, jossa oli kyse vaatimuksesta palauttaa lapsi Norjaan Haagin lapsikaappaus sopimuksen nojalla, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut ajan kulun kriittistä merkitystä, sillä tämällytyypisissä oikeudenkäynneissä viiveet voivat tosiasiallisesti ratkaista asian lopputuloksen.⁵⁰⁵ Erityistä huolellisuutta vaaditaan myös oikeudenkäynneissä, jotka koskevat tieliikenneonnettomuuksien uhreille maksettavan korvauksen määrittämistä⁵⁰⁶ ja työsuhderiitoja.⁵⁰⁷

503 EIT, *Jabłoński v. Puola*, nro 33492/96, 21.12.2000, kohta 102. Ks. myös EIT, *Chudun v. Venäjä*, nro 20641/04, 21.6.2011, kohta 112.

504 EIT, *Hokkanen v. Suomi*, nro 19823/92, 23.9.1994, kohta 72 (on olennaisen tärkeää ratkaista lasten huoltoa koskevat asiat nopeasti). Ks. myös EIT, *X v. Ranska*, nro 18020/91, 31.3.1992, kohta 45 (asia olisi pitänyt käsitellä kiireellisenä asianomaisten henkilöiden elinikäodotteen vuoksi).

505 EIT, *Hoholm v. Slovakia*, nro 35632/13, 13.1.2015, kohta 51.

506 EIT, *Martins Moreira v. Portugal*, nro 11371/85, 26.10.1998.

507 EIT, *Vocatur v. Italia*, nro 11891/85, 24.5.1991, kohta 17; EIT, *Bauer v. Slovenia*, nro 75402/01, 9.3.2006, kohta 19. Erityistä huolellisuutta vaativat asiat, ks. tarkemmin myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, s. 3. Huomaa myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2013), *States appeal and supreme courts’ lengths of proceedings*.

Esimerkki: Tapauksessa *Mikulić vastaan Kroatia*⁵⁰⁸ valittaja ja hänen äitinsä olivat nostaneet isyyuskanteen H. P.:tä vastaan. Tämä oli johtanut 15 aikataulutettuun oikeuskäsittelyyn, joista kuusi oli keskeytetty, koska H. P. oli jättänyt saapumatta käsittelyyn. Hän oli myös johdonmukaisesti jättänyt saapumatta dna-testaukseen. Siihen mennessä, kun asia oli tullut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, oikeudenkäynti oli jo kestänyt neljä vuotta ja se jatkui edelleen.

Tapauksessa keskityttiin väitettyyn 8 artiklan rikkomiseen, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toisti, että erityistä huolellisuutta vaaditaan asioissa, jotka koskevat henkilö- ja perheoikeudellista asemaa. Tässä asiassa 6 artikla edellyttää, että toimivaltaiset kansalliset viranomaiset toimivat erittäin huolellisesti, kun otetaan huomioon asian merkitys valittajalle: hänellä oli oikeus saada isyys vahvistettua tai todistettua vääräksi, jotta hänen luonnollisen isänsä henkilöyttä koskeva epävarmuus poistuisi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

7.3. Liiallisen pitkiä oikeudenkäyntejä koskevat oikeussuojakeinot

Luvussa 7 esitetään oikeus saada oikeudenkäynti päätökseen kohtuullisen ajan kuluessa.⁵⁰⁹ Tässä jaksossa tarkastellaan, miten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on suhtautunut kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä koskevan tehokkaan oikeussuojakeinon tarjoamiseen. On huomattava, että valtioita kannustetaan estämään liian pitkät oikeudenkäynnit – muun muassa järjestämällä uudelleen oikeuslaitoksensa toimintaa – sen sijaan, että tarjotaan niiden hyvittämiseksi korvauksen maksamista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi tarjottavia oikeussuojakeinoja liiallisen keston ehkäisemiseksi pidetään suositeltavina, koska näin vältetään samoja menettelyjä koskevien toistuvien rikkomusten toteaminen.⁵¹⁰

508 EIT, *Mikulić v. Kroatia*, nro 53176/99, 7.2.2002.

509 Kohtuullisuutta määrittävät tekijät on esitetty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä; ks. esim. EIT, *Kemmache v. Ranska*, nrot 12325/86 ja 14992/89, 27.11.1991, kohta 60. Unionin tuomioistuin on omaksunut saman lähestymistavan. Ks. EU-tuomioistuin, asia C-185/95 P, *Baustahlgewebe GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio*, tuomio 17.12.1998, kohta 29.

510 EIT, *Scordino v. Italia (nro 1)*, nro 36813/97, 29.3.2006, kohta 183; EIT, *Kudła v. Puola*, nro 30210/96, 26.10.2000, kohta 152.

Esimerkki: Tapaus *Scordino vastaan Italia (nro 1)*⁵¹¹ koski maan pakkolunastuksesta maksettavaa korvausta. Valitus koski myös oikeudenkäynnin kestoa. Oikeudenkäynti oli kestänyt kahdeksan ja puoli vuotta kahdella lainkäyttötasolla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi koskien oikeussuojakeinojen tehokkuutta, että loukkauksia voidaan käsitellä erityyppisillä oikeussuojakeinoilla. Jotkin valtiot ovat päättäneet yhdistää oikeudenkäynnin nopeuttamista koskeviin oikeussuojakeinoihin korvauksen. Valtioille annetaan jonkin verran harkintavaltaa: pelkästään korvaukseen perustuvan oikeussuojakeinon käyttöönottoa ei pidetä tehottomana sikäli kuin oikeussuojakeino on Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukainen. On olemassa vahva mutta kumottavissa oleva oletus, jonka mukaan kohtuuttoman pitkäkestoinen menettely aiheuttaa aineetonta vahinkoa. Korvauksen taso riippuu kuitenkin kansallisen oikeussuojakeinon ominaisuuksista ja tehokkuudesta.

Euroopan neuvoston oikeudessa ennalta ehkäisevää oikeussuojakeinoa – kuten oikeudenkäynnin nopeuttamista määräämällä välitön käsittelypäivä – pidetään parhaimpana. Korvaukseen perustuva oikeussuojakeino saattaa kuitenkin olla tehokas, jos oikeudenkäynti on jo venynyt kohtuuttoman pitkäksi eikä ennalta ehkäisevää oikeussuojakeinoa ole olemassa.⁵¹² Rikosasioissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi todeta, että tuomion lyhentäminen on tehokas oikeussuojakeino.⁵¹³

Unionin oikeudessa Euroopan unionin tuomioistuin ei ole antanut ratkaisua kansallisen oikeudenkäynnin kestosta Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan nojalla, mutta se on hyväksynyt korvauksen tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi 47 artiklan rikkomisesta unionin yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa.

511 EIT, *Scordino v. Italia (nro 1)*, nro 36813/97, 29.3.2006, kohta 106–108 ja 201–205.

512 EIT, *McFarlane v. Irlanti*, nro 31333/06, 10.9.2010, kohta 108.

513 EIT, *Orchowski v. Puola*, nro 17885/04, 22.10.2009 ja EIT, *Norbert Sikorski v. Puola*, nro 17559/05, 22.10.2009.

Esimerkki: Asiassa *Groupe Gascogne SA vastaan Euroopan komissio*⁵¹⁴ unionin tuomioistuin tarkasteli oikeudenkäyntien liiallista kestoja koskevia asioita ja asianmukaista oikeussuojakeinoja, kun oli kyse oikeudenkäynnistä unionin yleisessä tuomioistuimessa.

Unionin tuomioistuin totesi, että jos unionin tuomioistuimet loukkaavat perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaista velvollisuutta ratkaista niiden käsiteltäväksi saatetut asiat kohtuullisessa ajassa, seuraamus on määrättävä unionin yleisessä tuomioistuimessa nostettavan vahingonkorvauskanteen yhteydessä. Tämä on tehokas oikeussuojakeino.

Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi vuonna 2010 suosituksen, jossa annetaan valtioille tätä kysymystä koskevia käytännön ohjeita oikeussuojakeinojen kannalta.⁵¹⁵ Siinä keskitytään oikeudenkäyntien nopeuttamiseen.

514 EU-tuomioistuin, asia C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio*, tuomio 26.11.2013, kohta 82–88.

515 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2010), *Recommendation Rec(2010)3 to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24.2.2010.

8

Oikeussuojan saatavuus valikoiduilla painopistealueilla

EU	Asiat, joita koskee	EN
Vammaiset henkilöt		
<p>Perusoikeuskirjan 6 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 20 artikla (yhdenvertaisuus lain edessä), 21 artikla (syrjintäkielto) ja 47 artikla (oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin)</p> <p>Rikoksen uhrien oikeuksista annettu direktiivi (2012/29/EU)</p> <p>Oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2010/64/EU)</p> <p>Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2012/13/EU)</p> <p>Oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2013/48/EU)</p>	<p>Oikeussuojan saatavuus</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen), 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö)</p> <p><i>EIT, A. K. ja L. v. Kroatia</i>, nro 37956/11, 2013</p>
	<p>Oikeustoimikelpoisuus</p>	<p><i>EIT, Shtukaturov v. Venäjä</i>, nro 44009/05, 2008</p>

EU	Asiat, joita koskee	EN
Rikoksen uhrin		
<p>Perusoikeuskirjan 47 artikla EU-tuomioistuin, asia C-105/03, <i>Rikosoikeudenkäynti Maria Pupinoa vastaan</i>, 2015 Puitepäätös uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä (2001/220/YOS) Rikoksen uhrien oikeuksista annettu direktiivi (2012/29/EU) Rikoksen uhreille maksettavista korvauksista annettu direktiivi (2004/80/EY)</p>		<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EIT, <i>Dink v. Turkki</i>, nro 2668/07 ym., 2010 Yleissopimus väkivaltarikosten uhreille suoritettavista korvauksista (CETS nro 116; SopS 8/1991)</p>
Vangit ja tutkintavangit		
<p>Perusoikeuskirjan 6 artikla Oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2010/64/EU) Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2012/13/EU) Oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivi (2013/48/EU)</p>	<p>Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja käyttää avustajaa</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla</p>
<p>Perusoikeuskirjan 6 artikla</p>	<p>Oikeus saattaa vapaudenriisto tuomioistuimen tutkittavaksi</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1, 3 ja 4 kappale EIT, <i>Stanev v. Bulgaria</i>, nro 36760/06, 2012 EIT, <i>Hassan ja muut v. Ranska</i>, nrot 46695/10 ja 54588/10, 2014</p>
<p>Perusoikeuskirjan 6 artikla</p>	<p>Korvaus laittomasta säilöön-otosta</p>	<p>Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappale</p>

EU	Asiat, joita koskee	EN
Ympäristöoikeus		
<p>EU-tuomioistuin, asia C-115/09, <i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV v. Bezirksregierung Arnsberg</i>, 2011</p> <p>Ympäristötiedon julkisesta saatavuudesta annettu direktiivi (2003/4/EY)</p> <p>Yleisön osallistumisesta annettu direktiivi (2003/35/EY)</p> <p>Århusin yleissopimuksen määräysten soveltamisesta annettu asetus (EY) N:o 1367/2006</p>		<p>EIT, <i>Tătar v. Romania</i>, nro 67021/01, 2009</p> <p>Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artikla (oikeus terveyden suojeluun)</p>
Sähköinen oikeus		
<p>EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, <i>Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA</i>, 2010</p> <p>Eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta annettu asetus (EY) N:o 1896/2006</p> <p>Eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annettu asetus (EY) N:o 861/2007</p>		<p>EIT, <i>Lawyer Partners a.s. v. Slovakia</i>, nro 54252/07 ym., 2009</p>

Tässä luvussa käsitellään oikeussuojan saatavuutta valikoiduissa ryhmissä ja valikoiduilla painopistealueilla, joiden osalta Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa on kehitetty erityisperiaatteita: vammaiset henkilöt (jakso 8.1), rikoksen uhrin (jakso 8.2), vangit ja tutkintavangit (jakso 8.3), ympäristöoikeus (jakso 8.4), ja sähköinen oikeudenkäyttö (jakso 8.5). Muita ryhmiä (lapsia ja laittomia maahanmuuttajia) on käsitelty aiemmin julkaistuissa Euroopan unionin perusoikeusviraston ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen yhteisissä käsikirjoissa, joissa käsitellään turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevaa Euroopan oikeutta sekä lapsen oikeuksia koskevaa Euroopan oikeut-

ta.⁵¹⁶ On huomattava, että luvuissa 1–7 esitetty oikeus koskee myös lukua 8. Luvussa 8 tarkastellaan mahdollisesti saatavilla olevia lisätoimenpiteitä, joilla varmistetaan, että henkilöt voivat nauttia täysimääräistä oikeussuojaa.

8.1. Vammaiset henkilöt

Keskeiset asiat

- Euroopan neuvoston ja unionin oikeus pohjautuvat vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn YK:n yleissopimukseen (vammaisyleissopimukseen) ja sen periaatteisiin.
- Euroopan unionin perusoikeuskirjan 20 artikla, jossa vahvistetaan, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja 21 artikla, jossa kielletään syrjintä vammaisuuden perusteella, lujittavat vammaisten oikeutta saada oikeussuojaa. Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa kielletään syrjintä monin eri perustein Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien suhteen. Siinä ei viitata nimenomaan vammaisuuteen, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sisällyttänyt vammaisuuden tulkintaansa artiklassa suojatuista ”muista” perusteista.
- Esteettömyys ja saavutettavuus on vammaisyleissopimuksen keskeinen periaate. Vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten on varmistettava vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertainen pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään sekä muihin järjestelyihin ja palveluihin. Lisäksi vammaisyleissopimuksessa edellytetään tehtäväksi kohtuullisia mukautuksia, jotta voidaan varmistaa, että vammaiset voivat saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi ja osallistua oikeudenkäyntiin yhdenvertaisesti muiden kanssa.
- Vammaisyleissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus ja perusoikeuskirja sisältävät menettelyllisiä suojamääräyksiä, jotka koskevat mielenterveysongelmien takia säilöön otettuja henkilöitä ja joiden avulla voidaan varmistaa, että oikeustoimikelpoisuutta vailla olevat henkilöt voivat saada oikeussuojaa.

Vammaiset henkilöt kohtaavat erityisestettä yrittäessään saada oikeussuojaa. Siitä syystä valtioilla on lisävelvoitteita varmistaa, että vammaiset henkilöt voivat täysimääräisesti käyttää oikeuttaan saada oikeussuojaa.⁵¹⁷ Tässä jak-

516 FRA (2014), *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja* ja FRA (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*.

517 Ks. esim. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu (2008), *Human rights and disability: equal rights for all*, 3.4 kohta ja suositus nro 4. Ks. myös Euroopan neuvosto, CEPEJ (2010), *Access to justice in Europe, CEPEJ Studies No. 9*.

sossa tarkastellaan useita merkittäviä ja keskeisiä kysymyksiä, muun muassa esteettömyyttä ja saatavuutta sekä oikeustoimikelpoisuutta. **Jaksossa 8.3** käsitellään psykososiaalisesti vammaisten henkilöiden tahdonvastaista vapaudenriistoa – asia, jota käsitellään usein Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.⁵¹⁸

Vammaisyleissopimuksen 1 artiklassa annetun määritelmän mukaisesti ”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”. Vammaisyleissopimuksessa vahvistetaan, että vammaiset ovat yhdenvertaisten oikeuksien haltijoita – eivät hyväntekeväisyyden vastaanottajia. Euroopan unioni ja unionin 25 jäsenvaltiota ovat ratifioineet vammaisyleissopimuksen.⁵¹⁹

8.1.1. Oikeussuojan saatavuus

Lupaava käytäntö

Poliisien ohjaaminen vammaisten auttamiseen

Espanjassa Guardia Civil on laatinut erityisen oppaan poliiseille, jotta he voivat paremmin palvella älyllisesti kehitysvammaisia henkilöitä.

Ks. Carrasco, A. ym. (2013), Guía de intervención policial con personas con discapacidad intelectual, Madrid, Fundación Carmen Pardo-Valcarce.

Esteettömyys ja saavutettavuus on vammaisyleissopimuksen keskeinen periaate ja elintärkeä edellytys, jotta vammaiset henkilöt voisivat tehokkaasti ja yhdenvertaisesti käyttää eri kansalais-, poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksiaan. Vammaisyleissopimuksen 9 artiklan mukaisesti yleissopimuksen sopimuspuolten on varmistettava vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertainen pääsy fyysiseen ympäristöön (kuten rakennuksiin), tiedottamiseen ja viestintään sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten on tar-

518 EIT, *Gorshkov v. Ukraina*, nro 67531/01, 8.11.2005, kohta 44. FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, s. 18 ja 19.

519 Perusoikeusviraston verkkosivustossa on **taulukko**, josta käy ilmi, mitkä valtiot ovat ratifioineet sen. Toisessa **verkkotaulukossa** luetellaan YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklassa tarkoitetut elimet (elimet, jotka valvovat yleissopimuksen täytäntöpanoa).

jottava esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi asianmukaisia avustusmuotoja, kuten oppaita, lukijoita ja koulutettuja viittomakielen tulkkeja. Oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi voidaan loukata, jos valittajan on fyysisesti mahdotonta päästä tuomioistuimeen – esimerkiksi liikunta-rajotteen vuoksi.⁵²⁰

Oikeus osallistua oikeudenkäyntiin on olennainen osa oikeussuojan saatavuutta koskevaa oikeutta.⁵²¹ Vammaisyleissopimuksen 13 artiklassa taataan oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan. Siinä todetaan, että vammaisilla henkilöillä on samat oikeudet kuin muilla tuomioistuimen käyttäjillä saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, haastaa muita henkilöitä tuomioistuimeen, toimia todistajina ja osallistua toimintaan tuomioistuimessa. Kohtuullisia mukautuksia on tehtävä sen varmistamiseksi, että vammaiset voivat käyttää näitä oikeuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten on siis toteutettava tarvittaessa asianmukaisia toimenpiteitä, jotta vammaisen henkilö voi saada oikeussuojaa ja osallistua oikeudenkäyntiin. Tukeen voi sisältyä viittomakielen käyttö, asiakirjojen esittäminen saavutettavassa muodossa, pistekirjoituksella tai selkokielellä jne.⁵²² Yleissopimuksen 13 artiklassa edellytetään myös asianmukaista koulutusta tuomioistuimille, poliisille ja vankilahenkilöstölle.

Euroopan neuvoston oikeudessa vammaisilla henkilöillä on oikeus saada oikeussuojaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesti. Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan viittaus ”muuhun asemaan” suojaa heitä myös syrjinnältä oikeuksiensa harjoittamisessa.⁵²³ Ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa ei kuitenkaan aseteta itsenäistä oikeutta: siinä kielletään syrjintäperusteet vain suhteessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen aineellisiin oikeuksiin. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjassa suojelu ulotetaan koskemaan syrjintää minkä tahansa kansallisessa oikeudessa taatun oikeuden suhteen tai minkä tahansa viranomaisen teon suhteen, ja se on siten sovelta-

520 EIT, *Farcaș v. Romania*, nro 32596/04, 14.9.2010, kohta 48.

521 Perusoikeusviraston raportti oikeussuojan saatavuudesta syrjintäasioissa sisältää oikeussuojan saatavuutta helpottavia rakenteita, menettelyjä ja tukijärjestelyjä koskevia suosituksia. Ks. FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU Steps to further equality*.

522 Ks. esim. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010, ja Euroopan komissio (2013), *Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä*, EUVL C 378, 24.12.2013.

523 EIT, *Glor v. Sveitsi*, nro 13444/04, 30.4.2009.

misalaltaan 14 artiklaa laajempi⁵²⁴, mutta sitä sovelletaan vain valtioihin, jotka ovat ratifioineet sen.⁵²⁵

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklassa esitetään yleinen oikeus saada oikeussuojaa. Vammaisia henkilöitä suojellaan syrjinnältä myös perusoikeuskirjan 20 artiklassa, jossa vahvistetaan kaikkien yhdenvertaisuus lain edessä, ja 21 artiklassa, jossa kielletään syrjintä vammaisuuden perusteella.

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa syrjintäkiellolla tarkoitetaan, että valtioiden on toteutettava positiivisia toimia varmistaakseen, että vammaiset henkilöt voivat käytännössä käyttää oikeuksiaan. Tarvittavat toimet riippuvat olosuhteista. Maksutonta oikeudellista edustusta saatetaan muun muassa vaatia oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden takaamiseksi, jos henkilöllä on vaikeuksia ymmärtää oikeudenkäynnin monimutkaisuutta (ks. alajaksot 3.1.2 ja 3.2.3).⁵²⁶

Esimerkki: Tapauksessa *A. K. ja L. vastaan Kroatia*⁵²⁷ lapsi oli sijoitettu sijaiskotiin pian syntymänsä jälkeen äitinsä suostumuksella. Äidin vanhemman oikeus poistettiin sen jälkeen sillä perusteella, että hänellä oli lievä älyllinen kehitysvamma eikä hän pystynyt pitämään pojastaan asianmukaisesti huolta. Hänen vanhemman oikeutensa palauttamiseksi tehtiin hakemus, mutta se hylättiin, koska kolmannet osapuolet olivat jo adoptoineet pojan. Äidille ei ollut ilmoitettu adoptiomenettelystä, eikä hän ollut sen osapuoli.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kansallisten viranomaisten olisi pitänyt varmistaa, että äidin edut olisi asianmukaisesti suojattu menettelyssä. Äidin henkilökohtaisten olosuhteiden perusteella oli selvää, ettei äiti voinut asianmukaisesti ymmärtää tällaisen menettelyn täyttää oikeudellista vaikutusta tai riittävästi esittää omaa asiaansa. Siitä huolimatta kansallinen tuomioistuin oli sallinut hänen jäädä edustuksetta. Ihmisoikeustuomioistuimen näkemyksen mukaan oli vaikea hyväksyä

524 Euroopan neuvosto, Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi; kahdestoista pöytäkirja, CETS nro 177, tehty Roomassa 4.11.2000 (SopS 9/2005), s. 1-3.

525 Tämänhetkinen luettelo valtioista, jotka ovat ratifioineet Euroopan ihmisoikeussopimuksen kahdennentoista pöytäkirjan, ks. http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=w7ZQNTfu.

526 EIT, *Nenov v. Bulgaria*, nro 33738/02, 16.7.2009, kohta 52.

527 EIT, *A. K. ja L. v. Kroatia*, nro 37956/11, 8.1.2013.

väitettä, että äiti olisi kykenevä puhumaan omasta puolestaan vanhemman oikeuksiaan koskevassa menettelyssä, kun toisaalta hänen puhevi-kansa ja rajoittunut sanavarastonsa oli katsottu perusteiksi pelätä, ettei hän pystyisi kunnolla opettamaan lastaan puhumaan. Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 8 artiklaa oli rikottu.

Lisäksi **unionin oikeudessa** vammaisille henkilöille on annettu erityisoikeuk-sia unionin sekundaarilainsäädännössä. Rikoksen uhrien oikeuksista annettu direktiivissä (ks. [jakso 8.2](#)) säädetään, että vammaisten uhrien on voitava täysimääräisesti hyödyntää direktiivissä vahvistettuja oikeuksia.⁵²⁸ Unionilla on säännöksiä erityissuojasta myös rikosasiaa koskeviin oikeudenkäynteihin osallistuvia vammaisia henkilöitä varten. Esimerkiksi tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivissä veloitetaan jäsen-valtiot varmistamaan, että tiedot annetaan selkeällä ja helposti ymmärrettä-vällä kielellä ottaen huomioon haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen tai haavoittuvassa asemassa olevien syytettyjen erityistarpeet.⁵²⁹ Oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivissä edellytetään, että kuulo- tai puhevaikeuksista kärsiville henki-löille annetaan asianmukaista apua.⁵³⁰ Lisäksi oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu direktiivissä edellytetään jäsen-valtioiden varmistavan, että haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen ja syytettyjen erityistarpeet otetaan huomioon direktiivin soveltamisessa.⁵³¹ Komissio on myös antanut suosituksen, joka koskee menettelytakeita haavoit-tuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä varten rikosoikeu-dellisissa menettelyissä.⁵³²

8.1.2. Oikeustoimikelpoisuus

Myös oikeustoimikelpoisuus voi usein olla merkittävä ongelmakohta henkilöille, joilla on älyllisiä ja psykososiaalisia kehitysvammoja. Vammaisy-leissopimuksen 12 artiklassa tunnustetaan, että vammaiset ovat henkilöitä "lain edessä" ja että heillä on oikeustoimikelpoisuus yhdenvertaisesti mui-

528 [Direktiivi 2012/29/EU](#), johdanto-osan 15 kappale.

529 [Direktiivi 2012/13/EU](#), 3 artiklan 2 kohta.

530 [Direktiivi 2010/64/EU](#), 2 artiklan 3 kohta.

531 [Direktiivi 2013/48/EU](#), 13 artikla.

532 [Komission suositus, annettu 27 päivänä marraskuuta 2013, haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä](#), EUVL C 378, 24.12.2013.

den kanssa. Oikeustoimikelpoisuudelle ei ole annettu mitään kansainvälisesti hyväksyttyä määritelmää. Sitä on kuvattu seuraavasti: laissa tunnustetaan henkilön tekemä päätös, henkilö on oikeussubjekti, ja hänellä on laillisia oikeuksia ja velvollisuuksia.⁵³³ Tunnustaminen on tarpeen sen varmistamiseksi, että henkilön päätöksillä on oikeudellinen vaikutus. Oikeussuojan saatavuuden kannalta oikeustoimikelpoisuuden puuttuminen saattaa estää henkilöä panemasta vireille riita-asiaa tai palkkaamasta oikeudenkäyntiavustajaa oikeussuojan saamiseksi.

Valtioiden on varmistettava, että henkilöt, joilla ei ole oikeustoimikelpoisuutta, voivat osallistua oikeudenkäyntiin tehokkaasti.⁵³⁴ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla edellyttää, että valittaja on läsnä menettelyssä, jossa hänen oikeustoimikelpoisuutensa ratkaistaan.

Esimerkki: Tapauksessa *Shtukaturov vastaan Venäjä*⁵³⁵ valittajalla oli ollut mielisairautta. Hänen äitinsä oli hakenut tuomioistuimelta määräyksen, jossa pojalta otettiin pois oikeustoimikelpoisuus sillä perusteella, että hän oli kykenemätön viettämään itsenäistä elämää ja tarvitsi holhoojan. Valittajalle ei annettu oikeudenkäyntiä virallisesti tiedoksi. Tuomioistuin tutki hakemuksen käsittelyssä, jossa oli läsnä piirisyyttäjä ja sen psykiatrisen sairaalan edustaja, johon valittaja oli edellisenä vuonna sijoitettu. Hänelle ei annettu käsittelyä tiedoksi eikä hän osallistunut siihen. Valittaja julistettiin oikeustoimikelvottomaksi, ja hänen äitinsä nimettiin hänen holhoojaksi. Myöhemmin valittaja otti yhteyttä asianajajaan, joka katsoi, että hän oli täysin kykenevä ymmärtämään monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä. Päätökseen haettiin muutosta, mutta se jätettiin tutkimatta sillä perusteella, että valittajalla ei ollut oikeustoimikelpoisuutta, joten muutoksenhaun pitäisi tapahtua virallisen holhoojan kautta. Valittajan äiti järjesti valittajan hoidettavaksi psykiatriseen sairaalaan, jossa häneltä evättiin lupa tavata asianajajaansa ja sittemmin kiellettiin kaikki yhteydet ulkopuoliseen maailmaan. Asianajajan yritykset saada hänet vapautetuksi sairaalasta eivät onnistuneet. Asiasta tehtiin valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle, joka päätti – tuomioistuimen työjärjestyksen 39 säännön nojalla –, että valittajalle ja hänen asianajajalleen on annettava tarvittava

533 Ks. FRA (2013) *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, s. 9.

534 EIT, *Zehentner v. Itävalta*, nro 20082/02, 16.7.2009, kohta 65 ja 78.

535 EIT, *Shtukaturov v. Venäjä*, nro 44009/05, 27.3.2008.

määrä aikaa ja mahdollisuudet tavata ja valmistella tuomioistuimessa vireillä olevaa asiaa. Venäjän viranomaiset kieltäytyivät noudattamasta ratkaisua. Valittaja pääsi sairaalasta toukokuussa 2006, mutta ilmeisesti hänet otettiin myöhemmin takaisin sairaalaan äidin pyynnöstä.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu. Oikeustoimikelpoisuutta koskeva menettely oli valittajalle tärkeä, koska se vaikutti hänen itsemääräämisoikeutensa lähes kaikilla elämän aloilla ja siihen liittyi hänen vapauteensa mahdollisesti kohdistuvia rajoituksia. Hänen osallistumisensa oli välttämätön siksi, että hän voisi esittää asiansa, ja siksi, että tuomari voisi muodostaa henkilökohtaisen mielipiteen hänen henkisistä kyvyistään. Näin ollen tuomarin päätös ratkaista asia asiakirjanäytön perusteella näkemättä tai kuulematta valittajaa – joka tilastaan huolimatta oli suhteellisen itsenäinen – oli kohtuuton ja loukkasi kontradiktorisen menettelyn periaatetta. Sairaalan edustajan ja vaiti koko kymmenminuuttisen käsittelyn ajan pysyneen piirisyöttäjän läsnäolo ei tehnyt menettelystä aidosti kontradiktorista. Valittaja ei myöskään ollut voinut riitauttaa ratkaisua, koska hänen valituksensa oli hylätty tutkimatta. Kaiken kaikkiaan alioikeuden menettely oli ollut epäoikeudenmukainen.

Henkilön läsnäolo hänen oikeustoimikelpoisuutensa ratkaisevassa käsittelyssä on ratkaisevan tärkeä kahdesta syystä: ensinnäkin, jotta henkilö voi esittää oman asiansa, ja toiseksi, jotta tuomari voi muodostaa henkilökohtaisen mielipiteen valittajan henkisistä kyvyistä.⁵³⁶ Oikeustoimikelpoisuutta saa rajoittaa ainoastaan, jos se on välttämätöntä asianomaisen henkilön suojelemiseksi.⁵³⁷

536 EIT, *X ja Y v. Kroatia*, nro 5193/09, 3.11.2011, kohta 84 ja 85.

537 Euroopan neuvoston ministerikomitea (1999), *Recommendation R(99)4 to member states on the principles concerning the legal protection of incapable adults*, 23.2.1999, periaate 3. Rajoituksia saattaa olla tarpeen tarkastella uudelleen jonkin ajan kuluttua, varsinkin, jos henkilö pyytää sitä; ks. EIT, *Matter v. Slovakia*, nro 31534/96, 5.7.1999, kohta 68.

8.2. Rikoksen uhrin

Keskeiset asiat

- Euroopan neuvoston oikeudessa uhrien prosessuaaliset oikeudet on suojattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa. Rikoksen uhrin ei voida vaatia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeuksia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla, paitsi jos he liittyvät rikosasiaa koskevaan oikeudenkäyntiin jolloin täytäntöön yksityisoikeudelliset vaatimukset rikosprosessin puitteissa.
- Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa suojataan kaikki unionin oikeudessa taatut oikeudet. Rikoksen uhreilla on oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon rikosasiaa koskevan oikeudenkäynnin muodossa. Perusoikeuskirjan mukaisesti rikoksen uhreilla on siten sekä oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla) että oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale). Perusoikeuskirjan 47 artiklassa annetaan rikoksen uhreille oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa tuomioistuimessa, oikeus saada neuvontaa ja edustusta, oikeus oikeusapuun ja oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon.
- Rikoksen uhrien oikeuksista annettu EU:n direktiivi sisältää tärkeitä uhrien oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskevia näkökohtia, kuten oikeuden saada neuvontaa ja emotionaalista tukea.
- Valtioiden on toteutettava positiivisia toimia, joilla estetään ihmisoikeusloukkaukset sekä valtion virkamiesten että yksityishenkilöiden taholta. Tämä edellyttää, että valtiot kriminalisoivat vakavat ihmisoikeusloukkaukset ja toteuttavat toimia estääkseen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklan sekä perusoikeuskirjan 2 ja 4 artiklan rikkomisen ja tutkiakseen rikkomuksia.
- Jotkin rikoksen uhrin – kuten ihmiskaupan uhrin – saavat erityistä lisäsuojelua sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen että perusoikeuskirjan ja unionin sekundaarilainsäädännön välityksellä.

Tässä jaksossa käsitellään rikoksen uhrien oikeussuojan saatavuutta. Rikoksen uhrien oikeussuojan saatavuutta koskevan oikeuden ei ole aina nähty sopivan yhteen vastaajien oikeuksien varmistamisen kanssa, ja tälle oikeudelle on vasta äskettäin annettu samankaltainen asema kuin vastaajien oikeuksille.⁵³⁸ Tässä jaksossa esitellään yleisesti uhreja koskevaa Euroopan oikeutta. On kuitenkin tärkeää huomata, että on annettu erityislainsäädäntöä ja -oikeus-

538 Goodey, J. (2005), *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*.

käytäntöä, jotka koskevat erillisiä uhrien ryhmiä⁵³⁹ (esim. viharikosten ja ihmiskaupan⁵⁴⁰ uhreja sekä seksuaalisen hyväksikäytön lapsiuhreja⁵⁴¹).

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artikla velvoittaa valtiot takaamaan ihmisoikeudet jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuululle. Yhdessä muiden artiklojen kanssa – kuten 2 artikla (oikeus elämään) ja 3 artikla (kidutuksen ja epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kieltö) tämä velvoite edellyttää, että valtiot toteuttavat positiivisia toimenpiteitä varmistukseen, etteivät valtion edustajat loukkaa yksilöiden oikeuksia.⁵⁴²

Näihin positiivisiin velvoitteisiin sisältyy velvoite estää yksityishenkilöiden tekemät vakavat ihmisoikeusloukkaukset.⁵⁴³ Ne edellyttävät tehokkaan suojan tarjoamista erityisesti lapsille ja muille haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille. Kaltoinkohtelu on estettävä, jos siitä on tai pitäisi olla tietoa.⁵⁴⁴

Valtioiden keskeinen velvollisuus on kriminalisoida vakavat ihmisoikeusloukkaukset.⁵⁴⁵ Tämä johtuu siitä, että valtioilla on velvollisuus täydellisesti poistaa tällaisten rikosten rankaisemattomuus.⁵⁴⁶ Valtioiden on muun muassa taattava oikeus elämään säätämällä tehokasta rikoslainsäädäntöä, jolla estetään henkilörokset, ja tuettava sitä lainvalvontakoneistolla, jolla ehkäistään ja estetään tällaisten säännösten rikkominen ja rangaistaan siitä.⁵⁴⁷ Vastaavia velvollisuuksia johtuu 3 artiklasta.⁵⁴⁸ Tähän kuuluu myös kaltoinkohtelu yksityishenkilöiden taholta.⁵⁴⁹ Kaltoinkohtelun on kuitenkin oltava vakavuusasteeltaan vähintään

539 Ks. esim. EIT, *Ciorcan ja muut v. Romania*, nrot 29414/09 ja 44841/09, 27.1.2015 (rasistinen rikos); EIT, *Rantsev v. Kypros ja Venäjä*, nro 25965/04, 7.1.2010 (ihmiskauppa); EIT, *P. ja S. v. Puola*, nro 57375/08, 30.10.2012 (seksuaalisen hyväksikäytön lapsiuhri).

540 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, CETS nro 197, 2005 (SopS 44/2012). Tšekki on ainoa unionin jäsenvaltio, joka ei ole vielä ratifioinut yleissopimusta.

541 Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, CETS nro 201, 2007 (SopS 88/2011).

542 EIT, *Nachova ja muut v. Bulgaria*, nrot 43577/98 ja 43579/98, 6.7.2005, kohta 93–97.

543 EIT, *M. ja muut v. Italia ja Bulgaria*, nro 40020/03, 31.7.2012, kohta 99 ja 100.

544 EIT, *Z ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 29392/95, 10.5.2001, kohta 73.

545 EIT, *X ja Y v. Alankomaat*, nro 8978/80, 26.3.1985.

546 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2011), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations*, 30.3.2011.

547 EIT, *Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 23452/94, 28.10.1998, kohta 115. Ks. myös EIT, *Menson v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 47916/99, 6.5.2003, kohta 1.

548 EIT, *Valiulienė v. Liettua*, nro 33234/07, 26.3.2013, kohta 74.

549 EIT, *Mehmet Ümit Erdem v. Turkki*, nro 42234/02, 17.7.2008, kohta 26.

tietyt tasoista, jotta se kuuluisi 3 artiklan soveltamisalaan.⁵⁵⁰ Valtioiden positiiviset velvoitteet ulottuvat myös asioihin, joihin liittyy vakavia henkilökoh-
taisen koskemattomuuden ja ihmisarvon loukkauksia. Tällaisia ovat muun
muassa seksuaalirikokset.⁵⁵¹ Lisäksi valtioiden on varmistettava, että Euroop-
pan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklan mahdollisia loukkauksia tutkitaan
tehokkaasti, jotta oikeuksia voitaisiin suojella.⁵⁵² Valtion on aloitettava tutkinta
omasta aloitteestaan sen sijaan, että odotetaan uhrin aloitetta.⁵⁵³

Ilmeisen tutkintalinjan jättäminen huomiotta tutkinnan kuluessa saattaa myös
rikkoa 2 artiklaa.⁵⁵⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin todennut, että
mahdolliset tutkinnan puutteet, jotka heikentävät mahdollisuuksia tunnistaa
rikoksenteijä(t), uhkaavat olla tämän normin vastaisia.⁵⁵⁵

Esimerkki: Tapauksessa *Dink vastaan Turkki*⁵⁵⁶ valittajat olivat armenia-
laista alkuperää olevan Turkin kansalaisen perheenjäseniä. Perheenpää
oli turkkilais-armenialaisen viikkolehden päätoimittaja, joka oli kirjoitta-
nut artikkelisarjan armenialaisesta identiteetistä. Äärikansallismieliset
turkkilaiset reagoivat artikkeleihin järjestämällä mielenosoituksia, kirjoit-
tamalla uhkaavia kirjeitä ja tekemällä rikosilmoituksen. Firat Dinkin todet-
tiin syyllistyneen ”turkkilaisuuden” halventamiseen, ja hän sai ehdollisen
vankeustuomion. Myöhemmin hänet salamurhattiin. Useat tutkinnat ja
oikeudenkäynnit, joiden tavoitteena oli todeta, oliko poliisi ollut tietoinen
salamurhasuunnitelmasta, keskeytettiin.

Turvallisuusjoukkojen voidaan kohtuudella olettaa olleen tietoisia Firat
Dinkiin kohdistuneesta voimakkaasta vihamielisyydestä, kun otetaan huo-
mioon hänen artikkeliensa aiheuttamat reaktiot. Lisäksi vaikuttaa siltä,
että poliisin yksiköille oli ilmoitettu todennäköisestä salamurhayrityksestä
ja jopa kerrottu väitettyjen alullepanijoiden henkilöys. Valtio ei kuitenkaan

550 EIT, *Costello-Roberts v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 13134/87, 25.3.1993, kohta 30. Uudempi
asia, ks. EIT, *Rumour v. Italia*, nro 72964/10, 27.5.2014, kohta 57.

551 EIT, *X ja Y v. Alankomaat*, nro 8978/80, 26.3.1985.

552 EIT, *Gäfgen v. Saksa*, nro 22978/05, 1.6.2010, kohta 117.

553 EIT, *Cadiroğlu v. Turkki*, nro 15762/10, 3.9.2013, kohta 30.

554 EIT, *Kolevi v. Bulgaria*, nro 1108/02, 5.11.2009, kohta 201.

555 EIT, *Ramsahai ja muut v. Alankomaat*, nro 52391/99, 15.5.2007, kohta 324.

556 EIT, *Dink v. Turkki*, nrot 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ja 7124/09, 14.9.2010, kohta 64.

toteuttanut kohtuullisia toimenpiteitä estääkseen ihmishenkeen kohdistuvan todellisen ja välittömän riskin, mikä rikkoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklaa.

Rikoksen uhreilla on oikeus tehokkaaseen oikeuspuolijakeinoon rikosoikeudenkäynnin muodossa. Rikosasiaa koskevan oikeudenkäynnin puuttuminen saattaa rikkoa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklaa.⁵⁵⁷ Rikosoikeudellisen järjestelmän saatavuus ei yksistään riitä; valtion on myös varmistettava järjestelmän tehokkuus.⁵⁵⁸ Jos syytetyn käytettävissä olevat puolustautumiskeinot esimerkiksi ovat liian laajoja, rikosoikeus ei ehkä pysty tehokkaasti suojelemaan uhrien oikeuksia.⁵⁵⁹ Lisäksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet edellyttävät, että uhrin oikeudet tunnustetaan ja asetetaan soveltuvin osin tasapainoon puolustautumisoikeuksien kanssa, vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ei erikseen käsitelläkään uhrien tilannetta.⁵⁶⁰

Lupaava käytäntö

Oppimisvaikeuksista kärsivien uhrien tukeminen

Portugalilainen rikoksen uhrien tukijärjestö APAV (*Associação Portuguesa de Apoio à Vítima*) tukee rikoksen uhreja sekä heidän perheitään ja ystäviään. Yleisen tuen lisäksi APAV antaa erikoistuneita palveluja, kuten oikeudellista, psykologista ja sosiaalista tukea. APAV osallistuu myös rikosten ehkäisyyn toteuttamalla valistus- ja ehkäisykampanjoita eri kohderyhmille, pääasiassa kouluille. Lisäksi se tekee *pro bono* -oikeudellista työtä, vaikka APAV:n päätehtävä ei ole edustaa uhreja tuomioistuinkäsittelyissä.

Lähde: FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, s. 114.

Unionin oikeudessa tarjotaan sama suoja. Edellä mainitut Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudet ovat mukana myös perusoikeuskirjassa: 2 artikla (oikeus elämään), 4 artikla (kidutuksen sekä epäinhimillisen tai halventavan rangaistuksen ja kohtelun kielto) ja 7 artikla (yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen). Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohtaa koskevissa selityksissä

557 EIT, *A. v. Kroatia*, nro 55164/08, 14.10.2010, kohta 78 ja 87.

558 EIT, *M. C. v. Bulgaria*, nro. 39272/98, 4.12.2003, kohta 150 ja 151.

559 EIT, *A. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 100/1997/884/1096, 23.9.1998, kohta 24.

560 EIT, *Doorson v. Alankomaat*, nro 20524/92, 26.3.1996, kohta 70; EIT, *Y. v. Slovenia*, nro 41107/10, 28.5.2015.

vahvistetaan, että nämä oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksia ja niille on annettava sama merkitys ja soveltamisala (ks. luku 1 ja kaavio).

Perusoikeuskirjan 47 artiklassa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taataan kuitenkin myös rikoksen uhreille. Perusoikeuskirjan 47 artiklaa sovelletaan kaikkiin unionin oikeudesta johtuviin oikeuksiin. Tämä merkitsee, että jos asiaan liittyy perusoikeuskirjan oikeuksia tai jos oikeudet on vahvistettu unionin primaari- tai sekundaarilainsäädännössä (kuten direktiiveissä), 47 artiklan oikeuksia sovelletaan. Perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeuksiin kuuluu oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa tuomioistuimessa, oikeus saada neuvontaa ja edustusta, oikeus oikeusapuun ja oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Unionin jäsenvaltioiden on annettava näille oikeuksille kansallisella tasolla tehokas oikeussuoja tuomioistuimessa (tehokkaan oikeussuojakeinon merkitys, ks. luku 1 ja jakso 5.1). Tehokkuusperiaate tarkoittaa, että kansallisessa laissa ei saa tehdä unionin oikeuden mukaisten oikeuksien toteuttamisesta mahdotonta tai kohtuuttoman hankalaa.⁵⁶¹

Unionin oikeudessa rikoksen uhrien oikeudet on lisäksi sisällytetty direktiiviin 2012/29/EU (rikoksen uhrien oikeuksista annettu direktiivi), jolla on korvattu uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä tehty puitepäätös (se on tosin edelleen voimassa Tanskan osalta).⁵⁶² Rikoksen uhrien oikeuksista annetussa direktiivissä vahvistetaan rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisnormit. Sen mukaan "[r]ikos on yhteiskuntaan kohdistuva vääritys, ja sillä myös rikotaan uhrin yksilökohtaisia oikeuksia" (johdanto-osan 9 kappale). Termi "uhri" määritellään 2 artiklassa laajasti: i) luonnollinen henkilö, jolle on aiheutunut rikoksesta välitön vahinko, kuten fyysinen, henkinen tai emotionaalinen haitta taikka taloudellinen menetys,

561 EU-tuomioistuin, asia C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG ja Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland*, tuomio 16.12.1976. Uudempi tapaus, ks. EU-tuomioistuin, asia C-415/11, *Mohamed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, tuomio 14.3.2014, kohta 50 ja EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-482/13, C-484/13, C-485/13 ja C-487/13, *Unicaja Banco SA v. José Hidalgo Rueda ym., sekä Caixabank SA v. Manuel María Rueda Ledesma ym., Caixabank SA v. José Labella Crespo ym., Caixabank SA v. Alberto Galán Luna ym.*, tuomio 21.1.2015.

562 Direktiivi 2012/29/EU; neuvoston puitepäätös 2001/220/YOS, tehty 15 päivänä maaliskuuta 2001, uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä. Ks. myös EUVL C 82, 22.3.2001.

ii) rikoksen välittömänä seurauksena kuolleen henkilön perheenjäsen, jolle on aiheutunut vahinkoa kyseisen henkilön kuoleman johdosta.⁵⁶³

Rikoksen uhrien oikeuksista annetussa direktiivissä jäsenvaltiot veloitetaan tarjoamaan uhreille tukipalveluja (8 ja 9 artikla) sekä tiettyjä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeuksia – oikeutta tulla kuulluksi (10 artikla) ja oikeutta oikeusapuun (13 artikla). Siinä on myös uusia säännöksiä, jotka koskevat oikeutta saattaa syyttämättäjättämispäätös uudelleen käsiteltäväksi (11 artikla), ja erityisiä suojelutarpeita koskevia laajennettuja säännöksiä (22–24 artikla).

Uhreille on annettava käytännön tukea, jotta he voivat saada oikeussuojaa.⁵⁶⁴ Tähän kuuluu tuen tarjoaminen uhreille, uhrien saattaminen paremmin tietoiseksi oikeuksistaan ja lainvalvontahenkilöstön riittävä koulutus.

Unionin tuomioistuin ei ole tarkastellut uhrien oikeuksia perusoikeuskirjan tai rikoksen uhrien oikeuksista annetun direktiivin mukaisesti, mutta se on käsitellyt asioita, joihin on liittynyt uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenetelyissä tehty puitepäätös.

Esimerkki: Asiassa *rikosoikeudenkäynti Maria Pupinoa vastaan*⁵⁶⁵ Maria Pupino, joka oli lastentarhanopettaja, oli saanut syytteen vakavien vammojen aiheuttamisesta oppilailleen. Puitepäätöksen 8 artiklaan sisältyy haavoittuvien uhrien erityistä suojelua koskevia säännöksiä. Unionin tuomioistuimelle esitettiin säännöksen soveltamista koskeva ennakkoratkaisupyyntö.

Unionin tuomioistuin katsoi, että pienet lapset, joita heidän opettajansa väitettiin pahoinpidelleen, olivat puitepäätöksessä tarkoitettuja haavoittuvia uhreja. Siitä syystä he olivat oikeutettuja puitepäätöksen mukaiseen erityiseen suojeluun. Kansallisen tuomioistuimen oli tulkittava kansallista lakia ”mahdollisimman pitkälle kyseisen puitepäätöksen sanamuodon ja tarkoituksen valossa”.

563 Puitepäätös ei koske perheenjäseniä uhrin kuoleman tapauksessa. Direktiivin määritelmä vastaa Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmää (2006), *Recommendation Rec(2006)8 to member states on assistance to crime victims*, 14.6.2006, 1.1 kohta.

564 Uhrien tukioikeuksia on käsitelty tarkemmin teoksessa FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*.

565 EU-tuomioistuin, asia C-105/03, *Rikosoikeudenkäynti Maria Pupinoa vastaan*, tuomio 16.6.2005.

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa säädetään myös korvauksia rikosten uhreille. Velvoite johtuu oikeuksien loukkaamisen aiheuttamasta haitasta – oikeuksien, joita valtiolla on velvollisuus suojella mutta joiden suojelua se ei ole pystynyt takaamaan.⁵⁶⁶ Korvauksia yleisesti koskevaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä on käsitelty yksityiskohtaisesti [alajaksossa 5.2.1](#), mutta uhrien oikeuksiin liittyy erityisiä lisäsäännöksiä. Korvauksia käsitellään muun muassa rikoksen uhrien oikeuksista annetun direktiivin 16 artiklassa, ja rikoksen uhreille maksettavista korvauksista annetulla EU:n direktiivillä⁵⁶⁷ on perustettu yhteistyöjärjestelmä, jolla helpotetaan rikosten uhrien mahdollisuutta saada korvaus valtioiden rajat ylittävissä tilanteissa. Lisäksi väkivaltarikosten uhreille suoritettavia korvauksia koskevassa Euroopan neuvoston yleissopimuksessa⁵⁶⁸ annetaan rikosten uhreille maksettavia valtionkorvauksia koskevat vähimmäisnormit. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut useita suosituksia, jotka koskevat rikoksen uhreja.⁵⁶⁹

566 [Julkisasiamies Lenzin ratkaisuehdotus 6.12.1988](#), EU-tuomioistuin, asia C-186/87, *Ian William Cowan v. Trésor public*, tuomio 2.2.1989. Asia koski paljon laajempia periaatteita kuin uhrien oikeuksia.

567 [Neuvoston direktiivi 2004/80/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, rikoksen uhreille maksettavista korvauksista](#), EUVL L 261, 6.8.2004.

568 [Euroopan neuvosto, Väkivaltarikosten uhreille suoritettavia korvauksia koskeva eurooppalainen yleissopimus](#), CETS nro 116, 1983 (SopS 8/1991).

569 [Euroopan neuvoston ministerikomitea \(2006\), Recommendation Rec\(2006\)8 to member states on assistance to crime victims](#), 14.6.2006; [Euroopan neuvoston ministerikomitea \(2005\), Recommendation Rec\(2005\)9 to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice](#), 20.4.2005. Ks. myös [Euroopan neuvosto, CEPEJ \(2008\), Checklist for promoting the quality of justice and the court](#), s. 19–21 (oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi).

8.3. Vangit ja tutkintavangit

Keskeiset asiat

- Vangit ja tutkintavangit tarvitsevat oikeuden saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi puolustakseen itseään rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä tai yksityisoikeudellisten kanteiden nostamiseksi. Heillä on myös oikeus oikeudelliseen edustukseen ehdonalais- ja kurinpitokäsittelyissä.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1, 3 ja 4 kappaleessa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 6 artiklassa on vankien erityistä suojelua koskevia määräyksiä. Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleessa taataan oikeus vapauteen; 5 artiklan 3 kappaleessa edellytetään, että vanki on viipymättä tuotava tuomarin tutkittavaksi; ja 5 artiklan 4 kappaleessa annetaan vangeille oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan. Vaikka perusoikeuskirjan 6 artiklassa ei erikseen mainita tätä, perusoikeuskirjan selityksissä vahvistetaan, että 6 artiklassa taataan kaikki Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaiset oikeudet.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleessa ja perusoikeuskirjan 6 artiklassa määrätään oikeudesta saada korvausta lainvastaisesta pidätyksestä tai vangitsemisesta.

Vankien ja tutkintavankien on ehkä tarpeen saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi vangitsemisensä, tuomionsa tai vangitsemisolojensa laillisuus. Heillä on myös oikeus oikeudelliseen edustukseen ehdonalais- ja kurinpitokäsittelyissä. Vangit ja tutkintavangit saattavat myös tarvita oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi erilaisissa heidän elämäänsä vankilan ulkopuolella liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia koskevissa asioissa – kuten työsuhte, sakot, velat ja perheongelmat. Vangeilla ja tutkintavangeilla saattaa kuitenkin olla vähän käytännön mahdollisuuksia saada oikeudellisia tietoja, neuvontaa tai edustusta, koska he ovat vankilassa. Lisäksi muut ongelmat saattavat tehdä vangeista muita haavoittuvampia: heillä voi olla vammoja, mielenterveysongelmia tai erittäin vähän koulumenestystä.⁵⁷⁰ Tässä jaksossa esitellään Euroopan oikeutta, joka liittyy niiden henkilöiden oikeuteen saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotka ovat tutkintavankeudessa tai joiden vapaus on riistetty tuomion seurauksena.⁵⁷¹

570 Euroopan neuvoston ministerikomitea (1989), *Recommendation Rec(89)12 to member states on Education in Prison*, 13.10.1989.

571 Tämä perustuu ”vangin” määritelmään Euroopan neuvoston ministerikomitean 10.1 säännössä (2006), *Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules*, 11.1.2006. Säilöönottoa ja mielenterveyspotilaita koskevat tiedot, ks. jakso 8.1.

On huomattava, että myös YK on laatinut vangittuja henkilöitä koskevan eisi-tovan ohjeen: ehdotuksen vapautensa menettäneitä henkilöitä koskeviksi perusnormeiksi.⁵⁷² Ohjeessa vahvistetaan, että *habeas corpus* -hakemukset (hakemukset, jotka omaa vangitsemistaan tai jonkun toisen vangitsemista vastustava henkilö on jättänyt tuomioistuimen käsiteltäväksi) on käsiteltävä toimivaltaisessa, riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa.⁵⁷³ Asiakirjassa annetaan myös ohjeita, jotka koskevat oikeudellista edustusta ja oikeusapua⁵⁷⁴ sekä vangin oikeutta ottaa yhteyttä asianajajaan, perheenjäseeniin ja muihin asianomaisiin osapuoliin.⁵⁷⁵

8.3.1. Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja käyttää avustajaa

Oikeus oikeusapuun ja oikeus saada neuvontaa, puolustusta ja edustusta on esitetty **luvussa 3** ja **4**. Näitä oikeuksia käsitellään myös tässä jaksossa van- kien ja tutkintavankien kohtaamien erityisvaikeuksien kannalta.

Lupaava käytäntö

Oppimisvaikeuksista kärsivien vankien oikeussuojan saatavuuden edistäminen

Walesissa monen viraston ja toimijan yhteinen ryhmä – johon kuuluvat *Prison Reform Trust*, poliisi, vankeinhoito- ja syyttäjälaitos, Walesin hallitus sekä tärkeimpiä vammaisten hyväntekeväisyysjärjestöjä – ovat laatineet oikeussuojan saatavuutta koskevan opaskirjan. Sen tavoitteena on tukea oppimisvaikeuksista kärsivien aikuisten tarpeisiin vastaavaa ja asianmukaista hallintoa Walesin rikosoikeusjärjestelmässä. Toiseksi sillä pyritään tukemaan toimeksiantajia, suunnittelijoita ja käytännön toimijoita terveydenhoito-, sosiaalityö- ja rikosoikeudellisissa palveluissa, jotta nämä voivat kehittää palvelujaan.

Lähde: Access to justice: A Guidebook supporting the responsive and appropriate management of adults with a learning disability in the criminal justice system in Wales (2013).

572 YK, *Draft basic principles and guidelines on remedies and procedures on the right of anyone deprived of his or her liberty by arrest or detention to bring proceedings before the court.*

573 Periaate 6 ja ohje 4. Ks. myös ohje 14, joka koskee viranomaisten velvoitetta perustella säilöönoton tarve ja oikeasuhtaisuus.

574 Periaate 9 ja ohje 8.

575 Periaate 10.

Euroopan neuvoston oikeudessa vangeilla on oikeus saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa ja tätä kautta myös oikeus oikeudenkäyntiavustajaan (ks. [jakso 2.1](#)).⁵⁷⁶ Vankien oikeutta saada avustaja koskevien mahdollisten rajoitusten on oltava oikeasuhteisia tavoitteeseen nähden, eikä niiden pidä olla sellaisia, että oikeuden keskeinen sisältö heikkenee.⁵⁷⁷ Tehokas oikeus saada oikeudellista neuvontaa edellyttää luottamuksellista yhteydenpitoa, mikä voi olla vankilassa oleville henkilöille käytännössä vaikeaa (ks. [alajaksot 4.2.1 ja 4.2.4](#)). On huomattava, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta) saatetaan rikkoa, jos oikeudellista kirjeenvaihtoa luetaan, poikkeuksellisia olosuhteita lukuun ottamatta. Tällaisia voi olla, jos on esimerkiksi kohtuullinen peruste uskoa, että kirjeen sisältö voi vaarantaa vankilan tai muiden henkilöiden turvallisuuden.⁵⁷⁸

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla on mainittu myös kurinpitomenettelyjen yhteydessä.⁵⁷⁹ Tätä tukee Euroopan vankilasääntöjen 59 artiklan c kohta, jossa määrätään, että järjestysrikkomuksista syytettyjen vankien on saatava puolustaa itseään henkilökohtaisesti tai oikeudellisen apuun turvautuen, kun oikeudenmukaisuuden takaaminen sitä edellyttää.

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaiset oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistettuja oikeuksia.⁵⁸⁰ Lisäksi unionin sekundaarilainsäädännössä on säädetty epäiltyjen tai syytettyjen erityisoikeuksista rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä – muun muassa oikeudesta tiedonsaantiin, käännöksiin ja tulkkaukseen sekä oikeudesta käyttää avustajaa.⁵⁸¹

576 EIT, *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4451/70, 21.2.1975.

577 EIT, *Ashingdane v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 8225/78, 28.5.1985, kohta 57.

578 EIT, *Piechowicz v. Puola*, nro 20071/07, 17.4.2012, kohta 239 ja 240.

579 EIT *Gülmez v. Turkki*, nro 16330/02, 20.5.2008, kohta 37–39.

580 Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohta.

581 [Direktiivi 2010/64/EU](#) (ei sovelleta Tanskaan); [direktiivi 2012/13/EU](#) (ei sovelleta Tanskaan); [direktiivi 2013/48/EU](#) (ei sovelleta Irlantiin, Yhdistyneeseen kuningaskuntaan eikä Tanskaan).

8.3.2. Oikeus saattaa vapaudenriisto tuomioistuimen tutkittavaksi

Vapaudenriiston laillisuus on kysymys, jota käsitellään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa usein. Vapaudenriisto käsittää myös psykososiaalisesti kehitysvammaisten henkilöiden tahdonvastaisen hoidon.⁵⁸² Tällaisissa asioissa tarvitaan objektiivista lääketieteellistä näyttöä sekä menettelyllisiä takeita – kuten oikeudellista edustusta – jotka ovat tehokkaita sekä käytännössä että oikeudellisesti.⁵⁸³

Esimerkki: Tapauksessa *Stanev vastaan Bulgaria*⁵⁸⁴ tuomioistuin julisti vuonna 2000 valittajan osittain oikeustoimikelvottomaksi sillä perusteella, että hän sairastaa skitsofreniaa. Hänet asetettiin vuonna 2002 osittaiseen holhoukseen vastoin tahtoaan, ja hänet passitettiin mielisairaille tarkoitettuun hoivakotiin etäiselle paikkakunnalle. Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi teki hoivakotiin virallisia tarkastuskäyntejä vuosina 2003 ja 2004, joiden päätteeksi komitea totesi, että hoivakodin olosuhteiden voitiin katsoa vastaavan epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua. Valittaja pyysi asianajajansa välityksellä yleiseltä syyttäjältä ja pormestarilta oikeudenkäynnin vireillepanoa, jotta hänet vapautettaisiin osittaisesta holhouksesta, mutta hänen pyyntönsä evättiin. Myös hänen holhoojansa kieltäytyi panemasta tällaista kannetta vireille. Vuonna 2006 riippumaton psykiatri tutki valittajan hänen asianajajansa aloitteesta ja totesi, että skitsofrenia-diagnoosi oli virheellinen. Psykiatrin näkemyksen mukaan valittajan oleskelu hoivakodissa vahingoitti merkittävästi hänen terveyttään.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että päätös sijoittaa valittaja hoivakotiin ilman hänen etukäteissuostumustaan oli pätemätön Bulgarian lain mukaan. Ihmisoikeustuomioistuin voi jo pelkästään tämän perusteella vahvistaa, että valittajan vapauden riistäminen oli Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen vastainen. Hallitus ei Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleen osalta pystynyt osoittamaan, että

582 EIT, *Gorshkov v. Ukraina*, nro 67531/01, 8.11.2005, kohta 44. FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, s. 18 ja 19.

583 EIT, *Winterwerp v. Alankomaat*, nro 6301/73, 24.10.1979, kohta 39 ja EIT, *Megyeri v. Saksa*, nro 13770/88, 12.5.1992, kohta 23.

584 EIT, *Stanev v. Bulgaria*, nro 36760/06, 17.1.2012.

olisi olemassa mitään kansallista oikeussuojakeinoja, jonka avulla valittaja olisi suoraan pystynyt saattamaan hoivakotisijoituksen ja sen jatkamisen laillisuuden tuomioistuimen tutkittavaksi. Tuomioistuimet eivät olleet osallistuneet menettelyyn, eikä kansallisessa lainsäädännössä ollut säädetty tällaisiin hoivakoteihin sijoittamista koskevien päätösten automaattisesta säännöllisestä laillisuusvalvonnasta. Lisäksi valittajan sijoittamista hoivakotiin ei Bulgarian oikeudessa pidetty vapaudenriistona, joten kansallisia oikeussuojakeinoja sen laillisuuden saattamiseksi tuomioistuimen tutkittavaksi vapaudenriistona ei myöskään ollut. Siten 5 artiklan 4 kappaletta oli rikottu. Lopuksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että myös 5 artiklan 5 kappaletta oli rikottu, koska valittajalla ei ollut oikeutta saada korvausta laittomasta vapaudenriistosta.

Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa annetaan oikeudellista suojaa vapaudenriistoa vastaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleessa ja perusoikeuskirjan 6 artiklassa taataan henkilön vapaus, ja perusoikeuskirjan selitysten mukaan ne sisältävät samat oikeudet.⁵⁸⁵ Euroopan neuvoston ja unionin oikeudessa säädetään, että päätös riistää jonkun vapaus on aina tehtävä laissa säädetyn menettelyn mukaisesti.⁵⁸⁶ Säilöönoton on aina vastattava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen ja perusoikeuskirjan 6 artiklan mukaisia tarkoituksia.⁵⁸⁷

Vangilla on oikeus saattaa vapaudenriisto tuomioistuimen tutkittavaksi. Sen varmistamiseksi, että oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi toteutuu konkreettisesti ja tehokkaasti, vangeilla saattaa olla oikeus oikeudelliseen apuun ja oikeusapuun. **Euroopan neuvoston oikeudessa** Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleessa määrätään tutkintavankien osalta, että rikoksista syytetyt on ”viipymättä tuotava tuomarın tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi”, jotta voidaan tehdä päätös hänen vangitsemisestaan tai vapauttamisestaan odottamaan oikeudenkäyntiä ja jotta voidaan varmistaa, että oikeudenkäynti toteutuu kohtuullisen ajan

585 Perusoikeuskirjan selitykset, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

586 EIT, *Tsarenko v. Venäjä*, nro 5235/09, 3.3.2011, kohta 62.

587 EIT, *L. B. v. Belgia*, nro 22831/08, 2.10.2012, kohta 92 ja 101. Ks. myös Euroopan neuvoston ministerikomitea (2006), *Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules*, ja Euroopan neuvoston ministerikomitea (2006), *Recommendation Rec(2006)13 to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse*.

kuluessa. Määräyksellä on tarkoitus suojata kaltoinkohtelulta ja perusteettomalta puuttumiselta yksilön vapauteen.

Sanasta ”viipymättä” Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että yli neljän päivän viive on liian pitkä.⁵⁸⁸ Jopa alle neljän päivän ajanjakso saattaa kuitenkin olla ristiriidassa viivyttelemättömyyttä koskevan vaatimuksen kanssa, jos on asian erityisolosuhteiden perusteella oikeutettua esittää asia tuomioistuimelle tätä nopeammin.⁵⁸⁹

Esimerkki: Tapauksessa *Hassan ja muut vastaan Ranska*⁵⁹⁰ yhdeksän valittajan väitettiin osallistuneen merirosvouteen. Valittajat oli pidätetty, ja Ranskan sotilashenkilöstö oli pitänyt heitä vankeina, ennen kuin heidät kuljetettiin Ranskaan sotilaskoneella. He olivat yhdessä tapauksessa Ranskan viranomaisten valvonnassa neljä päivää ja noin 20 tuntia ja toisessa tapauksessa kuusi päivää ja 16 tuntia ennen luovuttamista poliisin tutkintavankeuteen 48 tunniksi, jonka jälkeen heidän tuotiin tutkintatuomarin eteen. Tämä määräsi aloitettavaksi heitä koskevan rikostutkinnan. Kuusi valittajaa sai myöhemmin vankilatuomion.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleesta, että valittajat oli pidätetty poikkeuksellisissa olosuhteissa: 6 000 km:n päässä Ranskan emämaasta, tilanteessa, jossa Somalian viranomaiset eivät pystyneet asettamaan heitä syytteeseen. Mikään ei viitannut siihen, että siirto olisi kestänyt pitempään kuin oli välttämätöntä. Täysin poikkeukselliset olosuhteet olivat peruste valittajien pitkälle vapaudenriistolle pidätyksen ja Ranskan maaperälle saapumisen välissä. Kun valittajat olivat saapuneet Ranskaan, heidät vietiin kuitenkin poliisin tutkintavankeuteen 48 tunniksi sen sijaan, että heidät olisi välittömästi viety tutkintatuomarin eteen. Mikään ei oikeuttanut lisäviivettä. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että 5 artiklan 3 kappaleetta ei ollut suunniteltu antamaan viranomaisille mahdollisuutta tehostaa tutkintaansa voidakseen nostaa epäiltyjä vastaan virallisen syytteen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleetta oli rikottu.

588 EIT, *McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 543/03, 3.10.2006, kohta 47. Vrt. YK:n ihmisoikeuskomita (2014), *General Comment No. 35 on Art. 9 (Liberty and Security)*, 16.12.2014, kohta 33 (jossa todetaan, että yli 48 tunnin viipeen pitäisi ehdottomasti olla poikkeus).

589 EIT, *Gutsanovi v. Bulgaria*, nro 34529/10, 15.10.2013, kohta 154 ja 159.

590 EIT, *Hassan ja muut v. Ranska*, nrot 46695/10 ja 54588/10, 4.12.2014.

Kun tutkintavanki tuodaan tuomioistuimeen, asiaperusteita on aidosti tarkasteltava.⁵⁹¹ Kun tuomari tekee päätöksen vangitsemisesta tai vapauttamisesta takuuta vastaan, hänen on otettava syyttömyysolettama asianmukaisesti huomioon, tutkittava kaikki vapautusta tukevat ja vastustavat tosiseikat ja esitettävä ratkaisunsa selkeästi.⁵⁹² Syytetyn pitäminen vangittuna on arvioitava asian tosiseikkojen perusteella.⁵⁹³ Pidätetyn ei tarvitse todistaa, että hänet olisi vapautettava.⁵⁹⁴

Lisäsuojaa annetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaaleen ja perusoikeuskirjan 6 artiklan mukaisessa viivyttelämätöntä käsittelyä koskevassa vaatimuksessa.⁵⁹⁵ Valtioiden edellytetään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaaleen mukaisesti perustavan riippumattomia oikeusprosesseja, jotta säilöön otetut henkilöt tuodaan tuomioistuimeen, jonka on ”viipymättä” ratkaistava jatkuvan säilöissäpidon laillisuus. Valtioiden velvollisuutena on varmistaa, että seuraavat vaatimukset täyttyvät:

- Oikeusapua ja edustusta koskevat päätökset on tehtävä nopeasti.⁵⁹⁶
- Vangitulla on oikeus saada vapaudenriistoa koskeva päätös säännöllisesti uuteen tarkasteluun.⁵⁹⁷
- Muutoksenhakijalla on todennäköisesti oikeus oikeudelliseen edustukseen, jotta hän voisi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.⁵⁹⁸
- Valtion on tarvittaessa maksettava oikeudellinen apu, jonka on oltava tehokasta (oikeus neuvontaan, puolustukseen ja edustukseen, ks. luku 4).⁵⁹⁹

591 EIT, *Aquilina v. Malta*, nro 25642/94, 29.4.1999, kohta 47.

592 EIT, *Bykov v. Venäjä*, nro 4378/02, 10.3.2009, kohta 63.

593 EIT, *Idalov v. Venäjä*, nro 5826/03, 22.5.2012, kohta 139.

594 EIT, *Bykov v. Venäjä*, nro 4378/02, 10.3.2009, kohta 64.

595 *Perusoikeuskirjan selitykset*, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17.

596 EIT, *L. R. v. Ranska*, nro 33395/96, 27.6.2002, kohta 38.

597 EIT, *M. H. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 11577/09, 22.10.2013, kohta 97–99.

598 EIT, *Megyeri v. Saksa*, nro 13770/88, 12.5.1992, kohta 23.

599 EIT, *Magalhães Pereira v. Portugali*, nro 44872/98, 26.2.2002, kohta 54–63.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappale on *habeas corpus* -määräys. Se edellyttää, että vangitsemisen jatkamista arvioidaan säännöllisesti uudelleen ja antaa vangille mahdollisuuden vaatia, että tuomioistuimien harkitsee, ovatko vangitsemisperusteet edelleen päteviä. Vangitsemisen laillisuus 5 artiklan 1 kappaleen mukaisesti ei vapauta valtioita noudattamasta 5 artiklan 4 kappaleen mukaista nopean arvioinnin vaatimusta.⁶⁰⁰ Käsittelynopeus on ratkaistava kunkin asian olosuhteiden pohjalta.⁶⁰¹ Tässä pätevät samat tekijät, jotka on otettava huomioon, kun arvioidaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen ja perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaista kohtuullisen ajan vaatimusta (kohtuullisuuden määrittämiskriteerit, ks. myös [jakso 7.2](#)).⁶⁰² Aika alkaa yleensä kulua, kun vapautushakemus tehdään tai oikeudenkäynti pannaan vireille, ja päättyy, kun henkilön vangitsemisen laillisuus on lopullisesti ratkaistu.⁶⁰³ Asian poikkeuksellinen monimutkaisuus (esim. monimutkaisten lääketieteellisten tai näyttöön liittyvien ongelmakohtien vuoksi) ei vapauta kansallisia viranomaisia velvoitteesta noudattaa kohtuullisen ajan vaatimusta.⁶⁰⁴ Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaletta sovelletaan myös oikeudenkäyntiin, jossa henkilöä ei vapauteta, vaan ainoastaan hänen säilöäpitonsa muotoa muutetaan – esimerkiksi sairaalasta vankilaan.⁶⁰⁵

Vaikka perusoikeuskirjan 6 artiklassa ei erikseen mainita tätä, perusoikeuskirjan selityksissä todetaan, että **unionin oikeudessa** perusoikeuskirjan 6 artikla takaa kaikki Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaiset oikeudet. Tämä merkitsee, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on tärkeää, kun 6 artiklaa tulkitaan, koska artiklalle on annettu sama merkitys ja soveltamisala kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklalle.

Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni ovat laatineet asiakirjoja, joilla helpotetaan vankien mahdollisuutta suorittaa tuomionsa omassa alkuperämaas-

600 EIT, *Douiye v. Alankomaat*, nro 31464/96, 4.8.1999, kohta 57.

601 EIT, *Mooren v. Saksa*, nro 11364/03, 9.7.2009, kohta 106.

602 *Ibid.*, kohta 106.

603 EIT, *Rehbock v. Slovenia*, nro 29462/95, 28.11.2000, kohta 85.

604 EIT, *Frasik v. Puola*, nro 22933/02, 5.1.2010, kohta 63.

605 EIT, *Kuttner v. Itävalta*, nro 7997/08, 16.7.2015, kohta 36–38.

saan.⁶⁰⁶ Normeja on laadittu myös vaihtoehtoisten seuraamusten siirtämisen edistämiseksi ja helpottamiseksi.⁶⁰⁷ Pidätettyjä ei koskaan pitäisi passittaa tutkintavankeuteen pelkästään siksi, että he ovat ulkomaalaisia.⁶⁰⁸ Unionin oikeudessa henkilöt voidaan siirtää valtiosta toiseen lähes automaattisesti eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä tehdyn puitepäätöksen nojalla.⁶⁰⁹ Siitä syystä unioni on antanut oikeuksia koskevia direktiivejä lujittaakseen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin jäsenvaltioissa (ks. edellä).

8.3.3. Korvaus laittomasta vapaudenriistosta

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleessa vahvistetaan täytäntöönpanokelpoinen oikeus vahingonkorvaukseen henkilölle, joka on pidätetty tai jonka vapaus on muuten riistetty 5 artiklan määräysten vastaisesti.⁶¹⁰ Perusoikeuskirjan selitysten mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa taatut oikeudet on suojattu perusoikeuskirjan 6 artiklalla.

-
- 606 Euroopan neuvosto, *Yleissopimus tuomittujen siirtämisestä*, CETS nro 112, 1983 (SopS 13/1987); Euroopan neuvosto, *Tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimuksen lisäpöytäkirja*, CETS nro 167, 1997 (SopS 42/2001); Neuvoston puitepäätös 2008/909/YOS, tehty 27 päivänä marraskuuta 2008, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta rikosasioissa annettuihin tuomioihin, joissa määrätään vapausrangaistus tai vapauden menetyksen käsittävä toimenpide, niiden täytäntöön panemiseksi Euroopan unionissa, EUVL L 327, 5.12.2008, sellaisena kuin se on muutettuna puitepäätöksellä 2009/299/YOS, EUVL L 81, 27.3.2009. Ks. myös EIT, *Somogyi v. Unkari*, nro 5770/05, 11.1.2011, kohta 22 (valittaja oli joutunut olemaan vankilassa pidempään kuin olisi pitänyt tuomion siirtämisen jälkeen).
- 607 Euroopan neuvosto, *Eurooppalainen yleissopimus ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen tai ehdonalaisesti vapautettujen valvonnasta*, CETS nro 51, 1964; Neuvoston puitepäätös 2009/829/YOS, tehty 23 päivänä lokakuuta 2009, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta valvontatoimia koskeviin päätöksiin Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tutkintavankeuden vaihtoehtona, EUVL L 294, 11.11.2009; Neuvoston puitepäätös 2008/947/YOS, tehty 27 päivänä marraskuuta 2008, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta tuomioihin ja valvontapäätöksiin valvontatoimenpiteiden ja vaihtoehtoisten seuraamusten valvomiseksi, EUVL L 337, 16.12.2008, s. 102. Euroopan neuvoston ministerikomitea (2010), *Recommendation Rec(2010)1 to member states on European Probation Rules*, 20.1.2010; Euroopan neuvoston ministerikomitea (2000), *Recommendation Rec(2000)22 to member states on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measure*, 29.11.2000; Euroopan neuvoston ministerikomitea (1992), *Recommendation Rec(92)16 to member states on the European rules on community sanctions and measures*, 19.10.1992.
- 608 Euroopan neuvoston ministerikomitea (2012), *Recommendation Rec(2012)12 to member states concerning foreign prisoners*, 10.12.2012, 13.2.b kohta (jossa käsitellään tällaisten vankien mahdollisesti kohtamia vaikeuksia ja annetaan heidän kohteluun koskevat perusperiaatteet).
- 609 Neuvoston puitepäätös 2002/584/YOS eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä, EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1.
- 610 Ks. myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 3 artikla (joka koskee vahingonkorvausta väärän tuomion johdosta).

Oikeutta tietyn suuruiseen korvaukseen ei ole.⁶¹¹ Valtioilla on laaja harkintamarginaali maksettavan määrän suhteen, ja ne voivat vaatia, että kärsitystä vahingosta esitetään näyttöä.⁶¹² Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleen mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen ei kuitenkaan voida täyttää hyvittämällä henkilön tutkintavankeus automaattisesti toisesta rangaistuksesta, joka on tuomittu tutkintavankeuteen liittymättömästä rikoksesta.⁶¹³ Määrätty korvaus ei myöskään saa olla merkittävästi pienempi kuin mitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määrännyt vastaavista 5 artiklan rikkomuksista.⁶¹⁴

8.4. Ympäristöoikeus

Keskeiset asiat

- Euroopan ihmisoikeussopimuksella ei taata oikeutta terveelliseen ympäristöön, mutta Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudet – kuten oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta – saattavat liittyä ympäristöasioihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei harkitse yleiseen etuun perustuvan kanneoikeuden (*actio popularis*) käyttöönottoa ympäristön suojelemiseksi.
- Unioni on hyväksynyt Århusin yleissopimuksen. Siihen kuuluu yleisön osallistuminen päätöksentekoprosessiin ympäristöasioissa, ja siinä taataan yksityisten ja kansalaisjärjestöjen pääsy oikeussuojakeinoihin, kun ympäristölainsäädäntöä ja/tai yleissopimuksen määräyksiä rikotaan.
- Kansalliset säännöt, joilla rajoitetaan joidenkin kansalaisjärjestöjen kanneoikeutta, saattavat olla unionin oikeuden vastaisia.

Ympäristön on määritelty sisältävän luonnonvarat, kuten ilman, veden, maaperän, eläimistön ja kasviston, sekä omaisuuden, joka on osa kulttuuriperintöä, ja maiseman luonteenomaiset piirteet.⁶¹⁵ Ympäristökysymyksiin voi liittyä kansalais-, poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia. Oikeus terveelliseen ympä-

611 EIT, *Damian-Burueana ja Damian v. Romania*, nro 6773/02, 26.5.2009, kohta 89.

612 EIT, *Wassink v. Alankomaat*, nro 12535/86, 27.9.1990, kohta 38.

613 EIT, *Wloch v. Puola (nro 2)*, nro 33475/08, 10.5.2011, kohta 32.

614 EIT, *Cristina Boicenco v. Moldova*, nro 25688/09, 27.9.2011, kohta 43.

615 Euroopan neuvosto, *Ympäristölle vaarallisesta toiminnasta aiheutuneen vahingon siviilioikeudellista korvausvastuuta koskeva yleissopimus*, CETS nro 150, 1993, 2 artiklan 10 kohta.

ristöön on myös kollektiivinen oikeus, koska terveellinen ympäristö vaikuttaa sekä nykyisiin että tuleviin yhteisöihin.

Esimerkiksi YK:n Århusin yleissopimuksen 1 artiklassa tavoitteeksi asetetaan nykyiseen sukupolveen ja tuleviin sukupolviin kuuluvien oikeus elää terveytensä ja hyvinvointinsa kannalta riittävän laadukkaassa ympäristössä.⁶¹⁶ Yleissopimuksessa todetaan, että tavoitteen saavuttaminen edellyttää niin sanottuja kolmea pilaria: oikeutta saada tietoa, oikeutta osallistua päätöksentekoon ja oikeussuojan saatavuutta. Toisin sanoen on poistettava oikeussuojan saatavuuden esteet, kuten päätösten riitauttamisesta aiheutuvat kohtuuttomat kustannukset. **Jaksossa 6.2** todetaan, että tiukat kanneoikeutta koskevat säännöt voivat muodostaa oikeussuojan saatavuuden prosessuaalisen esteen. Århusin yleissopimuksen 9 artiklassa esitetään oikeussuojan saatavuutta ympäristöasioissa koskevia erityisoikeuksia (kolmas pilari).

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei määrätä oikeudesta terveelliseen ympäristöön, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä vahvistetaan, että tietyt Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudet liittyvät ympäristöasioihin – muun muassa 2 artikla (oikeus elämään)⁶¹⁷ ja 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta).⁶¹⁸ Vakava ympäristön pilaantuminen saattaa vaikuttaa yksilöiden hyvinvointiin ja estää heitä nauttimasta kodistaan, mikä vaikuttaa haitallisesti heidän yksityis- ja perhe-elämäänsä.⁶¹⁹

616 YK, UNECE (1998), *Yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa*, tehty 25.6.1998 (SopS 122/2004). Unioni ja kaikki sen jäsenvaltiot yhtä lukuun ottamatta (Irlanti) ovat ratifioineet sen.

617 Ks. esim. EIT, *Öneryıldız v. Turkki*, nro 48939/99, 30.11.2004, kohta 111–118 (2 artiklan prosessinäkökohdistista).

618 Ks. esim. EIT, *Lopez Ostra v. Espanja*, nro 16798/90, 9.12.1994, kohta 58; EIT, *Taşkin ja muut v. Turkki*, nro 46117/99, 10.11.2004, kohta 126. Ks. myös Euroopan neuvosto (2012), *Manual on Human Rights in the Environment*. Ks. myös Euroopan neuvosto, *Yleissopimus ympäristön suojelusta rikosoikeudellisin keinoin*, CETS nro 172, 1998 (jossa edellytetään, että sopimusvaltiot kriminalisoivat vakavat ympäristörikokset ja tekevät yhteistyötä niiden valvonnassa).

619 EIT, *Guerra ja muut v. Italia*, nro 14967/89, 19.2.1998, kohta 60.

Esimerkki: Tapauksessa *Tătar vastaan Romania*⁶²⁰ valittajat asuivat asuinalueella, joka sijaitsi lähellä kaivoksen kultamalmin louhintalaitosta. He olivat tehneet useita valituksia riskeistä, joille he altistuivat, koska yhtiö käytti teknisessä prosessissaan natriumsyanidia. Vaikka viranomaiset olivat vakuuttaneet valittajille, että käytössä oli riittävät turvallisuusjärjestelyt, suuri määrä saastunutta vettä vuoti vuonna 2000 eri jokiin ja useiden rajojen yli, mikä vaikutti useiden maiden ympäristöön. Valittajat väittivät, että saaste oli vaikuttanut haitallisesti heidän terveydentilaansa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että 8 artiklaa voitiin soveltaa ympäristöasioissa, jos saastuminen oli suoraan valtion aiheuttamaa tai jos valtion vastuu johtui yksityisen sektorin riittämättömästä sääntelystä. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että Romanian viranomaiset olivat laiminlyöneet mahdollisten riskien tyydyttävän ennakoarvioinnin, eivät olleet antaneet riittäviä tietoja asianomaisille ihmisille eivätkä olleet lopettaneet teollista toimintaa onnettomuuden jälkeen. Siten 8 artiklaa oli rikottu. Vaikka 8 artiklaan ei sisälly suoranaista menettelyllistä vaatimusta, ihmisoikeuteen puuttuviin toimenpiteisiin johtavan päätöksentekoprosessin on oltava oikeudenmukainen ja kunnioitettava asianmukaisesti yksilön etuja artiklan takaamalla tavalla.

Oikeus osallistua päätöksentekoon ympäristöasioissa on ainoastaan niillä, joita asia erikseen koskee. *Actio popularis* -kanneoikeutta (yleistä kanneoikeutta yhteisöllisten tai yleisten oikeuksien tai intressien suojelemiseksi – *public interst litigation* - ympäristön suojelemiseksi ei tavoitella).⁶²¹

620 EIT, *Tătar v. Romania*, nro 67021/01, 27.1.2009.

621 EIT, *Ilhan v. Turkki*, nro 22277/93, 27.6.2000, kohta 52 ja 53.

Lupaava käytäntö

Ympäristödemokratian edistäminen käytännössä

Ympäristödemokratiaa koskevassa indeksissä (*Environmental Democracy Index*, EDI) maita arvioidaan ympäristönormien perusteella. Liettua on sijoittunut hyvin kaikilla EDIn osa-alueilla. Oikeudellisessa indeksissä Liettua on saanut huippukokonaispisteet. Yleisöllä on oikeus hakea muutosta päätöksiin, joissa kieltäydytään antamasta ympäristöön liittyviä tietoja, ja nostaa laajan valikoiman kanteita, jos oikeuksia loukataan tai aiheutetaan haittaa. Liettua on toteuttanut useita toimia perustaakseen laillisia oikeuksia ympäristödemokratian tukemiseksi. Lisätietoja on EDIn verkkosivustolla.

Lähde: www.environmentaldemocracyindex.org/country/ltu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioissa on viitattu kansainvälisiin ympäristönormeihin ja Århusin yleissopimuksen oikeuksiin.⁶²² Ihmisoikeustuomioistuin on myös vahvistanut, että oikeus saada tietoja hallintoviranomaisilta on tärkeä, kun vakavat terveyshaitat ovat mahdollisia.⁶²³ Yleissopimuksen 8 artiklan mukaisesti niitä varten, joita asia koskee, on perustettava tehokas ja helppokäyttöinen menettely kaiken asiaankuuluvan ja asianmukaisen tiedon saamiseksi, jos valtio osallistuu vaaralliseen toimintaan, josta voi olla haitallisia seurauksia asiaan osallisten terveydelle.⁶²⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut myös yhdistykselle oikeuden saada oikeussuojaa, kun se on valittanut konkreettisesta ja välittömästä uhasta, joka kohdistui sen henkilökohtaiseen omaisuuteen ja sen jäsenten elämäntapaan.⁶²⁵

Oikeus terveyden suojeluun on vahvistettu Euroopan neuvoston Euroopan sosiaalisen peruskirjan ja uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklassa.⁶²⁶ Peruskirjan lisäpöytäkirjassa, joka tuli voimaan vuonna 1998, määrätään, että kansalliset ammattiliitot ja työnantajien organisaatiot sekä tietyt Euroopan ammattiliitot, työnantajajärjestöt ja kansainväliset kansalaisjärjestöt ovat oikeutettuja tekemään Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealle peruskirjan rikkomista koskevia kanteluja pöytäkirjan sopimusval-

622 EIT, *Tătar v. Romania*, nro 67021/01, 27.1.2009, kohta 93, 101, 113–116 ja 118.

623 EIT, *McGinley ja Egan v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nrot 21825/93 ja 23414/94, 9.6.1998, kohta 101.

624 EIT, *Giacomelli v. Italia*, nro 59909/00, 2.11.2006.

625 EIT, *Gorraiz Lizarraga ja muut v. Espanja*, nro 62543/00, 27.4.2004.

626 Euroopan neuvosto, *Euroopan sosiaalinen peruskirja*, CETS nro 35, 1961 (SopS 44/1991), ja Euroopan neuvosto, *Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja*, CETS nro 163, 1996 (SopS 80/2002).

tioita vastaan. Lisäksi kansalliset kansalaisjärjestöt voivat tehdä kanteluja, jos asianomainen valtio on antanut tätä koskevan selityksen.

Unionin oikeudessa perusoikeuskirjan 37 artiklassa vahvistetaan, että ympäristönsojuelun korkea taso ja ympäristön laadun parantaminen on sisällytettävä unionin politiikkaan.⁶²⁷ Lisäksi, kuten tässä käsikirjassa on muuallakin huomautettu, perusoikeuskirjan 47 artikla antaa oikeuden saada oikeussuojaa kaikille unionin oikeudesta johtuville oikeuksille.

Myös unionin sekundaarilainsäädäntöön sisältyy oikeussuojan saatavuutta koskevia oikeuksia. Jotkin Århusin yleissopimuksen määräykset on otettu direktiiviin 2003/4/EY (ympäristötiedon julkista saatavuutta koskeva pilari), direktiiviin 2003/35/EY (yleisön osallistumista koskeva pilari ja oikeussuojan saatavuutta koskeva pilari) ja asetukseen (EY) N:o 1367/2006 (jolla Århusin yleissopimusta sovelletaan unionin toimielimiin ja elimiin).⁶²⁸ Oikeussuojan saatavuutta koskevat säännöt on nyt sisällytetty teollisuuden päästöistä annetun direktiivin⁶²⁹ 25 artiklaan ja ympäristövaikutusten arvioinnista annettuun direktiiviin (YVA)⁶³⁰, jota sovelletaan monenlaisiin julkisiin ja yksityisiin hankkeisiin.

Ympäristövaikutusten arvioinnista annetun direktiivin 11 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että kansallisen oikeusjärjestyksen mukaisesti ”siihen yleisöön kuuluvilla, jota asia koskee”, on mahdollisuus saattaa direktiiviin

627 Ks. myös SEU, 3 artiklan 3 kohta ja SEUT, 11 ja 191 artikla.

628 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/4/EY, annettu 28 päivänä tammikuuta 2003, ympäristötiedon julkisesta saatavuudesta ja neuvoston direktiivin 90/313/ETY kumoamisesta, EUVL L 41, 14.2.2003; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/35/EY, annettu 26 päivänä toukokuuta 2003, yleisön osallistumisesta tiettyjen ympäristöä koskevien suunnitelmien ja ohjelmien laatimiseen sekä neuvoston direktiivien 85/337/ETY ja 96/61/EY muuttamisesta yleisön osallistumisen sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeuden osalta, EUVL L 156, 25.6.2003; Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1367/2006, annettu 6 päivänä syyskuuta 2006, tiedon saatavuutta, yleisön osallistumista päätöksentekoon sekä oikeuden saatavuutta ympäristöasioissa koskevan Århusin yleissopimuksen määräysten soveltamisesta yhteisön toimielimiin ja elimiin, EUVL L 264, 25.9.2006. Ks. myös EU-tuomioistuimien, asia C-240/09, *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, tuomio 8.3.2011.

629 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/75/EU, annettu 24 päivänä marraskuuta 2010, teollisuuden päästöistä (yhtenäistetty ympäristön pilaantumisen ehkäiseminen ja vähentäminen), EUVL L 334, 17.12.2010.

630 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/92/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, tiettyjen julkisten ja yksityisten hankkeiden ympäristövaikutusten arvioinnista, EUVL L 26, 28.1.2012, **muutos**: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/52/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, tiettyjen julkisten ja yksityisten hankkeiden ympäristövaikutusten arvioinnista annetun direktiivin 2011/92/EU muuttamisesta, EUVL L 124, 25.4.2014.

sisältyvien yleisön osallistumista koskevien säännösten soveltamisalaan kuuluvien päätösten ”asiasisällön taikka niihin liittyvien menettelyjen laillisuus” uudelleen tutkittavaksi. YVA-direktiivin 2 artiklan 2 kohdan mukaisesti ”yleisöllä, jota asia koskee”, tarkoitetaan ”yleisöä, johon ympäristöä koskevat päätöksentekomenettelyt vaikuttavat tai todennäköisesti vaikuttavat, taikka yleisöä, jonka etu ne koskevat”. Tähän kuuluvat myös kansalaisjärjestöt. Oikeuden kollektiivista merkitystä korostaa, että Århusin yleissopimuksen ja sitä vastaavien unionin direktiivien mukaisesti kansallisten tuomioistuinten on tunnustettava kansalaisjärjestöjen nostamat kanteet.⁶³¹ Kansalaisjärjestöjen kanneoikeutta rajoittavat kansalliset säännöt saattavat olla YVA-direktiivin tavoitteiden vastaisia.⁶³²

Esimerkki: Asiassa *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV vastaan Bezirksregierung Arnsberg (Trianel-asia)*⁶³³ Trianelille oli annettu lupa rakentaa hiilivoimalaitos Lüneeniin Saksaan ja käyttää sitä. Suunnitellun laitoksen lähellä oli viisi luontodirektiivin mukaista erityisten suojelutoimien aluetta. Kansalaisjärjestö oli hakenut luvan peruuttamista ja väitti, että lupa oli direktiivin täytäntöönpanemiseksi annetun Saksan lain säännösten vastainen. Saksan tuomioistuin totesi, että Saksan lain mukaan kansalaisjärjestö ei voinut nostaa kannetta, jonka perusteena on lain rikkominen. Sen omia oikeuksia olisi loukattava, jotta se voisi vedota asiassa tuomioistuimeen. Tuomioistuin esitti unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön, jossa se tiedusteli, heikensikö tämä oikeussuojan saatavuutta koskevia YVA-direktiivin säännöksiä.

Unionin tuomioistuimen ratkaisun mukaan jäsenvaltio ei voi vaatia, että ympäristöjärjestön kanneoikeus riippuisi yksityisen oikeushyvän käsitteestä, koska lainsäädäntö perustuu unionin oikeuteen, jossa asetetaan tällä alalla selkeitä velvoitteita.

631 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-128/09, C-129/09, C-130/09, C-131/09, C-134/09 ja C-135/09, *Antoine Boxus ja Willy Roua, Guido Durlot ym., Paul Fastrez ja Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page ja Léon L'Hoir ja Nadine Dartois v. Région wallonne*, tuomio 18.10.2011, kohta 44–46 ja 51. Asianosaiskelpoisuus yleisesti, ks. Euroopan parlamentti, Sisäasioiden pääosasto (2012), *Standing up for your right(s) in Europe: A Comparative study on Legal Standing (Locus Standi) before the EU and Member States' Courts*.

632 EU-tuomioistuin, asia C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening v. Stockholms kommun genom dess marknämnd*, tuomio 15.10.2009.

633 EU-tuomioistuin, asia C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV v. Bezirksregierung Arnsberg*, tuomio 12.5.2011.

Oikeusriidan kustannukset ovat oikeussuojan saatavuuden yleinen este. Sekä unionin oikeudessa että Århusin yleissopimuksessa veloitetaan jäsenvaltiot ja sopimuspuolet varmistamaan, että ympäristöä koskevat oikeudenkäynnit ”eivät saa olla niin kalliita, että se olisi este menettelyyn osallistumiselle”.⁶³⁴ Kansalliset tuomioistuimet eivät voi tarkastella pelkästään yksittäisen kantajan rahavaroja; niiden on otettava huomioon useita muita tekijöitä, kuten onko kantajalla kohtuulliset mahdollisuudet voittaa asia, asian merkitys kantajalle ja ympäristönsuojelulle, asianomaisen lainsäädännön monimutkaisuus ja onko käytettävissä julkista rahoitusta tai muita järjestelmiä oikeudenkäyntikuluja koskevan vastuun rajoittamiseksi.⁶³⁵ Jos tuomioistuinten annetaan käyttää oikeudellista harkintavaltaa sen suhteen, evätäkö määräys, jonka mukaan hävinneen asianomaisen on maksettava oikeudenkäyntikulut, unionin oikeudellisia vaatimuksia ei ole saatettu tehokkaasti osaksi kansallista lainsäädäntöä, minkä lisäksi se luo oikeudellista epävarmuutta.⁶³⁶

8.5. Sähköinen oikeudenkäyttö

Keskeiset asiat

- Tekniikan avulla voidaan lisätä oikeusprosessin tehokkuutta ja avoimuutta sekä helpottaa henkilöiden oikeussuojan saatavuutta. Vaarana on kuitenkin heikentää joidenkin henkilöiden oikeussuojan saatavuutta (esim. niiden, joilla ei ole internetiä), jos tekniikalla kokonaan korvataan perinteiset menettelyt.
- Euroopan unionin tuomioistuin on todennut, että sähköiset keinot eivät saa olla ainoa keino, jota tarjotaan menettelyjen käyttämiseksi, koska sen takia joidenkin ihmisten voi olla mahdotonta käyttää oikeuksiaan.

Tekniikan avulla voidaan lisätä oikeusprosessin tehokkuutta ja avoimuutta sekä helpottaa henkilöiden oikeussuojan saatavuutta. Ilmaisulla ”sähköinen

634 YK, UNECE (1998), *Yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa*, tehty 25.6.1998, 9 artiklan 4 kappale (muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta koskevat määräykset).

635 EU-tuomioistuin, asia C-260/11, *The Queen, seuraavien hakemuksesta David Edwards ja Lilian Pallikaropoulos, v. Environment Agency ym.*, tuomio 11.4.2013, kohta 46.

636 EU-tuomioistuin, asia C-427/07, *Euroopan yhteisöjen komissio v. Irlanti*, tuomio 16.7.2009, kohta 94 Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-530/11, *Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 13.2.2014, kohta 54–58.

oikeus” tarkoitetaan hyvin monenlaisia aloitteita, joita ovat muun muassa sähköpostin käyttö, haastehakemusten jättäminen verkossa, tietojen (kuten oikeuskäytännön) tarjoaminen verkossa, videokäsittelyjen ja -neuvottelujen käyttö, asioiden kirjaamisen ja etenemisen seuraaminen verkossa ja tuomarien tai muiden päätöksentekijöiden kyky tutustua tietoihin sähköisesti. Tässä jaksossa esitetään sähköistä oikeutta koskevat vaatimukset, minkä jälkeen annetaan esimerkkejä tällaisista aloitteista unionin oikeudessa.

Euroopan neuvoston oikeudessa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei ole mitään sähköistä oikeudenkäyttöä koskevia erityisvaatimuksia, mutta sähköistä oikeudenkäyttöä koskeviin aloitteisiin sovelletaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisia sääntöjä, jotka koskevat oikeutta saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Esimerkki: Tapauksessa *Lawyer Partners a.s. vastaan Slovakia*⁶³⁷ valittaja, joka oli yksityinen osakeyhtiö, halusi jättää yli 70 000 yksityisoikeudellista kannetta velkojen perimiseksi. Koska kanteita oli valtava määrä, yhtiö tallensi ne DVD-levylle, jonka se lähetti tuomioistuimeen yhdessä selittävän saatekirjeen kanssa. Vaikka kansallisessa laissa sallitaan kanteiden jättäminen tällä tavoin, tuomioistuin kieltäytyi kirjaamasta niitä sillä perusteella, ettei tuomioistuimella ollut tarvittavia laitteita. Perustuslakituomioistuimelle tehty valitus hylättiin, koska se oli tehty kahden kuukauden lakisääteisen määräajan ulkopuolella.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että tulostettuina yhtiön kanteet ja niitä tukevat asiakirjat olisivat täyttäneet yli 40 miljoonaa sivua. Näin ollen yhtiön valitsemaa vireillepanotapaa ei voitu pitää asiattomana. Kansallisessa laissa oli säädetty tuomioistuinkanteiden sähköisestä vireillepanosta, eikä kantelun tehnyttä yhtiötä voitu moittia siitä, että se oli käyttänyt tätä mahdollisuutta. Tuomioistuimen kieltäytyminen kirjaamasta kanteita merkitsi asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden suhteetonta rajoittamista.

637 EIT, *Lawyer Partners a.s. v. Slovakia*, nrot 54252/07, 3274/08, 3377/08, 3505/08, 3526/08, 3741/08, 3786/08, 3807/08, 3824/08, 15055/08, 29548/08, 29551/08, 29552/08, 29555/08 ja 29557/08, 16.6.2009.

Euroopan oikeusportaali on ”keskitetty sähköinen palvelu, joka tarjoaa tietoa oikeusalasta”. Sen avulla henkilöt voivat nykyisin esittää valtioiden rajat ylittäviä vähäisiä vaatimuksia tai maksamismääräyksiä verkossa asiaankuuluvan unionin sekundaarilainsäädännön mukaisesti. Eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta on säädetty asetuksessa N:o 1896/2006.⁶³⁸ Menettely yksinkertaistaa riidattomia rahamääräisiä vaatimuksia koskevien valtioiden rajat ylittävien asioiden käsittelyä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. Eurooppalainen maksamismääräys tunnustetaan ja pannaan täytäntöön kaikissa unionin jäsenvaltioissa Tanskaa lukuun ottamatta. Erillistä julistusta täytäntöönpanokelpoisuudesta ei tarvita. Velkojat voivat sen avulla esittää vaatimuksia saapumatta tuomioistuimeen käyttämällä vakiolomakkeita, jotka voidaan lähettää toimivaltaiseen tuomioistuimeen asian vireille panemiseksi.

Asetuksen (EY) N:o 861/2007 mukaisesti vaatimukset voidaan esittää Euroopan sähköisen oikeusportaalin kautta myös käyttämällä eurooppalaista vähäisiin vaatimuksiin sovellettavaa menettelyä. Tällä pyritään parantamaan ja yksinkertaistamaan menettelyjä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa, kun vaatimuksen määrä on enintään 2 000 euroa.⁶³⁹ Vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely on käytössä kaikkien unionin jäsenvaltioiden välillä Tanskaa lukuun ottamatta. Se on kirjallinen menettely – ellei tuomioistuin pidä suullista käsittelyä tarpeellisena.⁶⁴⁰ Asetuksessa on säädetty asianosaisia ja tuomioistuinta koskevat määräajat riita-asian käsittelyn nopeuttamiseksi, ja sitä sovelletaan sekä rahamääräisiin että muihin vaatimuksiin. Menettelyn tuloksena saatu tuomio on yleensä automaattisesti tunnustettava ja pantava täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa.

Videoneuvottelujen ja -käsittelyjen kehitys voi myös edistää oikeudenkäytön helpottamista. Esimerkiksi eurooppalaisen valvontamääräyksen ansiosta unionin jäsenvaltio voi antaa valvontamääräyksen, jolla epäilty tai syytetty henkilö vapautetaan odottamaan oikeudenkäyntiä siten, että häntä valvotaan hänen

638 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta, EUVL L 399, 30.12.2006.

639 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä, EUVL L 199, 31.7.2007.

640 Asetus (EY) N:o 861/2007, 5 artiklan 1 kohta.

asuinvaltiossaan.⁶⁴¹ Valvontatoimia koskevan puitepäätöksen 19 artiklan 4 kohdan mukaisesti puhelin- ja videokokouksia voidaan käyttää, jos henkilöä on päätöksen tehneen valtion lainsäädännön mukaan kuultava ennen valvontatoimien muuttamista tai pidätysmääräyksen antamista. Videokokouksen käyttöä tuomioistuinkäsittelyissä on edistetty muissa unionin asiakirjoissa.⁶⁴²

Lupaava käytäntö

Tuomiovallan käytön visualisointi: verkkotyökalu oikeussuojan saatavuuden helpottamiseksi

Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministeriö sai *International Visual Communications Awards* -tunnustuksen interaktiivisesta oppaasta, joka auttaa ihmisiä ymmärtämään tuomiovallan käyttöä – ”Ole sinä tuomari”. Työkalulla helpotetaan oikeussuojan saatavuutta, koska ihmiset voivat sen avulla tutustua tuomioistuinmenettelyihin varsinaisen oikeussalin ulkopuolella.

Lähde: FRA (2012), Fundamental rights: challenges and achievements in 2011 – FRA Annual report, s. 207.

Kaikilla ei kuitenkaan ole käytössään viimeisintä tekniikkaa, joten on tärkeää, että perinteiset menetelmät ovat käytössä uusien rinnalla. Unionin tuomioistuin on vahvistanut, että pelkästään sähköisin keinoin saatavissa olevat

641 Tätä käsitellään tarkemmin unionin perusoikeusviraston tulevassa raportissa, jossa käsitellään unionin oikeuden täytäntöönpanoa käytännössä, kun on kyse oikeudenkäyntiä odottavien henkilöiden siirtämisestä.

642 Neuvoston puitepäätös 2009/829/YOS, tehty 23 päivänä lokakuuta 2009, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta valvontatoimia koskeviin päätöksiin Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tutkintavankeuden vaihtoehtona, EUVL L 294, 11.11.2009. Ks. myös direktiivi 2012/29/EU, 17 artikla; Neuvoston säädös, annettu 29 päivänä toukokuuta 2000, Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 34 artiklan mukaisen yleissopimuksen tekemisestä keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä, EYVL C 197, 12.7.2000, 10 artikla; Neuvoston asetus (EY) N:o 1206/2001, annettu 28 päivänä toukokuuta 2001, jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa, EYVL L 174, 27.6.2001, 10 artiklan 4 kohta ja 17 artiklan 4 kohta (tavoitteena todisteiden vastaanottamista koskevan tuomioistuinten välisen yhteistyön parantaminen, yksinkertaistaminen ja nopeuttaminen); Neuvoston direktiivi 2004/80/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, rikoksen uhreille maksettavista korvauksista, EUVL L 261, 6.8.2004, 9 artiklan 1 kohta; ja Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä, EUVL L 199, 31.7.2007, 8 artikla ja 9 artiklan 1 kohta.

menettelyt saattavat tehdä oikeuksien käyttämisen joillekin ihmisille mahdottomaksi.⁶⁴³

Esimerkki: Asiassa *Rosalba Alassini vastaan Telecom Italia SpA*⁶⁴⁴ Euroopan unionin tuomioistuin käsitteli neljää yhdistettyä Ischian rauhantuomarin esittämää ennakkoratkaisupyyntöä. Ne koskivat säännöksiä, joiden mukaisesti sovintoratkaisun etsiminen muuten kuin tuomioistuinteitse on pakollinen edellytys asian saattamiseksi kansallisen tuomioistuimen käsiteltäväksi tietyissä riita-asioissa. Säännökset oli säädetty yleispalveludirektiivin⁶⁴⁵ nojalla. Unionin tuomioistuin tarkasteli, ovatko tällaiset pakolliset menettelyt tehokkaan oikeussuojan periaatteen mukaisia.

Pakollisia menettelyjä koskevaa ratkaisua on käsitelty yksityiskohtaisesti [alajaksossa 2.4.2](#). Asiaa käsitellessään unionin tuomioistuin totesi myös, että yleispalveludirektiivissä myönnettyjen oikeuksien käyttäminen voitaisiin tehdä käytännössä mahdottomaksi tai kohtuuttoman vaikeaksi tietyille henkilöille ja erityisesti niille, joilla ei ole pääsyä internetiin, jos sovittelumenettelyn piiriin voitaisiin päästä vain sähköisesti.

643 EU-tuomioistuin, asia yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA*, *Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA*, tuomio 18.3.2010, kohta 58.

644 EU-tuomioistuin, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA*, *Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA*, tuomio 18.3.2010, kohta 67.

645 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/22/EY, annettu 7 päivänä maaliskuuta 2002, yleispalvelusta ja käyttäjien oikeuksista sähköisten viestintäverkkojen ja -palvelujen alalla, EYVL L 108, 24.4.2002

Kirjallisuutta

Luku 1

Anagnostou, D. (2013), *ECHR; Implementing Strasbourg's judgment on domestic policy*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Brillat, R. (2009), "The European Social Charter" teoksessa Alfredsson, G. ja muut (toim.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Bratza, N. (2013), "The European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a process of mutual enrichment", teoksessa Rosas, A. ja muut (toim.), *Court of Justice and construction of Europe: analyses and perspectives on sixty years of case-law*, Haag, T.M.C. Asser Press.

Carrera, S., De Somer, M. ja Petkova, B. (2012), "The Court of Justice of the European Union as a Fundamental Rights Tribunal – Challenges for the Effective Delivery of Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice", *Liberty and Security in Europe Papers*, Centre for European Policy Studies, nro 49.

Coutron, L. ja Picheral, C. (toim.) (2012), *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et Convention européenne des droits de l'homme*, Bryssel, Bruylant.

Craig, P. (2010), *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, Oxford University Press.

Euroopan unionin tuomioistuin, *Reflets*, saatavana verkko-osoitteessa: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7063/.

Francioni, F. (2007), *Access to Justice as a Human Right*, New York, Oxford University Press.

Klamert, M. (2014), *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford, Oxford University Press.

Lavranos, N. (2013), "The ECJ's Judgments in Melloni and Åkerberg Fransson: Un ménage à trois difficulté", *European Law Reporter*, nro 4, s. 133–141.

Meyer, J. (toim.) (2014), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, 4. laitos, Baden-Baden, Nomos.

Pech, L. (2010), "A Union founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as Constitutional Principle of EU Law", *European Constitutional Law Review*, nide 6, nro 3, s. 359–396.

Stricker, A. (2010), *Die Bedeutung der Europäischen Menschenrechtskonvention und der gemeinsamen Verfassungsüberlieferungen für den Grundrechtsschutz der Europäischen Union*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Timmermans, C. (2013), "Fundamental rights protection in Europe before and after accession of the European Union to the European Convention on Human Rights", teoksessa van Dijk, P., van Roosmalen, M. ja muut (toim.), *Fundamental Rights and Principles*, Antwerpen, Intersentia.

UNDP (2005), *Programming for Justice: Access for All: A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice*, Bangkok, UNDP.

Luku 2

Adams, S. ja Parras, F. J. (2013), "The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle", *European Law Review*, nide 8, nro 6, s. 848–865.

Benöhr, I. (2014), "Collective Redress in the Field of European Consumer Law", *Legal Issues of Economic Integration*, nide 14, nro 3, s. 243–256.

De Palo, G. ja Trevor, M. (2012), *EU Mediation Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press.

Doobay, A. (2013), "The right to a fair trial in light of the recent ECtHR and CJEU case-law", *ERA Forum*, nide 14, nro 2, s. 251–262.

Flattery, J. (2010), "Balancing efficiency and justice in EU competition law: elements of procedural fairness and their impact on the right to a fair hearing", *Competition Law Review*, nide 7, nro 1, s. 53–58.

FRA, *Charterpedia* saatavana verkko-osoitteessa: http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/infobaseFrontEndCountryHome.do?btnCountryLinkHome_1.

FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisuisto.

Galetta, D. (2010), *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?*, Heidelberg, Springer.

Gilliaux, P. (2012), *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Bryssel, Bruylant.

Hodges, S. (2014), "Consumer ombudsmen: better regulation and dispute resolution", *ERA Forum*, nide 15, nro 4, s. 593–608.

Luzak, J. (2014), "Online consumer contracts", *ERA Forum*, nide 15, nro 3, s. 381–392.

Müller, L. F. (2015), *Richterliche Unabhängigkeit und Unparteilichkeit nach Art. 6 EMRK.: Anforderungen der Europäischen Menschenrechtskonvention und spezifische Probleme in den östlichen Europaratsstaaten*, Berliini, Duncker & Humblot.

Peers, S., Ward, A. ja muut (toim.) (2013), *Commentary on Charter of Fundamental Rights*, Oxford, Hart Publishing.

Polakiewicz, J. (2009–2010), "European Union action on procedural rights and the European Convention on Human Rights", *Human Rights Law Journal*, nide 30, nro 1–2, s. 12–16.

Stürner, M., Inchausti Gascón, F., Caponi, R. (toim.) (2014), *The Role of Consumer ADR in the Administration of Justice. New Trends in Access to Justice under EU Directive 2013/11*, München, Sellier.

Vitkauskas, D. ja Dikov, G. (2012), *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

Wrbka, S. (2014), *European Consumer Access to Justice Revisited*, Cambridge, Cambridge University Press.

Luvut 3 ja 4

Cape, E., Namoradze, N., Smith, R. ja Spronken, T. (2010), *Effective Criminal Defence in Europe*, Cambridge, Intersentia.

Mole, N. ja Harby, C., Euroopan neuvosto (2007), "Le droit à un procès équitable: Un guide sur la mise en œuvre de l'Article 6 de la Convention européenne des Droits de l'Homme", *Précis sur les droits de l'homme*, nro 3.

Engström, J. (2011), "The Principle of Effective Judicial Protection after the Lisbon Treaty: Reflection in the light of case C-279/09 DEB", *Review of European Administrative Law*, nide 4, nro 2, s. 53–68.

Euroopan neuvosto (2013), *Guide to a fair trial: civil limb*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

Euroopan neuvosto (2014), *Guide to a fair trial: criminal limb*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

Grabenwarter, C. ja Pabel, K. (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. laitos, München, C. H. Beck.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. ja Bates, E. (2014), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press.

Kiraly, L. ja Squires, N. (2011), "Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003", *Coventry Law Journal*, nide 16, nro 2, s. 28–47.

Oliver, P. (2011), "Case C-279/09 DEB v. Germany", *Common Market Law Review*, nide 48, s. 2023–2040.

Rainey, B., Wicks, E. ja Ovey, C. (2014), *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Publishing.

Sayers, D. (2014), "Protecting Fair Trial Rights in Criminal Cases in the European Union: Where does the Roadmap take Us?", *Human Rights Law Review*, nide 14, nro 4, s. 733–760.

Trechsel, S. (2005), *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford, Oxford University Press.

Luku 5

Biondi, A. ja Farley, P. (2009), *The Right to Damages in European Law*, Alphen on the Rhine, Kluwer Law International.

Buyse, A. (2009), "Lost and Regained? Restitution as a remedy for human rights", *Heidelberg Journal of International Law*, nide 68, s. 129–153.

De Hert, P. ja Korenica, F. (2012), "The doctrine of equivalent protection: its life and legitimacy before and after the European Union's accession to the European Convention on Human Rights", *German Law Journal*, nide 13, nro 7, s. 874–895.

Euroopan neuvosto (2013), *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

Gutman, K. (2011), "The evolution of the action for damages against the European Union and its place in the system of judicial protection", *Common Market Law Review*, nide 48, nro 3, s. 695–750.

Karpenstein, U. ja Mayer, C. F. (2012), *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten : Kommentar*, München, C.H. Beck.

Keller, H. ja Marti, C. (2013), "Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights", *Heidelberg Journal of International Law*, nide 73, s. 325–372.

Kuijjer, M. (2014), *Effective remedies as a fundamental right*, Barcelona, Escuela Judicial Española & Euroopan juridinen koulutusverkosto.

Lenaerts, K., Maselis, I. ja Gutman, K. (2014), *EU procedural law*, Oxford, Oxford University Press.

Le Sueur, A. (2012), "Designing Redress: Who Does it, How and Why?", *Asia Pacific Law Review*, nide 20, nro 1, s. 17–44.

Mak, C. (2012), "Rights and Remedies – Article 47 EUCFR and Effective Judicial Protection in European Private Law Matters", *Amsterdam Law school Research Paper*, nro 2012–88.

Marguénaud, J.-P. (2012), *La cour européenne des droits de l'homme*, 6. laitos, Pariisi, Dalloz.

McBride, J. (2009), *Access to justice for migrants and asylum-seekers in Europe*, European Committee on Legal Cooperation, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

Peers, S. (2012), "Sanctions for infringement of EU law after the Treaty of Lisbon", *European Public Law*, nide 18, s. 33.

Peers, S. (2014), "Reconciling the Dublin system with European fundamental rights and the Charter", *ERA Forum*, nide 15, nro 4, s. 485–494.

Schlote, M. (2014), "The San Giorgio "cause of action"", *British Tax Review*, nro 2, s. 103–113.

Van Gerven, W. (2000), "Of Rights, Remedies and Procedures", *Common Market Law Review*, nide 37, nro 3, s. 501–36.

Wakefield, J. (2010), "Retrench and Reform: The Action for Damages", teoksesa Eeckhout, P. ja Tridimas, T. (toim.), *Yearbook of European Law*, nide 28.

Ward, A. (2011), "National and EC Remedies under the EU Treaty; Limits and the Role of the ECHR", teoksessa Barnard, C. ja Odudu, O. (toim.), *The Outer Limits of the Treaty*, Oxford, Hart Publishing.

Ward, A. (2012), "Damages under the EU Charter of Fundamental Rights", *ERA Forum*, nide 12, nro 4, s. 589–611.

Luku 6

Balthasarv, S. (2010), "Locus Standi Rules for Challenge to Regulatory Acts by Private Applicants: the new Article 263(4)", *European Law Review*, nide 35, nro 4, s. 542–550.

Carboni, N. (2014), "From Quality to Access to Justice: Improving the Functioning of European Judicial Systems", *Civil and Legal Sciences*, nide 3, nro 4.

FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Nascimbene, B. (2009), "European judicial cooperation in criminal matters: what protection for individuals under the Lisbon Treaty?", *ERA Forum*, nide 10, nro 3, s. 397–407.

Reich, N. (2013), *General Principles of EU Civil Law*, Antwerpen, Intersentia.

Luku 7

Edel, F. (2007), *The length of civil and criminal proceedings in the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

CEPEJ (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

Greer, S. (2006), *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge, Cambridge University Press.

Henzelin, M. ja Rordorf, H. (2014), "When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?", *New Journal of European Criminal Law*, nide 5, nro 1, s. 78–109.

Mahoney, P. (2004), "The right to a fair trial in criminal matters under Article 6 ECHR", *Judicial Studies Institute Journal*, nide 4, nro 2, s. 107–129.

Meyer-Ladewig, J. (2011), *EMRK Europäische Menschenrechtskonvention – Handkommentar*, 3. laitos, Baden-Baden, Nomos.

Nicolas, M. (2012), *Le droit au délai raisonnable devant les juridictions pénales internationales*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Van Dijk, P., Van Hoof, G. J. H., Van Rijn, A. ja Zwaak, L. (toim.) (2006), *Theory and Practice of the European Convention on Human rights*, Antwerpen, Intersentia.

Luku 8

Bartlett, P. ja muut (toim.) (2006), *Mental Disability and the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Cojocariu, C. (2011), "Handicapping rules: The overly restrictive application of admissibility criteria by the European Court of Human Rights to complaints concerning disabled people", *European Human Rights Law Review*, nro 6, s. 686.

Contini, F. ja Lanzara, G. (2014), *The Circulation of Agency in e-Justice*, Dordrecht, Springer.

Easton, S. (2011), *Prisoners' rights: principles and practice*, Abingdon, Taylor & Francis.

Euroopan neuvosto (2012), *Manual on Human Rights and the Environment*, Strasbourg, Euroopan neuvosto.

FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU: Steps to further equality*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

FRA–Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (2014), *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

FRA–Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

Gavrielidis, T. (toim.) (2014), *A victim-led criminal justice system: addressing the paradox*, Lontoo, IARS Publications.

Gramatikov, M. ja Klaming, L. (2011), "Getting divorced online: Procedural and outcome justice in online divorce mediation", *Journal of Law and Family Studies*, nide 13, nro 2, s. 1–30.

Harding, A. (2007), *Access to environmental justice: a comparative study*, Lontoo, Brill.

Lindsay, W. R., Taylor, J. L. ja Sturmey, P. (2004), *Offenders with Developmental Disabilities*, Chichester, Wiley.

Londono, P. (2007), "Positive obligations, criminal procedure and rape cases", *European Human Rights Law Review*, nro 2, s. 158–171.

Lupo, G. ja Bailey, J. (2014), "Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples", *Laws*, nide 3, nro 2, s. 353–387.

Ng, G. (2013), "Experimenting with European Payment Order and of European Small Claims Procedure", teoksessa Contini, F. ja Lanzara, G. (toim.), *Building Interoperability for European Civil Proceedings online*, CLUEB Bologna.

Ochoa, J. C. (2013), *The Rights of Victims in Criminal Justice Proceedings for Serious Human Rights Violations*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Pallemaerts, M. (2009), *The Aarhus Convention at ten. Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law*, Groningen, Europa Law Publishing.

Perlin, M. (2011), *International human rights and mental disability law: when the silenced are heard*, New York, Oxford University Press.

Smith, R. (2014), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, Lontoo, The Legal Education Foundation.

Starmer, K. (2014), "Human rights, victims and the prosecution of crime in the 21st century", *Criminal Law Review*, nro 11, s. 777–787.

Taylor, J. L. ja Lindsay, W. R. (2010), "Understanding and treating offenders with learning disabilities: a review of recent developments", *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour*, nide 1, nro 1, s. 6.

The Harris Review (2015), *Changing prisons, saving lives: report of the independent review into self-inflicted deaths in custody of 18-24 year olds*, Command Paper 9087.

Van Zyl Smit, D. ja Snacken, S. (2011), *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights Paperback*, Oxford, Oxford University Press.

Velicogna, M., Errera, A. ja Derlange, S. (2013), "Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France", *Utrecht Law Review*, nide 9, nro 1, s. 38–59.

Young, L. (2014), *The Young Review: Improving outcomes for young black and/or Muslim men in the Criminal Justice System*, Lontoo, Barrow Cadbury Trust.

Oikeuskäytäntö

Valikoima Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä

Oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 4451/70, 21.2.1975.

Julius Kloiber Schlachthof GmbH ja muut v. Itävalta, nrot 21565/07, 21572/07, 21575/07 ja 21580/07, 4.4.2013

Euroopan unionin tuomioistuin

Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet ym., Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir ja Nadine Dartois v. Région wallonne, yhdistetyt asiat C-128/09–C-131/09, C-134/09 ja C-135/09, 18.10.2011

Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou v. Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 19.12.2012

Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Bulgaria AD ym. (Bulgaria ja Euroopan komissio väliintulijoina), C-394/11, 31.1.2013

Tuomioistuinten riippumattomuus ja puolueettomuus

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Ibrahim Gürkan v. Turkki, nro 10987/10, 3.7.2012

Maktouf ja Damjanović v. Bosnia ja Hertsegovina, nrot 2312/08 ja 34179/08, 18.7.2013

Euroopan unionin tuomioistuin

Chronopost SA ja La Poste v. Union française de l'express (UFEX) ym., yhdistetyt asiat C-341/06 P ja C-342/06 P, 1.7.2008

Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg, C-506/04, 19.9.2006

Oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Khrabrova v. Venäjä, nro 18498/04, 2.10.2012

Užkauskas v. Liettua, nro 16965/04, 6.7.2010

Muut viranomaiset kuin lainkäyttöelimet ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Suda v. Tšekki, nro 1643/06, 28.10.2010

Euroopan unionin tuomioistuin

Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, 18.3.2010

Oikeusapu muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Airey v. Irlanti, nro 6289/73, 9.10.1979

McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta, nro 46311/99, 7.5.2002.

Euroopan unionin tuomioistuin

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta, C-279/09, 22.12.2010

Oikeusapu rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä**Euroopan ihmisoikeustuomioistuin**

Tsonyo Tzonev v. Bulgaria (nro 2), nro 2376/03, 14.1.2010

Twalib v. Kreikka, nro 24294/94, 9.6.1998

Zdravko Stanev v. Bulgaria, nro 32238/04, 6.11.2012

Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen muissa kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä**Euroopan ihmisoikeustuomioistuin**

Anghel v. Italia, nro 5968/09, 25.6.2013

Bertuzzi v. Ranska, nro 36378/97, 13.2.2003

Oikeus neuvontaan, edustukseen ja puolustukseen rikosasiaa koskevissa oikeudenkäynneissä**Euroopan ihmisoikeustuomioistuin**

Aras v. Turkki (nro 2), nro 15065/07, 18.11.2014

Lagerblom v. Ruotsi, nro 26891/95, 14.1.2003

Lanz v. Itävalta, nro 24430/94, 31.1.2002

Pishchalnikov v. Venäjä, nro 7025/04, 24.9.2009

Salduz v. Turkki, nro 36391/02, 27.11.2008

Euroopan unionin tuomioistuin

Ordre des barreaux francophones et germanophone ym. v. Conseil des ministres, C-305/05, 26.6.2007

Oikeus edustaa itse itseään

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Galstyan v. Armenia, nro 26986/03, 15.11.2007

Tehokasta oikeussuojakeinoa koskevat vaatimukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

McFarlane v. Irlanti, nro 31333/06, 10.9.2010

Ramirez Sanchez v. Ranska, nro 59450/00, 4.7.2006

Rotaru v. Romania, nro 28341/95, 4.5.2000

Yarashonen v. Turkki, nro 72710/11, 24.6.2014

Euroopan unionin tuomioistuin

Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-69/10, 28.7.2011

Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto, C-583/11 P, 3.10.2013

Sofiane Fahas v. Euroopan unionin neuvosto, T-49/07, 7.12.2010

Esimerkkejä erityisistä oikeussuojakeinoista

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Ananyev ja muut v. Venäjä, nrot 42525/07 ja 60800/08, 10.10.2012 (korvaus)

Brosa v. Saksa, nro 5709/09, 17.4.2014 (väliaikaismääräys)

Burdov v. Venäjä (nro 2), nro 33509/04, 15.1.2009 (korvaus)

Euroopan unionin tuomioistuin

Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. v. Italian tasavalta, yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, 19.11.1991 (korvaus)

Gebr. Weber GmbH v. Jürgen Wittmer ja Ingrid Putz v. Medianess Electronics GmbH, yhdistetyt asiat C-65/09 ja C-87/09, 16.6.2011 (täytäntöönpanotoimi)

UPC Telekabel Wien GmbH v. Constantin Film Verleih GmbH ja Wega Filmproduktionsgesellschaft GmbH, C-314/12, 27.3.2014 (väliaikaismääräys)

Oikeussuojan saatavuuden rajoitukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Bogdel v. Liettua, nro 41248/06, 26.11.2013 (vanhentumisajat)

C.G.I.L. ja Cofferati (nro 2) v. Italia, nro 2/08, 6.4.2010 (syytesuoja)

Harrison Mckee v. Unkari, nro 22840/07, 3.6.2014 (oikeutettu tavoite ja oikeasuhtaisuus)

Klouvi v. Ranska, nro 30754/03, 30.6.2011 (näyttökynnys)

Maširević v. Serbia, nro 30671/08, 11.2.2014 (liialliset muutovaatimukset)

Poirot v. Ranska, nro 29938/07, 15.12.2011 (liialliset muutovaatimukset)

Stankov v. Bulgaria, nro 68490/01, 12.7.2007 (oikeudenkäyntimaksut)

Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraina, nro 40450/04, 15.10.2009 (viive lainvoimaisen tuomion täytäntöönpanossa)

Euroopan unionin tuomioistuin

Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta, C-530/11, 13.2.2014 (oikeudenkäyntimaksut)

Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 19.4.2012 (näyttökynnys)

Q-Beef NV v. Belgische Staat ja Frans Bosschaert v. Belgische Staat ym., yhdistetyt asiat C-89/10 ja C-96/10, 8.9.2011 (vanhentumisajat)

Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, 18.3.2010 (oikeutettu tavoite ja oikeasuhtaisuus)

Menettelyn kokonaiskeston määrittäminen

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Malkov v. Viro, nro 31407/07, 4.2.2010 (rikosasia)

Oršuš ja muut v. Kroatia, nro 15766/03, 16.3.2010 (muu kuin rikosasia)

Menettelyn keston kohtuullisuutta koskevat kriteerit

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Matoń v. Puola, nro 30279/07, 9.6.2009 (asian monimutkaisuus)

Mikulić v. Kroatia, nro 53176/99, 7.2.2002 (asian merkitys valittajalle)

Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugal, nro 56637/10 ym., 30.10.2014 (kansallisten viranomaisten toiminta)

Starokadomskiy v. Venäjä (nro 2), nro 27455/06, 13.3.2014 (yleiset säännöt)

Veliyev v. Venäjä, nro 24202/05, 24.6.2010 (valittajan toiminta)

Euroopan unionin tuomioistuin

Ufficio IVA di Piacenza v. Belvedere Costruzioni Srl, C-500/10, 29.3.2012 (yleiset säännöt)

Liiallisen pitkiä menettelyjä koskevat oikeussuojakeinot

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Scordino v. Italia (nro 1), nro 36813/97, 29.3.2006

Euroopan unionin tuomioistuin

Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio, C-58/12 P, 26.11.2013

Vammaiset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

A. K. ja L. v. Kroatia, nro 37956/11, 8.1.2013

Shtukaturov v. Venäjä, nro 44009/05, 27.3.2008

Rikoksen uhrit

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Dink v. Turkki, nro 2668/07 ym., 14.9.2010

Euroopan unionin tuomioistuin

Rikosoikeudenkäynti Maria Pupinoa vastaan, C-105/03, 16.6.2005

Vangit ja tutkintavangit

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Hassan ja muut v. Ranska, nrot 46695/10 ja 54588/10, 4.12.2014

Stanev v. Bulgaria, nro 36760/06, 17.1.2012

Ympäristöoikeus

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Tătar v. Romania, nro 67021/01, 27.1.2009

Euroopan unionin tuomioistuin

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV v. Bezirksregierung Arnsberg, C-115/09, 12.5.2011

Sähköinen oikeus

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Lawyer Partners a.s. v. Slovakia, nro 54252/07 ym., 16.6.2009

Euroopan unionin tuomioistuin

Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA), Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA, yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08, 18.3.2010

Hakemisto

Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö

<i>Åklagaren v. Hans Åkerberg Fransson</i> , asia C-617/10 REC, 7.5.2013.....	21
<i>Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. v. Italian tasavalta</i> , yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, 19.11.1991	101, 116
<i>Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet ym., Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir ja Nadine Dartois v. Région wallonne</i> , yhdistetyt asiat C-128/09–C-131/09, C-134/09 ja C-135/09, 18.10.2011	25, 32, 196
<i>Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León v. Anuntis Segundamano España SL</i> , asia C-413/12, 5.12.2013	28
<i>Association de médiation sociale v. Union locale des syndicats CGT ym.</i> , asia C-176/12, 15.1.2014	21
<i>Baustahlgewebe GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio</i> , asia C-185/95 P, 17.12.1998.....	162
<i>Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , asia C-69/10, 28.7.2011	101, 112
<i>Brasserie du Pêcheur SA v. Saksan liittotasavalta ja The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.</i> , yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93, 5.3.1996.....	117, 118
<i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV v. Bezirksregierung Arnsberg</i> , asia C-115/09, 12.5.2011.....	167, 196

<i>Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza v. Grillo Star Srl</i> , asia C-443/09, 19.4.2012.....	36
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita ot diskriminatsia</i> , asia C-83/14, 16.7.2015	138
<i>Chronopost SA ja La Poste v. Union française de l'express (UFEX) ym.</i> , yhdistetyt asiat C-341/06 P ja C-342/06 P, 1.7.2008	26, 43
<i>Courage Ltd v. Bernard Crehan ja Bernard Crehan v. Courage Ltd ym.</i> , asia C-453/99 20.9.2001.....	117
<i>Cruciano Siragusa v. Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo</i> , asia C-206/13, 6.3.2014	21
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Saksan liittotasavalta</i> , asia C-279/09, 22.12.2010	32, 63, 64, 68
<i>Dieter Krombach v. André Bamberski</i> , asia C-7/98, 28.3.2000	88
<i>Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening v. Stockholms kommun genom dess marknämnd</i> , asia C-263/08, 15.10.2009	196
<i>Dorsch Consult Ingenieuresellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH</i> , asia C-54/96, 17.9.1997	36, 112
<i>Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) v. Ministero delle Finanze</i> , asia C-231/96, 15.9.1998	139
<i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou v. Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , asia C-363/11, 19.12.2012.....	25, 36
<i>ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov v. Izpahnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie- Razplashtatelna agentsia</i> , asia C-93/12, 27.6.2013.....	112
<i>Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta</i> , asia C-530/11, 13.2.2014	123, 131, 197
<i>Euroopan yhteisö v. Otis NV ym.</i> , asia C-199/11, 6.11.2012	31, 46
<i>Euroopan yhteisöjen komissio v. Irlanti</i> , asia C-427/07, 16.7.2009	197
<i>Evropaïki Dynamiki - Proigmena Systimata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE v. Euroopan yhteisöjen investointipankki (EIP)</i> , T-461/08, 20.9.2011.....	108
<i>Flaminio Costa v. E.N.E.L.</i> , asia C-6/64, 15.7.1964	19
<i>Galina Meister v. Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , asia C-415/10, 19.4.2012.....	124, 138
<i>Gebr. Weber GmbH v. Jürgen Wittmer ja Ingrid Putz v. Medianess Electronics GmbH</i> , yhdistetyt asiat C-65/09 ja C-87/09, 16.6.2011.....	102, 119
<i>Gerhard Köbler v. Itävallan tasavalta</i> , asia C-224/01, 30.9.2003	117, 118

<i>Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , asia C-506/04, 19.9.2006	26, 40, 43
<i>GREP GmbH v. Freistaat Bayern</i> , asia C-156/12, 13.6.2012	68
<i>Groupe Gascogne SA v. Euroopan komissio</i> , asia C-58/12 P, 26.11.2013	148, 154, 155, 164
<i>Guy Denuit ja Betty Cordenier v. Transorient - Mosaique Voyages et Culture SA.</i> , asia C-125/04, 27.1.2005	37
<i>Hoechst AG v. Euroopan yhteisöjen komissio</i> , yhdistetyt asiat C-46/87 ja C-227/88, 21.9.1989	84
<i>Hristo Byankov v. Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti</i> , asia C-249/11, 4.10.2012	108
<i>Ian William Cowan v. Trésor public</i> , asia C-186/87, 2.2.1989	181
<i>Imperial Chemical Industries Ltd v. Euroopan komissio</i> , T-214/06, 5.6.2012	150
<i>Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto</i> , asia C-583/11 P, 3.10.2013	20, 101, 108
<i>Jan Sneller v. DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV</i> , asia C-442/12, 7.11.2013	84
<i>Josef Köllensperger GmbH & Co. KG ja Atzwanger AG v. Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz</i> , asia C-103/97 4.2.1999	41
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo ja María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA.</i> , asia C-169/14, 17.7.2014	108
<i>Katarina Abrahamsson ja Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist</i> , asia C-407/98, 6.7.2000	41
<i>Kücükdeveci v. Swedex GmbH & Co. KG</i> , asia C-555/07, 19.1.2010	21
<i>Lesoochránske zoskupenie VLK v. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky</i> , asia C-240/09, 8.3.2011	195
<i>M. Helen Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority</i> , asia C-271/91, 2.8.1993	118
<i>Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , asia C-222/84, 15.5.1986	105
<i>Merck Canada Inc. v. Accord Healthcare Ltd ym.</i> , asia C-555/13, 13.2.2014	37
<i>Mohamed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</i> , asia C-415/11, 14.3.2013	107, 179
<i>Nils Draehmpaehl v. Urania Immobilienservice OHG</i> , asia C-180/95, 22.4.1997 ...	118
<i>Nóra Baczó ja János István Vizsnyiczai v. Raiffeisen Bank Zrt</i> , asia C-567/13, 12.2.2015	28

<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration</i> , asia C-26/62, 5.2.1963	116
<i>Ordre des barreaux francophones et germanophone ym. v. Conseil des ministres</i> , asia C-305/05, 26.6.2007	82, 88
<i>Pamela Mary Enderby v. Frenchay Health Authority ja Secretary of State for Health</i> , asia C-127/92, 27.10.1993	137
<i>Parti écologiste "Les Verts" v. Euroopan parlamentti</i> , asia C-294/83, 23.4.1986..	105
<i>Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. Belgian valtio</i> , asia C-312/93, 14.12.1995	108
<i>Pierre Corbiau v. Administration des contributions</i> , asia C-24/92, 30.3.1993	40
<i>Q-Beef NV v. Belgische Staat ja Frans Bosschaert v. Belgische Staat ym.</i> , yhdistetyt asiat C-89/10 ja C-96/10, 8.9.2011.....	124, 140
<i>Quelle AG v. Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände</i> , asia C-404/06, 17.4.2008	119
<i>Rewe-Zentralfinanz eG ja Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland</i> , asia C-33/76, 16.12.1976	107, 179
<i>Rikosoikeudenkäynnit Magatte Gueyea ja Valentin Salmerón Sánchezia vastaan</i> , yhdistetyt asiat C-483/09 ja C-1/10, 15.9.2011	61
<i>Rikosoikeudenkäynti Emil Eredicsiä ja Mária Vassné Sápia vastaan</i> , asia C-205/09, 21.10.2010	61
<i>Rikosoikeudenkäynti Maria Pupinoa vastaan</i> , asia C-105/03, 16.6.2005.....	166, 180
<i>Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA, Filomena Califano v. Wind SpA), Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA</i> , yhdistetyt asiat C-317/08–C 320/08, 18.3.2010	26, 60, 123, 128, 167, 201
<i>Rosalba Palmisani v. Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)</i> , asia C-261/95, 10.7.1997	140
<i>Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)</i> , asia C-70/10, 24.11.2011	119
<i>Shirley Preston ym. v. Wolverhampton Healthcare NHS Trust ym. ja Dorothy Fletcher ym. v. Midland Bank plc</i> , asia C-78/98, 16.5.2000	118
<i>Sofiane Fahas v. Euroopan unionin neuvosto</i> , T-49/07, 7.12.2010.....	101, 106
<i>Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal</i> , asia C-399/11, 26.2.2013	50, 53, 98
<i>Texdata Software GmbH</i> , asia C-418/11, 26.9.2013	68
<i>The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.</i> , asia C-213/89, 19.6.1990	108

<i>The Queen, seuraavien hakemuksesta David Edwards ja Lilian Pallikaropoulos, v. Environment Agency ym.,</i> asia C-260/11, 11.4.2013	131, 197
<i>Thomas Pringle v. Government of Ireland, Ireland ja The Attorney General,</i> asia C-370/12, 27.11.2012	31
<i>Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd,</i> asia C-619/10, 6.9.2012	31, 49, 68
<i>Ufficio IVA di Piacenza v. Belvedere Costruzioni Srl,</i> asia C-500/10, 29.3.2012	147, 155
<i>Unibet (London) Ltd ja Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern,</i> asia C-432/05, 13.3.2007	32
<i>Unicaja Banco SA v. José Hidalgo Rueda ym., sekä Caixabank SA v. Manuel María Rueda Ledesma ym., Caixabank SA v. José Labella Crespo ym., Caixabank SA v. Alberto Galán Luna ym.,</i> yhdistetyt asiat C-482/13, C-484/13, C-485/13 ja C-487/13, 21.1.2015	107, 179
<i>Unión de Pequeños Agricultores v. Euroopan unionin neuvosto,</i> asia C-50/00 P, 25.7.2002	105, 108
<i>UPC Telekabel Wien GmbH v. Constantin Film Verleih GmbH ja Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH,</i> asia C-314/12, 27.3.2014	102, 121
<i>Ute Reindl v. Bezirkshauptmannschaft Innsbruck,</i> asia C-443/13, 13.11.2014	128
<i>Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Bulgaria AD ym. (Bulgaria ja Euroopan komissio väliintulijoina),</i> asia C-394/11, 31.1.2013	25, 37
<i>Volker und Markus Schecke GbR ja Hartmut Eifert v. Land Hessen,</i> yhdistetyt asiat C-92/09 ja C-93/09, 9.11.2010	128
<i>Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio,</i> yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, 3.9.2008	105
<i>ZZ v. Secretary of State for the Home Department,</i> asia C-300/11, 4.6.2013	48

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

<i>A. K. v. Liechtenstein,</i> nro 38191/12, 9.7.2015	43
<i>A. T. v. Luxemburg,</i> nro 30460/13, 9.4.2015	86, 89, 95
<i>A. v. Kroatia,</i> nro 55164/08, 14.10.2010	178
<i>A. v. Yhdistynyt kuningaskunta,</i> nro 100/1997/884/1096, 23.9.1998	178
<i>A. v. Yhdistynyt kuningaskunta,</i> nro 35373/97, 17.12.2002	66, 126, 141
<i>A. B. v. Slovakia,</i> nro 41784/98, 4.3.2003	71
<i>A. K. ja L. v. Kroatia,</i> nro 37956/11, 8.1.2013	165, 171

<i>Abdollahi v. Turkki</i> , nro 23980/08, 3.11.2009	120
<i>Aerts v. Belgia</i> , nro 25357/94, 30.7.1998	67
<i>Airey v. Irlanti</i> , nro 6289/73, 9.10.1979	63, 64, 67, 71, 82, 83
<i>Al-Adsani v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 35763/97, 21.11.2001	141
<i>Albert ja Le Compte v. Belgia</i> , nrot 7299/75 ja 7496/76, 10.2.1983	35
<i>Ališić ja muut v. Bosnia ja Hertsegovina, Kroatia, Serbia, Slovenia ja entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia</i> , nro 60642/08, 16.7.2014	110
<i>Allan Jacobsson v. Ruotsi (nro 2)</i> , nro 16970/90, 19.2.1998	50
<i>Al-Skeini ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 55721/07, 7.7.2011	19
<i>Ananyev ja muut v. Venäjä</i> , nrot 42525/07 ja 60800/08, 10.10.2012	101, 115
<i>Anghel v. Italia</i> , nro 5968/09, 25.6.2013	79, 84
<i>Aquilina v. Malta</i> , nro 25642/94, 29.4.1999	188
<i>Aras v. Turkki (nro 2)</i> , nro 15065/07, 18.11.2014	79, 90
<i>Artico v. Italia</i> , nro 6694/74, 13.5.1980	29, 77, 78, 91
<i>Ashingdane v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 8225/78, 28.5.1985	31, 126, 184
<i>Assanidze v. Georgia</i> , nro 71503/01, 8.4.2004	153
<i>B. ja P. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 36337/97 ja 35974/97, 24.4.2001	52
<i>Baggetta v. Italia</i> , nro 10256/83, 25.6.1987	154
<i>Bauer v. Slovenia</i> , nro 75402/01, 9.3.2006	161
<i>Beaumont v. Ranska</i> , nro 15287/89, 24.11.1994	39
<i>Becker v. Itävalta</i> , nro 19844/08, 11.6.2015	51
<i>Bělès ja muut v. Tšekki</i> , nro 47273/99, 12.11.2002	28, 134
<i>Belilos v. Sveitsi</i> , nro 10328/83, 29.4.1988	33
<i>Benham v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 19380/92, 10.6.1996	77
<i>Bentham v. Alankomaat</i> , nro 8848/80, 23.10.1985	34, 35
<i>Bertuzzi v. Ranska</i> , nro 36378/97, 13.2.2003	79, 83
<i>Blake v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 68890/01, 26.9.2006	150
<i>Boddaert v. Belgia</i> , nro 12919/87, 12.10.1992	155
<i>Bogdel v. Liettua</i> , nro 41248/06, 26.11.2013	124, 139
<i>Boulois v. Luxemburg</i> , nro 37575/04, 3.4.2012	30
<i>Brandstetter v. Itävalta</i> , nrot 11170/84, 12876/87 ja 13468/87, 28.8.1991	48
<i>Breinesberger ja Wenzelhuemer v. Itävalta</i> , nro 46601/07, 27.11.2012	156
<i>Brennan v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 39846/98, 16.10.2001	87
<i>Brosa v. Saksa</i> , nro 5709/09, 17.4.2014	102, 120

<i>Buchholz v. Saksa</i> , nro 7759/77, 6.5.1981	158
<i>Budayeva ja muut v. Venäjä</i> , nrot 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02, 20.3.2008	109
<i>Burdov v. Venäjä (nro 2)</i> , nro 33509/04, 15.1.2009	114, 124
<i>Bykov v. Venäjä</i> , nro 4378/02, 10.3.2009	188
<i>C.G.I.L. ja Cofferati (nro 2) v. Italia</i> , nro 2/08, 6.4.2010	124, 141
<i>Cadiroğlu v. Turkki</i> , nro 15762/10, 3.9.2013	177
<i>Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 7819/77 ja 7878/77, 28.6.1984	33, 35, 38, 39, 40, 93
<i>Capuano v. Italia</i> , nro 9381/81, 25.6.1987	154, 159
<i>Chahal v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 22414/93, 15.11.1996	111
<i>Chudun v. Venäjä</i> , nro 20641/04, 21.6.2011	161
<i>Ciorcan ja muut v. Romania</i> , nrot 29414/09 ja 44841/09, 27.1.2015	176
<i>Clinique des Acacias ja muut v. Ranska</i> , nrot 65399/01, 65406/01, 65405/01 ja 65407/01, 13.10.2005	48
<i>Cocchiarella v. Italia</i> , nro 64886/01, 29.3.2006	159
<i>Cordova v. Italia (nro 2)</i> , nro 45649/99, 30.1.2003	141
<i>Correia de Matos v. Portugali</i> , nro 48188/99, 15.11.2001	98
<i>Costello-Roberts v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 13134/87, 25.3.1993	106, 177
<i>Cristina Boicenco v. Moldova</i> , nro 25688/09, 27.9.2011	191
<i>Croissant v. Saksa</i> , nro 13611/88, 25.9.1992	75, 92, 98
<i>Czekalla v. Portugali</i> , nro 38830/97, 10.10.2002	78, 91
<i>Damian-Burueana ja Damian v. Romania</i> , nro 6773/02, 26.5.2009	191
<i>Daud v. Portugali</i> , nro 22600/93, 21.4.1998	91
<i>Dayanan v. Turkki</i> , nro 7377/03, 13.10.2009	87, 93
<i>De Souza Ribeiro v. Ranska</i> , nro 22689/07, 13.12.2012	109
<i>Del Sol v. Ranska</i> , nro 46800/99, 26.2.2002	66
<i>Deumeland v. Saksa</i> , nro 9384/81, 29.5.1986	154
<i>Diennet v. Ranska</i> , nro 18160/91, 26.9.1995	52
<i>Dink v. Turkki</i> , nro 2668/07, 14.9.2010	166, 177
<i>Dobbertin v. Ranska</i> , nro 13089/87, 25.2.1993	151, 159
<i>Doorson v. Alankomaat</i> , nro 20524/92, 26.3.1996	178
<i>Douiyeb v. Alankomaat</i> , nro 31464/96, 4.8.1999	189
<i>DRAFT - OVA a.s. v. Slovakia</i> , nro 72493/10, 9.6.2015	39
<i>Eckle v. Saksa</i> , nro 8130/78, 15.7.1982	152, 153, 156, 157
<i>Éditions Plon v. Ranska</i> , nro 58148/00, 18.8.2004	120

<i>Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 13071/87, 16.12.1992	45
<i>Engel ja muut v. Alankomaat</i> , nrot 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 ja 5370/72, 8.6.1976.....	29, 30
<i>Er ja muut v. Turkki</i> , nro 23016/04, 31.7.2012	19
<i>Ezeh ja Connors v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 39665/98 ja 40086/98, 9.10.2003.....	30
<i>Farcaș v. Romania</i> , nro 32596/04, 30.9.2010	170
<i>Fayed v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 17101/90, 21.9.1994	142
<i>Ferrantelli ja Santangelo v. Italia</i> , nro 19874/92, 7.8.1996	156
<i>Ferrazzini v. Italia</i> , nro 44759/98, 12.7.2001.....	30
<i>Fey v. Itävalta</i> , nro 14396/88, 24.2.1993	42
<i>Findlay v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 22107/93, 25.2.1997	38
<i>Frasik v. Puola</i> , nro 22933/02, 5.1.2010	189
<i>Fruni v. Slovakia</i> , nro 8014/07, 21.6.2011.....	40
<i>Frydlender v. Ranska</i> , nro 30979/96, 27.6.2000	154
<i>Gäfgen v. Saksa</i> , nro 22978/05, 1.6.2010	177
<i>Galina Kostova v. Bulgaria</i> , nro 36181/05, 12.11.2013	34
<i>Galstyan v. Armenia</i> , nro 26986/03, 15.11.2007.....	80, 98
<i>García Ruiz v. Espanja</i> , nro 30544/96, 21.1.1999.....	49
<i>Gautrin ja muut v. Ranska</i> , nro 21257/93, 20.5.1998	42
<i>George Kempers v. Itävalta</i> , nro 21842/93, Euroopan ihmisoikeustoimikunnan raportti 14.1.1998	87
<i>Giacomelli v. Italia</i> , nro 59909/00, 2.11.2006.....	194
<i>Glaser v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 32346/96, 19.9.2000	70
<i>Glor v. Sveitsi</i> , nro 13444/04, 30.4.2009	170
<i>Gnavoré v. Ranska</i> , nro 40031/98, 19.9.2000	71
<i>Goddi v. Italia</i> , nro 8966/80, 9.4.1984.....	86
<i>Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 4451/70, 21.2.1975.....	25, 29, 150, 184
<i>Gorraiz Lizarraga ja muut v. Espanja</i> , nro 62543/00, 27.4.2004.....	194
<i>Gorshkov v. Ukraina</i> , nro 67531/01, 8.11.2005	169, 185
<i>Granger v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 11932/86, 28.3.1990	78
<i>Granos Organicos Nacionales S.A. v. Saksa</i> , nro 19508/07, 22.3.2012.....	67
<i>Gubkin v. Venäjä</i> , nro 36941/02, 23.4.2009.....	157
<i>Guerra ja muut v. Italia</i> , nro 14967/89, 19.2.1998	192
<i>Guincho v. Portugali</i> , nro 8990/80, 10.7.1984	151

<i>Gülmez v. Turkki</i> , nro 16330/02, 20.5.2008	184
<i>Gurgurov v. Moldova</i> , nro 7045/08, 16.6.2009.....	137
<i>Gutsanovi v. Bulgaria</i> , nro 34529/10, 15.10.2013.....	187
<i>Hadjianastassiou v. Kreikka</i> , nro 12945/87, 16.12.1992.....	49
<i>Håkansson ja Stuesson v. Ruotsi</i> , nro 11855/85, 21.2.1990	53
<i>Hansen v. Norja</i> , nro 15319/09, 2.10.2014.....	49
<i>Harrison Mckee v. Unkari</i> , nro 22840/07, 3.6.2014	123, 126, 127
<i>Hassan ja muut v. Ranska</i> , nrot 46695/10 ja 54588/10, 4.12.2014	166, 187
<i>Henryk Urban ja Ryszard Urban v. Puola</i> , nro 23614/08, 30.11.2010	39
<i>Hermi v. Italia</i> [suuri jaosto], nro 18114/02, 18.10.2006	51
<i>Hirvisaari v. Suomi</i> , nro 49684/99, 27.9.2001.....	49
<i>Hoholm v. Slovakia</i> , nro 35632/13, 13.1.2015	161
<i>Hokkanen v. Suomi</i> , nro 19823/92, 23.9.1994.....	161
<i>Hornsby v. Kreikka</i> , nro 18357/91, 19.3.1997	45, 143
<i>Ibrahim Gürkan v. Turkki</i> , nro 10987/10, 3.7.2012.....	26, 35, 41
<i>Idalov v. Venäjä</i> , nro 5826/03, 22.5. 2012.....	188
<i>Iglin v. Ukraina</i> , nro 39908/05, 12.1.2012	93
<i>Ilhan v. Turkki</i> , nro 22277/93, 27.6.2000	193
<i>Imbrioscia v. Sveitsi</i> , nro 13972/88, 24.11.1993	90, 91
<i>Jabłoński v. Puola</i> , nro 33492/96, 21.12.2000.....	161
<i>Jama v. Slovenia</i> , nro 48163/08, 19.7.2012	149
<i>Janosevic v. Ruotsi</i> , nro 34619/97, 23.7.2002	29
<i>Jodko v. Liettua</i> , nro 39350/98, 7.9.1999.....	49
<i>John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 18731/91, 8.2.1996.....	86
<i>Jones ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 34356/06 ja 40528/06, 14.1.2014	142
<i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH ja muut v. Itävalta</i> , nrot 21565/07, 21572/07, 21575/07 ja 21580/07, 4.4.2013	25, 34
<i>Jussila v. Suomi</i> [suuri jaosto], nro 73053/01, 23.11.2006.....	50, 51
<i>Karahalios v. Kreikka</i> , nro 62503/00, 11.12.2003.....	144
<i>Kemmache v. Ranska</i> , nrot 41/1990/232/298 ja 53/1990/244/315, 27.11.1991..	162
<i>Khalfaoui v. Ranska</i> , nro 34791/97, 14.12.1999	28
<i>Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 35394/97, 12.5.2000	111
<i>Khrabrova v. Venäjä</i> , nro 18498/04, 2.10.2012.....	26, 52
<i>Kijewska v. Puola</i> , nro 73002/01, 6.9.2007	125, 130

<i>Kincses v. Unkari</i> , nro 66232/10, 27.1.2015	154
<i>Kirilova ja muut v. Bulgaria</i> , nrot 42908/98, 44038/98, 44816/98 ja 7319/02, 9.6.2005.....	116
<i>Klass ja muut v. Saksa</i> , nro 5029/71, 6.9.1978	105
<i>Kleyn ja muut v. Alankomaat</i> , nrot 39343/98, 39651/98, 43147/98 ja 46664/99, 6.5.2003	42
<i>Klouvi v. Ranska</i> , nro 30754/03, 30.6.2011.....	124, 136
<i>Kolevi v. Bulgaria</i> , nro 1108/02, 5.11.2009.....	177
<i>König v. Saksa</i> , nro 6232/73, 28.6.1978	29, 151, 153, 154
<i>Koottummel v. Itävalta</i> , nro 49616/06, 10.12.2009.....	51
<i>Krasuski v. Puola</i> , nro 61444/00, 14.6.2005.....	110
<i>Krčmář ja muut v. Tšekki</i> , nro 35376/97, 3.3.2000	48
<i>Kremzow v. Itävalta</i> , nro 12350/86, 21.9.1993	51
<i>Kreuz v. Puola</i> , nro 28249/95, 19.6.2001.....	130
<i>Kudža v. Puola</i> , nro 30210/96, 26.10.2000.....	105, 109, 110, 150, 162
<i>Kutić v. Kroatia</i> , nro 48778/99, 1.3.2002.....	31
<i>Kuttner v. Itävalta</i> , nro 7997/08, 16.7.2015.....	189
<i>Kyprianou v. Kypros</i> , nro 73797/01, 15.12.2005	42
<i>L. B. v. Belgia</i> , nro 22831/08, 2.10.2012	186
<i>L. R v. Ranska</i> , nro 33395/96, 27.6.2002	188
<i>Lagerblom v. Ruotsi</i> , nro 26891/95, 14.1.2003.....	74, 79, 92
<i>Langborger v. Ruotsi</i> , nro 11179/84, 22.6.1989.....	40
<i>Lanz v. Itävalta</i> , nro 24430/94, 31.1.2002.....	80, 88
<i>Lawyer Partners a.s. v. Slovakia</i> , nro 54252/07 ym., 16.6.2009	167, 198
<i>Lechner ja Hess v. Itävalta</i> , nro 9316/81, 23.4.1987	159
<i>Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 ja 9405/81, 8.7.1986	33, 35
<i>Lopez Ostra v. Espanja</i> , nro 16798/90, 9.12.1994	192
<i>M. ja muut v. Italia ja Bulgaria</i> , nro 40020/03, 31.7.2012.....	176
<i>M. C. v. Bulgaria</i> , nro. 39272/98, 4.12.2003.....	178
<i>M. H. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 11577/09, 22.10.2013.....	188
<i>M. S. S. v. Belgia ja Kreikka</i> , nro 30696/09, 21.1.2011.....	106
<i>Maaouia v. Ranska</i> , nro 39652/98, 5.10.2000	30, 31
<i>Magalhães Pereira v. Portugali</i> , nro 44872/98, 26.2.2002.....	188
<i>Maktouf ja Damjanović v. Bosnia ja Hertsegovina</i> , nrot 2312/08 ja 34179/08, 18.7.2013.....	26, 39

<i>Malkov v. Viro</i> , nro 31407/07, 4.2.2010.....	147, 152
<i>Martinie v. Ranska</i> , nro 58675/00, 12.4.2006.....	42
<i>Martins Moreira v. Portugali</i> , nro 11371/85, 26.10.1988.....	151, 159, 161
<i>Maširević v. Serbia</i> , nro 30671/08, 11.2.2014	123, 134
<i>Matoń v. Puola</i> , nro 30279/07, 9.6.2009	147, 156
<i>Matter v. Slovakia</i> , nro 31534/96, 5.7.1999	174
<i>Mayzit v. Venäjä</i> , nro 63378/00, 20.1.2005.....	93
<i>McFarlane v. Irlanti</i> , nro 31333/06, 10.9.2010.....	101, 107, 163
<i>McGinley ja Egan v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 21825/93 ja 23414/94, 9.6.1998.....	194
<i>McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 543/03, 3.10.2006.....	187
<i>McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 46311/99, 7.5.2002	63, 71, 72, 83
<i>Meftah ja muut v. Ranska</i> , nrot 32911/96, 35237/97 ja 34595/97, 26.7.2002	74, 93
<i>Megyeri v. Saksa</i> , nro 13770/88, 12.5.1992.....	90, 185, 188
<i>Mehmet Ümit Erdem v. Turkki</i> , nro 42234/02, 17.7.2008	176
<i>Melin v. Ranska</i> , nro 12914/87, 22.6.1993	99
<i>Menson v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 47916/99, 6.5.2003.....	176
<i>Micallef v. Malta</i> , nro 17056/06, 15.10.2009	42
<i>Mikulić v. Kroatia</i> , nro 53176/99, 7.2.2002.....	148, 162
<i>Milasi v. Italia</i> , nro 10527/83, 25.6.1987	154, 160
<i>Miragall Escolano ja muut v. Espanja</i> , nrot 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 ja 41509/98, 25.5.2000	134
<i>Mirosław Orzechowski v. Puola</i> , nro 13526/07, 13.1.2009.....	71
<i>Mitev v. Bulgaria</i> , nro 40063/98, 22.12.2004.....	156
<i>Moiseyev v. Venäjä</i> , nro 62936/00, 9.10.2008	157
<i>Momčilović v. Kroatia</i> , nro 11239/11, 26.3.2015.....	55
<i>Monnell ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 9562/81 ja 9818/82, 2.3.1987.....	50, 78
<i>Mooren v. Saksa</i> , nro 11364/03, 9.7.2009.....	189
<i>Morice v. Ranska</i> , nro 29369/10, 23.4.2015	42
<i>Mosley v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 48009/08, 10.5.2011	120
<i>MPP Golub v. Ukraina</i> , nro 6778/05, 18.10.2005	138
<i>Nachova ja muut v. Bulgaria</i> , nrot 43577/98 ja 43579/98, 6.7.2005.....	176

<i>Nenov v. Bulgaria</i> , nro 33738/02, 16.7.2009	72, 171
<i>Neumeister v. Itävalta</i> , nro 1936/63, 27.6.1968	153
<i>Norbert Sikorski v. Puola</i> , nro 17559/05, 22.10.2009	163
<i>Öcalan v. Turkki</i> , nro 46221/99, 12.5.2005	93
<i>Oleksandr Volkov v. Ukraina</i> , nro 21722/11, 9.1.2013	54
<i>Öneryıldız v. Turkki</i> , nro 48939/99, 30.11.2004	192
<i>Orchowski v. Puola</i> , nro 17885/04, 22.10.2009	163
<i>Oršuš ja muut v. Kroatia</i> , nro 15766/03, 16.3.2010	147, 151
<i>Osman v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 23452/94, 28.10.1998	176
<i>Öztürk v. Saksa</i> , nro 8544/79, 21.2.1984	30
<i>P. ja S. v. Puola</i> , nro 57375/08, 30.10.2012	176
<i>P., C. ja S. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 56547/00, 16.07.2002	66
<i>Pafitis ja muut v. Kreikka</i> , nro 20323/92, 26.2.1998	158
<i>Pakelli v. Saksa</i> , nro 8398/78, 25.4.1983	75, 78
<i>Panovits v. Kypros</i> , nro. 4268/04, 11.12.2008	90, 96
<i>Papachelas v. Kreikka</i> , nro 31423/96, 25.3.1999	156
<i>Papon v. Ranska (nro 2)</i> , nro 54210/00, 25.7.2002	126
<i>Parlov-Tkalčić v. Kroatia</i> , nro 24810/06, 22.12.2009	38
<i>Perdigão v. Portugali</i> , nro 24768/06, 16.11.2010	130
<i>Perks ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 ja 28456/95, 12.10.1999	77
<i>Pescador Valero v. Espanja</i> , nro 62435/00, 17.6.2003	42
<i>Pham Hoang v. Ranska</i> , nro 13191/87, 25.9.1992	77
<i>Philis v. Kreikka</i> , nro 16598/90, 1.7.1992	98
<i>Piechowicz v. Puola</i> , nro 20071/07, 17.4.2012	184
<i>Pierre-Bloch v. Ranska</i> , nro 24194/94, 21.10.1997	30
<i>Pincová ja Pinc v. Tšekki</i> , nro 36548/97, 5.11.2002	116
<i>Pishchalnikov v. Venäjä</i> , nro 7025/04, 24.9.2009	80, 87, 95, 96
<i>Poirot v. Ranska</i> , nro 29938/07, 15.12.2011	123, 133
<i>Poiss v. Itävalta</i> , nro 9816/82, 23.4.1987	150, 151
<i>Pretto ja muut v. Italia</i> , nro 7984/77, 8.12.1983	50
<i>Probstmeier v. Saksa</i> , nro 20950/92, 1.7.1997	159, 160
<i>Procola v. Luxemburg</i> , nro 14570/89, 28.9.1995	42
<i>Quaranta v. Sveitsi</i> , nro 12744/87, 24.5.1991	76, 77, 86

<i>R. D. v. Puola</i> , nrot 29692/96 ja 34612/97, 18.12.2001.....	75
<i>Radkov v. Bulgaria (nro 2)</i> , nro 18382/05, 10.2.2011.....	115
<i>Ramirez Sanchez v. Ranska</i> , nro 59450/00, 4.7.2006.....	101, 111
<i>Ramsahai ja muut v. Alankomaat</i> , nro 52391/99, 15.5.2007	177
<i>Rantsev v. Kypros ja Venäjä</i> , nro 25965/04, 7.1.2010	176
<i>Regent Company v. Ukraina</i> , nro 773/03, 3.4.2008	57
<i>Rehbock v. Slovenia</i> , nro 29462/95, 28.11.2000	189
<i>Ringeisen v. Itävalta</i> , nro 2614/65, 16.7.1971.....	82, 152, 156
<i>Rodrigues Da Silva ja Hoogkamer v. Alankomaat</i> , nro 50435/99, 31.1.2006.....	135
<i>Rotaru v. Romania</i> , nro 28341/95, 4.5.2000	101, 104
<i>Rowe ja Davis v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 28901/95, 16.2.2000.....	48
<i>Ruiz-Mateos v. Espanja</i> , nro 12952/87, 23.6.1993	46, 48
<i>Rumour v. Italia</i> , nro 72964/10, 27.5.2014	177
<i>Rutkowski ja muut v. Puola</i> , nrot 72287/10, 13927/11 ja 46187/11, 7.7.2015.....	160
<i>S. v. Sveitsi</i> , nrot 12629/87 ja 13965/88, 28.11.1991.....	87
<i>S. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 60958/00, 15.6.2004.....	90
<i>S.A. "Sotiris ja Nikos Koutras ATTEE" v. Kreikka</i> , nro 39442/98, 16.11.2000	134
<i>Sacaleanu v. Romania</i> , nro 73970/01, 6.9.2005.....	144
<i>Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxemburg</i> , nro 26419/10, 18.4.2013	126
<i>Sakhnovskiy v. Venäjä</i> , nro 21272/03, 2.11.2010.....	87, 96
<i>Salabiaku v. Ranska</i> , nro 10519/83, 7.10.1988	136
<i>Salduz v. Turkki</i> , nro 36391/02, 27.11.2008	74, 79, 86
<i>Şaman v. Turkki</i> , nro 35292/05, 5.4.2011	96
<i>Santambrogio v. Italia</i> , nro 61945/00, 21.9.2004.....	70
<i>Scordino v. Italia (nro 1)</i> , nro 36813/97, 29.3.2006.....	19, 144, 148, 152, 162, 163
<i>Scuderi v. Italia</i> , nro 12986/87, 24.8.1993.....	149
<i>Shtukaturov v. Venäjä</i> , nro 44009/05, 27.3.2008.....	165, 173
<i>Shulgin v. Ukraina</i> , nro 29912/05, 8.12.2011.....	134
<i>Siałkowska v. Puola</i> , nro 8932/05, 22.3.2007	71
<i>Silver ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 ja 7136/75, 25.3.1983	111
<i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugali</i> , nro 56637/10 ym., 30.10.2014	148, 159
<i>Somogyi v. Unkari</i> , nro 5770/05, 11.1.2011	190
<i>Sramek v. Itävalta</i> , nro 8790/79, 22.10.1984	34

<i>Stanev v. Bulgaria</i> , nro 36760/06, 17.1.2012.....	166, 185
<i>Stankiewicz v. Puola</i> , nro 46917/99, 6.4.2006.....	132
<i>Stankov v. Bulgaria</i> , nro 68490/01, 12.7.2007.....	123, 130
<i>Starokadomskiy v. Venäjä (nro 2)</i> , nro 27455/06, 13.3.2014.....	147, 155
<i>Staroszczyk v. Puola</i> , nro 59519/00, 22.3.2007.....	71, 83
<i>Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 68416/01, 15.2.2005.....	70, 71, 72, 83
<i>Stögmüller v. Itävalta</i> , nro 1602/62, 10.11.1969.....	149
<i>Stubbings ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nrot 22083/93 ja 22095/93, 22.10.1996.....	110, 139
<i>Suda v. Tšekki</i> , nro 1643/06, 28.10.2010.....	26, 57
<i>Suominen v. Suomi</i> , nro 37801/97, 1.7.2003.....	49
<i>Süssmann v. Saksa</i> , nro 20024/92, 16.9.1996.....	152
<i>T. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 24724/94, 16.12.1999.....	82
<i>Taşkin ja muut v. Turkki</i> , nro 46117/99, 10.11.2004.....	192
<i>Tătar v. Romania</i> , nro 67021/01, 27.1.2009.....	167, 193, 194
<i>Taxquet v. Belgia</i> , nro 926/05, 16.11.2010.....	49
<i>Tierce ja muut v. San Marino</i> , nrot 24954/94, 24971/94 ja 24972/94, 25.7.2000.....	50
<i>Tolstoy Miloslavsky v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 18139/91, 13.7.1995.....	132
<i>Torreggiani ja muut v. Italia</i> , nro 43517/09, 8.1.2013.....	114
<i>Tripodi v. Italia</i> , nro 13743/88, 22.2.1994.....	91
<i>Tsarenko v. Venäjä</i> , nro 5235/09, 3.3.2011.....	186
<i>Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (nro 2)</i> , nro 2376/03, 14.1.2010.....	63, 75
<i>Twalib v. Kreikka</i> , nro 24294/94, 9.6.1998.....	63, 76, 91
<i>Tychko v. Venäjä</i> , nro 56097/07, 11.6.2015.....	152
<i>Unión Alimentaria Sanders SA v. Espanja</i> , nro 11681/85, 7.7.1989.....	157
<i>Užkauskas v. Liettua</i> , nro 16965/04, 6.7.2010.....	26, 48
<i>V. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 24888/94, 16.12.1999.....	82
<i>Valiulienė v. Liettua</i> , nro 33234/07, 26.3.2013.....	176
<i>Valová, Slezák ja Slezák v. Slovakia</i> , nro 44925/98, 1.6.2004.....	51
<i>Vamvakas v. Kreikka (nro 2)</i> , nro 2870/11, 9.4.2015.....	91
<i>Van Mechelen ja muut v. Alankomaat</i> , nrot 21363/93, 21364/93, 21427/93 ja 22056/93, 23.4.1997.....	126
<i>Vayıç v. Turkki</i> , nro 18078/02, 20.6.2006.....	158
<i>Veliyev v. Venäjä</i> , nro 24202/05, 24.6.2010.....	147, 158

<i>Vermeulen v. Belgia</i> , nro 19075/91, 20.2.1996.....	48
<i>Vocaturò v. Italia</i> , nro 11891/85, 24.5.1991.....	161
<i>VP Diffusion Sarl v. Ranska</i> , nro 14565/04, 26.8.2008.....	67
<i>Vučković ja muut v. Serbia</i> , nro 17153/11 ja 29 muuta asiaa, 25.3.2014.....	106
<i>Wassink v. Alankomaat</i> , nro 12535/86, 27.9.1990.....	191
<i>Weber v. Sveitsi</i> , nro 11034/84, 22.5.1990.....	30
<i>Wemhoff v. Saksa</i> , nro 2122/64, 27.6.1968.....	152
<i>Werner v. Itävalta</i> , nro 21835/93, 24.11.1997.....	48
<i>Wiesinger v. Itävalta</i> , nro 11796/85, 30.10.1991.....	156, 157
<i>Winterwerp v. Alankomaat</i> , nro 6301/73, 24.10.1979.....	185
<i>Włoch v. Puola (nro 2)</i> , nro 33475/08, 10.5.2011.....	191
<i>X ja Y v. Alankomaat</i> , nro 8978/80, 26.3.1985.....	176, 177
<i>X ja Y v. Kroatia</i> , nro 5193/09, 3.11.2011.....	174
<i>X v. Ranska</i> , nro 18020/91, 31.3.1992.....	161
<i>Y v. Slovenia</i> , nro 41107/10, 28.5.2015.....	178
<i>Yagtzilar ja muut v. Kreikka</i> , nro 41727/98, 6.12.2001.....	158
<i>Yaikov v. Venäjä</i> , nro 39317/05, 18.6.2015.....	156
<i>Yarashonen v. Turkki</i> , nro 72710/11, 24.6.2014.....	101, 109
<i>Yevgeniy Petrenko v. Ukraina</i> , nro 55749/08, 29.1.2015.....	86
<i>Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraina</i> , nro 40450/04, 15.10.2009.....	115, 124, 143
<i>Z ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 29392/95, 10.5.2001.....	110, 176
<i>Zdravko Stanev v. Bulgaria</i> , nro 32238/04, 6.11.2012.....	63, 76, 77
<i>Zehentner v. Itävalta</i> , nro 20082/02, 16.7.2009.....	173
<i>Ziliberberg v. Moldova</i> , nro 61821/00, 1.2.2005.....	30
<i>Zimmermann ja Steiner v. Sveitsi</i> , nro 8737/79, 13.7.1983.....	160
<i>Zumtobel v. Itävalta</i> , nro 12235/86, 21.9.1993.....	54

YK:n ihmisoikeuskomitean oikeuskäytäntö

<i>Casanovas v. Ranska</i> , lausunto 28.10.2008, tiedonanto nro 1514/2006.....	130
<i>Czernin v. Tšekki</i> , lausunto 29.3.2005, tiedonanto nro 823/1998.....	45, 143

Euroopan unionin perusoikeusvirastosta on runsaasti tietoa internetissä perusoikeusviraston (FRA) verkkosivuilla osoitteessa fra.europa.eu.

Lisätietoa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on saatavana tuomioistuimen verkkosivuilla osoitteessa echr.coe.int. HUDOC-hakusivustolta on pääsy englannin- ja/tai ranskkielisiin tuomioihin ja päätöksiin, niiden muunkielisiin käännöksiin, ratkaisutiivistelmiin, lehdistötiedotteisiin sekä muuhun tuomioistuimen toimintaa koskevaan tietoon.

MISTÄ EU:N JULKAISUJA SAA?

Maksuttomat julkaisut:

- yksi kappale:
EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)
- enemmän kuin yksi kappale tai julisteet/kartat:
Euroopan unionin edustustoista (http://ec.europa.eu/represent_fi.htm),
muissa kuin EU-maissa sijaitsevista lähetystöistä
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_fi.htm),
ottamalla yhteyttä Europe Direct -palveluun (http://europa.eu/europedirect/index_fi.htm) tai
soittamalla 00 800 6 7 8 9 10 11 (maksuton numero koko EU:n alueella) (*).

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelinkioskit tai hotellit voivat periä puhelusta maksun.

Maksulliset julkaisut:

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>).

Miten hankkia Euroopan neuvoston julkaisuja?

Euroopan neuvoston kustantamo julkaisee teoksia kaikilta organisaation eri osa-alueilta, kuten ihmisoikeuksista, oikeustieteestä, terveydestä, etiikasta, sosiaalisioista, ympäristöstä, koulutuksesta, kulttuurista, urheilusta, nuorisosta ja kulttuuriperinnöstä. Kirjoja ja elektronisia julkaisuja voi tilata laajasta luettelosta osoitteessa <http://book.coe.int/>.

Virtuaalilukusalissa käyttäjät voivat tutustua maksutta tärkeimpien hiljattain ilmestyneiden teosten lyhennelmiin tai tiettyihin virallisiin asiakirjoihin kokonaisuudessaan.

Tietoa Euroopan neuvoston yleissopimuksista sekä niiden tekstit kokonaisuudessaan ovat saatavilla sopimustoimiston verkkosivuilla osoitteessa <http://conventions.coe.int/>.

Oikeussuojan saatavuus on oikeusvaltioperiaatteen tärkeä osatekijä. Se antaa henkilöille mahdollisuuden suojella itseään oikeudenloukkauksilta, saada korvauksen siviilioikeudellisista oikeudenloukkauksista, asettaa toimeenpanovalta vastuuseen ja puolustaa itseään rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä. Käsikirjassa esitetään tiivistetysti Euroopan keskeiset oikeusperiaatteet oikeussuojan saatavuuden alueella painotuksena yksityis- ja rikosoikeus. Siinä pyritään lisäämään tietoisuutta asiaa koskevista Euroopan unionin (EU) ja Euroopan neuvoston oikeusnormeista hyödyntämällä erityisesti Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Käsikirja on tarkoitettu käytännön oppaaksi juristeille, tuomareille ja muille oikeusalan toimijoille, jotka osallistuvat oikeudenkäyntiin EU:n ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa, sekä henkilöille, jotka työskentelevät oikeudenkäyttöön liittyvissä tehtävissä kansalaisjärjestöissä ja muissa yhteisöissä.

EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
Puh. +43 (1) 580 30-60 – Faksi +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIN EUROOPAN NEUVOSTO

67075 Strasbourg Cedex – Ranska
Puh. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Faksi +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

